

ปัญหาข้อกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองลิขสิทธิ์ในงานที่เกี่ยวกับ
พระพุทธศาสนา: กรณีศึกษา การเผยแพร่พระพุทธศาสนา
LEGAL ISSUE OF COPYRIGHT PROTECTION CONCERNING
THE WORK RELATED TO BUDDHISM: CASE STUDY ON
THE DIFFUSION OF BUDDHISM

พระสงฆ์ ใจยะเสส

นิติศาสตร์มหาบัณฑิต

สำนักวิชานิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

2556

©ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

ปัญหาข้อกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองลิขสิทธิ์ในงานที่เกี่ยวกับ
พระพุทธศาสนา: กรณีศึกษา การเผยแพร่พระพุทธศาสนา
LEGAL ISSUE OF COPYRIGHT PROTECTION CONCERNING
THE WORK RELATED TO BUDDHISM: CASE STUDY ON
THE DIFFUSION OF BUDDHISM

พระสงฆ์ ใจยะเสส

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต

สำนักวิชานิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

2556

©ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

ปัญหาข้อกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองลิขสิทธิ์ในงานที่เกี่ยวกับ
พระพุทธศาสนา: กรณีศึกษา การเผยแพร่พระพุทธศาสนา
LEGAL ISSUE OF COPYRIGHT PROTECTION CONCERNING
THE WORK RELATED TO BUDDHISM: CASE STUDY ON
THE DIFFUSION OF BUDDHISM

พระสงฆ์ ใจะเสส

วิทยานิพนธ์นี้ได้รับการพิจารณาอนุมัติให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต

2556

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ

(ศาสตราจารย์ ไชยยศ เหมะรัชตะ)

.....อาจารย์ที่ปรึกษา

(ดร. ชูเกียรติ น้อยนิม)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

(ดร. กริชพกา บุญเฟื่อง)

.....กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย

(ศาสตราจารย์พิเศษ อติศักดิ์ ทองบุญ)

©ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้มีอาจสำเร็จลุล่วงได้หากปราศจากความอนุเคราะห์ช่วยเหลือ และ
ข้อคิดเห็นจากบุคคลหลายฝ่าย จึงขอกล่าวเพื่อเป็นการระลึกถึงพระคุณ ความดีงาม ความเมตตาในด้าน
ต่าง ๆ ต่องานวิจัยฉบับนี้ ขอเจริญพรขอบพระคุณศาสตราจารย์ ไชยยศ เหมะรัชตะ ที่กรุณารับเป็น
ประธานคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ อีกทั้งยังอนุเคราะห์เมตตาช่วยเหลือผู้เขียนตลอดระยะเวลา
การศึกษาและการเขียนวิทยานิพนธ์ด้วยความห่วงใยยิ่ง ขอขอบพระคุณ ศาสตราจารย์พิเศษ อติศักดิ์
ทองบุญ กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และ รองศาสตราจารย์ ดร.ชลอ ว่องวัฒนาภิกุล ที่ได้ให้คำแนะนำ
ให้ข้อคิดเห็น ส่วนงานการเขียน อันเป็นประโยชน์ยิ่งต่อการเขียนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ขอขอบคุณ อาจารย์ ดร. กริชพกา บุญเฟื่อง อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้จุดประกายแนวคิดอันแหลมคม
 อีกทั้งเมตตาช่วยเหลือ ให้ข้อคิดเห็นอันเป็นประโยชน์ยิ่งต่อผู้วิจัย อาจารย์ ดร. ชูเกียรติ น้อยนิม
 อาจารย์ที่ปรึกษา ที่กรุณาเสียสละเวลาตรวจทาน ชี้แนะ แก้ไขเพิ่มเติม ให้มีความถูกต้องสมบูรณ์

ขอขอบคุณท่านพระครูวิทิศานุการ เจ้าอาวาสวัดคอยางเมือง พระนิสิตาตรมหาบัณฑิตรุ่น
ที่ ที่ได้ให้สถานที่พำนัก ให้ข้อคิดเห็นและห่วงใยในตัวผู้เขียนตลอดระยะเวลาการศึกษา และพระ
อธิการยุทธพงษ์ ปงรังษี เจ้าอาวาสวัดกลางเวียง อ. เมืองเชียงราย พระสหธรรมิกผู้เป็นกัลยาณมิตร
ที่อำนวยความสะดวกสถานที่พำนักในระยะเวลาการศึกษา

ขอบคุณ อาจารย์ วรรณที ลีลาเวทพงษ์ อาจารย์ สมชาย ธรรมสุทธิวัฒน์ ตลอดถึงอาจารย์
และเจ้าหน้าที่ประจำสำนักวิทยานิพนธ์ทุกท่าน เจ้าหน้าที่ส่วนประสานงานบัณฑิต คุณจินณะ
นาคนาคสุขุม คุณจิตติชญา คงชู และ ว่าที่ร้อยตรี สมพร รุจิภิตติอังศุธร ตลอดถึงเพื่อนนิสิตาตร
มหาบัณฑิต รุ่นที่ 4 ทุกท่าน ที่ให้ความช่วยเหลือผู้เขียนด้วยความอบอุ่น

ท้ายที่สุดนี้ หากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะมีส่วนดีและมีประโยชน์แก่ท่านผู้สนใจ ไม่ว่าจะ
ในลักษณะและแง่มุมใด ๆ ขอมอบความดีนั้นแก่มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง ครูอุปัชฌาย์ อาจารย์ผู้
ประสาทวิทยา บิдамารดา ผู้ก่อเกิดกำเนิดชีวิต หากมีข้อบกพร่อง ผิดพลาดประการใด ผู้วิจัยขอน้อม
รับไว้แต่เพียงผู้เดียวและต้องขออภัยมา ณ ที่นี้

พระสงบ ใจยะเสส

ชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์	ปัญหาข้อกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองลิขสิทธิ์ในงานที่เกี่ยวกับ พระพุทธศาสนา: กรณีศึกษา การเผยแพร่พระพุทธศาสนา
ชื่อผู้เขียน	พระสงฆ ไชยะเสศ
หลักสูตร	นิติศาสตรมหาบัณฑิต
อาจารย์ที่ปรึกษา	ดร. ชูเกียรติ น้อยนิม
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม	ดร. กริชผกา บุญเฟื่อง

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัญหาข้อกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองลิขสิทธิ์ในงานที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา: กรณีศึกษา การเผยแพร่พระพุทธศาสนา” นี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาข้อขัดข้อง ตลอดจนความเหมาะสมเกี่ยวกับการสร้างสรรค์งาน การใช้งานและการจัดการกรณีเกิดข้อพิพาทบนงานลิขสิทธิ์อันเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนาของบุคคลทั่วไปและพระสงฆ์ ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 อันเป็นการศึกษาเพื่อสนับสนุนให้มีการใช้ประโยชน์จากงานอันเกี่ยวเนื่องกับคำสอนทางพระพุทธศาสนาได้อย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพ

จากการศึกษาวิจัยพบว่า พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ได้กำหนดให้การคุ้มครองการสร้างสร้งงานภายใต้มาตรา 6 ซึ่งรวมถึงงานอันเกี่ยวเนื่องกับหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาแก่ผู้สร้างสร้งงานทุกกลุ่ม ทำให้ผู้สร้างสร้งงานและหรือเจ้าของลิขสิทธิ์เป็นผู้มีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในงานที่สร้างขึ้น รวมถึงผู้สร้างสร้งงานซึ่งเป็นพระภิกษุสงฆ์ จึงก่อให้เกิดปัญหาความเหมาะสมกับสภาพของการเป็นสมณะเพศ ทั้งนี้เพราะบทบัญญัติที่บังคับใช้ในปัจจุบันไม่มีข้อกำหนดเกี่ยวกับการสร้างสร้งงานที่เหมาะสมของพระสงฆ์ อาทิ บทบัญญัติว่าด้วยการจัดการสิทธิทางเศรษฐกิจอันจะพึงได้จากการสร้างงาน ที่ให้สิทธิทางเศรษฐกิจแก่ผู้สร้างสร้งงานหรือเจ้าของลิขสิทธิ์ที่เป็นพระสงฆ์ บทบัญญัติที่สนับสนุนให้มีการนำงานลิขสิทธิ์อันเกี่ยวเนื่องกับหลักธรรมไปใช้เพื่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ทั้งในส่วนที่เป็นการเผยแพร่ทั่วไปและการเผยแพร่

โดยผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ บทบัญญัติว่าด้วยการจัดการข้อพิพาททางลิขสิทธิ์ของพระสงฆ์ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต ทั้งในกรณีผู้ฟ้องและผู้ถูกฟ้อง ซึ่งไม่มีความเหมาะสมกับสภาพที่พระสงฆ์จะเข้าไปดำเนินการเอง เพราะข้อพิพาทดังกล่าวมักเกี่ยวข้องกับสิทธิในทางเศรษฐกิจ หากพระสงฆ์ต้องดำเนินการจัดการข้อพิพาทดังกล่าวเอง อาจส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของสถาบันสงฆ์โดยภาพรวมได้

จากปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นว่าควรมีการปรับปรุงเพิ่มเติมบทบัญญัติในพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 เกี่ยวกับการสร้างสรรคงานที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา โดยเพิ่มเติมบทบัญญัติเกี่ยวกับการจัดการสิทธิทางด้านเศรษฐกิจ กรณีที่พระภิกษุสงฆ์เป็นผู้สร้างสรรค์และหรือเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ บทบัญญัติยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์กรณีเป็นการทำงานเพื่อประโยชน์ในการเผยแผ่ธรรมของพระภิกษุสงฆ์และบทบัญญัติที่กำหนดให้มีหน่วยงานหรือองค์การที่ดำเนินการแทนพระสงฆ์ในกรณีที่เป็นคู่พิพาททางลิขสิทธิ์ ทั้งนี้ เพื่อเป็นการป้องกันโลกวัชระอันจะพึงมีทั้งในปัจจุบันและอนาคต อีกทั้งเป็นการส่งเสริมให้พระสงฆ์ได้ใช้งานอันทรงคุณค่าที่เหล่านักปราชญ์ทั้งบรรพชิตและฆราวาสได้สร้างขึ้น อันจะเป็นการเพิ่มศักยภาพและเป็นเครื่องมือช่วยในการเผยแผ่ธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: ลิขสิทธิ์/สิทธิทางเศรษฐกิจ/สิทธิแต่เพียงผู้เดียว/โลกวัชระ

Thesis Title	Legal Issue of Copyright Protection Concerning the Work Related to Buddhism: Case Study on the Diffusion of Buddhism
Author	Phra Sangob Chaiyases
Degree	Master of Law
Advisory	Dr. Chukeat Noichim
Co-Advisor	Dr. Krithpaka Boonfueng

ABSTRACT

The purpose of this research is to study the problems, obstacles and appropriateness of work creation including the applications and management in relation to the disputes on copyright related to Buddhism for people and Buddhist monks under the Copyright Act B.E. 2537. This study will fully and effectively support the utilization of the copyright work related to Buddhism.

From this study, it is found that the Copyright Act B.E. 2537 has protected the work creation under Article 6 for authors and copyright owners including the work related to Buddhism. They have the exclusive right on the works but there are unsuitable on copyright works created by the Buddhist Monks. The current Copyright Act does not provide the appropriate measures for supporting the creative work for Buddhist Monks such as the economic right management, the provisions supporting the diffusion of Buddhism in the common and electronic approaches, the management of copyright disputes for the Buddhist monk, in the future. The economic disputes on the exclusive right of the Buddhist monks and organization are questionable and effective to the image of Buddhism.

As the result of the research, Researcher considers that the Copyright Act B.E. 2537 should be amended concerning to the copyright work of Buddhism and added on the provision

regarding to the economic right management, and the exception for Buddhism diffusion of Buddhist monks. The Copyright Act should establish the agency or organization which is surrogate for the Buddhist monks in the case of copyright disputes to avoid the issue of appropriateness. The provisions should support the Buddhist monks to use the copyright works related to Buddhism for Dharma diffusion, efficiently.

Keywords: Copyright/Economic Right/Exclusive Right/Blame

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	(3)
บทคัดย่อภาษาไทย	(4)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(6)
สารบัญตาราง	(11)
บทที่	
1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 สมมติฐานของการวิจัย	7
1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	8
1.4 ขอบเขตของการวิจัย	8
1.5 วิธีดำเนินการวิจัย	8
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย	8
1.7 คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย	9
2 แนวคิด และทฤษฎีการคุ้มครองลิขสิทธิ์ในงานที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา	10
2.1 วิวัฒนาการ และแนวความคิดทั่วไปในการคุ้มครอง และข้อยกเว้นการคุ้มครองตามกฎหมายลิขสิทธิ์	10
2.2 แนวคิด และทฤษฎีในการยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์	17
2.3 แนวคิด และทฤษฎีในการคุ้มครองลิขสิทธิ์ และข้อยกเว้น การละเมิดลิขสิทธิ์ในงานที่เกี่ยวกับศาสนาในระดับระหว่างประเทศ	21

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
3 หลักกฎหมายลิขสิทธิ์ของประเทศไทย	32
3.1 ความเป็นมาของกฎหมายลิขสิทธิ์ในประเทศไทย	32
3.2 กฎหมายลิขสิทธิ์ของประเทศไทย	36
3.3 หลักเกณฑ์การคุ้มครองงานอันเกี่ยวเนื่องกับคำสอน ในทางพระพุทธศาสนา ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537	68
4 ศึกษาสภาพปัญหาข้อกฎหมายการคุ้มครองลิขสิทธิ์ ในงานที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา	91
4.1 ปัญหาความเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ของผู้สร้างสรรค์งาน ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา	91
4.2 ปัญหาการเผยแพร่งานที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา	94
4.3 สภาพปัญหาการดำเนินคดีในฐานะผู้ใช้งานและผู้เสียหาย จากการละเมิดลิขสิทธิ์ในงานที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน	100
5 ศึกษาวิเคราะห์แนวทางและมาตรการทางกฎหมายว่าด้วยลิขสิทธิ์ ในการนำมาปรับใช้กับงานที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่พระพุทธศาสนา	103
5.1 มาตรการทางกฎหมายต่อปัญหาความเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ ในงานที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา	103
5.2 มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองการเผยแพร่งานต่อสาธารณะ	108
5.3 มาตรการทางกฎหมายในการดำเนินคดีในฐานะผู้ใช้งาน และผู้เสียหายจากการละเมิดลิขสิทธิ์ในอนาคต	121

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่	
6 บทสรุป และข้อเสนอแนะ	123
6.1 บทสรุป	124
6.2 ข้อเสนอแนะ	131
รายการอ้างอิง	138
ภาคผนวก	145
ประวัติผู้เขียน	149

สารบัญตาราง

ตาราง

หน้า

2.1 เปรียบเทียบการคุ้มครองลิขสิทธิ์ของต่างประเทศ

27

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

นับแต่ปรากฏประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ มนุษย์ได้อาศัยอยู่ลำพังเพียงกลุ่มเล็ก ๆ ภายในครอบครัว ต่อมาได้มีการวิวัฒนาการรวมตัวกันเป็นกลุ่มก้อนที่ใหญ่ขึ้น ด้วยเหตุผลทางด้านความปลอดภัย แต่ลักษณะการดำรงชีวิตยังต้องอาศัยการเก็บของป่าล่าสัตว์ เคลื่อนที่ไปตามแหล่งความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ จนกระทั่งต่อมาได้เรียนรู้วิธีการในการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ จึงทำให้มนุษย์เริ่มมีการตั้งหลักแหล่งอย่างมั่นคง เหล่านี้เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงวิวัฒนาการของสังคมมนุษย์ในสมัยต่าง ๆ เริ่มจากความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายและเมื่อมีจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น ระบบความคิดและความเป็นอยู่จึงได้เพิ่มความสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น โดยได้เริ่มแสวงหาวิธีการตอบสนองทางด้านกายภาพความเป็นอยู่คือการประดิษฐ์คิดค้น เครื่องมือและความรู้ใหม่ ๆ อันถือได้ว่าเป็นความคิดสร้างสรรค์จากปัญญาของมนุษย์ เป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดขึ้นซึ่งงานคิดค้นสร้างสรรค์ในรูปลักษณะต่าง ๆ¹ เพื่อให้ความเป็นอยู่โดยภาพรวมดีขึ้น และแสวงหาวิธีการอันเป็นเครื่องมือทางด้านจิตใจ จนในที่สุดได้วิวัฒนาการมาเป็นความเชื่อทางด้านศาสนา ทั้งสองประการนี้เป็นสิ่งที่มนุษย์พัฒนาควบคู่กันมาตั้งแต่สมัยบรรพกาลจวบจนกระทั่งปัจจุบัน สังคมใดที่มีการพัฒนาเพื่อตอบสนองความต้องการทางกายภาพได้สมดุลกับความต้องการทางด้านจิตใจ ก็จะสามารถพยุหให้สภาพสังคมโดยรวมสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข สังคมใดให้น้ำหนักความสำคัญทางด้านศีลธรรมหรือทางด้านจิตใจมากกว่าการพัฒนาทางด้านกายภาพหรือวัตถุ สังคมนั้นจะถูกแสดงออกมาในรูปแบบของความพอเพียงในการดำรงชีวิต แต่หากสังคมใดได้มีการพัฒนาเพื่อมุ่งสนองตอบทางด้านกายภาพหรือทางด้านวัตถุมากกว่าการให้ความสำคัญทางด้านศีลธรรมศาสนาแล้วก็จะเป็เหตุให้ค่านิยมของสังคมนั้น ๆ มุ่งแสวงหาวัตถุในการดำรงชีวิตเป็นหลักและใช้วัตถุเป็นเครื่องวัดสถานภาพของผู้คนในสังคม

¹ ไชยยศ เหมะรัชตะ, ลักษณะของกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพฯ: นิติธรรม, 2548), 9.

ปัจจุบันประเทศไทยได้ลดความสำคัญของการปลูกฝังและศึกษาศีลธรรมทางศาสนาลง โดยดึงหลักสูตรการศึกษาภาคบังคับเกี่ยวกับศีลธรรมและหน้าที่ของพลเมืองออก² มุ่งพัฒนาประเทศหรือให้ความสำคัญต่อนโยบายหรือแนวปฏิบัติเพื่อเพิ่มมูลค่าตัวเลขทางด้านเศรษฐกิจ ทั้งในส่วน of เศรษฐกิจที่ใช้ทรัพย์สินที่จับต้องได้ (tangible assets) และเศรษฐกิจที่ใช้ทรัพย์สินที่จับต้องไม่ได้ (intangible assets) เพิ่มขีดความสามารถทางการแข่งขันของประเทศ³ นั่นคือการให้ความสำคัญต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศหรือจีดีพี (Gross Domestic Product: GDP) มุ่งผลิตสินค้าเพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมทั้งในประเทศและต่างประเทศเป็นหลัก จึงก่อให้เกิดปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในสังคมไทยที่ไม่ปรากฏมาก่อน อาทิ พฤติกรรมการก่ออาชญากรรมของเยาวชนมีอัตราที่เพิ่มมากขึ้น การมีพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปจากบรรทัดฐานทางสังคม โดยเฉพาะการค้าประเวณีในกลุ่มเยาวชน เพื่อตอบสนองความต้องการในการสะสมวัตถุ อันเป็นอิทธิพลของกระแสบริโภคนิยม จึงเป็นที่มาของการคิดทบทวนและความพยายามในหลายหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่จะฟื้นฟูระบบศีลธรรมตามกรอบและแนวทางของศาสนา ทั้งนี้เพราะศาสนาถือได้ว่าเป็นเครื่องมือประการหนึ่งในการขัดเกลาสมาชิกในสังคม เป็นรากฐานและบรรทัดฐานทางจริยธรรม ศาสนาเป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่งในฐานะเป็นจุดก่อกำเนิดคุณธรรมและศีลธรรม นำไปสู่การสร้างมนุษย์ที่สมบูรณ์ ก่อให้เกิดความสงบสุขเรียบร้อยต่อมวลมนุษยชาติ ศาสนาจึงมีอำนาจและอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการดำเนินชีวิตของสมาชิกภายในสังคม เป็นเสมือนเครื่องมือในการเกาะเกี่ยวเชื่อมโยงให้ผู้คนในสังคมหรือระหว่างสังคมสามารถที่จะปฏิสัมพันธ์กันได้อย่างปกติสุข จึงได้วางเป้าหมายให้การพัฒนาทั้ง 2 อย่างเดินหน้าควบคู่ไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยสังเกตได้จากโครงการต่างๆ เช่น โครงการครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน การส่งเสริมให้มีการเข้าค่ายคุณธรรมและปฏิบัติธรรมของแต่ละโรงเรียนและโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ เป็นต้น แต่ความพยายามดังกล่าวก็ยังไม่ได้เป็นการดึงการศึกษาทางด้านศีลธรรมของศาสนาให้กลับเข้าสู่ระบบทางการศึกษาของไทยอย่างจริงจังมากนัก จึงยังคงทำให้ระบบศีลธรรมในสังคมไทยเป็นปัญหาต่อไป

มหาเถรสมาคมอันถือว่าเป็นองค์กรสูงสุดของคณะสงฆ์ในการบริหารจัดการและปกครองคณะสงฆ์ได้ให้ความสำคัญต่อการเผยแผ่และปลูกฝังศีลธรรมคำสอนให้แก่ประชาชน ด้วยเหตุที่ในสถานการณ์ปัจจุบันจำนวนพระภิกษุสงฆ์ได้ลดลง จึงดำเนินนโยบายเพิ่มประสิทธิภาพให้พระสงฆ์ที่

² สมบุญ ดวงสโมสร, “สมาคมความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย” ใน องค์พุทธมามกะ ความมั่นคงของพุทธศาสนาในประเทศไทย, พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพฯ: โปสดี พับลิชชิ่ง, 2548), 173.

³ กริชพกา บุญเฟื่อง, การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาด้วยเศรษฐกิจสร้างสรรค์, วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง, 2(1), (กันยายน, 2553), 42.

มีอยู่ได้ร่วมกันขับเคลื่อนองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ เร่งให้มีการอบรมพระนักเทศน์และเผยแผ่ขึ้นเป็นการเฉพาะ โดยได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานทุนเล่าเรียนหลวงเพื่อการผลิตพระนักเทศน์และเผยแผ่ ประจำปี พ.ศ. 2554 แบ่งเป็น ระดับวิทยากรแม่แบบ 80 ทุนและระดับพระนักเทศน์ประจำจังหวัด 760 ทุน⁴ เนื่องในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษา ครบ 7 รอบ อันเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญและความพยายามของหลายฝ่ายในการส่งเสริมให้มีการฟื้นฟูระบบศีลธรรมในสังคม

ทั้งนี้ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การเผยแผ่ศาสนาโดยเฉพาะพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ได้กระทำเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 เป็นการเผยแผ่โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น อาทิ เรื่องเล่า ตำนานต่าง ๆ ที่ได้สืบทอดจากอนุศาสนาจารย์และสวดมนต์หรือเทศน์เรื่องเล่าตำนาน ประเพณี วัฒนธรรมหรือพระเครื่องต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่ได้จารึกหลักธรรมคำสอนโดยย่อไว้ด้านหลัง อันถือได้ว่าเป็นกุศโลบายและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับศาสนาที่มีคุณูปการต่อการเผยแผ่ศาสนาสู่ประชาชนในแบบฉบับพื้นบ้านอย่างได้ผลยิ่ง ซึ่งแต่ละอย่างได้ถูกสร้างขึ้นด้วยกลอุบายที่แยบคายและแหลมคม เช่น การเลี้ยงดองและบวสรวบปู่แสะย่าแสะ การปล่อยโคมไฟในประเพณีต่าง ๆ เป็นต้น ส่วนที่ 2 เป็นการเผยแผ่โดยใช้เทคนิคและวิธีการทางเทคโนโลยี เพื่อให้สอดคล้องกับสังคมยุคใหม่ การเผยแผ่หลักธรรมจึงมีความแตกต่างและท้าทายอย่างมาก โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนที่มุ่งให้ความสนใจกับวิทยาการสมัยใหม่เป็นหลักและมีพฤติกรรมเอนเอียงทางวัตถุนิยมเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ การเผยแผ่ในรูปแบบเดิมที่พระสงฆ์จะอยู่พำนักพักจำในวัดและศรัทธาประชาชนจะเข้ามาฟังธรรม คำสั่งสอนของพระพุทธรูปองค์ในวันธรรมสวนะหรือโอกาสสำคัญ ๆ นั้น เริ่มที่จะลดน้อยถอยลงเต็มที่ พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนในฐานะที่เป็นผู้มีหน้าที่ในการสนับสนุนและเผยแผ่ธรรมโดยตรงจึงได้เริ่มปรับตัวให้เข้ากับสภาพการณ์ของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เริ่มแสวงหาแนวทางในการเผยแผ่หลักธรรมในเชิงรุกมากขึ้น เพื่อให้สามารถที่จะสื่อและเข้าถึงประชาชนได้อย่างทั่วถึง หลากหลายและรวดเร็ว เช่น การทำแผ่นวีดิทัศน์ที่บรรยายเรื่องราวเกี่ยวกับหลักคำสอนทางศาสนา การเขียนหนังสือเรียบเรียงคำสอน การสร้างงานเขียนเชิงคติธรรม งานเขียนอธิบายเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมในลักษณะต่าง ๆ ซึ่งใช้คำและรูปแบบภาษาที่สามารถเข้าใจได้ง่าย การทำแผ่นวีดิทัศน์เกี่ยวกับพุทธประวัติ ละครสั้น ภาพยนตร์แอนิเมชันตลอดถึงการผลิตงานการเผยแผ่ในรูปแบบลักษณะต่าง ๆ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยได้เข้าเป็นสมาชิกขององค์การการค้าโลกหรือ (World Trade Organization: WTO) จึงต้องให้ความรับรองในข้อตกลงว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับ

⁴ ทำเนียบองคมนตรี, โครงการทุนเล่าเรียนหลวง สำหรับพระสงฆ์ไทย, (กรุงเทพฯ: สำนักราชเลขาธิการ, 2553), 2-3.

⁵ รอบทิศ ไวยสุศรี, ตอบโจทย์พระเครื่อง รู้เรื่องของขลัง, (กรุงเทพฯ: เน็คดีไซน์ พับลิชชิ่ง, 2555), 5.

การค้า (Agreement on Trade-Related Aspect of Intellectual Property Rights: TRIPs) อันเป็นข้อตกลงแบบท้าย 1 ใน 24 ข้อตกลงของการจัดตั้งองค์การการค้าโลก ซึ่งไทยต้องอนุวัติกฎหมายภายในประเทศให้สอดคล้องกับข้อตกลง TRIPs ในการใช้สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา จึงได้ตราพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 แทนพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2521 โดยมีผลบังคับเมื่อวันที่ 21 มีนาคม 2538⁶ ด้วยเหตุนี้แม้ว่าหลักธรรมคำสอนซึ่งถูกค้นพบโดยสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเมื่อครั้งสมัยพุทธกาลนั้น มีความเป็นสากลและถูกค้นพบมาเป็นระยะเวลานานมากกว่า 2,500 ปี จะมีได้ตกหรืออยู่ภายใต้พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 มาตรา 6 วรรคสอง ที่บัญญัติว่า “การคุ้มครองลิขสิทธิ์ไม่ครอบคลุมถึงความคิด หรือขั้นตอนกรรมวิธีหรือระบบ หรือวิธีใช้หรือทำงาน หรือแนวความคิด หลักการ การค้นพบ หรือทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์หรือคณิตศาสตร์” หมายความว่าพุทธบริษัท 4⁸ อันได้แก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา สามารถนำเอาหลักธรรมคำสอนตามหลักการที่ถูกต้องเหล่านั้นมาเผยแพร่ด้วยรูปแบบใด ๆ ก็ได้ไม่ถือว่าเป็นความผิดตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 แต่เมื่อมีบุคคลใด ๆ นำหลักธรรมคำสอนไปประยุกต์สร้างสรรค์ในลักษณะต่าง ๆ ดังกล่าว งานที่สร้างขึ้นเหล่านั้นย่อมได้รับการคุ้มครองตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 มาตรา 6 ซึ่งได้บัญญัติถึงประเภทของงานที่จะได้รับการคุ้มครองไว้ว่า “งานอันมีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัตินี้ได้แก่ งานสร้างสรรค์ประเภทวรรณกรรม นาฏกรรม ศิลปกรรม ดนตรีกรรม โสตทัศนวัสดุ ภาพยนตร์ สิ่งบันทึกเสียง งานแพร่เสียงแพร่ภาพ หรืองานอื่นใดในแผนกวรรณคดี แผนกวิทยาศาสตร์หรือแผนกศิลปะ ของผู้สร้างสรรค์ไม่ว่างานดังกล่าวจะแสดงออกโดยวิธีหรือรูปแบบอย่างใด” ดังนั้น การนำงานดังกล่าว อาทิ การนำเรื่องเล่าที่มีคติเตือนใจทางศาสนาและปรากฏตัวผู้สร้างสรรคงานชัดเจนมาตีพิมพ์หรือทำเป็นหนังสือเผยแพร่ หรือคำบรรยายปาฐกถาเกี่ยวกับหลักธรรม แม้ยังไม่ได้เขียนลงเป็นหนังสือ แต่หากผู้อื่นคัดเอาคำปาฐกถาเหล่านั้นลงพิมพ์ ตลอดจนการทำซ้ำงานต่าง ๆ ข้างต้น ฯลฯ มาเผยแพร่ต่อด้วยเห็นคุณค่าในตัวงานโดยตัวผู้สร้างสรรค์ (เจ้าของลิขสิทธิ์) ไม่รับรู้หรือไม่อนุญาตยอมเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ อาจถูกฟ้องร้องดำเนินคดีและเรียกค่าเสียหายทางแพ่งจากผู้สร้างสรรคงานหรือเจ้าของลิขสิทธิ์ อันจะส่งผลกระทบต่อขวัญและกำลังใจต่อการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาได้ ทั้งนี้เพราะ

⁶ กรมทรัพย์สินทางปัญญาและโครงการเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันของวิสาหกิจไทย-เยอรมัน (GTZ), วัฒนาการของกฎหมายลิขสิทธิ์ไทย, วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 9, 2(18) (มกราคม-มิถุนายน 2551), 3.

⁷ พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537, ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 111, ตอนที่ 59 ก, (21 ธันวาคม 2537), 1.

⁸ พระมหาบัว ปิยบุญ โฉม, “วิชาพุทธประวัติ ขึ้นพระพุทธศาสนาปีที่ 3” ใน สำนักบริหารการศึกษามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, (กรุงเทพฯ: เลี้ยงเชียง, 2544), 145.

⁹ ไชยยศ เหมะรัชตะ, คำอธิบายกฎหมายลิขสิทธิ์, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพฯ: นิติธรรม, 2549), 40.

พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 มาตรา 15¹⁰ กำหนดให้เจ้าของลิขสิทธิ์แต่เพียงผู้เดียวเท่านั้นมีสิทธิในการทำซ้ำหรือดัดแปลง เผยแพร่ต่อสาธารณชน ให้เช่าต้นฉบับหรือสำเนางานโปรแกรมคอมพิวเตอร์ โสตทัศนวัสดุ ภาพยนตร์ และสิ่งบันทึกเสียง ให้ประโยชน์อันเกิดจากลิขสิทธิ์แก่ผู้อื่น หรืออนุญาตให้ผู้อื่นได้ใช้สิทธิในงานที่ตนเองได้สร้างสรรค์ขึ้น โดยจะกำหนดเงื่อนไขอย่างใดหรือไม่ก็ได้ แต่เงื่อนไขดังกล่าวจะกำหนดในลักษณะที่เป็นการจำกัดการแข่งขันโดยไม่เป็นธรรมไม่ได้ หมายความว่า งานที่ผู้สร้างสรรค์หรือเจ้าของลิขสิทธิ์ได้สร้างขึ้นนั้น เจ้าของลิขสิทธิ์ย่อมมีสิทธิแต่เพียงผู้เดียว (exclusive rights) ในการทำซ้ำ ดัดแปลง แก้ไขหรือกระทำการอื่นใดบนงานนั้น และมีสิทธิหวงห้ามมิให้ผู้อื่นเปลี่ยนแปลงแก้ไขงานที่ได้สร้างสรรค์ขึ้นในส่วนที่จะเป็นการทำให้ผู้สร้างสรรค์งานได้รับผลกระทบในชื่อเสียง สิทธิโดยธรรมและสิทธิทางเศรษฐกิจอันจะพึงได้ในงานที่ได้สร้างสรรค์ขึ้นนั้น การทำซ้ำงานดังกล่าวเพื่อประโยชน์ในการเผยแพร่งานลิขสิทธิ์คำสอนย่อมเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ อันจะส่งผลและเป็นอุปสรรคต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะการเผยแผ่ของพระสงฆ์อันถือได้ว่าเป็นบุคคลที่มีหน้าที่ในการเผยแผ่ศาสนาโดยตรง และเป็นการกระทำที่ถือว่าไม่ใช่การแสวงหากำไร การนำงานอันมีลิขสิทธิ์เหล่านี้ไปออกเผยแพร่เสริมเติมเต็มให้การเผยแผ่ธรรมเกิดสัมฤทธิ์ผลมากยิ่งขึ้น อาจจะประสบกับปัญหาการละเมิดลิขสิทธิ์ขึ้นได้ อีกทั้งการสร้างสรรคงานในส่วน of พระสงฆ์และฆราวาสผู้แตกฉานในธรรมนั้นเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ตามกฎหมาย การที่พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ไม่ได้กำหนดขอบเขตการเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์และการจัดการสิทธิทางเศรษฐกิจกรณี พระสงฆ์เป็นผู้สร้างสรรค์งานและหรือเจ้าของลิขสิทธิ์ ตลอดถึงข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ไว้อย่างชัดเจน อาจเป็นอุปสรรคในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์อันดีงามของสถาบันสงฆ์ในอนาคตได้

แม้ว่า หลักการใช้ลิขสิทธิ์โดยชอบธรรม (fair use) ซึ่งถือว่าเป็นหลักในการจำกัดสิทธิของผู้สร้างสรรค์ประการหนึ่ง เพื่อไม่ให้เจ้าของลิขสิทธิ์ใช้สิทธิอย่างไม่มีขอบเขต อันจะกระทบต่อ

¹⁰ พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537, มาตรา 15 บัญญัติว่า “ภายใต้บังคับมาตรา 9 มาตรา 10 และมาตรา 14 เจ้าของลิขสิทธิ์ย่อมมีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวดังต่อไปนี้

- (1) ทำซ้ำหรือดัดแปลง
- (2) เผยแพร่ต่อสาธารณชน
- (3) ให้เช่าต้นฉบับหรือสำเนาโปรแกรมคอมพิวเตอร์ โสตทัศนวัสดุ ภาพยนตร์ และสิ่งบันทึกเสียง
- (4) ให้ประโยชน์อันเกิดจากลิขสิทธิ์แก่ผู้อื่น
- (5) อนุญาตให้ผู้อื่นใช้สิทธิตาม (1) (2) หรือ (3) โดยจะกำหนดเงื่อนไขอย่างใดหรือไม่ก็ได้ แต่เงื่อนไข

ดังกล่าวจะกำหนดในลักษณะที่เป็นการจำกัดการแข่งขันโดยไม่เป็นธรรมไม่ได้

การพิจารณาว่าเงื่อนไขตามวรรคหนึ่ง (5) จะเป็นการจำกัดการแข่งขันโดยไม่เป็นธรรมหรือไม่ ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง”

ประโยชน์สาธารณะ หรือดำเนินธุรกิจกับสิทธิดังกล่าวจนเกินส่วน ซึ่งถือได้ว่าหลักการดังกล่าวเป็น การสร้างความสมดุลระหว่างเจ้าของลิขสิทธิ์กับผู้ใช้งานลิขสิทธิ์ อันเป็นไปตามมาตรฐานเกี่ยวกับการ มีขอบเขตและการใช้สิทธิทางทรัพย์สินทางปัญญาของ TRIPs ที่กำหนดว่า “สมาชิกสามารถที่จะ กำหนดข้อจำกัดหรือข้อยกเว้นสิทธิแต่เพียงผู้เดียวเป็นกรณีพิเศษได้ โดยที่ไม่ขัดกับการใช้ประโยชน์ ตามปกติของงานและไม่ทำให้เสื่อมเสียไปซึ่งสิทธิประโยชน์อันชอบธรรมของผู้ทรงสิทธิ”¹¹

พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 มาตรา 32 บัญญัติว่า “การกระทำการงานอันมีลิขสิทธิ์ ของบุคคลอื่นตามพระราชบัญญัตินี้ หากไม่ขัดต่อการแสวงหาประโยชน์จากงานอันมีลิขสิทธิ์และ หากไม่กระทบกระเทือนถึงสิทธิอันชอบด้วยกฎหมายของเจ้าของลิขสิทธิ์เกินสมควร มิให้ถือว่าเป็น การละเมิดลิขสิทธิ์

ภายใต้บังคับบทบัญญัติในวรรคหนึ่ง การกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งแก่งานอันมีลิขสิทธิ์ตาม วรรคหนึ่ง มิให้ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ ถ้าได้กระทำการดังต่อไปนี้

- (1) วิจัยหรือศึกษางานนั้น อันมิใช่การกระทำเพื่อหากำไร
- (2) ใช้เพื่อประโยชน์ของตัวเอง หรือเพื่อประโยชน์ของตนเองและผู้อื่นในครอบครัว หรือญาติสนิท
- (3) ดิชม วิจารณ์ หรือแนะนำผลงานโดยมีการรับรู้ถึงความเป็นเจ้าของในงานลิขสิทธิ์นั้น
- (4) เสนอรายงานข่าวทางสื่อสารมวลชนโดยมีการรับรู้ถึงความเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์นั้น
- (5) ทำซ้ำ คัดแปล นำออกแสดงหรือทำให้ปรากฏเพื่อประโยชน์ในการพิจารณาของ ศาลหรือเจ้าพนักงานซึ่งมีอำนาจตามกฎหมาย หรือในการรายงานผลการพิจารณาดังกล่าว
- (6) ทำซ้ำ คัดแปลง นำออกแสดง หรือทำให้ปรากฏโดยผู้สอน เพื่อประโยชน์ในการ สอนของตน อันมิใช่การกระทำเพื่อหากำไร
- (7) ทำซ้ำ คัดแปลงบางส่วนของงาน หรือตัดตอนหรือทำบทสรุปโดยผู้สอนหรือ สถาบันศึกษา เพื่อแจกจ่ายหรือจำหน่ายแก่ผู้เรียนในชั้นเรียนหรือในสถาบันศึกษา ทั้งนี้ ต้องไม่เป็นการกระทำเพื่อหากำไร
- (8) นำงานนั้นมาใช้เป็นส่วนหนึ่งในการถามและตอบในการสอบ”

การกระทำที่ถือว่ามิได้เป็นการละเมิดลิขสิทธิ์นั้นต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขไปทั้ง 8 ประการ ดังกล่าว ซึ่งโดยทิศทางส่วนใหญ่เน้นไปในข้อที่ 1 นั่นคือเรื่องของการวิจัยและการศึกษา แต่ไม่มี ข้อความใด ที่กำหนดให้เรื่องของการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเป็นกรณีข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ ซึ่ง ในเชิงหลักการถือว่าการเผยแพร่ศาสนา เป็นการกระทำเพื่อปลูกฝังให้บุคคลมีความเป็นมนุษย์ที่

¹¹ Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Right (TRIPs), Article 13 Limitations and Exceptions, Section 1 Part II.

สมบูรณ์ อันจะส่งผลให้เกิดสันติสุขในสังคมขึ้นได้โดยภาพรวม ดังนั้น การที่ไม่มีบทบัญญัติไว้ในมาตราดังกล่าว อาจเป็นอุปสรรคต่อการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนและศีลธรรมหรือส่งผลต่อการปลูกฝังศีลธรรมสู่สมาชิกในสังคมอย่างมีประสิทธิภาพได้ แม้ว่าในบางทศนะจะกล่าวว่า ข้อที่ 6 น่าจะเป็นข้อยกเว้นที่สามารถปรับเข้ากับกรณีการเผยแผ่ศาสนาได้ แต่จากการพิจารณาแนวคำพิพากษาของศาลฎีกาในคดีที่เข้าสู่กระบวนการพิจารณาของศาลที่มีอยู่ในปัจจุบัน¹² ยังไม่ปรากฏบรรทัดฐานคำพิพากษา มาตรา 32 ข้อที่ 6 แต่อย่างใด ยังคงอาศัยบรรทัดฐานการตีความเทียบเคียงในข้อยกเว้นอื่น ๆ ซึ่งตีความเน้นน้ำหนักไปในด้านการเรียนการสอนของอาจารย์ในมหาวิทยาลัยหรือสถาบันการศึกษาเป็นหลัก ข้อยกเว้นดังกล่าวจึงยังไม่ปรากฏแน่ชัดและไม่เป็นหลักประกันถึงการไม่ละเมิดกฎหมายในพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537

จากสภาพการดังกล่าว จึงสมควรทำวิจัยเพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปรับปรุงบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องให้มีความทันต่อสถานการณ์และเอื้ออำนวยต่อการเผยแผ่พระศาสนาให้เป็นประโยชน์แก่สังคม ประเทศชาติ ต่อไป

1.2 สมมติฐานของการวิจัย

ปัจจุบันมีปัญหาข้อกฎหมายเกี่ยวข้องกับการคุ้มครองลิขสิทธิ์ในงานที่เกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เนื่องจากพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ของไทยยังไม่มีบทบัญญัติที่ชัดเจนในการสนับสนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จึงควรทำการศึกษาหามาตรการทางกฎหมายเพื่อส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

¹² คำพิพากษาศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ หมายเลขคดีแดงที่ 784/2542 และคำพิพากษาศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ หมายเลขคดีแดงที่ 785/2542 ดังนี้ จำเลยทั้ง 2 คดี ได้เปิดกิจการถ่ายเอกสาร โฉลกกับสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาแห่งหนึ่ง ถูกฟ้องในข้อหาละเมิดลิขสิทธิ์ด้วยการทำซ้ำบทต่าง ๆ ในหนังสือของโจทก์ว่าเป็นการกระทำเพื่อการค้า โดยไม่ได้รับอนุญาต ได้รับการพิพากษาจากศาลในวันเดียวกันและองค์คณะเดียวกัน คือในวันที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ. 2542 แต่ได้รับผลการพิพากษาที่ต่างกัน เพราะมีข้อเท็จจริงต่างกันสาระสำคัญกล่าวคือ ในคดีหมายเลขแดงที่ 785/2542 หลักฐานเป็นหนังสือที่ถูกละเมิดลิขสิทธิ์โดยการถ่ายสำเนา จำนวน 71 เล่ม ที่ยังไม่ได้เข้ารูปล่มอีก 290 ชุดและแผ่นเอกสารอีก 6,162 แผ่น แต่จำเลยไม่สามารถพิสูจน์ให้ศาลเห็นได้ว่า ได้ทำตามสัญญาจ้างหรือได้รับคำสั่งทำโดยนักศึกษา ศาลจึงถือว่าเป็นการทำโดยการริเริ่มของจำเลยเอง มิใช่โดยคำสั่งของนักศึกษา มีอาจอ้างข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ตามมาตรา 32 วรรค 1 ได้ ส่วนคดีหมายเลขแดงที่ 784/2542 ปรากฏข้อเท็จจริงว่า ปริมาณงานที่ทำนั้นน้อยกว่าคดีที่กล่าวแล้วข้างต้นมาก อีกทั้งจำเลยยังสามารถพิสูจน์ต่อศาลได้ว่าทำไปเพราะรับจ้างจากนักศึกษา โดยมีใบรับจ้างถ่ายเอกสารเป็นหลักฐาน จึงสามารถอ้างข้อยกเว้นลิขสิทธิ์ตามมาตรา 32 วรรค 1 ได้ เป็นต้น

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.3.1 เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีทางกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองลิขสิทธิ์

1.3.2 เพื่อศึกษาหลักกฎหมายในปัจจุบันที่เกี่ยวกับการคุ้มครองลิขสิทธิ์ ในงานที่เกี่ยวข้อง
พระพุทธศาสนา

1.3.3 เพื่อศึกษาสภาพปัญหาในปัจจุบันที่เกี่ยวกับการคุ้มครองลิขสิทธิ์ ในงานที่เกี่ยวข้อง
พระพุทธศาสนา

1.3.4 เพื่อศึกษา วิเคราะห์หาแนวทางและมาตรการทางกฎหมาย ในการคุ้มครองลิขสิทธิ์
ในงานที่เกี่ยวข้องพระพุทธศาสนา

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

ศึกษางานวิจัยถึงบทบัญญัติในพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ที่กำหนดขอบเขตการ
คุ้มครองและยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ในงานที่เกี่ยวข้องหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา
ศึกษาถึงความเป็นไปได้ในความเห็นเชิงวิชาการเพื่อเสนอให้มีการปรับปรุง ตลอดจนกำหนด
หลักเกณฑ์ ขอบเขตการคุ้มครองและยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ในงานดังกล่าว

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

วิจัยเอกสาร (document research) โดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1.5.1 รวบรวมข้อมูลจากพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ บทบัญญัติกฎหมาย ตำราทางวิชาการ
วิทยานิพนธ์และบทความต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

1.5.2 นำข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมมาทำการเรียบเรียงและวิเคราะห์

1.5.3 นำเสนอแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขและเพิ่มเติมบทบัญญัติที่เกี่ยวข้อง

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

1.6.1 ทราบถึงแนวคิดและทฤษฎีทางกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองลิขสิทธิ์

1.6.2 ทราบถึงหลักกฎหมายในปัจจุบันที่เกี่ยวกับการคุ้มครองลิขสิทธิ์ ในงานที่เกี่ยวข้อง
พระพุทธศาสนา

1.6.3 ทราบถึงสภาพปัญหาในปัจจุบันที่เกี่ยวกับการคุ้มครองลิขสิทธิ์ ในงานที่เกี่ยวข้อง
พระพุทธศาสนา

1.6.4 ได้แนวทางและมาตรการทางกฎหมาย ในการคุ้มครองลิขสิทธิ์ในงานที่เกี่ยวข้อง
พระพุทธศาสนา

1.7 คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

1.7.1 “งานที่เกี่ยวข้องพระพุทธศาสนา” หมายถึง งานที่มีเนื้อหาหลักเกี่ยวเนื่องกับ
หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา

1.7.2 “นิสสัคคียปาจิตติย” หมายถึง อาบัติของสงฆ์ที่ภิกษุผู้ต้อง (ละเมิด) ต้องสละสิ่งของ
ที่ทำให้ต้องอาบัติก่อนจึงจะปลดอาบัติตก เช่น การรับเงินและทอง เป็นต้น

1.7.3 “โลกวัชระ” หมายถึง ข้อเสียหายหรือการกระทำที่ชาวโลกติเตียนว่าไม่เหมาะสมกับ
สมณะวิสัย

1.7.4 “เผยแพร่” หมายถึง ทำให้ขยายออกไป เช่น เผยแพร่ธรรม เผยแพร่ศาสนา

1.7.5 “เผยแพร่” หมายถึง โฆษณาทำให้แพร่หลาย เช่น เผยแพร่ความรู้ทั่วไป การเผยแพร่
ผลงาน

บทที่ 2

แนวคิด และทฤษฎีการคุ้มครองลิขสิทธิ์ในงานที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา

ปรัชญาหรือแนวคิดเกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญาเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยบรรพกาลและได้แตกแขนงแนวคิดออกเป็นหลายฝ่าย เช่น ฝ่ายที่มีความเห็นว่า การสร้างสรรค์ผลงานต่าง ๆ นั้นแม้จะเกิดจากความนึกคิดและวิริยะของผู้สร้างสรรค์ แต่สิ่งเหล่านั้นหาได้เกิดขึ้นด้วยความนึกคิดปากเพียรของผู้สร้างสรรค์อย่างแท้จริงไม่ แต่หากเกิดขึ้นเพราะการสังสรรค์สนทนา แนวคิดจากเหล่าบรรพบุรุษ ดังนั้นแนวคิดหรือความนึกคิดอย่างแท้จริง โดยที่ไม่ได้รับอิทธิพลใด ๆ จากปัจจัยแวดล้อมทางสังคมจึงไม่น่าที่จะเป็นไปได้ ผลผลิตต่าง ๆ จึงต้องเป็นผลอันเกิดจากสังคม งานต่าง ๆ ที่ถูกสร้างขึ้นพร้อมทั้งประโยชน์อันจะพึงได้จากการใช้งานนั้นจึงต้องตกเป็นของสาธารณะ สาธารณชนจึงชอบที่จะใช้ประโยชน์จากงานที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นนั้นได้อย่างเสรี ตามหลักการหรือแนวคิดด้านเสรีนิยม อีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่า บุคคลที่ได้สร้างสรรค์งานอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นควรมีสิทธิได้รับความยุติธรรมตามหลักความยุติธรรมตามธรรมชาติ (principle of natural justice) นั่นคือการได้รับสิทธิประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ สิทธิหวงกันในงานที่ตนได้สร้างสรรค์ขึ้น ตามหลักการหรือแนวคิดด้านการคุ้มครองป้องกัน ซึ่งในบทนี้ จะได้กล่าวถึง วิวัฒนาการ แนวคิด และทฤษฎีในการคุ้มครองลิขสิทธิ์ ข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์โดยทั่วไป ตลอดจนการคุ้มครองและข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ในงานที่เกี่ยวกับศาสนาระดับระหว่างประเทศ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

2.1 วิวัฒนาการ และแนวความคิดทั่วไปในการคุ้มครอง และข้อยกเว้นการคุ้มครองตามกฎหมายลิขสิทธิ์

การคุ้มครองผลงานของบุคคลอันเกิดจากการเสียสละทั้งกำลังกาย กำลังใจ กำลังสติปัญญา และความวิริยะอุตสาหะปากเพียรสร้างสรรค์ขึ้นนั้น ปรากฏหลักฐานตั้งแต่ยุคสมัยกรีกและพัฒนาการมาตามลำดับ จนกระทั่งเข้าสู่ยุคของเหล่านักปรัชญาและนักบวช ได้เข้ามามีบทบาททางการเมืองการปกครอง ได้เผยแพร่งานเขียนในทัศนคติของตนที่วิพากษ์สังคมในด้านต่าง ๆ ในขณะนั้น จนกระทั่งเข้าสู่ยุคแห่งการประดิษฐ์เครื่องพิมพ์แทนการใช้มือ จึงทำให้การเผยแพร่งานเป็นไปอย่างรวดเร็ว

2.1.1 ยุคโบราณ

เป็นยุคสมัยที่อารยธรรมกรีกและโรมันเจริญรุ่งเรือง ผู้ประพันธ์หรือผู้สร้างสรรค์งานเขียนในขณะนั้นมุ่งที่จะเผยแพร่ผลงานด้วยเหตุผลที่ต้องการสะท้อนแนวคิดและสภาพสังคมในขณะนั้นสู่สาธารณชน โดยมีชื่อเสียงเกียรติคุณซึ่งเป็นสิทธิในทางจิตใจหรือศีลธรรม (moral right) เป็นสิ่งตอบแทนมากกว่าสิทธิในทางเศรษฐกิจ (economic right) อาทิ เพลโต (Plato) โซกราตีส (Socrates) และซีซาร์ ซิเซโร (Caesar Cicero) ในเยอรมัน อย่างไรก็ตามยังมีความเห็นที่เป็นไปในลักษณะตรงกันข้ามซึ่งปรากฏในจดหมายที่ซีเซโรส่งไปถึงแอตติอุส เกี่ยวกับที่แอตติอุสสามารถที่จะขายบทปาฐกถาให้ลิกริอุสและจะเสนอขายงานชิ้นต่อ ๆ ไปแก่ลิกริอุสด้วย ซึ่งคำว่า “ขาย (vender)” ในภาษาละติน มีความหมายเช่นเดียวกับคำว่า “ขาย (selling)” ในภาษาอังกฤษ ปัจจุบันนี้อาจมีความหมายได้เป็นสองนัย กล่าวคือ อาจจะเป็นการขายเพื่อแลกเงินหรือเป็นการโฆษณาเพื่อขายความคิด¹³ จากข้อสังเกตดังกล่าว แม้ผู้สร้างสรรค์งานจะประสงค์ต่อสิทธิในทางเศรษฐกิจจริง แต่ก็มิได้ปรากฏถึงการรับรองสิทธิดังกล่าวในกฎหมายในขณะนั้นเลย¹⁴

2.1.2 สมัยกลาง

ยุคนี้เกิดขึ้นในช่วง ค.ศ. 476-1453 (พ.ศ. 1019-1996) ในยุคนี้ผู้ที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดได้แก่พวกพระ โดยได้สื่อแนวคิดต่าง ๆ ออกมาผ่านการเขียนหรือการสร้างวรรณกรรมวิพากษ์ลักษณะของสังคมและการเมืองในขณะนั้น ทั้งนี้เพื่อให้เกิดแนวคิดทางการเมืองขึ้นในสังคม ดังนั้นการเขียนในยุคนี้ส่วนใหญ่จะเป็นการเขียนหรือการสร้างวรรณกรรมเพื่อเผยแพร่แนวคิดของตนเองมากกว่าที่จะเผยแพร่งานโดยมุ่งหวังสิทธิในทางเศรษฐกิจ โดยผู้สร้างสรรค์งานส่วนใหญ่จะเป็นพวกพระที่มีแนวทางหรือวิถีความเป็นอยู่อย่างสันโดษ จึงไม่ได้ให้ความสนใจในเรื่องของผลตอบแทนทางการเงินมากนัก

ในยุคนี้ได้เกิดคดีที่สำคัญขึ้น โดยเกิดการพิพาทกันระหว่างนักบุญโคลัมบา กับเจ้าอาวาสฟินเนีย ซึ่งพิพาทกันด้วยเหตุที่นักบุญโคลัมบาได้ลอบทสวดอธิษฐานไป โดยเจ้าอาวาสฟินเนียขอให้คืนสำเนาบทสวดเพราะเป็นการคัดลอกโดยไม่ได้รับอนุญาต ในคดีดังกล่าวนี้กษัตริย์ Demoft ได้พิพากษาเป็นคุณแก่ผู้ประพันธ์ว่า “ลูกวัวตกได้แก่แม่วัว สำเนาหนังสือตกได้แก่หนังสือ” นอกจากนี้คดีสำคัญนี้แล้วลิขสิทธิ์อื่น ๆ ก็มิได้ปรากฏ ทั้งนี้เป็นเพราะส่วนใหญ่ได้นำเอาบทกลอนไปอ่านในที่สาธารณะอยู่แล้ว การบอกเล่าเรื่องจะเป็นลักษณะการนิยมนบอกเล่าทางจารีตประเพณี

¹³ จันทิมา ธนาสว่างกุล, การใช้งานลิขสิทธิ์โดยชอบธรรม, วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529), 1.

¹⁴ กฎหมายที่ใช้กันอยู่ในจักรวรรดิโรมันในระบายนั้นคือ ประมวลกฎหมายจัสติเนียน (Justinian) หรือ คอร์ปัส จูริส ซิวิลิส (Corpus Juris Civilis).

ซึ่งเป็นการบอกเล่ากันก่อนเป็นนวนิยายโดยนักกลอนพเนจร การที่จะให้มีต้นฉบับจึงมีน้อย คดีลิขสิทธิ์จึงยังไม่เกิดขึ้น¹⁵

2.1.3 สมัยการประดิษฐ์เครื่องพิมพ์

เป็นยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ที่เปลี่ยนถ่ายจากการคัดลอกด้วยมือมาเป็นการผลิต และการคัดลอกงานด้วยเครื่องพิมพ์ ส่งผลให้การเผยแพร่งานเป็นไปด้วยความสะดวก ราคาถูก หลากหลาย และรวดเร็ว ทั้งยังส่งผลดีข้างเคียง คือมีจำนวนประชากรในขณะนั้นสามารถอ่านออก เขียนได้ในอัตราที่เพิ่มขึ้น เมื่อเทียบกับยุคสมัยกลางหรือยุคสมัยก่อน ๆ ก่อให้เกิดการขับเคลื่อนครั้งใหญ่ในการผลิตงานหนังสือจำนวนมากเข้าสู่ตลาด เพื่อให้เพียงพอต่อจำนวนที่เพิ่มขึ้นของคนทั่วไป ที่สามารถอ่านออกเขียนได้ เมื่อเกิดการสร้างสรรค์งานประพันธ์ที่เพิ่มมากขึ้น จึงเกิณกำลังการผลิต โดยลำพังของผู้ประพันธ์ จำเป็นต้องอาศัยคนกลางหรือผู้สนับสนุน ซึ่งในปัจจุบันอาจหมายถึง สำนักพิมพ์ ได้เข้ามาสนับสนุนเกี่ยวกับทุนในการจัดพิมพ์และรับภาระการละเมิดลิขสิทธิ์ ก่อให้เกิด สิทธิในทางเศรษฐกิจคู่ขนานกับสิทธิในธรรม กล่าวคือ เกิดการสร้างสรรค์งาน การจัดพิมพ์เผยแพร่ โดยมีการคำนึงถึงสิทธิในทางเศรษฐกิจ เป็นองค์ประกอบที่เพิ่มขึ้นจากสิทธิในธรรมแต่เพียงอย่างเดียวของผู้สร้างสรรค์งานในยุคสมัยกลาง ในยุคสมัยการประดิษฐ์เครื่องพิมพ์นี้ นอกจากจะ ก่อให้เกิดการตื่นตัว ผลักดันในการสร้างสรรค์งานของผู้ประพันธ์ การลักลอบพิมพ์ซ้ำและจัด ออกจำหน่ายก็เกิดขึ้นอย่างแพร่หลายเช่นกัน ส่งผลให้ผู้สนับสนุนหรือผู้ลงทุนได้รับความเดือดร้อน และความเสียหาย จึงได้มีการรวมตัวเพื่อก่อตั้งกลุ่มผู้ประกอบการทางด้านหนังสือ เรียกว่า “Stationer’s Company” เป็นผู้ผูกขาดการพิมพ์หนังสือ ซึ่งต่อมา Queen Mary I ได้ทรงมีพระบรม ราชานุญาตให้ Stationer’s Company เป็นผู้ผูกขาดการพิมพ์หนังสือ จนกระทั่งในรัชสมัยของ Queen Anne ได้ทรงเล็งเห็นความสำคัญในการกำหนดให้การคุ้มครองงานด้านวรรณกรรม จึงทรง ให้มีการประกาศใช้ The Statute of Anne ซึ่งมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 10 เมษายน ค.ศ. 1710 โดย กฎหมายฉบับนี้มีสาระสำคัญ ได้แก่ การกำหนดให้มีอายุการคุ้มครองงาน 21 ปี นับแต่วันที่กฎหมาย ฉบับนั้นมีผลบังคับใช้ สำหรับงานที่มีการสร้างสรรค์ก่อนหน้านั้น ได้กำหนดอายุความคุ้มครอง ไว้ 14 ปี นับแต่วันที่มีการโฆษณาเป็นครั้งแรก¹⁶ จึงถือได้ว่าเหตุการณ์นี้เป็นการรวมตัวกันของ ผู้พิมพ์ และผู้จัดจำหน่ายหนังสือเพื่อแสวงหามาตรการคุ้มครองจากรัฐ¹⁷

¹⁵ จันทิมา ชนาสว่างกุล, การใช้งานลิขสิทธิ์โดยชอบธรรม, 2.

¹⁶ ไชยยศ เหมะรัชตะ, ลักษณะของกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา, 120.

¹⁷ รัชชัย สุภผลศิริ, คำอธิบายกฎหมายลิขสิทธิ์, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539), 2.

2.1.4 สมัยอนุสัญญาเบอร์น์ (Berne Convention)

เป็นที่ยอมรับว่ากลุ่มประเทศในยุโรปมีความก้าวหน้าทางศิลปวิทยาการกลุ่มหนึ่งนับแต่สมัยกรีกโบราณจนกระทั่งปัจจุบัน อีกทั้งยังเป็นจุดกำเนิดของศิลปวิทยาการสมัยใหม่จำนวนมาก ภายหลังจากมีการปฏิวัติอุตสาหกรรมในประเทศอังกฤษเป็นต้นมา โดยมีการประดิษฐ์คิดค้นสร้างสรรค์งานใหม่ ๆ จึงก่อให้เกิดแนวคิดในการให้การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในระดับสากล อาทิ อนุสัญญาเบอร์น์ และข้อตกลง TRIPs เป็นต้น

อนุสัญญาเบอร์น์ว่าด้วยการคุ้มครองงานวรรณกรรมและศิลปกรรม (Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works) เป็นจุดเริ่มต้นของการคุ้มครองลิขสิทธิ์ในระดับระหว่างประเทศ ซึ่งเกิดขึ้นในปี ค.ศ. 1886 (พ.ศ. 2429) ณ กรุงเบอร์น์ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ โดยสมาชิกส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มประเทศแถบยุโรป เช่น เยอรมนี ฝรั่งเศส สเปน อิตาลี เป็นต้น อนุสัญญานี้จัดได้ว่าเป็นข้อตกลงในระดับพหุภาคีเกี่ยวกับงานลิขสิทธิ์ที่มีความเก่าแก่ที่สุด มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความเป็นเอกภาพ จัดระบบการคุ้มครองงานวรรณกรรมและศิลปกรรมให้มีความชัดเจนกว้างขวางมากยิ่งขึ้น โดยยกให้เป็นหลักประกันและมาตรฐานสากล มุ่งคุ้มครองงานสร้างสรรค์ประเภทวรรณกรรมและศิลปกรรมของเหล่าประเทศภาคีทั้งหลาย ดังปรากฏอยู่ในอารัมภบทของอนุสัญญาเบอร์น์ ฉบับแก้ไข ณ กรุงปารีส (Paris Act) ในปี ค.ศ. 1971¹⁸ (พ.ศ. 2514) ใจความสำคัญว่า “อนุสัญญากรุงเบอร์น์มีความมุ่งหมายที่จะคุ้มครองสิทธิของผู้สร้างสรรค์ในงานวรรณกรรมและศิลปกรรมอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นเอกภาพเท่าที่จะเป็นไปได้”¹⁹ โดยที่อนุสัญญาเบอร์น์ได้จัดตั้งสหภาพเบอร์น์ (Berne Union) เพื่อที่จะให้เหล่าภาคีประเทศได้ให้การคุ้มครองงานอันมีลิขสิทธิ์ ภายใต้หลักการที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีของอนุสัญญาเบอร์น์ในสมัยรัชกาลที่ 7 และได้โอนวิตรกกฎหมายของภายในให้สอดคล้องกับข้อตกลงดังกล่าว เช่น พระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ. 2474 เมื่อวันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2474 เป็นต้น²⁰ ซึ่งภายหลังที่เหล่าประเทศทั้งหลายได้ลงนามในข้อตกลงดังกล่าวแล้วได้มีการประชุมปรับปรุงแก้ไขข้อตกลงดังกล่าวหลายครั้งเพื่อรองรับเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว โดยมีหลักการพื้นฐานที่สำคัญ ดังนี้

¹⁸ อนุสัญญาเบอร์น์ แก้ไขเพิ่มเติม ณ กรุงปารีส (Paris Act) ค.ศ. 1971.

¹⁹ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, เอกสารการสอนชุด: วิชากฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา หน่วยที่ 1-8, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยฯ, 2546), 107.

²⁰ สุทธิศักดิ์ ประศาสน์ครุการ, ปัญหาในทางกฎหมายเกี่ยวกับการยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์: ศึกษางานดนตรีกรรม ตาม พ.ร.บ. ลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 เปรียบเทียบกับงานลิขสิทธิ์ตามกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกาและเยอรมัน, วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2544), 10.

1. หลักการปฏิบัติอย่างคนชาติ (Principle of National Treatment) หมายถึง เหล่าประเทศภาคีจะให้ความคุ้มครองงานด้านลิขสิทธิ์แก่ผู้สร้างสรรค์หรือเจ้าของงานลิขสิทธิ์ ถ้างานที่สร้างสรรค์ขึ้นนั้นเกิดในประเทศภาคีสมาชิกที่ได้ลงนามในอนุสัญญาเบอร์น์ โดยที่ความคุ้มครองนั้นจะอยู่ในระดับเดียวกันกับที่ภาคนั้น ๆ ให้ความคุ้มครองแก่คนชาติหรือพลเมืองของตนเอง หลักการดังกล่าวนี้เกิดขึ้นตั้งแต่สมัยแรกเริ่มการจัดทำอนุสัญญาและได้รับการรับรองในฉบับแก้ไขปรับปรุงต่อ ๆ มาทุกฉบับ จึงอาจกล่าวได้ว่าหลักการดังกล่าวเป็นหลักการพื้นฐานอันสำคัญยิ่งของข้อตกลงอนุสัญญาเบอร์น์

2. หลักสิทธิขั้นต่ำ (Principle of Minimum Rights) หมายถึง เหล่าประเทศภาคีต้องให้ความคุ้มครองลิขสิทธิ์ขั้นต่ำสุด ไม่น้อยกว่าข้อตกลงในอนุสัญญาเบอร์น์ที่ได้กำหนดไว้ อาทิ อายุแห่งการคุ้มครองงานลิขสิทธิ์ทั่วไปต้องไม่น้อยกว่า 50 ปี หลังจากที่ยุติสร้างสรรค์งานหรือผู้เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ได้ถึงแก่กรรม แต่มีข้อสังเกตว่า ข้อตกลงนี้ไม่ได้รวมถึงหรือไม่ได้จำกัดการคุ้มครองขั้นสูงเอาไว้ คงให้เป็นไปตามดุลพินิจของภาคีแต่ละประเทศ โดยคำนึงถึงประโยชน์ของสาธารณะประกอบด้วย เป็นต้น

3. หลักการคุ้มครองโดยอัตโนมัติ (Principle of Automatic Protection and Absence of Formalities)²¹ หมายถึง สมาชิกของสหภาพเบอร์น์จะได้รับความคุ้มครองลิขสิทธิ์ทันทีที่ตนได้สร้างสรรค์งานขึ้นเป็นผลสำเร็จ โดยไม่ต้องทำแบบพิธีใด ๆ เช่น การจดทะเบียนลิขสิทธิ์ กล่าวคือ แม้ผู้สร้างสรรค์งานหรือเจ้าของลิขสิทธิ์จะไม่ได้จดทะเบียนใด ๆ เพื่อแสดงสิทธิต่าง ๆ ในงานที่สร้างที่ขึ้นนั้น แต่การคุ้มครองด้านลิขสิทธิ์ที่มีต่อผลงานที่เจ้าของได้สร้างขึ้นจะได้รับความคุ้มครองทันที หลักการนี้ได้ปรากฏขึ้นเป็นครั้งแรกในอนุสัญญาเบอร์น์ฉบับแก้ไข ณ กรุงเบอร์ลิน ค.ศ. 1908 (พ.ศ. 2451) และได้รับการรับรองในอนุสัญญาทุกฉบับนับจากนั้นเป็นต้นมา

อย่างไรก็ตาม อนุสัญญาเบอร์น์ ได้กำหนดสิทธิแต่เพียงผู้เดียวของเจ้าของสิทธิไว้ทั้งหมด 7 ประการ กล่าวคือ

1. สิทธิในการแปล (the translation right) ใน Article 8
2. สิทธิในการทำซ้ำ (the reproduction right) ใน Article 9
3. สิทธิในการแสดงต่อสาธารณชน (the public performance right) ใน Article 11
4. สิทธิในการแพร่เสียงแพร่ภาพ (the broadcasting right) ใน Article 11bis
5. สิทธิในการประกาศที่สาธารณะ (the public recitation right) ใน Article 11ter
6. สิทธิในการดัดแปลง (the right of adaptation) ใน Article 12

²¹ นันทวัฒน์ ลิ้มโปคม, ข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ โดยเน้นศึกษางานดนตรีกรรม และสิ่งบันทึกเสียง, วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546), 8.

7. สิทธิในงานภาพยนตร์ (the cinematographic right) ใน Article 14

สิทธิทั้ง 7 ประการดังกล่าว เป็นสิทธิในเชิงเศรษฐกิจ ที่เจ้าของลิขสิทธิ์พึงมีพึงได้จากงานที่ได้สร้างสรรค์ขึ้น ได้แก่ สิทธิในการที่จะกระทำการใด ๆ ใน 7 ประการนั้นบนงานของตน บุคคลอื่นจะกระทำการใด ๆ ในงานโดยที่ไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์ไม่ได้

2.1.5 สมัยข้อตกลง TRIPs

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้ยุติลง เศรษฐกิจทั่วโลกอยู่ในภาวะตกต่ำ ทั้งนี้เพราะในระหว่างสงครามแต่ละประเทศต่างทุ่มสรรพกำลังทางด้านต่าง ๆ อาทิ ศักยภาพทางด้านทรัพยากรบุคคลและการเงินการคลังสนับสนุนกิจการทางด้านการทหารเป็นหลัก ภาคสังคมและเศรษฐกิจถูกละเลย ประกอบกับโครงสร้างพื้นฐานหลักส่วนใหญ่ถูกทำลายไปในระหว่างสงคราม จึงทำให้หลายประเทศต้องประสบกับปัญหาการฟื้นฟูประเทศ สังคม เศรษฐกิจ การค้า และประสบกับภาวะชะงักงันเป็นเวลานาน จึงเกิดแนวคิดในการร่างข้อตกลงทั่วไปว่าด้วยพิกัดศุลกากรและการค้า (General Agreement on Tariffs and Trade: GATT) ในปี ค.ศ. 1947 (พ.ศ. 2490) ซึ่งเป็นข้อตกลงเพื่อเสริมสร้างการค้าของโลกให้ดำเนินไปได้โดยเสรีตั้งอยู่บนพื้นฐานของการพัฒนาทางด้านต่าง ๆ อันจะส่งผลให้คุณภาพชีวิตของประชากรโลกโดยรวมเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น เช่น ส่งเสริมให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจ การลงทุน การสร้างงานเข้าสู่ภาคสังคม ประกอบกับกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้วมีความต้องการให้การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาระดับมาตรฐานที่สูงขึ้น เนื่องจากเห็นว่าการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญามีอยู่ในความตกลงระหว่างประเทศ เช่น อนุสัญญาเบอร์น (1971) นั้น ยังขาดประสิทธิภาพ อีกทั้งกลไกการระงับข้อพิพาทระหว่างประเทศยังไม่มีความชัดเจน กลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้วจึงได้ยกมาตรฐานการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญามาเป็นเครื่องต่อรองในการเจรจาการค้าโลกคู่ขนานกับการกดดันในด้านความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจหรือการให้สิทธิพิเศษทางการค้า (Generalized System of Preferences: GSP) จึงได้มีการผลักดันให้มีการเจรจากรอบของการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในการเจรจาการค้าระดับพหุภาคีหรือ GATT ในรอบอุรุกวัย ภายใต้ชื่อ “ข้อตกลงว่าด้วยการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับการค้าและสินค้าปลอมแปลง (Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights, Including trade in counterfeit Goods)” แต่การเจรจาดังกล่าวประสบกับปัญหามากมายไม่สามารถหาข้อยุติได้ ด้วยว่าภาคีที่รวมตัวเป็นกลุ่มประเทศต่างเสนอความเห็นและข้อต่อรองเพื่อให้กลุ่มประเทศของตนได้รับประโยชน์สูงสุดจากข้อตกลงดังกล่าว โดยเฉพาะความขัดแย้งระหว่างกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้วกับกลุ่มประเทศที่กำลังพัฒนา ที่กลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้วถูกประเทศที่กำลังพัฒนาละเมิดลิขสิทธิ์อย่างมาก โดยเฉพาะ

ในแถบประเทศเอเชียตะวันออก ส่งผลให้กลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้วสูญเสียรายได้มหาศาล²² จากความขัดแย้งดังกล่าว การเจรจาในประเด็นการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา จึงดำเนินไปอย่างยืดเยื้อเกินระยะเวลาที่ได้กำหนดไว้ จนกระทั่ง นายอาเธอร์ ดังเกิ้ล (Arthur DunKel) เลขาธิการทั่วไปของ GATT ในขณะนั้น เสนอร่างกรรมสารสุดท้ายรวบรวมผลการเจรจาการค้าพหุภาคีรอบอุรุกวัย หรือ DunKel Draft (Draft Final Act Embodying the Result of the Uruguay Round of Multilateral Trade Negotiations) ต่อบรรดาภาคีสมาชิก จนในที่สุดนำไปสู่การบรรลุข้อตกลงการเจรจารอบอุรุกวัยในปี ค.ศ. 1994 (พ.ศ. 2537) ทั้งนี้ร่างกรรมสารสุดท้ายได้ผนวกเอาข้อตกลง TRIPs ไว้ด้วย

สาระสำคัญของข้อตกลง TRIPs ที่ถูกผนวกเข้ากับกรรมสารสุดท้ายรอบอุรุกวัยนั้น มีเอกลักษณ์พิเศษที่มีความยืดหยุ่นสูง สามารถที่จะจัดสรรประโยชน์ประนีประนอมผลประโยชน์ในระดับที่พอรับได้ของชาติสมาชิก รัฐบาลส่วนใหญ่จึงค่อนข้างพอใจกับร่างข้อตกลงดังกล่าว และได้ใช้เป็นหลักการพื้นฐานของ TRIPs ซึ่งต่อมาก็ได้รับการรับรองในการประชุมที่กรุงมาราเกช (Marrakech) ประเทศโมร็อกโก (Morocco)

ข้อตกลง TRIPs ได้ยอมรับและผสมผสานหลักการสำคัญของ GATT ไว้หลายหลักการด้วยกัน อาทิ หลักการปฏิบัติเยี่ยงคนชาติ หลักการปฏิบัติเยี่ยงคนชาติที่ได้รับความอนุเคราะห์อย่างยิ่ง หลักต่างตอบแทน กลไกระงับข้อพิพาท ได้เข้ากับหลักการสำคัญของอนุสัญญาประเภทต่าง ๆ ที่ให้ความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาอยู่ในขณะนั้น ได้แก่ หลักการสำคัญในอนุสัญญาปารีสว่าด้วยการคุ้มครองทรัพย์สินทางอุตสาหกรรม ค.ศ. 1883 (Paris Convention for The Protection of Industrial Property) อนุสัญญาเบอร์ลิน และอนุสัญญาโรมว่าด้วยการคุ้มครองนักแสดง ผู้ผลิตสิ่งบันทึกเสียง และองค์การแพร่เสียงแพร่ภาพ (Rome Convention for the Protection of Performers, Producer of Phonograms and Broadcasting Organisations) โดยรวบรวมและกำหนดหลักเกณฑ์บรรทัดฐานการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาแต่ละประเภทไว้ในข้อตกลงระหว่างประเทศฉบับเดียวกัน ในส่วนของลิขสิทธิ์และสิทธิข้างเคียงนั้นข้อตกลง TRIPs, Article 9 (1) กำหนดให้นำบทบัญญัติตามข้อ 1-21 และภาคผนวกแนบท้ายของอนุสัญญาเบอร์ลิน มาปรับใช้ โดยมีการบัญญัติหลักการใหม่ ๆ ในบางเรื่องเพิ่มเข้าไป เช่น การคุ้มครองโปรแกรมคอมพิวเตอร์ ในฐานะงานวรรณกรรม ภายใต้อนุสัญญาเบอร์ลิน เป็นต้น

²² ไชยศ เหมะรัชตะ, คำอธิบายกฎหมายลิขสิทธิ์, 13.

2.2 แนวคิด และทฤษฎีในการยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์

การยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์เป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่ง ที่จะทำให้สาธารณชนได้มีโอกาสเข้าถึงงานอันมีลิขสิทธิ์มากยิ่งขึ้น โดยเริ่มปรากฏชัดเจนตั้งแต่เกิดการรวมตัวของกลุ่มประเทศแถบยุโรป อาทิ สวิตเซอร์แลนด์ เยอรมนี ฝรั่งเศส สเปน อิตาลี ภายใต้อนุสัญญาเบอร์น์ ซึ่งถือว่าเป็นข้อตกลงระหว่างประเทศระดับพหุภาคี เพื่อสร้างความเป็นเอกภาพ จัดระบบให้มีการคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรมอย่างชัดเจนและกว้างขวาง สามารถแยกศึกษาการยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ในแต่ละยุคสมัย ดังนี้

2.2.1 การยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ในสมัยโบราณและสมัยกลาง

ในยุคสมัยโบราณและสมัยกลางยังไม่ปรากฏการให้การคุ้มครองงานอย่างชัดเจนมากนัก ส่วนใหญ่ผู้สร้างสรรค์สร้างงานเพื่อแสดงความคิดเห็นอันเป็นการสะท้อนมุมมองต่อสังคมโดยรวม ในขณะนั้นเป็นสำคัญ โดยผู้สร้างสรรค์งานอาจได้รับชื่อเสียงเกียรติคุณ การยอมรับจากสาธารณชน เป็นสิ่งตอบแทนการสร้างสร้งงานมากกว่าการได้รับประโยชน์ทางเศรษฐกิจ แม้ในช่วงปี ค.ศ. 476-1453 (พ.ศ. 1019-1996) จะเกิดกรณีพิพาทกันระหว่าง นักบุญโคลัมบา กับเจ้าอาวาสฟินเนีย กรณีนักบุญโคลัมบาได้ลอกบทสวดอธิษฐาน เจ้าอาวาสฟินเนียขอให้คืนสำเนาบทสวดเพราะเป็นการคัดลอกโดยไม่ได้รับอนุญาต กษัตริย์ Demoft ได้พิพากษาเป็นคุณแก่ผู้ประพันธ์ว่า “ถูกวิวตกได้แก่แม่วิว สำเนาหนังสือตกได้แก่หนังสือ” อาจถือได้ว่ากรณีดังกล่าวเป็นการให้การรับรองถึงสิทธิของผู้สร้างสรรค์งานกรณีหนึ่ง แต่ก็ยังไม่ปรากฏข้อกำหนดเฉพาะในการให้สิทธิใช้งานของผู้สร้างสรรค์งานในช่วงสมัยดังกล่าวแต่ประการใด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการสร้างงานในช่วงสมัยดังกล่าวไม่ได้ให้น้ำหนักต่อสิทธิทางด้านเศรษฐกิจ แต่คำนึงหรือให้ความสำคัญต่อสิทธิโดยธรรมเป็นสำคัญ ช่วงสมัยนี้จึงยังไม่ปรากฏข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์แต่อย่างใด

2.2.2 การยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ในสมัยการประดิษฐ์เครื่องพิมพ์

ยุคสมัยนี้ถือได้ว่าเป็นการปฏิวัติการสร้างสร้งงานและการเผยแพร่ผลงานสู่สาธารณชน กล่าวคือ การสร้างสร้งงานเริ่มมีวัตถุประสงค์ในทางเศรษฐกิจเข้ามาเกี่ยวข้อง อีกทั้งการเผยแพร่งานก็ เป็นไปด้วยความรวดเร็วต่างจากยุคสมัยโบราณและสมัยกลาง ทั้งนี้เป็นเพราะการคัดลอกงานโดยใช้ เครื่องพิมพ์นั้นมีความรวดเร็ว ทำให้การละเมิดลิขสิทธิ์มีมากขึ้นเป็นเงาตามตัว จนทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพิมพ์และเผยแพร่งานถูกผลกระทบต่อการล้กลอบพิมพ์ซ้ำเป็นจำนวนมาก จึงรวมตัวกันเพื่อ กดดันและเรียกร้องการคุ้มครองจากรัฐ ซึ่งช่วงดังกล่าวนี้ เป็นช่วงแห่งการเรียกร้องให้มีมาตรการการ คุ้มครองจากรัฐอย่างเป็นทางการ จึงยังไม่ปรากฏบทบัญญัติการยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์อย่างชัดเจน

2.2.3 การยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ในสมัญญาอนุสัญญาเบอร์น์

อนุสัญญาเบอร์น์เกิดขึ้นเพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้สร้างสรรค์ในงานวรรณกรรมและศิลปกรรมอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นเอกภาพเท่าที่จะเป็นไปได้ อย่างไรก็ตาม นอกจากสิทธิแต่เพียงผู้เดียวของผู้สร้างสรรค์งานหรือเจ้าของลิขสิทธิ์ที่อนุสัญญาเบอร์น์ได้กำหนดไว้ในแต่ละประเภะนั้น ยังมีข้อกำหนดเพื่อประโยชน์แก่สาธารณะ ระงับยับยั้งการใช้สิทธิในทางเศรษฐกิจของผู้สร้างสรรค์และเจ้าของลิขสิทธิ์จนเกินส่วน สหภาพเบอร์น์ภายใต้ข้อตกลงของอนุสัญญาเบอร์น์จึงได้กำหนดข้อยกเว้นสิทธิแต่เพียงผู้เดียวของเจ้าของลิขสิทธิ์ โดยเฉพาะสิทธิในการทำซ้ำ ซึ่ง Paris Act, Article 9 (1) ได้ให้ความหมายของ “การทำซ้ำว่า หมายถึง สิทธิแต่เพียงผู้เดียวของเจ้าของงานลิขสิทธิ์ที่จะอนุญาตให้มีการทำซ้ำงานของตน ไม่ว่าการทำซ้ำนั้นจะอยู่ในรูปแบบใด ๆ”²³ ในขณะที่ข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ได้ถูกกำหนดไว้ใน Paris Act, Article 9 (2) ซึ่งถือเป็นบทบัญญัติหรือหลักการที่สำคัญยิ่ง เพราะเป็นการกำหนดข้อยกเว้นทั่วไปในการละเมิดลิขสิทธิ์ จนในที่สุดบทบัญญัตินี้ได้ได้รับการรับรองให้เป็นแม่แบบของการยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ในข้อตกลงระหว่างประเทศเรื่อยมา

Paris Act, Article 9 (2) ได้ให้เหล่าภาคีสมาชิกอนุวัติกฎหมายภายใน อนุญาตให้มีการทำซ้ำงานอันมีลิขสิทธิ์ในบางกรณีได้ โดยไม่ขัดกับการแสวงหาประโยชน์หรือสิทธิในทางเศรษฐกิจตามปกติและไม่เสื่อมเสียประโยชน์อันชอบด้วยกฎหมายของผู้สร้างสรรค์งานจนเกินส่วน ซึ่งงานที่อนุญาตให้ทำซ้ำได้นั้น หมายถึง งานทางด้านวรรณกรรมและศิลปกรรม²⁴ และสามารถที่จะทำซ้ำได้ภายใต้เงื่อนไข three-step-test²⁵ ของ Paris Act, Article 9 (2)²⁶ กล่าวคือ

1. การที่จะกระทำการใด ๆ นั้น ต้องเป็นกรณีที่มีความจำเป็น (certain special cases) มีลักษณะต้องตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 มาตรา 32 วรรคสอง ถึงมาตรา 43 อาทิ การทำซ้ำเพื่อใช้ในการรายงานข่าวของสื่อสารมวลชนแขนงต่าง ๆ หรือใช้ในกรณีการศึกษาและการวิจัย เป็นต้น

²³ นันทวัฒน์ ลิ้มโปคม, ข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ โดยเน้นศึกษางานดนตรีกรรมและสิ่งบันทึกเสียง, 9.

²⁴ รวมทั้งงานทางด้าน นาฏกรรม ดนตรีกรรม งานภาพยนตร์ ภาพถ่ายและศิลปประยุกต์, ตาม Paris Act, Article 2 (1).

²⁵ วัตร ดิงสมิตร, ลิขสิทธิ์ ตัวบทพร้อมข้อสังเกตเรียงมาตราและคำพิพากษาศาลฎีกา, (กรุงเทพฯ: นิติธรรม, 2551), 27.

²⁶ Paris Act, Article 9 (2) “It shall be a matter for legislation in the countries of the Union to permit the reproduction of such works in certain special cases, provided that such reproduction does not conflict with a normal exploitation of the work and does not unreasonably prejudice the legitimate interests of the author”.

2. การกระทำนั้น ๆ ต้องไม่ขัดต่อการแสวงหาประโยชน์จากงานของเจ้าของลิขสิทธิ์ตามปกติ (not conflict with a normal exploitation of the work) คือ การใช้งานอันมีลิขสิทธิ์ใด ๆ นอกจากต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขข้อที่ 1 แล้ว การกระทำนั้นต้องไม่กระทบต่อสภาพตลาดโดยปกติของเจ้าของงานที่ได้สร้างสรรค์ขึ้นด้วย

3. การที่จะใช้ประโยชน์จากงานอันมีลิขสิทธิ์ใด ๆ นั้น นอกจากต้องพิจารณาเงื่อนไขตามข้อที่ 1 และข้อที่ 2 แล้ว การใช้ประโยชน์นั้นต้องไม่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ประโยชน์อันชอบด้วยกฎหมายของผู้สร้างสรรค์หรือเจ้าของลิขสิทธิ์เกินสมควร (not unreasonably prejudice the legitimate interests of the author) กล่าวคือ การกระทำนั้นต้องไม่ก่อให้เกิดความเสียหายจนเกินส่วน

จากกรณีดังกล่าว เมื่อพิจารณาแล้วพบว่า การกระทำละเมิดนั้นย่อมก่อให้เกิดความเสียหายแก่เจ้าของลิขสิทธิ์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ หลักการดังกล่าวนี้ จึงมุ่งที่จะคุ้มครองไม่ให้เจ้าของลิขสิทธิ์หรือผู้สร้างสรรค์งานเกิดความเสียหายจากการใช้งานดังกล่าวจนมากเกินไป ทั้งในส่วนของชื่อเสียงเกียรติยศและสิทธิประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ ซึ่งจะเกิดความเสียหายเพียงใดนั้น ความเสียหายของแต่ละปัจเจกบุคคลย่อมมีค่าวัดที่แตกต่างกันออกไป อาจต้องอาศัยการตรวจสอบถึงลักษณะของงานและความรู้สึกรักของวิญญูชนเป็นองค์ประกอบในการพิจารณาด้วย

เงื่อนไขดังกล่าว ถือเป็นมาตรฐานทั่วไปในการบัญญัติกฎหมายภายในของภาคีแต่ละประเทศเกี่ยวกับข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์รวมทั้งประเทศไทย ซึ่งได้บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 มาตรา 32 วรรคแรก เป็นต้น

2.2.4 การยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ในสมัยข้อตกลง TRIPs

ข้อตกลง TRIPs ถือได้ว่าเป็นความก้าวหน้าอีกขั้นหนึ่งในการให้การคุ้มครองและยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์หรือการใช้โดยธรรม ในด้านลิขสิทธิ์ของข้อตกลง TRIPs นั้น ได้วางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการใช้โดยธรรมไว้กว้าง ๆ แต่เพียงข้อเดียว ซึ่งเป็นการกำหนดให้ภาคีสมาชิกพึงจำกัดหรือกำหนดข้อยกเว้นสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในกรณีพิเศษเป็นการเฉพาะได้ โดยต้องไม่เป็นการขัดกับการใช้ประโยชน์ตามปกติของงานนั้น และไม่เป็นการเสื่อมเสียประโยชน์ของเจ้าของสิทธิเกินส่วน²⁷

โดยหลักเกณฑ์ที่ใช้เป็นกรอบในการวางข้อจำกัดหรือข้อยกเว้นสิทธิแต่เพียงผู้เดียวนี้ นำมาจาก Paris Act, Article 9 (2) แต่มีความแตกต่างจากข้อตกลง TRIPs ที่สำคัญคือ Paris Act, Article 9 (2) เป็นข้อยกเว้นสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการทำใช้งานลิขสิทธิ์ที่อนุสัญญาเบอร์น์ให้ความคุ้มครอง

²⁷ TRIPs Agreement, Article 13: Limitations and Exceptions “Members shall confine limitations or exceptions to exclusive rights to certain special cases which do not conflict with a normal exploitation of the work and do not unreasonably prejudice the legitimate interests of the right holder”.

แต่ข้อจำกัดสิทธิและข้อยกเว้นตามข้อตกลง TRIPs, Article 13 นั้น ไม่ได้บัญญัติเป็นข้อยกเว้นเฉพาะสิทธิในการทำซ้ำเท่านั้น หากแต่บัญญัติไว้กว้าง ๆ โดยไม่ได้กล่าวถึงสิทธิประเภทใดประเภทหนึ่ง

ปัญหาที่น่าพิจารณาจึงมีว่า ประเทศสมาชิกขององค์การการค้าโลกจะนำข้อตกลง TRIPs, Article 13 ซึ่งบัญญัติไว้ให้เป็นกรอบของการขกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ ไปปรับใช้กับสิทธิแต่ผู้เดียวประเภทอื่น นอกจากสิทธิในการทำซ้ำได้หรือไม่ เพียงใด

ในประเด็นนี้ Professor Paul Goldstein ได้ให้ความเห็นว่าแม้ข้อตกลง TRIPs, Article 13 จะถูกบัญญัติให้เป็นข้อยกเว้นสิทธิแต่เพียงผู้เดียวทุกประเภท แต่ข้อตกลง TRIPs, Article 13 ก็ยังคงอยู่ใต้บังคับของ Paris Act, Article 20²⁸ ซึ่งกำหนดให้ประเทศภาคีของสหภาพเบอร์นสามารถทำความตกลงพิเศษระหว่างกันได้ ครอบคลุมที่ความตกลงนั้นให้สิทธิแก่ผู้สร้างสรรค์มากกว่าสิทธิที่กำหนดไว้²⁹ กล่าวอีกกรณีหนึ่งคือสามารถที่จะกำหนดข้อตกลงพิเศษระหว่างกันได้ครอบคลุมที่ข้อตกลงนั้นให้การคุ้มครองสิทธิของผู้สร้างสรรค์เกินกว่ามาตรฐานขั้นต่ำหรือไม่ขัดแย้งกับความมุ่งหมายแห่งอนุสัญญา ดังนั้นข้อยกเว้นที่กำหนดไว้ในข้อตกลง TRIPs, Article 13 จึงไม่อาจนำมาปรับใช้กับสิทธิประการอื่น ๆ ได้ นอกจากสิทธิในการทำซ้ำ เพราะหากขยายข้อยกเว้นดังกล่าวไปปรับใช้กับสิทธิประการอื่น จะเป็นการจำกัดสิทธิของผู้สร้างสรรค์ให้ลดน้อยถอยลงจากสิทธิขั้นต่ำที่กำหนดไว้ในอนุสัญญาเบอร์น อันถือเป็นการฝ่าฝืนต่อ Paris Act, Article 20 อีกด้วย

อย่างไรก็ดี ในกรณีของสิทธิแต่เพียงผู้เดียว ซึ่งได้รับการบัญญัติรับรองเป็นครั้งแรกในข้อตกลง TRIPs เช่น สิทธิในการเช่าโปรแกรมคอมพิวเตอร์และงานภาพยนตร์ การปรับใช้ข้อยกเว้นอาจแตกต่างกันออกไป เพราะสิทธิดังกล่าว ไม่ต้องตกอยู่ในบังคับของอนุสัญญาเบอร์น ดังนั้นประเทศสมาชิกของข้อตกลง TRIPs อาจบัญญัติกฎหมายภายในของตน ให้มีข้อยกเว้นเกี่ยวกับสิทธิในการเช่าได้ หากข้อยกเว้นนั้นสอดคล้องกับข้อตกลง TRIPs, Article 13 นั่นคือข้อยกเว้นเกี่ยวกับสิทธิในการเช่านั้น ต้องไม่ขัดต่อการแสวงหาประโยชน์ตามปกติของเจ้าของสิทธิในงานโปรแกรมคอมพิวเตอร์หรืองานภาพยนตร์และไม่เป็นการเสื่อมประโยชน์ของเจ้าของสิทธิในงานดังกล่าวเกินสมควร³⁰

²⁸ Paris Act, Article 20 “The Governments of the countries of the Unions reserve the right to enter into special agreements among themselves, in so far as such agreements grant to authors more extensive rights than those granted by the Convention, or contain other provision not contrary to this Convention. The provision of existing agreements which satisfy these conditions shall remain applicable.”

²⁹ นันทวัฒน์ ลิ้มโปดม, ข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ โดยเน้นศึกษางานดนตรีกรรม และสิ่งบันทึกเสียง, 25.

³⁰ เรื่องเดียวกัน, 25.

เมื่อข้อตกลง TRIPs เป็นความตกลงที่อยู่ในกรอบขององค์การการค้าโลก ประเทศไทยในฐานะที่เป็นสมาชิกขององค์การการค้าโลก จึงมีหน้าที่ในการอนุวัติกฎหมายภายในให้สอดคล้องกับบทบัญญัติในข้อตกลง TRIPs ในส่วนของการยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 มาตรา 32 วรรคแรก ก็เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นว่าเป็นการอนุวัติกฎหมายภายในให้สอดคล้องกับข้อตกลง TRIPs ดังจะเห็นได้ว่าความในมาตรา 32 วรรคแรก กับ Article 13 ของ ข้อตกลง TRIPs เป็นบทบัญญัติที่สอดคล้องต้องกัน

กล่าวโดยสรุป ผลของการเข้าเป็นภาคีสมาชิกของอนุสัญญาฉบับต่าง ๆ อาทิ อนุสัญญาเบอร์น์ และข้อตกลง TRIPs เป็นต้น ส่งผลให้ไทยต้องปฏิบัติตามพันธกรณี โดยสรุป คือ

ประเทศไทยต้องอนุวัติการกฎหมายภายใน ให้มีเนื้อหาสอดคล้องกับบทบัญญัติอันเป็นกรอบขอบเขต มาตรฐานและหลักการระหว่างประเทศที่ไทยเป็นภาคีสมาชิกอยู่ อาทิ การให้ความคุ้มครองงานอันมีลิขสิทธิ์ตามหลักการในข้อตกลงต่าง ๆ เป็นต้นว่า หลักการปฏิบัติเยี่ยงคนชาติ หลักสิทธิขั้นต่ำ หลักการคุ้มครองโดยอัตโนมัติ ฯลฯ รวมถึงบทบัญญัติในส่วนที่เกี่ยวกับข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ ด้วยเหตุนี้ การให้การคุ้มครองงานและข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ในกรณีต่าง ๆ ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 นอกจากจะให้กับงานลิขสิทธิ์ของไทยแล้ว ยังสามารถให้การคุ้มครองและใช้เป็นข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ครอบคลุมถึงงานของต่างประเทศอีกด้วย

2.3 แนวคิด และทฤษฎีในการคุ้มครองลิขสิทธิ์ และข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ในงานที่เกี่ยวกับศาสนาในระดับระหว่างประเทศ

แนวคิดการคุ้มครองลิขสิทธิ์แบ่งออกเป็น 2 แนวคิดใหญ่ ๆ กล่าวคือ การคุ้มครองตามแนวทางของทฤษฎีเสรีนิยม อันเป็นแนวคิดที่ถือว่างานเป็นผลผลิตจากการสร้างสรรค์ของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง แม้จะเกิดจากความนึกคิดของผู้สร้างสรรค์ แต่ความนึกคิดดังกล่าวไม่ได้เกิดขึ้นโดยเอกเทศ หากแต่เกิดขึ้นเพราะปัจจัยเกื้อกูลของสังคมหรือการสั่งสมของบรรพชน การที่จะให้สิทธิประโยชน์ของงานในด้านต่าง ๆ ตกแก่ผู้สร้างสรรค์งานซึ่งเป็นปัจเจกบุคคลจึงไม่สมควร ส่วนแนวคิดที่ 2 เป็นการให้การคุ้มครองตามทฤษฎีการคุ้มครองป้องกัน ที่ถือว่างานใด ๆ ที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นนั้นเกิดจากความนึกคิดและวิริยะอุตสาหะของปัจเจกบุคคล ผู้สร้างสรรค์งานเหล่านั้นจึงชอบที่จะได้รับสิทธิประโยชน์ต่าง ๆ ที่จะพึงได้จากการสร้างสรรค์งานเหล่านั้น อาทิ สิทธิในความเป็นเจ้าของ สิทธิในการหวงกันบุคคลอื่นใช้งานโดยไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์ สิทธิในการได้รับประโยชน์ในลักษณะต่าง ๆ จากบุคคลอื่นที่ได้ใช้ประโยชน์บนงานที่ได้สร้างสรรค์ขึ้น เป็นต้น จากหลักการทั้ง 2 ประการดังกล่าว หากพิจารณาจากข้อตกลงระหว่างประเทศ กฎหมายภายในของแต่ละประเทศ

อันเกี่ยวเนื่องจากการคุ้มครองลิขสิทธิ์ ความโน้มเอียงของเนื้อหาได้ยึดถือตามแนวทางของทฤษฎีการคุ้มครองป้องกัน อย่างไรก็ตาม วัตถุประสงค์ที่สำคัญประการหนึ่งในการให้การคุ้มครองการสร้างสร้งงานต่าง ๆ นั้น นอกจากให้กำลังใจด้านสิทธิประโยชน์ตอบแทนต่อการพากเพียรสร้างงานแล้ว ยังถือว่าการเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจ ตลอดถึงคุณประโยชน์ต่าง ๆ แก่สาธารณชนด้วย³¹ อันเป็นการส่งเสริมให้มีการสร้างงานในด้านต่าง ๆ มากขึ้น เพื่อที่สังคมโดยภาพรวมจะได้มีโอกาสในการพัฒนาและใช้ประโยชน์จากงานที่ได้สร้างสร้งขึ้น แต่ประโยชน์ทางด้านสังคมจะไม่เกิดขึ้นหรือเป็นคุณประโยชน์น้อยมากหากมุ่งใช้ทฤษฎีการคุ้มครองป้องกันมากเกินไป โดยไม่คำนึงถึงจุดที่เป็นการสร้างความสมดุลระหว่างสิทธิทางด้านเศรษฐกิจของผู้สร้างสร้งงานและสิทธิของสาธารณะอันจะพึงได้จากงานนั้น ๆ หากจะพึงรอให้ครบอายุการคุ้มครองเพียงอย่างเดียว เมื่อถึงเวลาที่ครบกำหนด การคุ้มครองงานบางอย่างเมื่อเวลาเปลี่ยนอาจหมดคุณค่าและสูญสิ้นคุณประโยชน์ไปแล้วอย่างน่าเสียดายด้วยเหตุนี้เอง แม้ว่าการที่เกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองลิขสิทธิ์ทั้งระหว่างประเทศและภายในประเทศจะให้น้ำหนักทางด้านทฤษฎีการคุ้มครองป้องกัน แต่ก็ได้เล็งเห็นความสำคัญของทฤษฎีหรือแนวคิดเสรีนิยม เพื่อเป็นการสร้างความสมดุลไม่ให้เกิดการสร้างงานเกี่ยวข้องหรือเกาะเกี่ยวกับสิทธิประโยชน์ในเชิงพาณิชย์มากเกินไปดังที่ Article 13 ของ TRIPs ที่ให้สมาชิกสามารถกำหนดกฎหมายภายในประเทศในการจำกัดขอบเขตสิทธิของผู้สร้างสร้งงาน ทั้งนี้ต้องเป็นไปอย่างระมัดระวัง มิให้กระทบสิทธิของเจ้าของหรือผู้สร้างงานจนมากเกินไป เช่น ให้สิทธิในการนำงานอันมีลิขสิทธิ์บางอย่างแก่ปัจเจกบุคคล เพื่อใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและญาติสนิท หรือให้สิทธิในการใช้งานอันมีลิขสิทธิ์ทางการศึกษาเล่าเรียน โดยเฉพาะการศึกษาในสถาบันการศึกษา ซึ่งหากพิจารณาแล้วข้อยกเว้นสิทธิของผู้สร้างสร้งงานหรือข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์นั้นเน้นที่จะกำหนดเพื่อพัฒนาศักยภาพของทรัพยากรมนุษย์ โดยเป็นการเน้นพัฒนาในเชิงวัตถุหรือทางด้านกายภาพเป็นส่วนใหญ่ ในส่วนของข้อกำหนดเพื่อส่งเสริมให้เกิดกระบวนการขัดเกลาทางด้านจิตใจ โดยเฉพาะการศึกษาและการเผยแพร่เกี่ยวกับความเชื่อและหลักธรรมของศาสนา อันเป็นการส่งเสริมจริยธรรม คุณธรรมและสันติภาพในระหว่างสังคมต่าง ๆ นั้นยังไม่ปรากฏอย่างชัดเจนมากนัก

2.3.1 ประเทศสหรัฐอเมริกา

หลักการใช้ที่เป็นธรรมของสหรัฐอเมริกา โดยทั่วไปมีที่มาจากคำพิพากษาของศาลที่ยอมให้มีการใช้งานอันมีลิขสิทธิ์ของผู้อื่นได้ โดยไม่ต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์ หากเป็นการใช้ในลักษณะที่มีเหตุผล โดยที่หลักการดังกล่าวจะถูกนำมาพิจารณาใช้ในกรณีหากมีการวินิจฉัย

³¹ ไชยยศ เหมะรัชตะ, ลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศ, สืบค้นเมื่อ 21 กรกฎาคม 2553 จาก <http://www.library.coj.go.th>.

ว่าการกระทำใด ๆ ที่เกิดขึ้นนั้นเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์แล้วจะก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรม เป็นอุปสรรคต่อความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และศิลปวิทยาการที่มีประโยชน์³² เนื้อหาหลักเกณฑ์ส่วนใหญ่จะมีความใกล้เคียงกับประเทศไทย คือ การใช้งานเพื่อการค้นคว้าวิจัย หรือศึกษาโดยไม่ได้แสวงหากำไร การใช้งานลิขสิทธิ์เพื่อประโยชน์ส่วนตัวหรือเพื่อประโยชน์ของตนเองหรือเพื่อครอบครัวหรือญาติสนิท การติชม วิวิจารณ์หรือแนะนำผลงาน โดยมีการรับรู้ถึงการเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ของงานนั้น การเสนอรายงานข่าวทางสื่อสารมวลชนโดยมีการรับรู้ถึงการเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานนั้น การทำซ้ำ ดัดแปลง นำออกแสดงหรือทำให้ปรากฏเพื่อประโยชน์ในการพิจารณาของศาลหรือพนักงานเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจตามกฎหมายหรือทำรายงานพิจารณาดังกล่าว การทำซ้ำ ดัดแปลง นำออกแสดง หรือทำให้ปรากฏ เพื่อประโยชน์ในการสอน อันมิใช่การทำเพื่อแสวงหากำไร การทำซ้ำ ดัดแปลงบางส่วนของงานหรือย่อหรือทำหนังสือย่อของงานของผู้สอน หรือสถาบันศึกษาเพื่อแจกจ่ายหรือจำหน่ายให้กับนักเรียนในห้องเรียนหรือสถาบันการศึกษาและการนำงานอันมีลิขสิทธิ์ไปใช้สำหรับการตอบคำถามในการสอน โดยไม่แสวงหากำไร³³ ข้อยกเว้นดังกล่าว ถือว่าเป็นองค์ประกอบส่วนใหญ่ที่สำคัญในประเทศต่าง ๆ ด้วย

2.3.2 ประเทศอังกฤษ

อังกฤษได้ให้การคุ้มครองลิขสิทธิ์ในด้านต่าง ๆ เช่น งานสร้างสรรค์ทางวรรณกรรม การละคร ดนตรีกรรม ศิลปกรรม งานสร้างสรรค์ทางภาพยนตร์ การบันทึกเสียง การแพร่ภาพแพร่เสียง และการจัดรูปแบบเกี่ยวกับการพิมพ์ เงื่อนไขในการได้รับการคุ้มครองลิขสิทธิ์นั้นมีลักษณะเช่นเดียวกันกับหลักเกณฑ์ทั่วไปว่าด้วยการคุ้มครองลิขสิทธิ์ คือ ต้องเป็นงานที่ผู้สร้างสรรค์สร้างขึ้นมาจากความคิดริเริ่มของตนเองโดยไม่ได้ลอกเลียนแบบใคร ต้องมีความพยายามที่เพียงพอในการสร้างสรรค์งาน ผู้สร้างสรรค์ต้องมีสัญชาติอังกฤษ มีภูมิลำเนาในสหราชอาณาจักร หรือมีคุณสมบัติอื่นภายใต้อนุสัญญาหรือสนธิสัญญาระหว่างประเทศอังกฤษกับประเทศที่ผู้สร้างสรรค์ได้สร้างสรรค์งานขึ้น แต่มีกรณีเฉพาะคือ งานวรรณกรรม การละคร ดนตรีกรรม จะไม่ได้รับลิขสิทธิ์จนกว่างานดังกล่าวจะได้รับการจัดแจ้ง สาธารณชนโดยทั่วไปสามารถใช้งานลิขสิทธิ์นั้นได้ หากเป็นการใช้เพื่อวัตถุประสงค์ในการค้นคว้าศึกษาวิจัยส่วนบุคคล ใช้เพื่อวัตถุประสงค์ในการวิจารณ์ และเขียนบทวิจารณ์³⁴ โดยทั้ง 2 ส่วนนี้ต้องอยู่บนพื้นฐานที่ไม่ทำให้เจ้าของลิขสิทธิ์เสียประโยชน์

³² วัตร ดิงสมิตร, การศึกษาหรือวิจัยอันเป็นข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์, วารสารกฎหมาย สุขุขัยธรรมบริหาร, 20(3), (กรกฎาคม 2544), 83.

³³ กรมทรัพย์สินทางปัญญา, กฎหมายลิขสิทธิ์ประเทศสหรัฐอเมริกา, (กรุงเทพฯ: กระทรวงพาณิชย์, 2551), 6.

³⁴ กรมทรัพย์สินทางปัญญา, กฎหมายลิขสิทธิ์ประเทศอังกฤษ, (กรุงเทพฯ: กระทรวงพาณิชย์, 2551), 3.

จนมากเกินไป อย่างไรก็ตามด้วยระบบกฎหมายของอังกฤษ การกำหนดขอบเขตในรายละเอียดในแต่ละกรณีนั้นต้องพิจารณาคำพิพากษาของศาลที่มีเป็นเฉพาะกรณีประกอบด้วย

2.3.3 ประเทศฝรั่งเศส

ฝรั่งเศสได้ให้การคุ้มครองลิขสิทธิ์ทันทีที่มีการสร้างสรรค์ผลงานขึ้น โดยไม่มีข้อบังคับในการจดทะเบียนเพื่อให้ได้รับความคุ้มครองลิขสิทธิ์ แต่มีประเด็นที่สำคัญว่างานนั้นจะต้องสามารถแจ้งวันที่สร้างสรรค์งานได้ วิธีการแสดงว่าวันใดเป็นวันที่สร้างสรรค์งานเพื่อใช้เป็นหลักฐาน เช่น (1) การยื่น “sole au envelope” ต่อสถาบันทรัพย์สินทางอุตสาหกรรมแห่งฝรั่งเศส (French National Institute for Industrial Property: INPI) (โดยมีค่าธรรมเนียมในการยื่น 10,000 ยูโร) (2) ยื่นงานต่อโนตารีพับลิกหรือเจ้าพนักงานผู้มีอำนาจ หรือ (3) ยื่นเอกสารกับหน่วยงานซึ่งรับผิดชอบในการจัดเก็บเอกสาร ซึ่งตามประมวลกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาแห่งประเทศฝรั่งเศส (Intellectual Property Code: IPC) นั้น ผู้สร้างสรรค์งานทรัพย์สินทางปัญญาจะมีสิทธิแต่เพียงผู้เดียว ซึ่งสามารถใช้บังคับต่อบุคคลทั่วไปได้

งานอันมีลิขสิทธิ์ รวมถึงงานที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้น ที่มีแนวความคิดของผู้สร้างสรรค์ร่วมอยู่ด้วย แม้ว่าจะงานดังกล่าวจะยังไม่เสร็จสมบูรณ์ และไม่คำนึงว่างานดังกล่าวจะได้รับการเปิดเผยต่อสาธารณชนแล้วหรือไม่ ภายใต้ประมวลกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาฝรั่งเศส จะคุ้มครองสิทธิของผู้สร้างสรรค์ในงานทางด้านการคิดค้นทั้งปวง ไม่ว่าจะเป็นประเภทใด การแสดงออกในรูปแบบใด เพื่อประโยชน์หรือวัตถุประสงค์ใด หลักเกณฑ์สำคัญคือต้องมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์งานดังกล่าว ซึ่งผู้พิพากษาจะคำนึงถึงหลักเกณฑ์ข้อนี้เป็นสำคัญ

ในส่วนของการขอยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์นั้น ต้องอยู่บนหลักการที่สำคัญ ดังนี้

1. การแสดงที่เป็นส่วนตัวและที่ไม่มีการเรียกเก็บเงิน ซึ่งเป็นการแสดงให้ชมเฉพาะในครอบครัว

2. การทำสำเนา หรือการทำซ้ำงาน เพื่อการใช้ส่วนตัวของผู้ที่ทำสำเนาใช้นั้น และไม่มีไว้เพื่อการใช้ร่วมกัน ยกเว้นสำเนาของงานศิลปะที่ใช้เพื่อวัตถุประสงค์เดียวกับวัตถุประสงค์ที่ทำการสร้างสรรค์งานดั้งเดิม รวมทั้งสำเนาโปรแกรมคอมพิวเตอร์นอกเหนือจากสำเนาสำรอง และสำเนาหรือการทำซ้ำฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

3. การดำเนินการต่อไปนี้โดยมีเงื่อนไขว่าจะต้องระบุชื่อผู้สร้างสรรค์และที่มาไว้อย่างชัดเจน

ก. การวิเคราะห์หรือการอ้างอิงสั้น ๆ ซึ่งสนับสนุนโดยงานที่มีลักษณะเป็นการวิพากษ์วิจารณ์ การศึกษา วิทยาศาสตร์ และการให้ข้อมูล ซึ่งต้องมีการวิเคราะห์หรือการอ้างอิงดังกล่าวประกอบด้วย

ข. การวิจารณ์

ค. การพิมพ์เผยแพร่ผ่านการตีพิมพ์หรือโดยการแพร่เสียงแพร่ภาพของสุนทรพจน์ ที่กล่าวต่อสาธารณชนในที่ชุมนุมในทางการเมือง การปกครอง การตัดสินใจหรือทาง วิชาการ เช่น ในข่าวด่วน รวมทั้งการชุมนุมทางการเมืองของประชาชนทั่วไปและในงานพิธีการ

ง. การทำซ้ำงานภาพ หรืองานศิลป์สามมิติบางส่วนหรือทั้งหมด ที่ทำขึ้นเพื่อใช้ ประกอบรายการสินค้าเพื่อการขายทอดตลาด ที่จัดขึ้นที่ประเทศฝรั่งเศส ในรูปของสำเนาของ รายการสินค้าดังกล่าวที่จัดให้กับสาธารณชนก่อนการขาย เพื่อวัตถุประสงค์ในการบรรยายงานศิลป์ ที่เสนอขายตามคำสั่งของ conseil d'etat จะกำหนดลักษณะของเอกสารและเงื่อนไขที่บังคับใช้กับ การจำหน่ายจ่ายแจกเอกสารดังกล่าว

จ. การเขียนล้อเลียน ผลงานเลียนแบบ หรือการล้อเลียนซึ่งยึดตามงานที่เป็น ดั้งเดิม

ฉ. การกระทำที่จำเป็นเพื่อให้สามารถดูเนื้อหาของฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อประโยชน์ในการใช้ข้อมูลดังกล่าวตามที่สัญญาระบุไว้และภายใต้ขอบเขตที่สัญญากำหนดไว้³⁵

ข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ที่ปรากฏอยู่ในกฎหมายลิขสิทธิ์ของฝรั่งเศสนั้นได้กำหนด ขอบเขตไว้อย่างระมัดระวัง โดยมุ่งให้การยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ส่วนใหญ่ต้องนำงานลิขสิทธิ์ไป ใช้เป็นการส่วนตัวเท่านั้น ไม่มีไว้เพื่อใช้ร่วมกันของบุคคลหลาย ๆ คน อีกทั้งยังไม่มีข้อใดที่ กำหนดให้การนำงานอันมีลิขสิทธิ์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการเผยแพร่ศาสนา เป็นหนึ่งในข้อยกเว้น การละเมิดลิขสิทธิ์แต่ประการใด

2.3.4 ประเทศอิตาลี

กฎหมายลิขสิทธิ์ของอิตาลีมุ่งคุ้มครองลิขสิทธิ์อันเป็นงานสร้างสรรค์ที่ใช้ความคิดริเริ่มทั้งใน ส่วนลักษณะของงานทางด้านวรรณกรรม งานดนตรี งานภาพวาด งานภาพถ่าย งานสถาปัตยกรรม งาน นาฏกรรมและงานภาพยนตร์ ไม่ว่าแสดงออกมาด้วยวิธีการหรือรูปแบบใด งานสร้างสรรค์ในกรณีนี้ คือ งานที่ผู้สร้างสรรค์คิดขึ้นเองโดยไม่เคยมีมาก่อน หรือเป็นงานที่มีความใหม่ในทางทรัพย์สินทาง ปัญญา ในส่วนข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์นั้น กฎหมายลิขสิทธิ์ของอิตาลีได้กำหนดไว้อย่างกว้าง ๆ ว่า สิ่งที่ไม่ตรงตามที่กล่าวในข้อเงื่อนไขของการได้รับความคุ้มครอง³⁶ ซึ่งในประเด็นของข้อยกเว้น ของสิ่งที่ได้รับการคุ้มครองนั้น น่าจะถือว่าเป็นประเด็นที่เกี่ยวกับการที่กฎหมายไม่ให้ความคุ้มครอง แก่งานอันมีลักษณะแตกต่างหรือตรงกันข้ามกับงานที่ได้รับการคุ้มครองมากกว่า อาทิ ต้องเป็นงานที่

³⁵ กรมทรัพย์สินทางปัญญา, *กฎหมายลิขสิทธิ์ประเทศฝรั่งเศส*, (กรุงเทพฯ: กระทรวงพาณิชย์, 2551), 4-5.

³⁶ กรมทรัพย์สินทางปัญญา, *กฎหมายลิขสิทธิ์ประเทศอิตาลี*, (กรุงเทพฯ: กระทรวงพาณิชย์, 2551), 3.

ผู้สร้างสรรค์คิดขึ้นเองโดยไม่เคยมีมาก่อนหรือเป็นงานที่มีความใหม่ในทางทรัพย์สินทางปัญญา ส่วนจะมีขอบเขตแค่ไหนอย่างไรนั้น คงต้องอาศัยบรรทัดฐานคำพิพากษาของศาลเป็นหลัก

2.3.5 ประเทศญี่ปุ่น

กฎหมายลิขสิทธิ์ของญี่ปุ่นได้ให้ความหมายของคำว่า “ลิขสิทธิ์” ว่า ลิขสิทธิ์แต่เพียงผู้เดียวในการเสนอหรือทำให้งานปรากฏต่อสาธารณชน ลิขสิทธิ์ในการทำซ้ำ แสดง เผยแพร่ต่อสาธารณชน การอ้างอิง จำหน่าย โอนไปซึ่งกรรมสิทธิ์ในงาน การให้ยืม การแปล การดัดแปลง การใช้ประโยชน์ในงานประเภท derivative works โดยมาตรา 10 แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ ค.ศ. 2002 ของญี่ปุ่น ได้กำหนดว่าต้องเป็นงานในด้าน วรรณกรรม ดนตรีกรรม นาฏกรรม ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม สิ่งบันทึกเสียง ภาพถ่าย ภาพยนตร์ งานแพร่เสียงแพร่ภาพโปรแกรมคอมพิวเตอร์ งานประเภท derivative works ซึ่งไม่รวมถึงงานแปล หรืองานที่ได้รับการจัดเตรียมขึ้นใหม่ หรืองานที่เปลี่ยนแปลงรูปแบบของงานเดิม หรืองานดัดแปลง และงานรวบรวม (competition work)

ส่วนสิทธิข้างเคียงที่ได้รับความคุ้มครอง คือ สิทธินักแสดง (rights of producers of phonograms) สิทธิขององค์กรแพร่ภาพแพร่เสียง (rights of broadcasting organizations) สิทธิขององค์กรวิทยุกระจายเสียง (rights of wire diffusion organizations) อีกทั้งได้กำหนดให้งานด้านต่าง ๆ เหล่านี้เป็นงานอันไม่มีลิขสิทธิ์³⁷

1. ข่าวประจำวัน หรือข้อเท็จจริงที่ตามลักษณะแล้วเป็นเพียงแค่ข่าว และไม่ได้อยู่ในงานวรรณกรรม งานวิทยาศาสตร์ หรืองานศิลปกรรม
2. รัฐธรรมนูญ สนธิสัญญา กฎหมาย คำสั่ง เทศบัญญัติ หลักเกณฑ์ และ กฎเกณฑ์ต่าง ๆ
3. กฎข้อบังคับ กฎ การประกาศ คำสั่ง คำอธิบาย และจดหมายถึงกระทรวง สำนักงาน กรม และตัวแทนต่าง ๆ ของรัฐหรือเขตอำนาจประจำท้องถิ่น
4. คำพิพากษา คำสั่ง คำตัดสิน และรายงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล
5. คำแปลและการรวบรวมสิ่งต่าง ๆ ข้างต้นที่จัดทำโดยรัฐ หรือหน่วยงานท้องถิ่นและสาธารณชนหรือผู้ใช้งาน สามารถที่จะใช้งานอันมีลิขสิทธิ์ได้ โดยอยู่บนหลักการที่ว่า การใช้นั้นต้องเป็นการใช้เพื่อ
 - 1) การค้นคว้าวิจัย หรือศึกษางานโดยไม่ได้แสวงหากำไร
 - 2) การใช้งานลิขสิทธิ์เพื่อประโยชน์ส่วนตัว หรือเพื่อประโยชน์ของตนเอง หรือเพื่อครอบครัวหรือญาติสนิท

³⁷ กรมทรัพย์สินทางปัญญา, กฎหมายลิขสิทธิ์ประเทศญี่ปุ่น, (กรุงเทพฯ: กระทรวงพาณิชย์, 2551), 4-5.

3) ดิชม วิจารณ์ หรือ แนะนำผลงานโดยมีการรับรู้ถึงการเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ของงานนั้น

4) เสนอรายงานข่าวทางสื่อสารมวลชนโดยมีการรับรู้ถึงการเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานนั้น

5) ทำซ้ำ คัดแปลง นำออกแสดงหรือทำให้ปรากฏเพื่อประโยชน์ในการพิจารณาของศาลหรือพนักงานเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจตามกฎหมายหรือทำรายงานพิจารณาดังกล่าว

6) ทำซ้ำ คัดแปลง นำออกแสดง หรือทำให้ปรากฏ เพื่อประโยชน์ในการสอน อันมิใช่การทำเพื่อแสวงหากำไร

7) ทำซ้ำ คัดแปลงบางส่วนของงาน หรือย่อ หรือทำหนังสือย่อของงานของผู้สอนหรือสถาบันศึกษาเพื่อแจกจ่ายหรือจำหน่ายให้กับนักเรียนในห้องเรียน หรือสถาบันการศึกษา

8) นำงานอันมีลิขสิทธิ์ไปใช้สำหรับการตอบคำถามในการสอน โดยไม่แสวงหากำไร

เมื่อพิจารณาเนื้อหาข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ของประเทศญี่ปุ่นแล้ว มีความคล้ายคลึงกับข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ของไทยเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะข้อยกเว้นที่ 6 ซึ่งเหมือนกับพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ของไทย ที่บางทศนะได้ให้ความเห็นว่าจะสามารถปรับเข้ากับกรณีการเผยแพร่ศาสนาได้ บทบัญญัติดังกล่าวเหล่านี้จึงยังคงมีขอบเขตที่กว้างขวาง ต้องอาศัยการตีความหรือบรรทัดฐานคำพิพากษาที่ชัดเจนของศาล ต่อไป

ตารางที่ 2.1 เปรียบเทียบการคุ้มครองลิขสิทธิ์ของต่างประเทศ

ประเทศ	การคุ้มครอง	การยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์
สหรัฐอเมริกา	รัฐบัญญัติลิขสิทธิ์ให้ความคุ้มครองงานลิขสิทธิ์ในทันทีที่สร้างสรรค์งานแล้วเสร็จ โดยต้องเป็นงานที่สามารถเห็นเป็นรูปร่าง งานที่ได้รับความคุ้มครองภายใต้รัฐบัญญัติลิขสิทธิ์ มาตรา 10 ของประเทศสหรัฐอเมริกา มีดังต่อไปนี้ งานวรรณกรรม, งานดนตรีกรรม, งานนาฏกรรม, Pantomimes and Choreographic Works, งานภาพวาด, กราฟฟิกและแกะสลัก (Pictorial, Graphic, and Sculptural Works),	การใช้โดยธรรมเกิดขึ้นบนหลักการว่า การกระทำนั้นหากถือว่าการละเมิดลิขสิทธิ์แล้วจะก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรม เป็นอุปสรรคต่อความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ และศิลปวิทยาการที่มีประโยชน์ คือ การใช้งานเพื่อการค้นคว้าวิจัย หรือศึกษาโดยไม่ได้แสวงหากำไร, การใช้งานลิขสิทธิ์เพื่อประโยชน์ส่วนตัวหรือเพื่อประโยชน์ของตนเองหรือเพื่อครอบครัวหรือญาติสนิท, การดิชม วิจารณ์หรือแนะนำผลงาน โดยมีการ-

ตารางที่ 2.1 (ต่อ)

ประเทศ	การคุ้มครอง	การยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์
สหรัฐอเมริกา (ต่อ)	งานภาพยนตร์และงานโสตทัศนวัสดุอื่น, งานสิ่งบันทึกเสียง, งานสถาปัตยกรรม, งานประเภท Derivative Works, โปรแกรมคอมพิวเตอร์ เป็นต้น	รับรู้ถึงความเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ของงานนั้น, การเสนอรายงานข่าวทางสื่อสารมวลชนโดยมีการรับรู้ถึงความเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานนั้น, การทำซ้ำ คัดแปลง นำออกแสดงหรือทำให้ปรากฏเพื่อประโยชน์ในการพิจารณาของศาลหรือพนักงานเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจตามกฎหมายหรือทำรายงานพิจารณาดังกล่าว, การทำซ้ำ คัดแปลง นำออกแสดง หรือทำให้ปรากฏ เพื่อประโยชน์ในการสอน อันมิใช่การทำเพื่อแสวงหากำไร, การทำซ้ำ คัดแปลงบางส่วนของงานหรือย่อหรือทำหนังสือย่อของงานของผู้สอนหรือสถาบันศึกษาเพื่อแจกจ่ายหรือจำหน่ายให้กับนักเรียนในห้องเรียนหรือสถาบันการศึกษา, การนำงานอันมีลิขสิทธิ์ไปใช้สำหรับการตอบคำถามในการสอนโดยไม่แสวงหากำไร
อังกฤษ	อังกฤษได้ให้การคุ้มครองลิขสิทธิ์ในด้านต่าง ๆ เช่น งานสร้างสรรค์ทางวรรณกรรม การละคร ดนตรีกรรม ศิลปกรรม งานสร้างสรรค์ทางภาพยนตร์ การบันทึกเสียง การแพร่ภาพแพร่เสียงและการจัดรูปแบบเกี่ยวกับการพิมพ์ โดยที่งานนั้นต้องเป็นงานที่ผู้สร้างสรรค์สร้างขึ้นมาจากความคิดริเริ่มของตนเองโดยไม่ได้ลอกเลียนแบบใคร ต้องมีความพยายามที่เพียงพอในการสร้างสรรค์งาน แต่มีกรณีเฉพาะ คือ งานวรรณกรรม การละคร ดนตรีกรรม จะไม่ได้รับลิขสิทธิ์จนกว่างานดังกล่าวจะได้รับการจดแจ้ง	ใช้เพื่อวัตถุประสงค์ในการค้นคว้า ศึกษาวิจัยส่วนบุคคล ใช้เพื่อวัตถุประสงค์ในการวิจารณ์และเขียนบทวิจารณ์ โดยทั้ง 2 ส่วนนี้ต้องอยู่บนพื้นฐานที่ไม่ทำให้เจ้าของลิขสิทธิ์เสียประโยชน์จนมากเกินไป (การกำหนดขอบเขตรายละเอียดในแต่ละกรณีนั้น ต้องพิจารณาคำพิพากษาของศาลที่มีเป็นการเฉพาะกรณีประกอบด้วย)
ฝรั่งเศส	ฝรั่งเศสให้การคุ้มครองลิขสิทธิ์ทันทีที่มี การสร้างสรรค์ผลงานขึ้น โดยไม่มีข้อบังคับ ในการจดทะเบียนเพื่อให้ได้รับความ-	ในส่วนของการยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์นั้น ต้องอยู่บนหลักการที่สำคัญ ดังนี้ 1. การแสดงที่เป็นส่วนตัวและที่ไม่มีการ

ตารางที่ 2.1 (ต่อ)

ประเทศ	การคุ้มครอง	การยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์
ฝรั่งเศส (ต่อ)	คุ้มครองลิขสิทธิ์ แต่มีประเด็นที่สำคัญว่างานนั้นจะต้องสามารถแจ้งวันที่สร้างสรรค์งานได้ วิธีการแสดงว่าวันใดเป็นวันที่สร้างสรรค์งานเพื่อใช้เป็นหลักฐาน เช่น (1) การยื่น “sole au envelope” ต่อสถาบันทรัพย์สินทางอุตสาหกรรมแห่งฝรั่งเศส (French National Institute for Industrial Property: INPI) (โดยมีค่าธรรมเนียมในการยื่น 10,000 ยูโร) (2) ยื่นงานต่อโนตารีพับลิคหรือเจ้าพนักงานผู้มีอำนาจ หรือ (3) ยื่นเอกสารต่อหน่วยงานซึ่งรับผิดชอบในการจัดเก็บเอกสาร ซึ่งตามประมวลกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาแห่งประเทศฝรั่งเศส (Intellectual Property Code: IPC) นั้น ผู้สร้างสรรค์งานทรัพย์สินทางปัญญาจะมีสิทธิแต่เพียงผู้เดียว ซึ่งสามารถใช้บังคับต่อบุคคลทั่วไปได้ งานอันมีลิขสิทธิ์ รวมถึงงานที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้น ที่มีแนวความคิดของผู้สร้างสรรค์ร่วมอยู่ด้วย แม้ว่าจะงานดังกล่าวจะยังไม่เสร็จสมบูรณ์ และไม่คำนึงว่างานดังกล่าวจะได้รับการเปิดเผยต่อสาธารณชนแล้วหรือไม่ ภายใต้ประมวลกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาฝรั่งเศส จะคุ้มครองสิทธิของผู้สร้างสรรค์ในงานทางด้านความคิดทั้งปวง ไม่ว่าจะเป็นประเภทใด การแสดงออกในรูปแบบใด เพื่อประโยชน์หรือวัตถุประสงค์ใด หลักเกณฑ์สำคัญคือ ต้องมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์งานดังกล่าว ซึ่งผู้พิพากษาจะคำนึงถึงหลักเกณฑ์ข้อนี้เป็นสำคัญ	เรียกเก็บเงิน ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นเฉพาะในครอบครัว 2. การทำสำเนา งาน หรือการทำซ้ำงาน เพื่อการใช้ส่วนตัวของผู้ที่ทำสำเนาใช้เท่านั้น และไม่มีไว้เพื่อการใช้ร่วมกัน ยกเว้นสำเนาของงานศิลปะที่ใช้เพื่อวัตถุประสงค์เดียวกับวัตถุประสงค์ที่ทำการสร้างสรรค์งานดั้งเดิม รวมทั้งสำเนา งาน โปรแกรมคอมพิวเตอร์ นอกเหนือจากสำเนาสำรองและสำเนาหรือการทำซ้ำฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ 3. การดำเนินการต่อไปนี้อย่างมีเงื่อนไขว่าจะต้องระบุชื่อผู้สร้างสรรค์และที่มาไว้ อย่างชัดเจน ก. การวิเคราะห์หรือการอ้างอิงสั้น ๆ ซึ่งสนับสนุน โดยงานที่มีลักษณะเป็นการวิพากษ์วิจารณ์ การศึกษา วิทยาศาสตร์ และการให้ข้อมูล ซึ่งต้องมีการวิเคราะห์หรือการอ้างอิงดังกล่าวประกอบด้วย ข. การวิจารณ์ ค. การพิมพ์เผยแพร่ผ่านการตีพิมพ์ หรือโดยการแพร่เสียงแพร่ภาพของสุนทรพจน์ที่กล่าวต่อสาธารณชนในที่ชุมนุมในทาง การเมือง การปกครอง การตัดสินใจคดีความ หรือทางวิชาการ รวมทั้งการชุมนุมทางการเมือง และในงานพิธีการ ง. การทำซ้ำงานภาพ หรืองานศิลป์ สามมิติบางส่วนหรือทั้งหมด เพื่อใช้ประกอบรายการสินค้าในการขายทอดตลาด ที่จัดขึ้นที่ประเทศฝรั่งเศส ในรูปของสำเนารายการสินค้า ที่จัดให้สาธารณชนชมก่อนการขาย เพื่อวัตถุประสงค์ในการ-

ตารางที่ 2.1 (ต่อ)

ประเทศ	การคุ้มครอง	การยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์
ฝรั่งเศส (ต่อ)		บรรยายงานศิลปะที่เสนอขายตามคำสั่งของ conseil d'etat จะกำหนดลักษณะของเอกสาร และเงื่อนไขที่บังคับใช้กับการจำหน่าย แจกเอกสารดังกล่าว จ. การเขียนล้อเลียน ผลงานเลียนแบบ หรือการดัดแปลงซึ่งยึดตามงานที่เป็นต้นแบบ ฉ. การกระทำที่จำเป็นเพื่อให้สามารถดูแลเนื้อหาของฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์เพื่อประโยชน์ในการใช้ข้อมูลดังกล่าวตามที่สัญญาระบุไว้และภายใต้ขอบเขตที่สัญญากำหนดไว้
อิตาลี	กฎหมายลิขสิทธิ์ของอิตาลีมุ่งคุ้มครองลิขสิทธิ์อันเป็นงานสร้างสรรค์ที่ใช้ความคิดริเริ่มทั้งด้านวรรณกรรม งานดนตรี งานภาพวาด งานภาพถ่าย งานสถาปัตยกรรม งานนาฏกรรมและงานภาพยนตร์ ไม่ว่าแสดงออกมาด้วยวิธีการหรือรูปแบบใด งานสร้างสรรค์ในกรณีนี้ คือ งานที่ผู้สร้างสรรค์คิดขึ้นเองโดยไม่เคยมีมาก่อน หรือเป็นงานที่มีความใหม่ในทางทรัพย์สินทางปัญญา ลิขสิทธิ์ได้รับความคุ้มครองทันทีที่ผู้สร้างสรรค์งานได้สร้างสรรค์งานเสร็จโดยไม่ต้องการจดทะเบียนหรือยื่นขอรับความคุ้มครอง หากมีผู้สร้างสรรค์ร่วมกันหลายคน ลิขสิทธิ์ก็ตกเป็นของผู้สร้างสรรค์หลายคนร่วมกัน ถ้าหากการสร้างเสร็จงานเกิดขึ้นระหว่างการจ้างแรงงาน ลิขสิทธิ์ทั้งหมดหรือบางส่วนตกเป็น ของนายจ้าง แต่กรรมสิทธิ์ยังเป็นของลูกจ้าง	กฎหมายลิขสิทธิ์ของอิตาลีไม่ได้กำหนดไว้ชัดเจน แต่เมื่อวิเคราะห์แล้วพบว่า แม้ว่า จะไม่ได้กำหนดไว้อย่างชัดเจน แต่น่าจะยึดถือเอาข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ที่กำหนดไว้ในข้อตกลงระหว่างประเทศที่ อิตาลีได้รับรองไว้

ตารางที่ 2.1 (ต่อ)

ประเทศ	การคุ้มครอง	การยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์
ญี่ปุ่น	กฎหมายลิขสิทธิ์ของญี่ปุ่นได้ให้ความหมายของคำว่า “ลิขสิทธิ์” ว่า สิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการเสนอหรือทำให้งานปรากฏ ต่อสาธารณชน สิทธิในการทำซ้ำ แสดง เผยแพร่ต่อสาธารณชน การอ้างอิง จำหน่าย โอนไปซึ่งกรรมสิทธิ์ในงาน การให้ยืม การแปล การดัดแปลง การใช้ประโยชน์ในงานประเภท derivative works โดยมาตรา 10 แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ ค.ศ. 2002 ของญี่ปุ่น ได้กำหนดว่าต้องเป็นงานในด้าน วรรณกรรม ดนตรีกรรม นาฏกรรม ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม สิ่งบันทึกเสียง ภาพถ่าย ภาพยนตร์ งานแพร่เสียงแพร่ภาพ โปรแกรมคอมพิวเตอร์ งานประเภท derivative works ซึ่งไม่รวมถึงงานแปล หรืองานที่ได้รับการจัดเตรียมขึ้นใหม่ หรืองานที่เปลี่ยนแปลงรูปแบบของงานเดิม หรืองานดัดแปลง และงานรวบรวม (competition work)	การใช้นั้นต้องเป็นการใช้เพื่อ 1. การค้นคว้าวิจัย หรือศึกษางานโดยไม่ได้แสวงหากำไร 2. การใช้งานลิขสิทธิ์เพื่อประโยชน์ส่วนตัว หรือเพื่อประโยชน์ของตนเอง หรือเพื่อครอบครัวหรือญาติสนิท 3. ดิจิม วิจารณ์ หรือ แนะนำผลงานโดยมีการรับรู้ถึงการเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ของงานนั้น 4. เสนอรายงานข่าวทางสื่อสารมวลชน โดยมีการรับรู้ถึงการเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานนั้น 5. ทำซ้ำ ดัดแปลง นำออกแสดงหรือทำให้ปรากฏเพื่อประโยชน์ในการพิจารณาของศาลหรือพนักงานเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจตามกฎหมายหรือทำรายงานพิจารณาดังกล่าว 6. ทำซ้ำ ดัดแปลง นำออกแสดง หรือทำให้ปรากฏ เพื่อประโยชน์ในการสอน อันมิใช่การทำเพื่อแสวงหากำไร 7. ทำซ้ำ ดัดแปลงบางส่วนของงาน หรือย่อ หรือทำหนังสือย่อของงานของผู้สอน หรือสถาบันศึกษาเพื่อแจกจ่ายหรือจำหน่ายให้นักเรียน ใน ห้องเรียน หรือสถาบันการศึกษา 8. เองงานอันมีลิขสิทธิ์ไปใช้สำหรับการตอบคำถามในการสอน โดยไม่แสวงหากำไร

บทที่ 3

หลักกฎหมายลิขสิทธิ์ของประเทศไทย

กฎหมายลิขสิทธิ์ของไทยเริ่มมีแนวคิดเกิดขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2435³⁸ ปรากฏหลักฐานในหอสมุดวชิรญาณ ซึ่งสันนิษฐานได้ว่า น่าจะเกิดจากแนวคิดภายในประเทศไทยเอง โดยมีวัตถุประสงค์ในการแก้ไขปัญหาคัดลอกข้อความเรื่องราวต่าง ๆ ในหนังสือหอวชิรญาณ และในปี พ.ศ. 2444 ซึ่งตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้เกิดแนวคิดซึ่งเป็นผลมาจากอิทธิพลของเหล่าประเทศตะวันตก ได้ตราพระราชบัญญัติกรรมสิทธิ์ผู้แต่งหนังสือ ร.ศ. 120 ขึ้น ต่อมาได้เกิดวิทยาการสมัยใหม่และการประดิษฐ์คิดค้นสลับซับซ้อนเพิ่มมากขึ้น บทบัญญัติที่มีอยู่ไม่อาจใช้บังคับให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนไปได้ อีกทั้งไทยได้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของภาคีสมาชิกของสหภาพเบอร์น์ จึงมีพันธกรณีที่ต้องเปลี่ยนแปลงกฎหมายให้สอดคล้องกับข้อตกลงระหว่างประเทศ จึงได้ตราพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์คุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ. 2474 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2521 และพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ดังนี้

3.1 ความเป็นมาของกฎหมายลิขสิทธิ์ในประเทศไทย

ประเทศไทยมีการพัฒนาการทางด้านกฎหมายอย่างต่อเนื่องโดยคำนึงถึงบริบทความเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมในยุคสมัยนั้น ๆ ทั้งในกรณีของการเปลี่ยนแปลงจากแนวโน้มพฤติกรรมของประชาชนภายในสังคมไทยเอง และกรณีที่มีพันธกรณีจะต้องอนุวัติกฎหมายภายในประเทศให้สอดคล้องกับข้อตกลงระหว่างประเทศที่ไทยได้ลงนามเป็นภาคีสมาชิก ทั้ง 2 ประการนี้เป็นปัจจัยหลักที่มีผลหรือแรงผลักดันให้ไทยต้องมีการเปลี่ยนแปลงพัฒนาปรับปรุงกฎหมายหลายครั้ง จากเดิมที่มีลักษณะตาต่อตา ฟันต่อฟัน ดังเช่นในกฎหมายตราสามดวงและกฎหมายมังรายศาสตร์แห่งอาณาจักรล้านนา มาเป็นการบังคับใช้กฎหมายในเชิงสมานฉันท์โดยมีวัตถุประสงค์ในการฟื้นฟู เยียวยาต่อผู้เสียหาย ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้ที่กระทำความผิดหรือ

³⁸ ประมวลกฎหมาย, ความรู้เบื้องต้นกับกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา, 6 มิถุนายน 2552, สืบค้นเมื่อ 20 มกราคม 2554, จาก http://www.torakom.com/article_index.php?sub=article_show&art=123

ละเมิด เพื่อให้กลับสู่สังคมในฐานะพลเมืองที่ดีอีกครั้งหนึ่ง สะท้อนให้เห็นถึงการปรับปรุงกฎหมายให้มีลักษณะเป็นการรักษาสีทึบของประชาชนในด้านต่าง ๆ มากยิ่งขึ้น กล่าวคือ รักษาสีทึบในการได้รับการเยียวยาของผู้เสียหาย และสีทึบในการกลับสู่สังคมของผู้กระทำการละเมิด เหล่านี้เป็นจุดเริ่มต้นของแนวคิดในการคุ้มครองสีทึบในด้านต่าง ๆ อาทิ สีทึบทางด้านการปลอดภัย สีทึบในการรักษาสีทึบทางเศรษฐกิจของตน ฯลฯ

ปัจจุบันสังคมโลกส่วนใหญ่ได้อำศัยการล่อลึงหมุนเวียนจากกระแสทุนนิยมและบริโภคนิยม ส่งผลให้หลายองค์กรมีความพยายามอย่างยิ่งในการสร้างเครื่องมืออันเป็นบรรทัดฐานร่วมกันในการรักษาสีทึบในด้านต่าง ๆ จึงก่อให้เกิดข้อตกลงร่วมกันหลายประการ อาทิ กฎหมายว่าด้วยอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ เป็นต้น ข้อตกลงระหว่างประเทศจึงเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อการขับเคลื่อนผลักดันให้แต่ละประเทศต้องบัญญัติและปรับปรุงกฎหมายภายใน ให้สอดคล้องกับข้อตกลงที่ได้ลงนามไว้ ข้อตกลงที่สำคัญประการหนึ่งที่เป็นผลผลิตจากความพยายามสร้างความเป็นธรรม รักษาสีทึบในการสร้างสรรค้งานของปัจเจกบุคคล ตามกระแสเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมคือ แนวคิดในการให้ความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา จนในที่สุดกลายเป็นกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาที่แต่ละประเทศต้องอนุวัติกฎหมายภายในให้สอดคล้องต่อวัตถุประสงค์ดังกล่าว

แม้ประเทศไทยได้ตรากฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2474 คือ พระราชบัญญัติว่าด้วยการคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ. 2474 ซึ่งออกตามแนวคิดและอิทธิพลของข้อตกลงระหว่างประเทศ แต่ก่อนหน้าพระราชบัญญัตินี้ฉบับดังกล่าวจะถูกประกาศใช้ กลับปรากฏหลักฐานว่าไทยเองมีแนวคิดในการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญามาแต่อดีต โดยปรากฏขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2435 (ร.ศ. 111) มีประกาศหอพระสมุดวชิรญาณ ลงวันที่ 20 กันยายน พ.ศ. 2435 โดยหอพระสมุดฯ ดังกล่าวนี พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ พระเจ้าลูกยาเธอ พระเจ้าลูกเธอ ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงร่วมกันสร้างเพื่อเป็นการสนองพระเดชพระคุณสมเด็จพระบรมชนกนาถ เมื่อ พ.ศ. 2424 โดยมีพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์ ทรงตั้งคณะกรรมการบริหารหอสมุดฯ ขึ้นชุดหนึ่ง เรียกว่า “กรมสัมปาทิกสภา” แต่เดิมมีทั้งหมด 7 ท่าน ต่อมาได้ปรับเปลี่ยนเพิ่มเป็น 11 ท่านและเปิดทำการในปี พ.ศ. 2427³⁹ ตามประกาศเมื่อวันที่ 29 สิงหาคม พ.ศ. 2435 โดยมีกรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์ ทรงเป็นสภานายก ออกประกาศว่า ทางกรมสัมปาทิกสภาเคยประชุมตกลงกันว่า “เมื่อตั้งหอพระสมุดได้ 8 ปี ควรจะห้ามไม่ให้ผู้ใดเอาความจากหนังสือวชิรญาณวิเศษ ไปตีพิมพ์เย็บเป็นเล่มหรือคัดเรื่องใดเรื่องหนึ่งไปลงตีพิมพ์ นอกจากทางกรมสัมปาทิกสภาจะอนุญาต” และได้นำความขึ้นกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระองค์

³⁹ ไชยศ เหมะรัชตะ, คำอธิบายกฎหมายลิขสิทธิ์, 9.

พระราชทานพระบรมราชานุญาต⁴⁰ เป็นผลให้มีประกาศ ลงวันที่ 20 กันยายน 2435⁴¹ โดยให้ทางหอพระสมุดฯ เท่านั้นที่มีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการพิมพ์จำหน่ายงานประพันธ์ต่าง ๆ ที่ได้ลงพิมพ์ในหนังสือวรรณวิเศษซึ่งทางหอพระสมุดฯ ได้จัดพิมพ์ขึ้น โดยมีใจความสำคัญ ดังนี้

“ตั้งแต่นี้ต่อไป ห้าม ไม่ให้ผู้ใดเอาเรื่องความต่าง ๆ ที่ได้ลงพิมพ์ในหนังสือวรรณวิเศษแล้วแต่ปีก่อน ๆ แลปีนี้ ทั้งปีต่อไป ไปพิมพ์เป็นหนังสือเล่มหรือหนังสืออย่างหนึ่งอย่างใด นอกจากที่ขออนุญาตต่อกรมสัมปาทิกสภาได้แลแล้วนั้นเป็นอันขาด”⁴² ซึ่งจากการสังเกตเนื้อหาในคำประกาศเป็นเพียงการห้ามการคัดลอก ไม่ปรากฏว่ามีการกำหนดบทลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืนไว้แต่ประการใด อย่างไรก็ตาม คำประกาศดังกล่าวอาจถือได้ว่าเป็นต้นกำเนิดกฎหมายลิขสิทธิ์ของไทยได้เช่นกัน

ในปี พ.ศ. 2444 ซึ่งตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการบังคับใช้พระราชบัญญัติกรรมสิทธิ์ผู้แต่งหนังสือ ร.ศ. 120 เทียบกับแนวคิดของต่างประเทศ โดยมีพระราชดำริตามปรากฏในคำปรารภว่า

“ทุกวันนี้เมื่อมีผู้ใดได้อุตสาหะแต่งหนังสือขึ้นด้วยสติปัญญาและวิชาความรู้ของตน เพื่อพิมพ์จำหน่ายให้เกิดผลประโยชน์ ถ้าหนังสือเล่มใดจำหน่ายได้มาก ก็มักมีผู้อื่นบังอาจเอาหนังสือเล่มนั้นไปพิมพ์ขึ้นขายโดยพลการ กระทำให้เสื่อมทรามผลประโยชน์ซึ่งสมควรจะได้แก่ผู้แต่งด้วยความชอบธรรมมีอยู่เนื่อง ๆ แลการอย่างนี้ในนานาประเทศ โดยมากย่อมมีกฎหมายห้ามปรามมิให้ผู้อื่นคัดลอกหรือพิมพ์จำหน่ายหนังสือซึ่งผู้แต่งมิได้อนุญาต”⁴³ จึงทรงพระราชดำริเห็นว่าสมควรจะมีพระราชบัญญัติตั้งขึ้นไว้ในราชอาณาจักร สำหรับคุ้มครองป้องกันผลประโยชน์ของผู้แต่งหนังสือตามสมควรแก่ความยุติธรรม ทั้งนี้ ผู้สร้างสรรค์งานจะได้รับการคุ้มครองก็ต่อเมื่อนำงานที่สร้างสรรค์นั้นไปจดทะเบียนต่อเจ้าพนักงานกรมอาลักษณ์ อีกทั้งหนังสือนั้นจะต้องจัดพิมพ์และจำหน่ายครั้งแรกในประเทศไทย พระราชบัญญัติฉบับนี้ใช้บังคับคุ้มครองงานสร้างสรรค์เป็นระยะเวลาว่า 13 ปี จนกระทั่งปี พ.ศ. 2457 จึงได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติกรรมสิทธิ์ผู้แต่งหนังสือ ร.ศ. 120 เพื่อให้การคุ้มครองงานเป็นไปอย่างกว้างขวางและครอบคลุมมากยิ่งขึ้น ดังคำปรารภตอนหนึ่งความว่า

⁴⁰ นพพร มนูญผล, ปัญหาการละเมิดลิขสิทธิ์ในประเทศไทย, งานเอกสารวิชาการส่วนบุคคล, วิทยาลัยการยุติธรรม สถาบันพัฒนาข้าราชการตุลาการศาลยุติธรรม, (กรุงเทพฯ: สำนักงานศาลยุติธรรม, 2550), 23.

⁴¹ ไชยศ เหมือนรัชตะ, คำอธิบายกฎหมายลิขสิทธิ์, 9.

⁴² ชาลิต อรรถศาสตร์, ลิขสิทธิ์ภายในประเทศ กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา, (กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองธรรม, 2532), 269.

⁴³ ไชยศ เหมือนรัชตะ, คำอธิบายกฎหมายลิขสิทธิ์, 10.

“เพื่อขยายให้คุณประโยชน์แห่งพระราชบัญญัตินี้แผ่ไพศาลไปถึงบุคคลอื่นซึ่งมิใช่ผู้แต่งหนังสือ และจะทำให้บรรดาครูกับทั้งผู้แสดงปาฐกถา และผู้แต่งเรื่องราวต่าง ๆ มีอุตสาหกรรมทำการแต่งหนังสือต่าง ๆ ให้เป็นคุณประโยชน์ถาวรแก่บ้านเมืองมากยิ่งขึ้น”⁴⁴ โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

1. ขยายขอบเขตคำจำกัดความของคำว่า “หนังสือ” โดยให้รวมถึงหนังสือที่เป็นเล่ม ภาคลหรือแผนกของหนังสือหรือกระดาศชนิดใดที่มีอักษรพิมพ์ กระดาศพิมพ์บทเพลง แผนที่ เรื่องดนตรีและละคร

2. กำหนดข้อยกเว้นหรือไม่รับจดทะเบียน ไม่รับคุ้มครองแก่นังสือหรืองานที่มีลักษณะหายบคาย ลบหลู่ดูถูกศาสนา ขูยงปลุกปั่นให้เกิดการจลาจล มีลักษณะเป็นคำเท็จหรือข้อความอันเป็นเท็จเพื่อหลอกลวงประชาชนหลงเชื่อด้วยประการต่าง ๆ

3. กำหนดเงื่อนไขในการได้รับความคุ้มครอง คือต้องนำงานที่สร้างสรรค์ขึ้นไปจดทะเบียนต่อเจ้าพนักงานกรมอาลักษณ์ อีกทั้งต้องระบุด้วยว่า “มีกรรมสิทธิ์ตามพระราชบัญญัตินี้” เป็นต้น

4. กำหนดกฎเกณฑ์เกี่ยวกับกระบวนการพิจารณาความ อาทิ โจทก์ไม่จำเป็นต้องพิสูจน์ถึงความเสียหายที่แท้จริงของโจทก์ ในกรณีที่ฟ้องห้ามผู้กระทำการละเมิดพิมพ์โฆษณาหรือขายงานสร้างสรรค์หรือหนังสืออันเป็นต้นเหตุข้อพิพาทนั้น อีกทั้งในคดีที่ฟ้องร้องในเรื่องการละเมิดลิขสิทธิ์นั้น โจทก์หาจำต้องพิสูจน์ว่า การล่วงละเมิดนั้นได้เป็นไปโดยเกล้งไม่ แม้ความสุจริตก็จะมีผลที่เป็นเหตุให้แก่ตัวได้ ทั้งจะต้องสันนิษฐานได้ว่าผู้ล่วงละเมิดได้มีเจตนาร้ายที่จะให้เกิดความเสียหายขึ้น เพราะการล่วงละเมิดแห่งกิจการนั้นด้วย

ต่อมาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว วันที่ 17 กรกฎาคม พ.ศ. 2474 ประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นภาคีสมาชิกของอนุสัญญาเพื่อการคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรมระหว่างประเทศซึ่งได้จัดทำขึ้น ณ กรุงเบอร์ลิน เมื่อวันที่ 9 กันยายน พ.ศ. 2429 ซึ่งได้จัดทำพิธีสารเพิ่มเติมอนุสัญญา ได้มีการลงนาม ณ กรุงเบอร์ลิน เมื่อวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2457 มีผลให้ไทยมีพันธกรณีที่จะต้องอนุวัติกฎหมายภายในให้สอดคล้องกับอนุสัญญาดังกล่าว จนกระทั่งต่อมาเมื่อวันที่ 21 มิถุนายน พ.ศ. 2474 ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ. 2474 โดยพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวได้บังคับใช้มาเป็นระยะเวลากว่า 47 ปี จนกระทั่ง พ.ศ. 2521 ได้เกิดความก้าวหน้าทางวิทยาการ โดยเฉพาะความก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี จึงทำให้สภาพการบังคับใช้พระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและ

⁴⁴ มนต์ชัย จงไกรรัตนกุล, การวิจัยหรือศึกษางานอันมิใช่การกระทำเพื่อหากำไร: ศึกษาเฉพาะกรณีปัญหาความสมดุล ระหว่างการคุ้มครองสิทธิของเจ้าของสิทธิกับประโยชน์สาธารณะ, วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2546), 28.

ศิลปกรรม พ.ศ. 2474 ไม่สอดคล้องกับภาวะการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอีกต่อไป และเห็นว่าพระราชบัญญัติดังกล่าวใช้บังคับมาเป็นเวลานานแล้ว บทบัญญัติต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการคุ้มครองลิขสิทธิ์จึงล้าสมัยและไม่ให้การคุ้มครองที่กว้างขวางเพียงพอ นอกจากนั้น อัตราโทษที่กำหนดไว้ก็ต่ำมากทำให้มีการละเมิดกฎหมายอยู่เสมอสมควรปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมยิ่งขึ้น⁴⁵ จึงได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2521 แต่นั้นมา ต่อมาได้มีการยกเลิกพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ฉบับดังกล่าวและประกาศใช้พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 แทน โดยได้กล่าวถึงเหตุผลในการเปลี่ยนที่สำคัญไว้ว่า

“โดยที่พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2521 ได้ใช้บังคับมาเป็นระยะเวลานาน บทบัญญัติต่าง ๆ จึงไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ทั้งภายในและภายนอกประเทศที่ได้เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะการพัฒนาและการขยายตัวทางเศรษฐกิจ การค้า และอุตสาหกรรมของประเทศและระหว่างประเทศ สมควรที่จะได้มีการปรับปรุงมาตรการการคุ้มครองด้านสิทธิให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว และเพื่อส่งเสริมให้มีการสร้างสรรค์งานในด้านวรรณกรรม ศิลปกรรมและงานด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องมากยิ่งขึ้น จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้”⁴⁶

จากความข้างต้นจะเห็นว่า พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์แต่ละฉบับที่ได้บัญญัติขึ้นนั้นได้วางมาตรการทางด้านการคุ้มครองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตามสภาพงานที่เกิดขึ้นในขณะนั้น ๆ และได้แก้ไขเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย เช่น การคุ้มครองโปรแกรมคอมพิวเตอร์ ในพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ได้มีบทบัญญัติไว้อย่างชัดเจน ซึ่งหากเปรียบเทียบกับบางประเทศ ยังคงหาข้อสรุปไม่ได้ว่าจะดำเนินการคุ้มครองตามกฎหมายใด จึงอาจถือได้ว่ากฎหมายลิขสิทธิ์ของไทยมีความก้าวหน้ากว่าอีกหลายประเทศ

3.2 กฎหมายลิขสิทธิ์ของประเทศไทย

ปัจจุบันประเทศไทยได้ให้การคุ้มครองงานทางด้านลิขสิทธิ์แก่ผู้สร้างสรรค์งาน ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ซึ่งเป็นไปตามพันธกรณีของข้อตกลงระหว่างประเทศบนพื้นฐานของหลักการที่สำคัญ อาทิ หลักการปฏิบัติอย่างคนชาติ (Principle of National Treatment) หลักสิทธิขั้นต่ำ (Principle of Minimum Rights) หลักการคุ้มครองโดยอัตโนมัติ (Principle of Automatic Protection) เป็นต้น กฎหมายลิขสิทธิ์ของไทยจึงได้บัญญัติขึ้นภายใต้กรอบและแนวคิดดังกล่าว

⁴⁵ หมายเหตุท้าย พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2521

⁴⁶ มนต์ชัย จงไกรรัตนกุล, การวิจัยหรือศึกษางานอันมิใช่การกระทำเพื่อหากำไร: ศึกษาเฉพาะกรณีปัญหาความสมดุลระหว่างการคุ้มครองสิทธิของเจ้าของสิทธิกับประโยชน์สาธารณะ, 30.

3.2.1 งานอันมีลิขสิทธิ์

การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาเป็นการให้การคุ้มครองในสิ่งที่ได้สร้างสรรค์หรือประดิษฐ์คิดค้นขึ้นใหม่ ผู้สร้างสรรค์งานจะได้รับความคุ้มครองโดยอัตโนมัติปราศจากแบบพิธี กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ไม่ต้องนำงานดังกล่าวไปจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ก่อนที่จะได้รับการคุ้มครอง ดังเช่นพระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ. 2474 ซึ่งเป็นไปตามหลักการคุ้มครองโดยอัตโนมัติ (Principle of Automatic Protection) ทำให้การคุ้มครองตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ในปัจจุบันได้มีมิติที่กว้างขวางและครอบคลุมมากยิ่งขึ้น โดยได้กำหนดให้การสร้างสรรค์อันจะได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายไว้ใน มาตรา 6⁴⁷ แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ว่างานอันมีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัตินี้ ได้แก่ งานสร้างสรรค์ประเภทวรรณกรรม นาฏกรรม ศิลปกรรม ดนตรีกรรม โสตทัศนวัสดุ ภาพยนตร์ สิ่งบันทึกเสียง งานแพร่เสียงแพร่ภาพ หรืองานอื่นใดในแผนกวรรณคดี แผนกวิทยาศาสตร์หรือแผนกศิลปะของผู้สร้างสรรค์ ไม่ว่างานดังกล่าวจะแสดงออกโดยวิธีหรือรูปแบบอย่างใด ซึ่งหากเปรียบเทียบกับพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2521 แล้วจะพบว่าพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ได้เพิ่มงานประเภทสิ่งบันทึกเสียงซึ่งแยกออกจากงานประเภทโสตทัศนวัสดุ ทั้งนี้เพื่อให้การคุ้มครองเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยสาระสำคัญของงานอันมีลิขสิทธิ์ต้องประกอบด้วยสาระที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

1. ต้องเป็นงานแสดงออกซึ่งความคิด⁴⁸ สิ่งที่เกี่ยวข้องว่าเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์หรือได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายนั้น ต้องมีลักษณะการแสดงออกซึ่งความคิดสร้างสรรค์ที่มีอยู่ภายในหรือพลั้งแห่งความคิดที่ซ่อนอยู่ภายในของแต่ละบุคคล ลำพังเพียงความคิดแต่ไม่ได้ใช้พลั้งกลั่นกรองสร้างสรรค์ออกมาเป็นรูปธรรมหรือถูกต้องสัมผัสได้ ย่อมไม่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย โดยมาตรา 6 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ได้กำหนดให้การคุ้มครองลิขสิทธิ์ไม่ครอบคลุมถึงความคิดหรือขั้นตอน กรรมวิธีหรือระบบ หรือวิธีใช้หรือทำงาน หรือแนวความคิด หลักการ การค้นพบหรือทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ หรือคณิตศาสตร์ บทบัญญัติดังกล่าวจึงเป็นการ

⁴⁷ พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537, มาตรา 6 บัญญัติว่า “งานอันมีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัตินี้ ได้แก่ งานสร้างสรรค์ประเภทวรรณกรรม นาฏกรรม ศิลปกรรม ดนตรีกรรม โสตทัศนวัสดุ ภาพยนตร์ สิ่งบันทึกเสียง งานแพร่เสียงแพร่ภาพ หรืองานอื่นใดในแผนกวรรณคดี แผนกวิทยาศาสตร์ หรือแผนกศิลปะ ของผู้สร้างสรรค์ไม่ว่างานดังกล่าวจะแสดงออกโดยวิธีหรือรูปแบบอย่างใด

การคุ้มครองลิขสิทธิ์ไม่คลุมถึงความคิด หรือขั้นตอน กรรมวิธีหรือระบบ หรือวิธีใช้หรือทำงาน หรือแนวความคิด หลักการ การค้นพบ หรือทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ หรือคณิตศาสตร์”

⁴⁸ อรรถพร พันธ์พัฒนา, คำอธิบายกฎหมายลิขสิทธิ์, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพฯ: นิติธรรม, 2547), 33.

แสดงให้เห็นถึงการรองรับหลักเกณฑ์พื้นฐานที่ให้ลิขสิทธิ์แก่การสร้างสรรค์ที่ได้แสดงออกมาให้ปรากฏ อันเป็นหลักสากลที่ยอมรับกันในกฎหมายลิขสิทธิ์ของทุก ๆ ประเทศ⁴⁹

2. ต้องเป็นงานที่สร้างสรรค์ขึ้นเอง ด้วยลิขสิทธิ์นั้นจัดได้ว่าเป็นสิทธิที่เกิดขึ้นเพื่อตอบแทนประโยชน์ให้แก่ผู้สร้างสรรค์งาน เมื่อผู้สร้างสรรค์เป็นผู้ได้ประโยชน์อันเป็นเสมือนรางวัลตอบแทนแล้ว งานที่เกิดขึ้นนั้นก็ควรที่จะต้องเป็นงานที่ผู้สร้างสรรค์พึงต้องใช้ความรู้ ทักษะและความเพียรวิริยะสร้างด้วยตนเอง โดยมาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ได้กำหนดคำนิยามของผู้สร้างสรรค์งาน ไว้ว่า “ผู้สร้างสรรค์งาน หมายความว่า ผู้ทำหรือผู้ก่อให้เกิดงานสร้างสรรค์อย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัตินี้” โดยงานที่ได้สร้างสรรค์ขึ้นนั้นไม่ได้จำกัดหรือกำหนดระดับชั้นคุณภาพของงานนั้น ๆ ว่าต้องมีแค่ไหน เพียงใดและความใหม่ของงานก็หาใช่สาระสำคัญของลิขสิทธิ์ไม่ โดย รองศาสตราจารย์ อรรถพร พันธ์พัฒนา ให้ทัศนะว่า “ผู้สร้างสรรค์งานลิขสิทธิ์เพียงแต่ต้องใช้ความรู้ความสามารถในการสร้างงาน แต่งานนั้นไม่จำเป็นต้องเป็นงานที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน” ศาสตราจารย์ ไชยศ เหมะรัชตะ ให้ทัศนะว่า “งานสร้างสรรค์อันจะได้รับลิขสิทธิ์นั้น จะต้องเป็นงานที่ทำหรือก่อให้เกิดขึ้นด้วยความคิดริเริ่มของผู้สร้างสรรค์นั้นด้วยตนเอง ไม่ว่าจะเป็นงานอันเกิดจากการคัดแปลง รวบรวม หรือประกอบเข้ากันก็ตาม ก็ยังต้องใช้ความคิดริเริ่มด้วยมันสมองของผู้ทำการคัดแปลง รวบรวม หรือประกอบนั้นด้วย เพียงแต่ระดับของความคิดริเริ่มในการก่อให้เกิดงานสร้างสรรค์มีน้อยกว่าการสร้างสรรค์งานเริ่มแรก”

จากทัศนะทั้งสองจึงพอที่จะสรุปได้ว่า งานอันจะถือว่าเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์นั้น ไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นงานแรกเริ่มหรือไม่เคยปรากฏมาก่อน ดังเช่นลักษณะงานสิทธิบัตร แต่ผู้สร้างสรรค์นั้น ๆ ต้องใช้ความรู้ความสามารถ ความคิดริเริ่มของตนเองในการคัดแปลง รวบรวม หรือประกอบเข้ากันหรือเปลี่ยนสาระสำคัญของงานที่มีอยู่ก่อนนั้นจนเป็นผลงานของตนเองในที่สุด อาทิ นักศึกษา 3 คนวาดภาพประติมากรรมปูนปั้นในสวนสาธารณะแห่งหนึ่ง เพื่อเป็นชิ้นงานนำเสนออาจารย์ตามที่ได้รับมอบหมาย ในวันเวลาเดียวกัน แม้ว่าภาพที่นักศึกษาทั้งสามวาดนั้นจะไม่ได้มาจากความคิดแรกเริ่ม กล่าวคือ มีศิลปินได้ปั้นงานดังกล่าวอยู่ก่อนแล้ว แต่ก็ถือว่างานที่นักศึกษาทั้งสามสร้างนั้นเป็นงานที่เกิดจากความคิดริเริ่มในระดับหนึ่ง ประกอบกับความรู้ ความสามารถ ความชำนาญและแรงงานของแต่ละคน นักศึกษาแต่ละคนจึงชอบที่จะได้ลิขสิทธิ์ในภาพวาดของแต่ละคน

ข้อที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่ง งานอันมีลิขสิทธิ์อาจถูกสร้างสรรค์ขึ้นโดยบุคคลผู้ซึ่งอยู่ในองค์กรหรือนิติบุคคลได้ ในกรณีนี้ลิขสิทธิ์จะตกเป็นขององค์กรหรือนิติบุคคลที่ผู้สร้างสรรค์งานนั้นสังกัดอยู่ โดยต้องทำเป็นหนังสือและตกลงกันไว้ก่อน หรือลิขสิทธิ์ตกเป็นของนายจ้างกรณีที่ผู้สร้างสรรค์งานเป็นผู้รับจ้าง เว้นแต่จะได้ตกลงกันไว้เป็นอย่างอื่น

⁴⁹ ไชยศ เหมะรัชตะ, คำอธิบายกฎหมายลิขสิทธิ์, 40.

3. ต้องเป็นงานที่กฎหมายกำหนดที่จะให้การคุ้มครอง สิ่งหรืองานที่จะได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายนั้น นอกจากที่จะต้องเป็นงานในลักษณะดังกล่าวแล้ว งานนั้น ๆ ยังต้องเป็นงานที่กฎหมายกำหนดว่าจะให้การคุ้มครองด้วย โดยปรากฏในมาตรา 6 แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ที่ได้กำหนดขอบเขตของงานที่จะได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย ภายหลังที่ได้สร้างสรรค์ขึ้น ว่าต้องเป็นงานประเภท วรรณกรรม นาฏกรรม ศิลปกรรม ดนตรีกรรม โสตทัศนวัสดุ ภาพยนตร์ สิ่งบันทึกเสียง งานแพร่เสียงแพร่ภาพ หรืองานอื่นใดในแผนกวรรณคดี แผนกวิทยาศาสตร์ หรือแผนกศิลปะ หากเป็นงานประเภทอื่น ๆ แม้จะถูกทำให้เกิดขึ้นด้วยความคิดที่สร้างสรรค์หากไม่อยู่ภายในขอบข่ายของงานที่กฎหมายกำหนดไว้ ก็ไม่ได้รับการคุ้มครองตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 นี้

กฎหมายแต่ละฉบับที่เกี่ยวข้องกับการให้การคุ้มครองลิขสิทธิ์นั้นล้วนแต่ได้กำหนดขอบเขต ประเภทของงานไว้อย่างชัดเจน โดยสามารถแยกจำแนกอธิบายได้ ดังนี้

3.2.1.1 งานที่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย

กฎหมายคุ้มครองลิขสิทธิ์ของไทยแต่ละฉบับจะมีผลบังคับให้การคุ้มครองลิขสิทธิ์ประเภทไหน กว้างขวางเพียงใดนั้น ย่อมต้องพิจารณาจากตัวบทกฎหมายที่ปรากฏในขณะนั้นเป็นหลักสำคัญ ซึ่งหากเทียบเคียงกับวิวัฒนาการในการให้ความคุ้มครองลิขสิทธิ์ของกฎหมายไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จะเห็นได้ว่า ขอบเขตในการให้การคุ้มครองนั้นกว้างขวางเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งนี้ก็ด้วยมีการสร้างสรรค์งานประเภทใหม่ ๆ ทั้งในและต่างประเทศเพิ่มมากขึ้น อีกทั้งต้องปฏิบัติตามพันธกรณีข้อตกลงระหว่างประเทศที่ไทยลงนามนั่นเอง อาทิ พระราชบัญญัติแก้ไขพระราชบัญญัติกรรมสิทธิ์ผู้แต่งหนังสือ พ.ศ. 2457⁵⁰ ที่มุ่งให้การคุ้มครองหนังสือซึ่งถือว่าเป็นประเภทของงานที่ได้รับการคุ้มครองลิขสิทธิ์เพียงประเภทเดียวในสมัยนั้น เช่น หนังสือหรือสมุดทั้งบางส่วน บางตอนหรือทั้งเล่ม กระดาษชนิดใดที่มีอักษรพิมพ์ บทเพลงหรือดนตรีต่าง ๆ แผนที่แบบตัวอย่าง บทละครรวมถึงผู้แต่ง ผู้ซื้อ และผู้รับโอนซึ่งหนังสือปาฐกถาต่าง ๆ เป็นต้น ต่อมาได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ. 2474⁵¹ ได้ให้การคุ้มครอง

⁵⁰ พระราชบัญญัติแก้ไขพระราชบัญญัติกรรมสิทธิ์ผู้แต่งหนังสือ พ.ศ. 2457, ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 31, (20 ธันวาคม 2457), 462, มาตรา 15 หนังสือซึ่งมีบัตรจะเอาออกขายโดยเหตุที่เป็นเรื่องหยาบคาย เรื่องลบหลู่คุณศาสนา หรือยุยงให้เกิดจลาจลนั้น จะให้มีกรรมสิทธิ์ไม่ได้ อนึ่ง หนังสือเรื่องใดที่กล่าวคำเท็จเพื่อประสงค์จะหลอกลวงให้ประชาชนหลงเชื่อต่าง ๆ ก็ต้องห้ามมิให้มีกรรมสิทธิ์เหมือนกัน.

⁵¹ พระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พุทธศักราช 2474, ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 48, (21 มิถุนายน 2474), 127.

ลิขสิทธิ์ของงานประเภทต่าง ๆ มากยิ่งขึ้น เป็นต้นว่า งานทางด้านวรรณกรรม ศิลปกรรม⁵² จะสังเกตเห็นได้ว่าในสมัยนี้แม้ว่างานบางประเภท คนไทยจะยังไม่มีขีดความสามารถที่จะสร้างสรรค์ได้ แต่ก็ต้องกำหนดให้การคุ้มครองไว้ในกฎหมาย ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับพันธกรณีที่ประเทศไทยมีต่ออนุสัญญาเพื่อการคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรมระหว่างประเทศ ณ กรุงเบิร์น จนในปี พ.ศ. 2521 ได้มีการตราและประกาศใช้พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2521 และพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ตามลำดับ โดยได้ขยายขอบข่ายการให้การคุ้มครองตามประเภทของงานให้มีความชัดเจน เพิ่มเติมประเภทของงานให้หลากหลาย ดังนี้

“งานด้านวรรณกรรม” มาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ได้กำหนดค่านิยามว่า “งานนิพนธ์ที่สร้างขึ้นทุกชนิด เช่น หนังสือ จุลสาร สิ่งเขียน สิ่งพิมพ์ ปาฐกถา เทศนา คำปราศรัย สุนทรพจน์ และให้หมายความรวมถึงโปรแกรมคอมพิวเตอร์ด้วย” จากขอบเขตของคำนิยามดังกล่าว วรรณกรรมไม่ได้หมายความว่าเพียงแค่นำหนังสือหรือสิ่งพิมพ์เท่านั้น แต่ยังรวมไปถึง ปาฐกถา เทศนา คำปราศรัย คำกล่าวสุนทรพจน์ อีกทั้งยังรวมเอาโปรแกรมคอมพิวเตอร์ไว้ในงานวรรณกรรมอีกด้วย ทั้งนี้เพราะว่ารูปแบบการสร้างงานนั้น เป็นการเขียนทางภาษาอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นภาษาระดับสูง (high level languages) อันได้ถูกออกแบบมา ดังเช่น ฟอ์แทน (Fortan) โดยภาษาต้นกำเนิดนั้นได้ถูกเปลี่ยนโดยโปรแกรมอื่นภายในเครื่องคอมพิวเตอร์ ให้กลายเป็นภาษาวัตถุ (object code)⁵³ เพื่อให้สอดคล้องกับข้อตกลง TRIPs (Article 10)⁵⁴ ที่กำหนดให้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ได้รับการคุ้มครองในฐานะงานทางด้านวรรณกรรม ภายใต้อนุสัญญาเบิร์น หลังจากที่ยุทธศาสตร์สากลได้หารือกันอย่างเคร่งเครียด ว่าควรให้การคุ้มครองหรือไม่ และควรจัดเข้าหมวดหมู่ของงานประเภทใด ข้อตกลงดังกล่าวนี้มีที่มาจากประเทศที่พัฒนาแล้ว โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาได้ผลักดันให้เกิดการคุ้มครองดังกล่าวเพื่อรักษาผลประโยชน์ของตนในด้านเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับคอมพิวเตอร์

⁵² พระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พุทธศักราช 2474, มาตรา 4 ได้ให้คำนิยามของคำว่า “วรรณกรรมและศิลปกรรม ว่า หมายความว่ารวมถึงการสร้างขึ้นทุกชนิดในแผนการวรรณคดี แผนกวิทยาศาสตร์ และแผนกศิลปะ จะแสดงออกมาโดยวิธีหรือรูปร่างอย่างใดก็ตาม เช่น สมุด สมุดเล็กและหนังสืออื่น ๆ ปาฐกถา ถาอื่น ๆ เทศนา หรือวรรณกรรมอื่น ๆ อันมีลักษณะเช่นเดียวกัน หรือนาฏกยกรรม หรือนาฏกยดนตรีกรรม หรือแบบฟ้อนรำ และการแสดงให้คนดูโดยวิธีใด ๆ ซึ่งแบบการแสดงนั้น ๆ ได้กำหนดไว้เป็นหนังสือหรืออย่างอื่น เพลงดนตรีมีคำร้องหรือไม่มี การวาดเขียน การเขียนระบายสี สถาปัตยกรรม ภาพหุ่น การแกะ และการพิมพ์หิน รูปประกอบเรื่อง แผนภูมิประเทศ แผนที่ผังภาพ ร่าง และการปั้นอันเกี่ยวเนื่องกับภูมิศาสตร์ แผนการสำรวจภูมิประเทศ สถาปัตยกรรมหรือวิทยาศาสตร์ รูปถ่ายและรูปที่สร้างขึ้นโดยวิธีคล้ายคลึงกับการถ่ายรูป”.

⁵³ ไชยยศ เหมะรัชตะ, คำอธิบายกฎหมายลิขสิทธิ์, 48.

⁵⁴ Computer programs, whether in source or object code, shall be protected as literary works under the Berne Convention (1971).

“งานด้านนาฏกรรม” มาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ได้ให้คำนิยามไว้ โดยให้หมายถึง “งานเกี่ยวกับการรำ การเต้น การทำท่า หรือการแสดงที่ประกอบขึ้นเป็นเรื่องราว และให้หมายความรวมถึงการแสดงโดยวิธีใดด้วย” จากขอบเขตดังกล่าวทำให้การเต้น การทำท่า การรำต่าง ๆ ได้รับการคุ้มครอง แต่มีปัญหว่าการเต้น การรำหรือท่าท่า ในระดับใดจึงจะได้รับการคุ้มครอง โดยปกติมักได้พบเจอการเต้น การรำในงานต่าง ๆ มากมาย การเต้นรำเหล่านั้นเพียงพอที่จะได้รับการคุ้มครองหรือไม่ การเต้น การรำท่าท่าที่ปรากฏอยู่ทั่วไปนั้นน่าจะไม่ได้ได้รับการคุ้มครองตามมาตรา 4 การเต้น การรำหรือท่าท่าที่น่าจะได้รับการคุ้มครองนั้นต้องเป็นการแสดงออกเพียงพอที่จะให้คนทั่วไปหรือวิญญูชนได้รับรู้หรือยอมรับถึงการแสดงออกนั้นว่าเป็นความสามารถเฉพาะตัวหรือเป็นเอกลักษณ์ของบุคคลนั้น ๆ เช่น การเต้นท่าหุ่นยนต์และมุนวอร์คของไมเคิล แจ็คสัน นอกจากนี้การแสดงต่าง ๆ ที่ผูกเชื่อมโยงเรื่องราว ซึ่งดำเนินไปตามบทที่เขียนไว้ที่ถูกกำหนด ตรีเตรียมและเขียนขึ้น การแสดงไป ย่อมได้รับการรับรองและคุ้มครองให้ตามมาตรา 4

“งานด้านศิลปกรรม” มาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ให้ความหมายของงานด้านศิลปกรรมไว้ว่า งานอันมีลักษณะอย่างหนึ่งอย่างใดหรือหลายอย่าง ดังต่อไปนี้

งานด้านจิตรกรรม ได้แก่ “งานสร้างสรรค์รูปทรงที่ประกอบด้วยเส้น แสง สี หรือสิ่งอื่น อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างรวมกัน ลงบนวัสดุอย่างเดียวหรือหลายอย่าง” ซึ่งหากพิจารณาแล้ว อาจเป็นงานทางด้านการวาดเขียน การวาดภาพพระบายสีต่าง ๆ หรืออาจจะระบายหรือวาดภาพด้วยสิ่งอื่น ๆ นอกจากสี ตามที่กฎหมายให้ตัวอย่างไว้ เช่น การใช้แสง เป็นต้น

งานด้านประติมากรรม ได้แก่ “งานสร้างสรรค์รูปทรงที่เกี่ยวกับปริมาตรที่สัมผัสและจับต้องได้” ดังนั้น งานในลักษณะนี้คือ งานศิลปกรรมในรูปแบบสามมิติ เช่น งานแกะสลักงานปั้น งานหล่อรูปเหมือน เป็นต้น

งานด้านภาพพิมพ์ ได้แก่ “งานสร้างสรรค์ภาพด้วยกรรมวิธีทางการพิมพ์ และหมายความรวมถึงแม่พิมพ์หรือแบบพิมพ์ที่ใช้ในการพิมพ์ด้วย”

งานด้านสถาปัตยกรรม ได้แก่ “งานออกแบบอาคารหรือสิ่งปลูกสร้าง งานออกแบบตกแต่งภายในหรือภายนอก ตลอดจนบริเวณของอาคารหรือสิ่งปลูกสร้าง หรือการสร้างสรรค์หุ่นจำลองของอาคารหรือสิ่งปลูกสร้าง”

งานด้านภาพถ่าย ได้แก่ “งานสร้างสรรค์ภาพที่เกิดจากการใช้เครื่องมือบันทึกภาพ โดยให้แสดงผ่านเลนส์ไปยังฟิล์มหรือกระจก และล้างด้วยน้ำยาซึ่งมีสูตรเฉพาะ หรือด้วยกรรมวิธีใด ๆ อันทำให้เกิดภาพขึ้นหรือการบันทึกภาพโดยเครื่องมือหรือวิธีการอย่างอื่น” งานถ่ายภาพนี้ไม่คำนึงถึงสิ่งที่ถูกถ่ายภาพไว้ไม่ว่าจะเป็นสิ่งใดไม่ว่ารูปคน ภูมิประเทศ เหตุการณ์ใด ๆ ที่เกิดขึ้นหรือวัตถุประสงค์ในการถ่ายภาพนั้น นอกจากนี้กฎหมายก็ยังได้กำหนดให้รวมถึงวิธีการแบบใหม่ ๆ ไว้

ด้วย เช่น การถ่ายภาพโดยใช้กล้องโพลาลอยด์ ซึ่งมีกระดาษอัดรูปในตัวและไม่ต้องผ่านกรรมวิธีในการล้างภาพตามขั้นตอนทั่วไป เป็นต้น โดยถือว่าเป็นการบันทึกภาพด้วยเครื่องมือหรือวิธีการอย่างอื่น

งานด้านภาพประกอบ แผนที่ โครงสร้าง ภาพร่าง หรือสร้างสรรค์รูปทรงสามมิติ อันเกี่ยวกับภูมิศาสตร์ ภูมิประเทศหรือวิทยาศาสตร์

งานด้านศิลปประยุกต์ ได้แก่ “การที่นำเอางานดังที่กล่าวมาข้างต้นทั้ง 6 ข้อ อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่างรวมกันไปใช้ประโยชน์อย่างอื่น นอกเหนือจากการชื่นชมในคุณค่าของตัวงานดังกล่าวนั้น เช่น นำไปใช้สอย นำไปตกแต่งวัสดุหรือสิ่งของอันเป็นเครื่องใช้หรือนำไปใช้เพื่อประโยชน์ในทางการค้า”

โดยงานทั้งหลายที่กล่าวมานั้นหาได้คำนึงถึงคุณค่าทางศิลปะไม่ กล่าวคือ แม้งานที่สร้างสรรค์ขึ้นนั้นจะด้อยค่าทางด้านศิลปะในตัวของงานเองหรือเมื่อเปรียบเทียบกับงานของผู้ใดผู้หนึ่งก็ตาม แต่เมื่องานเหล่านี้ได้ถูกสร้างสรรค์ขึ้นด้วยความรู้ ความสามารถ ความชำนาญของผู้สร้างสรรค์ก็ย่อมได้รับการคุ้มครองเช่นเดียวกัน

“งานด้านดนตรีกรรม” พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 มาตรา 4 ได้กำหนดงานด้านดนตรีกรรมไว้ว่าหมายถึง “งานเกี่ยวกับเพลงที่แต่งขึ้นเพื่อบรรเลงหรือขับร้อง ไม่ว่าจะเป็นทำนองและคำร้องหรือทำนองอย่างเดียวและให้หมายความถึงโน้ตเพลง หรือแผนภูมิเพลงที่ได้แยกและเรียบเรียงเสียงประสานแล้ว” จากความหมายดังกล่าว งานที่จะได้รับการคุ้มครองนั้นอาจเป็นได้ทั้งบทเพลงที่ถูกแต่งขึ้นในลักษณะต่าง ๆ อาทิ เพลงที่เป็นลักษณะมีแต่ดนตรีหรือทำนองไม่ปรากฏคำร้อง เพลงที่มีทั้งทำนองและคำร้อง เพลงที่แต่งขึ้นเพื่อร้องอย่างเดียวโดยไม่มีทำนองหรือดนตรีประกอบ โดยลักษณะเหล่านี้อาจอยู่ในเพลงประเภทต่าง ๆ เช่น เพลงลูกทุ่งลูกกรุง เพลงไทยสากล เพลงสากล เพลงลำตัด เพลงแห่ เป็นต้น

“งานด้านโสตทัศนวัสดุ” มาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ให้คำนิยามของงานโสตทัศนวัสดุ ว่า “งานอันประกอบด้วยลำดับของภาพโดยบันทึกลงในวัสดุไม่ว่าจะมีลักษณะอย่างใด อันสามารถที่จะนำมาเล่นซ้ำได้อีก โดยใช้เครื่องมือที่จำเป็นสำหรับการใช้วัสดุนั้น และให้หมายความรวมถึงเสียงประกอบงานนั้นด้วย ถ้ามี” จากความหมายที่ได้กำหนดข้างต้นอาจกล่าวได้ว่าลักษณะงานด้านโสตทัศนวัสดุมีลักษณะที่ค่อนข้างแตกต่างจากงานด้านอื่น เช่น งานด้านวรรณกรรมและศิลปกรรม ทั้งนี้เพราะลักษณะงานนี้ได้เกิดขึ้นจากความคิดริเริ่มของผู้สร้างสรรค์อย่างแท้จริง แต่หากเกิดจากการนำเอาวัตถุดิบหรืองานด้านอื่น ๆ เช่น ด้านศิลปกรรม ด้านนาฏกรรม ฯลฯ เข้ามาประกอบด้วยกันจนได้กลายเป็นงานใหม่ โดยอาจจะมีเสียงประกอบหรือไม่ก็ได้

“งานด้านภาพยนตร์” พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 มาตรา 4 ให้คำจำกัดความของงานด้านภาพยนตร์ ว่า “โสตทัศนวัสดุนั้นประกอบด้วยลำดับของภาพ ซึ่งสามารถนำออกฉาย

ต่อเนื่องได้อย่างภาพยนตร์ หรือสามารถบันทึกลงบนวัสดุอื่น เพื่อนำออกฉายต่อเนื่องได้อย่างภาพยนตร์ และให้หมายความรวมถึงเสียงประกอบภาพยนตร์นั้นด้วย ถ้ามี” ในกรณีดังกล่าวนี้งานภาพยนตร์ ถือว่าเป็นงานลิขสิทธิ์ข้างเคียงประการหนึ่ง เพราะส่วนหนึ่งเป็นการนำเอาวัตถุดิบอื่นเข้ามาสร้างงาน เช่น บทประพันธ์เรื่องราวต่าง ๆ สิ่งที่สำคัญประการหนึ่งคืองานที่จะได้รับความคุ้มครองนั้นต้องเป็นงานที่สร้างขึ้นบนพื้นฐานของความถูกต้องชอบธรรมอันเป็นบรรทัดฐานของสังคมเท่านั้น งานภาพยนตร์ที่สร้างขึ้นโดยไม่ถูกต้องชอบธรรมและผิดกฎหมาย ย่อมไม่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายนี้

“งานสิ่งบันทึกเสียง” มาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ได้กำหนดให้คำจำกัดความของงานสิ่งบันทึกเสียง ว่า “งานอันประกอบด้วยลำดับของเสียงดนตรี เสียงการแสดง หรือเสียงอื่นใด โดยบันทึกลงในวัสดุไม่ว่าจะลักษณะใด ๆ อันสามารถที่จะนำมาเล่นซ้ำได้อีก โดยใช้เครื่องมือที่จำเป็นสำหรับการใช้วัสดุนั้น แต่ทั้งนี้ มิได้หมายความรวมถึงเสียงประกอบภาพยนตร์หรือเสียงประกอบโสตทัศนวัสดุอย่างอื่น” งานดังกล่าวเป็นงานที่สร้างขึ้นโดยการบันทึกเสียงต่าง ๆ โดยอาจบันทึกลงบนวัตถุต่าง ๆ ที่สามารถนำมาเล่นซ้ำได้ อาทิ เทปคลาสเซ็ท คอมแพ็คดิสก์หรือซีดี สิ่งที่ยกขึ้นมานั้นอาจเป็นได้ทั้งเสียงเพลง เสียงการแสดง เสียงพายุ ลม แต่ไม่รวมถึงเสียงประกอบภาพยนตร์หรือโสตทัศนวัสดุ เพราะได้กำหนดให้มีการคุ้มครองตามลักษณะงานด้านนั้น ๆ ไว้แล้ว

“งานแพร่เสียงแพร่ภาพ” พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 มาตรา 4 ได้ให้ความหมายของงานแพร่ภาพแพร่เสียง ว่า “งานที่นำออกสู่สาธารณชน โดยการแพร่เสียงทางวิทยุกระจายเสียง การแพร่เสียงและหรือภาพทางวิทยุโทรทัศน์ หรือโดยวิธีอย่างอื่นอันคล้ายคลึงกัน” กฎหมายลิขสิทธิ์ฉบับก่อน ๆ ยังไม่ให้การคุ้มครองงานด้านนี้ การแพร่เสียงแพร่ภาพถูกกำหนดให้เป็นงานที่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายในพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2521 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะในขณะนั้นการแพร่เสียงแพร่ภาพเริ่มที่จะได้รับความนิยมและมีความหลากหลาย มีมูลค่าทางด้านเศรษฐกิจมากยิ่งขึ้น คณะกรรมการร่างจึงได้เล็งเห็นความสำคัญและกำหนดให้งานดังกล่าวเป็นงานที่ต้องได้รับการคุ้มครองเรื่อยมาจนกระทั่งถึงพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ซึ่งการคุ้มครองดังกล่าวเป็นการคุ้มครองในการนำงานในมาตรา 6 วรรคแรก ออกเผยแพร่ต่อสาธารณชน ทั้งในช่องทางวิทยุกระจายเสียง สถานีโทรทัศน์ และวิธีการอย่างอื่นอันคล้ายคลึงกัน โดยอาจเป็นได้ทั้งวิทยุโทรเลข ทางสาย ทางแผ่นภาพ ทางเครื่องขยายเสียงและทางสายโทรคมนาคม⁵⁵

“งานอื่นใดในแผนกวรรณคดี แผนกวิทยาศาสตร์ หรือแผนกศิลปะ” เจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 มาตรา 6 วรรคแรก ได้มุ่งให้การคุ้มครองงานอันเกิดจากความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ด้านภูมิปัญญาของผู้สร้างสรรค์งาน ซึ่งได้แสดงออกมาอย่างเป็นรูปธรรม

⁵⁵ ไชยศ เหมะรัชตะ, คำอธิบายกฎหมายลิขสิทธิ์, 65.

ทั้ง 8 ประการข้างต้น แต่อาจมีงานบางอย่างที่สร้างขึ้นในปัจจุบันและอาจเกิดขึ้นในอนาคตไม่สามารถจัดอยู่ในหมวดหมู่ทั้ง 8 ประการได้ ข้อกำหนดดังกล่าวจึงเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงเจตนารมณ์อันชัดเจนต่อการให้การคุ้มครองงานหรือวัตถุแห่งลิขสิทธิ์ไว้อย่างกว้างขวาง โดยที่งานนั้น ๆ ได้ถูกสร้างขึ้นภายใต้เงื่อนไขที่กฎหมายลิขสิทธิ์กำหนดไว้

3.2.1.2 งานที่ไม่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย

แม้ว่าจะได้มีการกำหนดประเภทของงานที่ได้รับการคุ้มครองงานตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 อย่างหลากหลาย เพื่อให้การคุ้มครองวัตถุแห่งลิขสิทธิ์มีความครอบคลุมถึงการสร้างสรรค์งานในด้านต่าง ๆ แต่ก็มีข้อยกเว้นบางประการที่กฎหมายไม่ครอบคลุมถึง คือ

1. งานที่สร้างสรรค์ขึ้นโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย การทำงานอันถูกสร้างสรรค์ขึ้นจะได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายหรือไม่นั้น ประเด็นสำคัญในการตัดสินชี้ขาดประการหนึ่ง คือ งานนั้นต้องเป็นงานที่สร้างขึ้นบนบรรทัดฐานอันดีงามของสังคมและถูกต้องชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งนอกจากพระราชบัญญัติกรรมสิทธิ์ผู้แต่งหนังสือ พ.ศ. 2457 แล้ว ยังไม่ปรากฏว่ามีบทบัญญัติใดในพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ที่ใช้บังคับอยู่ในประเทศไทยทั้งในอดีตและปัจจุบัน ที่กำหนดไว้เป็นลายลักษณ์อักษรว่า การคุ้มครองลิขสิทธิ์ไม่ครอบคลุมถึงการสร้างสรรค์งานอันเบี่ยงเบนไปจากบรรทัดฐานที่ดีงามของสังคม แต่กระนั้นก็ตามหากพิจารณาหรือเทียบเคียงถึงบทบัญญัติของกฎหมายอื่นอันเป็นลักษณะของกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาเช่นเดียวกันนั้น ปรากฏว่า พระราชบัญญัติเครื่องหมายการค้า พ.ศ. 2534⁵⁶ มาตรา 8 (9)⁵⁷ ที่กำหนดให้เครื่องหมายการค้าที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือรัฐประศาสนโยบาย เป็นงานที่มีลักษณะต้องห้ามมิให้รับจดทะเบียนและพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522⁵⁸ มาตรา 9 (5)⁵⁹ ความว่า ข้อกำหนดที่ไม่ได้รับการคุ้มครองตามพระราชบัญญัติสิทธิบัตร คือ การประดิษฐ์ที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดี อนามัย หรือสวัสดิภาพของประชาชน ประกอบกับบรรทัดฐานคำพิพากษาศาลฎีกาเกี่ยวกับข้อพิพาททาง

⁵⁶ พระราชบัญญัติเครื่องหมายการค้า พ.ศ. 2534, ราชกิจจานุเบกษา, ฉบับพิเศษ, เล่ม 108, ตอนที่ 199, (15 พฤศจิกายน 2534), 7.

⁵⁷ พระราชบัญญัติเครื่องหมายการค้า พ.ศ. 2534, มาตรา 8 บัญญัติว่า “เครื่องหมายการค้าที่มีหรือประกอบด้วยลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้ ห้ามมิให้รับจดทะเบียน ฯ

(9) เครื่องหมายที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนหรือรัฐประศาสนโยบาย”

⁵⁸ พระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522, ราชกิจจานุเบกษา, ฉบับพิเศษ, เล่ม 96, ตอนที่ 35, (16 มีนาคม 2522), 1.

⁵⁹ พระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522, มาตรา 9 บัญญัติว่า “การประดิษฐ์ดังต่อไปนี้ไม่ได้รับความคุ้มครองตามพระราชบัญญัติ ฯ

(5) การประดิษฐ์ที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดี อนามัยหรือสวัสดิภาพของประชาชน”

ลิขสิทธิ์ ความว่า นายวิชัยได้เช่าม้วนวีดิโอเทปภาพยนตร์เรื่องอาถรรพ์น้ำมันพรายตามวีดิโอเทปของกลาง 1 จากร้านของจำเลย โดยนางสาวสมพรหรืออุ ชัยชนะ ลูกจ้างของร้านจำเลยเป็นผู้มอบเทปดังกล่าวให้นายวิชัยไป มีปัญหาที่จะต้องวินิจฉัยตามฎีกาของจำเลยข้อแรกว่า วีดิโอเทปของกลาง 1 เป็นของผิดกฎหมาย โจทก์ไม่อาจกล่าวอ้างว่าเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ได้หรือไม่ ได้ความว่าม้วนวีดิโอเทปของกลาง 1 ซึ่งยืมจากร้านจำเลยผู้ให้เช่าก็ดี ม้วนวีดิโอเทปของกลาง 2 ซึ่งจำเลยอ้างส่งเพื่อพิสูจน์เปรียบเทียบคดี มีเนื้อเรื่องและภาพเหมือนกันทั้ง 2 ม้วน โดยเป็นเทปภาพยนตร์ไทยเรื่องอาถรรพ์น้ำมันพรายที่โจทก์เป็นผู้จัดสร้าง แต่วีดิโอเทปทั้งสองม้วนดังกล่าวมีบทแสดงการร่วมเพศระหว่างหญิงกับชายอยู่ด้วยในบางตอน ซึ่งเป็นภาพลามก ผู้ใดทำหรือมีไว้หรือมีส่วนเกี่ยวข้องในการค้า เป็นความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 287 โจทก์จึงไม่อาจเป็นผู้มีลิขสิทธิ์ในภาพยนตร์ดังกล่าวได้ เพราะลิขสิทธิ์ที่สามารถเป็นเจ้าของได้จะต้องเป็นลิขสิทธิ์ในงานที่ตนสร้างสรรค์โดยชอบด้วยกฎหมาย งานของโจทก์ดังกล่าวจึงมิใช่งานสร้างสรรค์ตามความหมายแห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2521 และเมื่องานของโจทก์ผิดกฎหมายอาญาเช่นนี้ โจทก์จึงไม่ใช่เจ้าของลิขสิทธิ์ และไม่ใช่ผู้เสียหายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (4) โจทก์จึงไม่มีอำนาจฟ้อง ไม่จำเป็นต้องวินิจฉัยฎีกาข้ออื่นของจำเลยอีกต่อไป⁶⁰ จากบรรทัดฐานดังกล่าว จึงกล่าวได้ว่า งานอันจะได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายนั้น ต้องเป็นงานที่ชอบด้วยกฎหมาย แม้ว่าจะไม่ได้ปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรถึงหลักการดังกล่าวก็ตาม

2. ความรู้สึกนึกคิด ดังที่ได้กำหนดไว้ในมาตรา 6 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ว่า “การคุ้มครองลิขสิทธิ์ไม่คลุมถึงความคิด หรือขั้นตอนกรรมวิธี หรือระบบ หรือวิธีใช้หรือทำงาน หรือแนวความคิดหลักการ การค้นพบ หรือทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ หรือคณิตศาสตร์” กฎหมายกำหนดที่จะให้การรับรองและคุ้มครองการแสดงออกซึ่งความคิด ถ่ายทอดออกมาเป็นรูปธรรม สามารถถูกต้องสัมผัสได้ แต่ไม่คุ้มครองล้าพังเพียงความคิดที่อยู่ภายในและยังไม่แสดงออกมา ทั้งนี้เพราะหากให้การคุ้มครองความคิดที่ซ่อนอยู่ภายในแล้ว อาจเกิดการอ้างสิทธิ์และฟ้องร้องถึงการละเมิดลิขสิทธิ์ ก่อให้เกิดความสับสนวุ่นวายอย่างมาก

3. สิ่งที่ถูกกฎหมายบัญญัติโดยถือว่าไม่ใช่งานอันมีลิขสิทธิ์ ดังได้กำหนดไว้ในมาตรา 7 แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ดังนี้

- (1) ข่าวประจำวัน และข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่มีลักษณะเป็นเพียงข่าวสารอันมิใช่ในงานในแผนกวรรณคดี แผนกวิทยาศาสตร์ หรือแผนกศิลปะ
- (2) รัฐธรรมนูญและกฎหมาย

⁶⁰ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3705/2530

(3) ระเบียบ ข้อบังคับ ประกาศ คำสั่ง คำชี้แจง และหนังสือโต้ตอบของ กระทรวง ทบวง กรม หรือหน่วยงานอื่นใดของรัฐหรือของท้องถิ่นจัดทำขึ้น

(4) คำพิพากษา คำสั่ง คำวินิจฉัย และรายงานของทางราชการ

(5) คำแปลและการรวบรวมสิ่งต่าง ๆ ตาม (1) ถึง (4) ที่กระทรวง ทบวง กรม หรือหน่วยงานอื่นใดของรัฐหรือของท้องถิ่นจัดทำขึ้น

จากข้อยกเว้นของงานที่กฎหมายมิให้ถือว่าเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ ได้วางไว้อย่าง ละเอียดระวาง โดยเฉพาะข่าวประจำวันและข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่ได้จำกัดเฉพาะข่าวที่เป็นข้อเท็จจริงที่ ไม่ใช่หรือไม่เข้าเงื่อนไขการคุ้มครองงานด้านวรรณคดี วิทยาศาสตร์และศิลปะ

3.2.2 การได้มาซึ่งลิขสิทธิ์

ลิขสิทธิ์เป็นทรัพย์สินทางปัญญาประการหนึ่ง ที่สามารถสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ ให้แก่ผู้สร้างสรรค์งานหรือผู้เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ได้ แต่การได้มาซึ่งลิขสิทธิ์นั้นต้องเป็นไปตาม เงื่อนไขที่กฎหมายได้กำหนดไว้ โดยตามหลักการทั่วไปนั้นการได้มาซึ่งลิขสิทธิ์แบ่งออกเป็น 2 กรณี คือ (1) การได้มาโดยแบบพิธีการ และ (2) การได้มาโดยแบบอัตโนมัติ

กรณีที่ 1 การได้มาโดยแบบพิธีการ (formality protection) ระบบนี้เป็นระบบที่มุ่งเน้น ความชัดเจนของพยานหลักฐานของงานที่ได้สร้างขึ้น ก่อนที่บุคคลใดจะได้ลิขสิทธิ์ในงานของคน ที่ได้สร้างสรรค์ขึ้นนั้น จะต้องดำเนินการให้เป็นไปตามแบบพิธีที่กฎหมายได้กำหนดไว้ เช่น ต้องนำ งานที่ได้สร้างสรรค์ไปจดทะเบียนต่อเจ้าพนักงานหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น พระราชบัญญัติ กรรมสิทธิผู้แต่งหนังสือ ร.ศ. 120 กำหนดให้ผู้สร้างงานต้องนำงานไปจดทะเบียนต่อกรมพระ อาลักษณ์ เป็นต้น หรือบางกรณีกฎหมายกำหนดให้ต้องส่งมอบสำเนาของงานให้หน่วยงานที่ เกี่ยวข้องเก็บรักษาไว้เพื่อเป็นหลักฐาน หรือกำหนดให้ต้องเขียนสัญลักษณ์การสงวนลิขสิทธิ์ เช่น คำว่า สงวนลิขสิทธิ์ มีกรรมสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ Copyright หรือ Cpor. หรือใช้เครื่องหมาย © พร้อมกับมีนามเจ้าของลิขสิทธิ์และปีที่ได้รับลิขสิทธิ์ อาทิ Copyright © 1957 by Phillip Wittenberg หรือ © 1963 The Copyright Society of the U.S.A.⁶¹ บนกรอบของชิ้นส่วนของงาน มองเห็นได้ชัดเจน ด้านหน้า และต้องยื่นขอจดทะเบียนและเสียค่าธรรมเนียมให้แก่สำนักงานทะเบียนลิขสิทธิ์

กรณีที่ 2 การได้มาโดยอัตโนมัติ (automatic protection) เป็นระบบที่ให้การคุ้มครองงาน เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติโดยที่ผู้สร้างงานไม่ต้องดำเนินการตามแบบพิธี (absence of formalities) ข้างต้น แต่ประการใด แต่ทั้งนี้กฎหมายอาจกำหนดให้หลักเกณฑ์บางอย่าง เพื่อเป็นเงื่อนไขในการได้รับการ คุ้มครองลิขสิทธิ์ เช่น เงื่อนไขว่าด้วยการโฆษณางาน เป็นต้น ประเทศไทยถือว่าได้อีกประเทศ

⁶¹ ไชยศ เหมือนรัชตะ, คำอธิบายกฎหมายลิขสิทธิ์, 76.

หนึ่งที่ได้กำหนดให้การคุ้มครองลิขสิทธิ์เป็นไปอย่างอัตโนมัติ ซึ่งเดิมทีในพระราชบัญญัติกรรมสิทธิ์ผู้แต่งหนังสือ ร.ศ. 120 และแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติกรรมสิทธิ์ผู้แต่งหนังสือ พ.ศ. 2457 นั้น กำหนดให้ผู้ที่จะได้ลิขสิทธิ์ในงานที่ได้สร้างสรรค์ขึ้น ต้องไปจดทะเบียนต่อเจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่ตามกฎหมาย ซึ่งเป็นไปตามระบบการได้มาโดยแบบพิธี ต่อมามีการตราและประกาศใช้พระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม ในปี พ.ศ. 2474 ซึ่งกำหนดให้ยกเลิกพระราชบัญญัติที่มีการบังคับใช้ก่อนหน้า จึงมีการนำระบบการคุ้มครองโดยอัตโนมัติมาใช้ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมาจวบจนกระทั่งปัจจุบัน

แม้ว่าพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ที่ใช้บังคับอยู่ในปัจจุบัน จะให้การคุ้มครองงานโดยอัตโนมัติ แต่ก็ได้กำหนดเงื่อนไขในการให้การคุ้มครองงานไว้บางประการใน มาตรา 8 ว่า “ให้ผู้สร้างสรรค์เป็นผู้มีลิขสิทธิ์ในงานที่ตนได้สร้างสรรค์ขึ้น ภายใต้เงื่อนไขดังต่อไปนี้

(1) ในกรณีที่ยังไม่ได้มีการโฆษณางาน ผู้สร้างสรรค์ต้องเป็นผู้มีสัญชาติไทย หรืออยู่ในราชอาณาจักร หรือเป็นผู้มีสัญชาติ หรืออยู่ในประเทศที่เป็นภาคีแห่งอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองลิขสิทธิ์ ซึ่งประเทศไทยเป็นภาคีอยู่ด้วย ตลอดระยะเวลา หรือเป็นส่วนใหญ่ในการสร้างสรรค์งานนั้น

(2) ในกรณีที่ได้มีการโฆษณาแล้ว การโฆษณานั้นในครั้งแรกได้กระทำขึ้นในราชอาณาจักร หรือในประเทศที่เป็นภาคีแห่งอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองลิขสิทธิ์ซึ่งประเทศไทยเป็นภาคีอยู่ด้วย หรือในกรณีที่การโฆษณาครั้งแรก ได้กระทำนอกราชอาณาจักร หรือในประเทศอื่นที่ไม่เป็นภาคีแห่งอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองลิขสิทธิ์ซึ่งประเทศไทยเป็นภาคีอยู่ด้วย หากได้มีการโฆษณางานดังกล่าวในราชอาณาจักรหรือในประเทศที่เป็นภาคีแห่งอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองลิขสิทธิ์ซึ่งประเทศไทยเป็นภาคีอยู่ด้วย ภายในสามสิบวันนับแต่วันที่ได้มีการโฆษณาครั้งแรก หรือผู้สร้างสรรค์เป็นผู้มีลักษณะตามที่กำหนดไว้ใน (1) ในขณะที่มีการโฆษณางานครั้งแรก

ในกรณีที่ผู้สร้างสรรค์ต้องเป็นผู้มีสัญชาติไทย ถ้าผู้สร้างสรรค์เป็นนิติบุคคล นิติบุคคลนั้นต้องเป็นนิติบุคคลที่จัดตั้งขึ้นตามกฎหมายไทย”

สิ่งที่ต้องพิจารณาในมาตรานี้ คือ งานที่ได้มีการโฆษณาแล้วและงานที่ยังไม่ได้มีการโฆษณาเป็นตัวกำหนดหลักในการได้มาซึ่งลิขสิทธิ์ ดังนั้น การให้ความหมายของคำว่า โฆษณา จึงน่าจะมีประโยชน์ต่อการพิจารณามาตรานี้ มาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ได้นิยามคำว่า โฆษณา ไว้ว่า “การนำเสนอจำลองของงาน ไม่ว่าในรูปหรือลักษณะอย่างไร ที่ทำขึ้นโดยความยินยอมของผู้สร้างสรรค์ออกจำหน่าย โดยสำเนาจำลองนั้นมีปรากฏต่อสาธารณชนเป็นจำนวนมากพอสมควรตามสภาพของงานนั้น แต่ทั้งนี้ไม่หมายความรวมถึง การแสดงหรือการทำให้ปรากฏซึ่งนาฏกรรม ดนตรีกรรมหรือภาพยนตร์ การบรรยายหรือการปาฐกถาซึ่งวรรณกรรม

การแพร่เสียงแพร่ภาพเกี่ยวกับงานใด การนำศิลปกรรมออกแสดงและการก่อสร้างงานสถาปัตยกรรม” เมื่อได้ทราบถึงขอบเขตของคำว่าโฆษณาแล้ว จึงทำความเข้าใจถึงเงื่อนไขในมาตรา 8 เพื่อให้ผู้สร้างสรรค์เป็นผู้มีลิขสิทธิ์ในงานที่ได้สร้างสรรค์ขึ้น ดังนี้

1. ในกรณีที่ยังไม่ได้มีการโฆษณางาน หากจะแยกหรือแตกย่อยเพื่อให้ง่ายต่อการพิจารณานั้น สามารถแยกออกเป็น 4 กรณี⁶² ดังต่อไปนี้

กรณีที่ 1 ผู้สร้างสรรค์งานนั้นต้องเป็นผู้มีสัญชาติไทย หรือ

กรณีที่ 2 ผู้สร้างสรรค์งานต้องอยู่ในประเทศไทยตลอดเวลาหรือเป็นส่วนใหญ่ ในการสร้างสรรค์งานนั้น หรือ

กรณีที่ 3 การที่ผู้สร้างสรรค์ต้องมีสัญชาติของประเทศที่เป็นภาคีแห่งอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองลิขสิทธิ์ซึ่งประเทศไทยเป็นภาคีอยู่ด้วย

กรณีที่ 4 การที่ผู้สร้างสรรค์ต้องอยู่ในประเทศที่เป็นภาคีแห่งอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองลิขสิทธิ์ซึ่งประเทศไทยเป็นภาคีอยู่ด้วย ตลอดระยะเวลาหรือเป็นส่วนใหญ่ ในการสร้างสรรค์งานนั้น

ในกรณีที่ 1 และ 3 นั้น เป็นกรณีที่กฎหมายให้การคุ้มครองต่องานที่สร้างสรรค์ขึ้น โดยบุคคลผู้สร้างงานนั้นต้องเป็นผู้ที่มีสัญชาติไทยและผู้มีสัญชาติของประเทศที่เป็นภาคีแห่งอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองลิขสิทธิ์

กรณีที่ 2 และ 4 เป็นกรณีที่แม้ไม่มีการโฆษณา แต่หากในขณะที่สร้างงานผู้สร้างสรรค์ได้อยู่ตลอดหรือใช้เวลาส่วนใหญ่ในการสร้างงาน ในประเทศไทยหรือในประเทศที่เป็นภาคีแห่งอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองลิขสิทธิ์ที่ประเทศไทยได้ลงนามเป็นภาคีสมาชิกด้วยนั้น ให้ถือว่างานต่าง ๆ เหล่านั้นมีสิทธิ์ที่จะได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายไทย อาทิ นาย ก เข้ามาประกอบธุรกิจในประเทศไทยเป็นระยะเวลา 1 ปี และในระยเวลานั้นได้สร้างงานอันมีลิขสิทธิ์เป็นที่เสร็จสิ้นในประเทศไทย เช่นงานที่นาย ก สร้างย่อมได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายลิขสิทธิ์ของไทย หรือ นาย ข ได้เข้ามาอยู่เพื่อทำธุระในประเทศไทยหรือประเทศที่เป็นภาคีของอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองลิขสิทธิ์เป็นระยะเวลา 6 เดือน ในช่วงระยะเวลา 6 เดือนนี้ ได้พยายามสร้างงานอันมีลิขสิทธิ์แต่ไม่สำเร็จ เมื่อครบกำหนดการทำธุระ จึงเดินทางต่อไปที่ประเทศสิงคโปร์อีก 2 เดือนและสร้างงานเสร็จที่นั่น งานที่สร้างเสร็จนั้นแม้ไม่เกิดขึ้นในประเทศไทย แต่ระยะเวลาการสร้างงานขึ้นนั้น ๆ ส่วนใหญ่ผู้สร้างงานได้อยู่ในประเทศไทย งานชิ้นนั้นจึงมีสิทธิ์ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายลิขสิทธิ์ของไทย โดยไม่คำนึงส่วนแห่งความสำเร็จของงานว่าระหว่างที่อยู่สร้างงานในประเทศไทยหรือประเทศที่เป็นภาคีแห่งอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองลิขสิทธิ์นั้น จะมีความสำเร็จไปถึงขั้นใด

⁶² พิศวาท สุขธนพันธุ์, ความคิดพื้นฐานเกี่ยวกับลิขสิทธิ์ไทย, (กรุงเทพฯ: นิติธรรม, 2552), 44.

2. กรณีที่มีการโฆษณางานแล้ว อาจแยกพิจารณาออกเป็น 2 ประเด็นใหญ่ กล่าวคือ

ประเด็นที่ 1 การโฆษณางานครั้งแรก (actual first publication) เป็นการโฆษณางานภายหลังการสร้างเสร็จงานเสร็จในประเทศไทยหรือในประเทศที่เป็นภาคีว่าด้วยการคุ้มครองลิขสิทธิ์ ซึ่งประเทศไทยเป็นสมาชิกอยู่ด้วย โดยการโฆษณานั้นต้องเป็นจำนวนที่มากพอตามสภาพแห่งงานนั้น งานนั้นจึงจะได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายไทย

ประเด็นที่ 2 การโฆษณางานครั้งแรกในประเทศอื่นอันไม่ใช่ภาคีสมาชิกแห่งอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองลิขสิทธิ์ ที่ประเทศไทยเป็นสมาชิกอยู่ด้วย (simultaneous first publication) เป็นกรณีที่ภายหลังการสร้างเสร็จสิ้นสมบูรณ์แล้ว ผู้สร้างเสร็จงานได้นำงานดังกล่าวไปโฆษณาครั้งแรกในต่างประเทศ ซึ่งไม่ใช่ภาคีสมาชิกแห่งอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองลิขสิทธิ์ที่ประเทศไทยเป็นภาคีสมาชิกอยู่ กฎหมายได้กำหนดผู้สร้างเสร็จงานสามารถมีลิขสิทธิ์หรือให้งานนั้นได้รับการคุ้มครองลิขสิทธิ์ตามกฎหมายของไทย หากว่าผู้สร้างเสร็จงานได้นำงานดังกล่าวโฆษณาในประเทศไทยหรือในประเทศที่เป็นภาคีแห่งอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองลิขสิทธิ์ ที่ประเทศไทยเป็นภาคีอยู่ด้วย ภายในสามสิบวันนับแต่วันที่ได้มีการโฆษณาครั้งแรก อาทิ นาย A ได้ประพันธ์หนังสือนิยายเรื่องหนึ่ง นำออกขายในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จำนวน 900 เล่ม จากนั้นอีก 20 วัน นาย A ได้นำงานดังกล่าวตีพิมพ์จำหน่ายในประเทศไทยอีก 3,000 เล่ม เช่นนี้ งานนิยายเรื่องดังกล่าวของนาย A ย่อมได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายลิขสิทธิ์ของไทย

3.2.3 สิทธิของผู้สร้างสรรค์และเจ้าของลิขสิทธิ์

บุคคลใดก็ตามได้สร้างงานสำเร็จเสร็จสิ้นภายใต้กรอบแห่งวัตถุอันมีลิขสิทธิ์แล้ว และได้ดำเนินการครบถ้วนตามที่กฎหมายกำหนด ย่อมได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายลิขสิทธิ์ ผู้สร้างเสร็จงานทั้งในส่วนของปัจเจกบุคคลหรือนิติบุคคล ย่อมได้ชื่อว่าเป็นผู้ทรงสิทธิ์หรือเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานนั้น มีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการกระทำการใด ๆ บนงานที่ได้สร้างขึ้น ทั้งในส่วนของกรรมสิทธิ์และสิทธิในทางเศรษฐกิจ ดังนี้

1. กรรมสิทธิ์ (moral right) กรรมสิทธิ์เป็นสิทธิอย่างหนึ่งของผู้สร้างเสร็จงาน มีความเป็นมาที่ยาวนาน ในครั้งอดีตในสมัยที่พวกพระในศาสนาคริสต์ได้สร้างเสร็จงานในการวิพากษ์มุมต่าง ๆ ของสังคมในสมัยนั้น โดยที่ไม่ปรารถนาสิทธิทางด้านเศรษฐกิจ แต่มุ่งหวังกรรมสิทธิ์ คือ สิทธิในการให้ผู้อื่นรับรู้ถึงงานที่ตนได้สร้างขึ้น ซึ่งในงานนั้นอาจมีเนื้อหาในลักษณะต่าง ๆ ที่ผู้สร้างงานต้องการสื่อ สำหรับประเทศไทยแม้ว่ากฎหมายลิขสิทธิ์ของไทยจะยังไม่ให้คำจำกัดความหรือคำนิยามของคำว่า “กรรมสิทธิ์” ไว้ในกฎหมายอย่างเป็นลายลักษณ์อักษร แต่ก็ได้ยอมรับถึงหลักการของกรรมสิทธิ์ โดยกำหนดไว้ในมาตรา 18 แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ว่า

“ผู้สร้างสรรค์งานอันมีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัตินี้ มีสิทธิที่จะแสดงว่าตนเป็นผู้สร้างสรรค์งานดังกล่าว และมีสิทธิที่จะห้ามมิให้ผู้รับโอนลิขสิทธิ์หรือบุคคลอื่นใดบิดเบือน ตัดทอน ดัดแปลง หรือทำโดยประการอื่นใดแก่งานนั้น จนเกิดความเสียหายต่อชื่อเสียงหรือเกียรติคุณของผู้สร้างสรรค์ และเมื่อผู้สร้างสรรค์ถึงแก่ความตาย ทายาทของผู้สร้างสรรค์มีสิทธิที่จะฟ้องร้องบังคับตามสิทธิดังกล่าวได้ตลอดอายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ ทั้งนี้ เว้นแต่จะได้ตกลงกันไว้เป็นอย่างอื่นเป็นลายลักษณ์อักษร” เมื่อพิจารณาแล้ว มาตราดังกล่าวมุ่งที่จะให้การคุ้มครองผู้ที่ได้สร้างงาน ทั้งในด้านการประกาศชื่อเสียงให้บุคคลอื่นได้รับรู้ถึงการเป็นผู้ได้สร้างสรรค์งาน และสิทธิในการกีดกันห้ามมิให้บุคคลใด ๆ นำงานดังกล่าวไปกระทำการใด ๆ เช่น บิดเบือน ตัดทอน ฯลฯ ทั้งนี้ อาจกระทำต่อสาระสำคัญของงานจนทำให้งานนั้นเสื่อมค่า กระทบต่อชื่อเสียง เกียรติคุณของผู้สร้างสรรค์ได้ พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์จึงได้กำหนดให้มีการคุ้มครองกรรมสิทธิ์ของผู้สร้างงาน เพื่อขจัดข้อกั้วขัดต่อการนำงานไปกระทำการใด ๆ จนก่อให้เกิดความเสียหาย ส่งผลให้ผู้สร้างสรรค์ไม่สามารถส่งผ่านหรือสืบทอดนามธรรมของตนอย่างแท้จริงไปยังสาธารณชนได้

2. สิทธิทางด้านเศรษฐกิจ (economic right) สิ่งที่เป็นแรงจูงใจที่สำคัญต่อการสร้างสรรค์งานในปัจจุบันนี้ คือ การได้รับสิทธิประโยชน์บนงานที่ได้สร้างขึ้นเสมือนเป็นเครื่องตอบแทนต่อการมุ่งมั่นพยายามของผู้สร้างสรรค์งาน โดยได้กำหนดไว้เป็นหลักเกณฑ์อย่างชัดเจนในกฎหมายลิขสิทธิ์หลายฉบับของไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เช่น พระราชบัญญัติกรรมสิทธิ์ผู้แต่งหนังสือ ร.ศ. 120 ได้กำหนดไว้ในมาตรา 4 ว่า “ผู้มีกรรมสิทธิ์ในหนังสือเรื่องใด มีอำนาจที่จะพิมพ์ จะคัด จะแปล เป็นภาษาอื่น แล จำหน่ายหรือขายหนังสือ ที่ตนมีกรรมสิทธิ์นั้นได้แต่ผู้เดียว ผู้อื่นที่มิได้รับอนุญาตจากผู้มีกรรมสิทธิ์ จะพิมพ์หรือจะคัด จะแปล เป็นภาษาอื่นแลจำหน่าย หรือขายหนังสือนั้นไม่ได้”

พระราชบัญญัติแก้ไขพระราชบัญญัติกรรมสิทธิ์ผู้แต่งหนังสือ พ.ศ. 2457 ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 6 ว่า “คำที่ว่า กรรมสิทธิ์ นั้นให้เป็นที่เข้าใจ แลหมายความว่า อำนาจสิทธิขาดแต่เพียงผู้เดียวในการที่จะพิมพ์ จะแปลหรือจะเพิ่มจำนวนเล่มหนังสือที่แต่งซึ่งมีคำว่า กรรมสิทธิ์ติดอยู่ด้วยนั้นให้มากขึ้นได้ แลบรรดากรรมสิทธิ์ทั้งนี้ ให้ถือว่าเป็นทรัพย์สินส่วนตัวบุคคล ซึ่งจะต้องวินิจฉัยในเรื่องการจัดการทรัพย์สินมรดกของผู้ตาย เช่นอย่างสังหาริมทรัพย์ฉะนั้น” มาตรา 7 กำหนด ว่า “ผู้แต่งหนังสือปาฐกถาใด ๆ เรื่องเดียวหรือหลายเรื่องก็ดี หรือบุคคลผู้ที่ได้รับซื้อหรือรับโอนฉบับหนังสือปาฐกถานั้น ๆ มาจากผู้แต่งก็ดี มีอำนาจสิทธิขาดแต่ผู้เดียวที่จะพิมพ์ แลโฆษณาหนังสือปาฐกถานั้น ๆ ได้แลผู้ใดบังอาจคัดลอกหนังสือเช่นนี้ โดยทางศัพท์เลขก็ดี หรือขีดเขียนอาการอย่างใด ๆ แลเอาไปพิมพ์ หรือทำเป็นเล่มแลเอาออกโฆษณาโดยไม่ได้รับอนุญาตจากผู้แต่ง หรือจากผู้ที่ได้รับซื้อหรือ

รับโอนมาจากผู้แต่งก็ดี แต่ผู้ใดรู้แล้วว่าหนังสือ นั้น ๆ ได้พิมพ์ขึ้นแล้วออกโฆษณาโดยไม่ได้รับตามโทษานุโทษที่ได้กำหนดไว้ ในพระราชบัญญัติเดิมแล้วละนั้น”

พระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ. 2474 มาตรา 4 ได้กำหนดว่า “ลิขสิทธิ์ หมายความว่ารวมถึง ลิขสิทธิ์อันมีแต่ผู้เดียวที่จะทำขึ้นหรือทำซ้ำซึ่งวรรณกรรมและศิลปกรรม หรือส่วนสำคัญแห่งวรรณกรรม หรือศิลปกรรมนั้น ๆ ไม่ว่าจะทำเป็นรูปร่างอย่างไรและทั้ง หมายความว่าถึงสิทธิในการนำออกเล่นแสดงต่อประชาชนด้วย...”

จนกระทั่งถึงพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2521 ที่มาตรา 4 กำหนดใจความโดยสรุปให้ผู้สร้างสรรค์เป็นผู้มีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการที่จะกระทำการใด ๆ บนงานที่ได้สร้างขึ้นและพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ในปัจจุบัน ได้กำหนดไว้ในมาตรา 15⁶³ ให้เจ้าของลิขสิทธิ์เป็นผู้มีสิทธิแต่เพียงผู้เดียว สามารถที่จะกระทำการใด ๆ บนงานหรือวัตถุแห่งลิขสิทธิ์ที่เจ้าของลิขสิทธิ์หรือผู้สร้างสรรค์ได้ทำขึ้น หากพิจารณาแล้วพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ของไทยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน มีความต่างกันที่วิวัฒนาการเพิ่มขึ้นของกรรมสิทธิ์หรือสิทธิบนงานที่กว้างขวางมากขึ้น ทั้งนี้เพราะลักษณะของงานมีความหลากหลายกว่าเดิม สิทธิในการใช้ประโยชน์บนงานและสิทธิในการหวงกันมิให้บุคคลอื่นกระทำการล่วงละเมิดจึงต้องเพิ่มมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพราะกฎหมายต้องการให้สิทธิประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เพิ่มมากขึ้นตามลักษณะงานที่เพิ่มมากขึ้นนั่นเอง อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงเจตนารมณ์ที่จะให้การคุ้มครองงานจากการละเมิดลิขสิทธิ์ อีกทั้งยังให้สิทธิประโยชน์แก่เจ้าของลิขสิทธิ์ในการที่จะเพิ่มมูลค่าของงานในลักษณะต่าง ๆ ได้ อย่างไรก็ตาม นอกจากกฎหมายจะกำหนดให้เจ้าของลิขสิทธิ์สามารถที่จะกระทำการใด ๆ บนงานของตนด้วยตัวเองแล้ว ยังสามารถอนุญาตให้อำนาจหรือสิทธิแก่บุคคลอื่นใช้งานอันมีลิขสิทธิ์ของตน เช่น การอนุญาตให้ทำซ้ำหรือดัดแปลง นำออกเผยแพร่ต่อสาธารณชน ให้เช่าต้นฉบับหรือสำเนาโปรแกรมคอมพิวเตอร์ โสตทัศนวัสดุ ภาพยนตร์ และสิ่งบันทึกเสียง โดยอาจกำหนดเงื่อนไขหรือไม่ก็ได้ แต่การอนุญาตให้

⁶³ พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537, มาตรา 15 บัญญัติว่า “ภายใต้บังคับมาตรา 9 มาตรา 10 และมาตรา 14 เจ้าของลิขสิทธิ์ย่อมมีสิทธิแต่ผู้เดียวดังต่อไปนี้

- (1) ทำซ้ำหรือดัดแปลง
- (2) เผยแพร่ต่อสาธารณชน
- (3) ให้เช่าต้นฉบับหรือสำเนาโปรแกรมคอมพิวเตอร์ โสตทัศนวัสดุ ภาพยนตร์ และสิ่งบันทึกเสียง
- (4) ให้ประโยชน์อันเกิดจากลิขสิทธิ์แก่ผู้อื่น
- (5) อนุญาตให้ผู้อื่นใช้สิทธิตาม (1) (2) หรือ (3) โดยจะกำหนดเงื่อนไขอย่างใดหรือไม่ก็ได้ แต่เงื่อนไข

ดังกล่าวจะกำหนดในลักษณะที่เป็นการจำกัดการแข่งขันโดยไม่เป็นธรรมไม่ได้

การพิจารณาว่าเงื่อนไขตามวรรคหนึ่ง (5) จะเป็นการจำกัดการแข่งขันโดยไม่เป็นธรรมหรือไม่ ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง”

ผู้อื่นได้ใช้สิทธิ์นั้นจะตั้งเงื่อนไขในลักษณะที่เป็นการจำกัดการแข่งขันโดยไม่เป็นธรรมไม่ได้⁶⁴ ส่วนวิธีการหรือเงื่อนไขในการอนุญาตให้ผู้อื่นได้ใช้สิทธิ์ เช่น ระยะเวลาและอัตราค่าลิขสิทธิ์นั้น คงให้เป็นอำนาจของคู่สัญญาระหว่างผู้เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์และผู้รับอนุญาตให้ใช้งานอันมีลิขสิทธิ์ แต่ทั้งนี้ต้องไม่ขัดกับหลักเกณฑ์ของการทำนิติกรรมสัญญา ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ อาทิ เป็นข้อตกลงที่เป็นการพันวิสัยหรือขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน เป็นต้น

3.2.4 อายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์

อายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ เป็นระยะเวลาที่ผู้สร้างสรรค์หรือเจ้าของวัตถุแห่งลิขสิทธิ์ มีอำนาจตามกฎหมายที่จะกีดกัน หวงกัน ฟ้องร้องดำเนินคดีต่อผู้กระทำการละเมิดลิขสิทธิ์ ภายหลังที่สร้างสรรค์งานเสร็จและได้รับการคุ้มครองลิขสิทธิ์แล้ว เพื่อให้เจ้าของลิขสิทธิ์สามารถที่จะได้รับประโยชน์บนงานเหล่านั้นอย่างเหมาะสม แต่อายุแห่งการคุ้มครองนั้นก็ต้องมีระยะเวลาที่สมเหตุสมผล เช่นเดียวกัน ทั้งนี้เพราะหากกฎหมายกำหนดให้ผู้สร้างสรรค์หรือเจ้าของลิขสิทธิ์สามารถได้รับการคุ้มครองโดยไม่มีระยะเวลาจำกัด สังคมหรือสาธารณชนอาจจะได้รับประโยชน์จากงานเหล่านั้นได้น้อยลงหรืออาจจะไม่ได้รับประโยชน์บนงานนั้นเลย หากไม่มีอำนาจทางด้านเศรษฐกิจสนับสนุน ซึ่งอาจขัดกับหลักการของการให้ความคุ้มครองวัตถุแห่งลิขสิทธิ์ที่ว่าเพื่อสร้างแรงจูงใจต่อการสร้างงาน และเพื่อให้สาธารณชนหรือสังคมได้รับประโยชน์จากงานอันมีลิขสิทธิ์เหล่านั้น

การนับอายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ โดยเฉพาะพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ได้กำหนดบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับอายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ในมาตรา 19 ถึงมาตรา 26 โดยมาตรา 19 บัญญัติว่า “ภายใต้บังคับมาตรา 21 และมาตรา 22 ลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัตินี้ให้มียุ่ตลอดอายุของผู้สร้างสรรค์ และมียุ่ต่อไปอีกเป็นเวลาห้าสิบปี นับแต่ผู้สร้างสรรค์ถึงแก่ความตาย ในกรณีที่มีผู้สร้างสรรค์ร่วม ลิขสิทธิ์ในงานดังกล่าวให้มียุ่ตลอดอายุของผู้สร้างสรรค์ร่วม และมียุ่ต่อไปอีกเป็นเวลาห้าสิบปีนับแต่ผู้สร้างสรรค์ร่วมคนสุดท้ายถึงแก่ความตาย

ถ้าผู้สร้างสรรค์หรือผู้สร้างสรรค์ร่วมทุกคนถึงแก่ความตายก่อนที่ได้มีการโฆษณางานนั้น ให้ลิขสิทธิ์ดังกล่าวมีอายุห้าสิบปีนับแต่ได้มีการโฆษณาเป็นครั้งแรก

ในกรณีที่ผู้สร้างสรรค์เป็นนิติบุคคล ให้ลิขสิทธิ์มีอายุห้าสิบปีนับแต่ผู้สร้างสรรค์ได้สร้างสรรค์ขึ้น แต่ถ้าได้มีการโฆษณางานนั้นในระหว่างระยะเวลาดังกล่าว ให้ลิขสิทธิ์มีอายุห้าสิบปีนับแต่ได้มีการโฆษณาเป็นครั้งแรก”

⁶⁴ ดู ภาควิชากร หน้า 145.

มาตรา 21 บัญญัติว่า “ลิขสิทธิ์ในงานภาพถ่าย โสตทัศนวัสดุ ภาพยนตร์ สิ่งบันทึกเสียง หรืองานแพร่เสียงแพร่ภาพ ให้มีอายุห้าสิบปีนับแต่ได้สร้างสรรค์งานนั้นขึ้น แต่ถ้าได้มีการโฆษณางานนั้นในระหว่างระยะเวลาดังกล่าว ให้ลิขสิทธิ์มีอายุห้าสิบปีนับแต่ได้มีการโฆษณาเป็นครั้งแรก”

มาตรา 22 บัญญัติว่า “ลิขสิทธิ์ในงานศิลปประยุกต์ให้มีอายุยี่สิบห้าปีนับแต่ได้สร้างสรรค์งานนั้นขึ้น แต่ถ้าได้มีการโฆษณางานนั้นในระหว่างระยะเวลาดังกล่าว ให้ลิขสิทธิ์มีอายุยี่สิบห้าปีนับแต่ได้มีการโฆษณาเป็นครั้งแรก”

พิจารณาจาก 3 มาตราดังกล่าว เป็นการให้ระยะเวลาในการคุ้มครองงานอันมีลิขสิทธิ์แตกต่างกันออกไป กรณีที่เป็นอายุแห่งการคุ้มครองทั่วไปกฎหมายกำหนดให้การคุ้มครองมีตลอดระยะเวลาอายุขัยของผู้สร้างสรรค์งานหรือเจ้าของลิขสิทธิ์ และมีต่อไปอีกห้าสิบปีนับแต่ผู้สร้างสรรค์หรือเจ้าของลิขสิทธิ์ถึงแก่กรรม ในกรณีที่มีผู้สร้างสรรค์ร่วมหลายคน การคุ้มครองงานจะมีตลอดชีวิตของผู้สร้างสรรค์และมีต่อไปอีกห้าสิบปีนับแต่ผู้สร้างสรรค์คนสุดท้ายเสียชีวิตลง หากผู้สร้างสรรค์ลิขสิทธิ์ร่วมทุกคนได้ถึงแก่ความตายก่อนการโฆษณาและมีการนำงานดังกล่าวออกโฆษณาครั้งแรกภายในอายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ การคุ้มครองลิขสิทธิ์ยังมีอยู่ต่อไปอีกห้าสิบปีนับแต่ที่ได้มีการโฆษณา เช่น ก, ข, ค และ ง ได้ร่วมกันสร้างสรรค์งานชนิดหนึ่งขึ้น หลายปีต่อมาผู้สร้างสรรค์ทั้ง 4 ได้เสียชีวิตลง กฎหมายได้กำหนดให้อายุแห่งการคุ้มครองยังมีอีกห้าสิบปีนับแต่ผู้สร้างสรรค์ร่วมคนสุดท้ายถึงแก่กรรมลง แต่ในช่วงระยะเวลาห้าสิบปีดังกล่าว อาจมีการนำงานดังกล่าวออกโฆษณาโดยทายาท งานดังกล่าวคงมีอายุแห่งการคุ้มครองต่อไปอีกห้าสิบปีนับแต่ที่ได้มีการโฆษณาครั้งแรก ในส่วนของการสร้างสรรค์งานของนิติบุคคลนั้น กฎหมายกำหนดไว้เป็นพิเศษแตกต่างจากการคุ้มครองงานที่สร้างสรรค์ขึ้นโดยบุคคลธรรมดา ทั้งนี้เพราะนิติบุคคลนั้นเป็นบุคคลที่ตั้งขึ้นโดยกฎหมาย มีวันที่ก่อตั้งชัดเจนแต่ไม่ทราบถึงวันสิ้นสุดสภาพนิติบุคคลได้ นิติบุคคลอาจมีกำหนดระยะเวลา เงื่อนไขการสิ้นสุดสภาพและบางแห่งอาจไม่มีระยะเวลาการสิ้นสุดสภาพ อาจตั้งอยู่ถึง 200-300 ปี หรือตลอดไป หากให้การคุ้มครองดังเช่นบุคคลธรรมดาที่คุ้มครองตลอดอายุขัย อาจทำให้งานที่สร้างขึ้นไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม กฎหมายจึงได้กำหนดให้มีอายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ห้าสิบปี แต่หากมีการโฆษณางานดังกล่าวในช่วงระยะเวลาห้าสิบปีแห่งการคุ้มครองนั้น กฎหมายให้เริ่มต้นการนับอายุแห่งการคุ้มครองใหม่โดยเริ่มนับตั้งแต่มีการโฆษณางานนั้นไปอีกห้าสิบปี

ในส่วนของงานภาพถ่าย โสตทัศนวัสดุ ภาพยนตร์ สิ่งบันทึกเสียง หรืองานแพร่เสียงแพร่ภาพ มีอายุห้าสิบปีนับแต่ได้สร้างสรรค์งานนั้นขึ้น แต่ถ้าได้มีการโฆษณางานนั้นในระหว่างระยะเวลาดังกล่าว ให้ลิขสิทธิ์มีอายุห้าสิบปีนับแต่ได้มีการโฆษณาเป็นครั้งแรก ในขณะที่งานศิลปประยุกต์

มีอายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ห้าสิบปี นับแต่ได้สร้างสรรค์งานนั้นขึ้น แต่หากในระยะเวลาดังกล่าว ได้มีการนำงานนั้นออกโฆษณาให้ลิขสิทธิ์มีอายุห้าสิบปีนับแต่ได้มีการโฆษณาเป็นครั้งแรก

ถ้าหากวัตถุแห่งลิขสิทธิ์ที่ได้มีการสร้างสรรค์ขึ้น ผู้สร้างสรรค์ได้ใช้นามแฝงก็ดี หรือกรณีที่ ไม่ปรากฏชื่อผู้สร้างสรรค์ก็ดี กฎหมายได้กำหนดหลักเกณฑ์ไว้ในมาตรา 20 ว่า “งานอันมีลิขสิทธิ์ ตามพระราชบัญญัตินี้ที่ได้สร้างสรรค์ขึ้น โดยผู้สร้างสรรค์ใช้นามแฝงหรือไม่ปรากฏชื่อผู้ สร้างสรรค์ ให้ลิขสิทธิ์มีอายุห้าสิบปีนับแต่ได้สร้างสรรค์งานนั้นขึ้น แต่ถ้าได้มีการโฆษณางานนั้น ในระหว่างระยะเวลาดังกล่าว ให้ลิขสิทธิ์มีอายุห้าสิบปีนับแต่ได้มีการโฆษณาเป็นครั้งแรก ในกรณี ที่รู้ตัวผู้สร้างสรรค์ ให้นำมาตรา 19 มาใช้บังคับโดยอนุโลม” โดยให้มีอายุแห่งการคุ้มครองงานห้า สิบบปี แต่กรณีของการใช้นามแฝงนี้ ต้องไม่เป็นที่ทราบอย่างเพียงพอของสาธารณชนหรือบุคคล โดยทั่วไปต่อชื่อสกุลจริงของผู้สร้างสรรค์ที่ใช้นามแฝงนั้น หากรู้ชื่อสกุลจริงต้องนำมาตรา 19 มา ปรับใช้ จะใช้บทบัญญัตินี้ไม่ได้ กรณีที่นามแฝงเป็นผู้สร้างสรรค์ร่วมกับบังคับใช้เช่นเดียวกัน กล่าวคือ ห้าสิบปีนับแต่ได้สร้างสรรค์งานนั้นขึ้นและอีกห้าสิบปีนับแต่ที่มีการโฆษณางานเป็นครั้งแรก แต่ทั้งนี้เมื่อใดก็ตามที่มีการทราบชื่อสกุลอย่างเพียงพอของสาธารณชนหรือบุคคลทั่วไปของผู้ สร้างสรรค์ทั้งหมดหรือหลายคนหรือแม้แต่เพียงคนเดียวในกลุ่มผู้สร้างสรรค์ร่วมนั้น ให้นำมาตราที่ 19 วรรคสอง มาบังคับใช้โดยอนุโลมต่องานสร้างสรรค์นั้น”

อย่างไรก็ตาม นิติบุคคลสามารถที่จะเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ได้โดยการสร้างสรรค์ของบุคคล ธรรมดาโดยการจ้าง คำสั่งหรือในความควบคุม โดยในมาตรา 23⁶⁵ กำหนดให้ ลิขสิทธิ์ในงานที่ได้ สร้างสรรค์ขึ้นโดยการจ้าง หรือตามคำสั่งหรือในความควบคุมตามนัยของมาตรา 14⁶⁶ แห่ง พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 มีอายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ห้าสิบปีนับแต่ได้สร้างสรรค์งาน นั้นขึ้น แต่ถ้าได้มีการโฆษณางานนั้นในระหว่างระยะเวลาดังกล่าว ให้ลิขสิทธิ์มีอายุห้าสิบปีนับแต่ ได้มีการโฆษณาเป็นครั้งแรก

3.2.5 การละเมิดลิขสิทธิ์

ลิขสิทธิ์ หมายถึง สิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการกระทำใด ๆ ของผู้สร้างสรรค์หรือเจ้าของ ลิขสิทธิ์บนวัตถุแห่งลิขสิทธิ์นั้น การกระทำใดของบุคคลอื่นบนงานอันมีลิขสิทธิ์ ตามมาตรา 6 แห่ง

⁶⁵ พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537, มาตรา 23 บัญญัติว่า “ลิขสิทธิ์ในงานที่ได้สร้างสรรค์ขึ้นโดยการ จ้างหรือตามคำสั่งหรือในความควบคุมตามมาตรา 14 ให้มีอายุห้าสิบปีนับแต่ได้สร้างสรรค์งานนั้นขึ้น แต่ถ้าได้มีการโฆษณางานนั้นในระหว่างระยะเวลาดังกล่าว ให้ลิขสิทธิ์มีอายุห้าสิบปีนับแต่ได้มีการโฆษณาเป็นครั้งแรก”

⁶⁶ พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537, มาตรา 14 บัญญัติว่า “กระทรวง ทบวง กรม หรือหน่วยงานอื่นใด ของรัฐหรือของท้องถิ่นย่อมมีลิขสิทธิ์ในงานที่ได้สร้างสรรค์ขึ้นโดยการจ้างหรือตามคำสั่งหรือในความควบคุมของตน เว้นแต่จะได้ตกลงกันไว้เป็นอย่างอื่นเป็นลายลักษณ์อักษร”

พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 โดยไม่ได้รับอนุญาตย่อมเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ การละเมิดลิขสิทธิ์นั้น อาจแบ่งได้ดังนี้

1. การละเมิดลิขสิทธิ์โดยตรง กฎหมายได้กำหนดลักษณะแห่งการละเมิดลิขสิทธิ์โดยตรงไว้ในมาตรา 27 ถึงมาตรา 30 แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 การกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งในบทบัญญัติดังกล่าว โดยไม่ได้รับอนุญาตตามมาตรา 15 (5) ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์

การพิจารณาว่าผู้ละเมิดได้ทำการละเมิดตามบทบัญญัติใดนั้น มีหลักเกณฑ์เบื้องต้น 3 ประการ คือ

- 1) วัตถุประสงค์ที่ถูกละเมิดเป็นงานลักษณะใด
- 2) วัตถุประสงค์นั้นถูกระทำละเมิดในลักษณะใด
- 3) นำนบทบัญญัติที่กำหนดไว้มาปรับใช้

ประการแรก การละเมิดนั้นเป็นการละเมิดในงานประเภทใด โดยพิจารณาได้จากมาตรา 6 แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 เช่น เป็นการละเมิดงานด้านวรรณกรรม ได้แก่ ตำราทางวิชาการ นวนิยาย กาพย์ กลอน ซึ่งเข้ากับกรณีของมาตรา 27⁶⁷ และมาตรา 29⁶⁸ เป็นงานด้านทัศนศิลป์ ทัศนวัตถุ สิ่งบันทึกเสียง และมาตรา 30⁶⁹ เป็นงานด้านโปรแกรมคอมพิวเตอร์ เป็นต้น

⁶⁷ พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537, มาตรา 27 บัญญัติว่า “การกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งแก่งานอันมีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัตินี้ โดยไม่ได้รับอนุญาตตามมาตรา 15 (5) ให้ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ ถ้าได้กระทำได้ดังต่อไปนี้

- (1) ทำซ้ำหรือดัดแปลง
- (2) เผยแพร่ต่อสาธารณชน”

⁶⁸ พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537, มาตรา 29 บัญญัติว่า “การกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งแก่งานแพร่เสียงแพร่ภาพอันมีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัตินี้โดยไม่ได้รับอนุญาตตามมาตรา 15 (5) ให้ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ ถ้าได้กระทำได้ดังต่อไปนี้

(1) จัดทำทัศนวัตถุ ภาพยนตร์ สิ่งบันทึกเสียง หรืองานแพร่เสียงแพร่ภาพ ทั้งนี้ ไม่ว่าทั้งหมดหรือบางส่วน

(2) แพร่เสียงแพร่ภาพซ้ำ ทั้งนี้ ไม่ว่าทั้งหมดหรือบางส่วน

(3) จัดให้ประชาชนฟังและหรือชมงานแพร่เสียงแพร่ภาพ โดยเรียกเก็บเงินหรือผลประโยชน์อย่างอื่นในทางการค้า”

⁶⁹ พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537, มาตรา 30 บัญญัติว่า “การกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งแก่โปรแกรมคอมพิวเตอร์อันมีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัตินี้โดยไม่ได้รับอนุญาตตามมาตรา 15 (5) ให้ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ ถ้าได้กระทำได้ดังต่อไปนี้

- (1) ทำซ้ำหรือดัดแปลง
- (2) เผยแพร่ต่อสาธารณชน
- (3) ให้เช่าต้นฉบับหรือสำเนางานดังกล่าว”

ประการที่สอง การละเมิดนั้นได้กระทำในลักษณะใด อาทิ ทำซ้ำคัดแปลง แพร่เสียงแพร่ภาพซ้ำหรือให้ประชาชนชมงานแพร่เสียงแพร่ภาพ โดยเรียกเก็บเงินหรือผลประโยชน์อื่นในทางการค้า เป็นต้น เมื่อได้ทราบหลักทั้งสองประการข้างต้นแล้ว ประการสุดท้าย จึงนำบทบัญญัติที่มีอยู่นั้นมาปรับใช้ในการลงโทษผู้กระทำละเมิด

2. การละเมิดลิขสิทธิ์ที่มีใช้การละเมิดโดยตรง พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 มาตรา 31 บัญญัติว่า “ผู้ใดรู้อยู่แล้วหรือมีเหตุอันควรรู้อย่างใดได้ทำขึ้นโดยละเมิดลิขสิทธิ์ของผู้อื่นกระทำการใดอย่างหนึ่งแก่งานนั้นเพื่อหากำไร ให้ถือว่าผู้นั้นกระทำการละเมิดลิขสิทธิ์ ถ้าได้กระทำความผิดต่อไปนี้

- (1) ขาย มีไว้เพื่อขาย เสนอขาย ให้เช่า เสนอให้เช่า ให้เช่าซื้อ หรือเสนอให้เช่าซื้อ
- (2) เผยแพร่ต่อสาธารณชน
- (3) แจกจ่ายในลักษณะที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายแก่เจ้าของลิขสิทธิ์
- (4) นำหรือส่งเข้ามาในราชอาณาจักร”

การละเมิดลิขสิทธิ์โดยทางอ้อมนี้ เป็นบทบัญญัติที่มุ่งลงโทษแก่บุคคลผู้สนับสนุนหรือให้ความช่วยเหลือผู้กระทำการละเมิดลิขสิทธิ์ เช่น ช่วยในการขาย ให้เช่า ฯลฯ โดยที่ผู้กระทำการละเมิดลิขสิทธิ์ตามมาตรา 31 ต้องกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังต่อไปนี้คือ

1) ขาย มีไว้เพื่อขาย เสนอขาย ให้เช่า เสนอให้เช่า ให้เช่าซื้อ หรือเสนอให้เช่าซื้อ จากข้อความดังกล่าวจะเห็นได้ว่าการมีความผิดตามมาตรา 31 ไม่จำเป็นต้องขาย ให้เช่า ให้เช่าซื้อซึ่งงานอันละเมิดลิขสิทธิ์ เพียงแต่เสนอขาย เสนอให้เช่าหรือเสนอให้เช่าซื้อ ก็ถือว่าเป็นการละเมิดหรือความผิดตามมาตรา 31 แล้ว

2) เผยแพร่ต่อสาธารณชน เป็นการกระทำให้งานอันละเมิดลิขสิทธิ์ได้เผยแพร่ต่อสาธารณชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อหากำไร อันถือได้ว่าเป็นการละเมิดต่อบุคคลอันเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานนั้น ๆ ทั้งนี้ไม่ว่าจะทำให้ปรากฏต่อสาธารณชนโดยวิธีการใด ทั้งการบรรยาย หรือเผยแพร่ทั้งเสียงและภาพใด ๆ ก็ตาม

3) แจกจ่ายในลักษณะที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายแก่เจ้าของลิขสิทธิ์ เป็นการนำงานที่ละเมิดลิขสิทธิ์แจกจ่ายในลักษณะต่าง ๆ โดยที่การแจกจ่ายนั้นอาจมีค่าตอบแทนหรือไม่ก็ตาม หากมีลักษณะอันอาจทำให้ผู้สร้างสรรค์หรือเจ้าของลิขสิทธิ์เกิดความเสียหาย ย่อมเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ในข้อนี้

4) นำหรือส่งเข้ามาในราชอาณาจักร เป็นการนำหรือส่งเข้ามาในประเทศเพื่อวัตถุประสงค์ในการหากำไร นอกจากใช้เป็นการส่วนตัว เช่น ก. แปลตำราซึ่งเจ้าของลิขสิทธิ์เป็น

ชาวอังกฤษและส่งออกไปจำหน่ายให้คนไทยในสหรัฐอเมริกา ต่อมาหนังสือเหลือก็ส่งเข้ามาในราชอาณาจักรเพื่อจำหน่ายกับคนไทยในประเทศไทยเหมือนกัน⁷⁰ ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์

3.2.6 การยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์

กฎหมายลิขสิทธิ์ให้การรับรองสิทธิต่าง ๆ แก่เจ้าของสิทธิและได้กำหนดข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ควบคู่กันไป เพื่อเป็นการสร้างดุลแห่งผลประโยชน์ระหว่างเจ้าของสิทธิกับสังคมโดยรวม กฎหมายลิขสิทธิ์ของไทยได้กำหนดให้มีการยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ ตั้งแต่พระราชบัญญัติการคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ. 2474 จนถึงพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537

ภายหลังที่ประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีของสหภาพเบอร์น โดยได้ให้สัตยาบันต่ออนุสัญญากรุงเบอร์น ค.ศ. 1886 ซึ่งได้แก้ไข ณ กรุงเบอร์ลิน ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ประเทศไทยจึงมีพันธกรณีที่จะต้องปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรมให้ทันสมัยและสอดคล้องกับข้อตกลงดังกล่าว ด้วยการประกาศใช้พระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ. 2474 ในพระราชบัญญัตินี้คำว่า “ลิขสิทธิ์” ได้มีใช้ครั้งแรก โดยเป็นการแปลมาจากคำว่า copyright ในความหมายสากล พระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวยังได้คุ้มครองไปถึงงานอันมีลิขสิทธิ์ของต่างประเทศ และยกเลิกแบบพิธีการได้รับความคุ้มครองเพื่อให้สอดคล้องกับพันธกรณีที่ประเทศไทยมีอยู่ตามอนุสัญญาเบอร์น⁷¹ ในพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวนี้ ได้กำหนดข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ไว้ใน มาตรา 20 ว่า “ผู้ใดมิได้รับการยินยอมจากเจ้าของลิขสิทธิ์ กระทำการซึ่งพระราชบัญญัตินี้ให้สิทธิแก่เจ้าของลิขสิทธิ์แต่ผู้เดียว ท่านว่าผู้นั้นละเมิดลิขสิทธิ์ แต่การกระทำต่อไปนี้ท่านไม่ให้ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์

1. การใช้โดยธรรมซึ่งสิ่งมีลิขสิทธิ์เพื่อประโยชน์แห่งการรำเรียนส่วนตัว การค้นหาความรู้ การติชม วิจัยหรือการย่อนหนังสือพิมพ์
2. การทำหรือการโฆษณาภาพระบายสี ภาพวาดเขียน ภาพแกะ หรือรูปถ่าย แห่งภาพหุ่นหรือการช่างทางศิลปะ ถ้าภาพหุ่นหรือการช่างทางศิลปะนั้นตั้งประจำอยู่ ณ ที่สาธารณะหรือโรงเรียนสาธารณะ หรือการทำหรือโฆษณาภาพระบายสีภาพวาดเขียน ภาพแกะหรือภาพถ่าย แห่งสถาปัตยกรรมซึ่งเป็นศิลปะ
3. การนำมาโฆษณาารวมกันเพื่อประโยชน์การศึกษาวิทยาศาสตร์ หรือประชุมขึ้นวรรณคดีซึ่งความอันคัดมาสังเขป หรือคำแปลสังเขปอันยาวพอควรจาวรรณกรรม และศิลปกรรม

⁷⁰ ไชยศ เหมรัชตะ, คำอธิบายกฎหมายลิขสิทธิ์, 201.

⁷¹ รัชชัย สุกผลศิริ, คำอธิบายกฎหมายลิขสิทธิ์, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพฯ: นิติธรรม, 2544), 6-7.

หรือทำซ้ำ ซึ่งรูปศิลปะและรูปถ่าย ในเมื่อการทำซ้ำนั้นเป็นเครื่องให้เข้าใจคำที่อธิบายเป็นหนังสือ แต่การทำเช่นนั้นต้องแสดงที่มาแห่งสิ่งซึ่งมีลิขสิทธิ์นั้นไว้ด้วย

4. การโฆษณาสิ่งเหล่านี้ในหนังสือพิมพ์ คือ รายงาน ปาฐกถา ถาอื่นหรือเทศนาที่ได้แสดงต่อประชาชน หรือคำแถลงการณ์ที่ได้กล่าวในทางอรรถคดี แต่ผู้ประพันธ์ทรงไว้ซึ่งสิทธิแต่ผู้เดียวที่จะโฆษณาโดยวิธีอื่น”

ต่อมา วันที่ 19 ธันวาคม พ.ศ. 2521 ได้มีการบังคับใช้พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2521 แทนพระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ. 2474 ทั้งนี้เพราะพระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ. 2474 ได้บังคับใช้มาเป็นเวลานานแล้ว บทบัญญัติต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการคุ้มครองลิขสิทธิ์ต่าง ๆ จึงล้าสมัย และไม่ให้ความคุ้มครองได้กว้างขวางเพียงพอ นอกจากนั้นอัตราโทษที่กำหนดไว้เดิมก็ต่ำมาก ทำให้มีการละเมิดกฎหมายอยู่เสมอ สมควรปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมยิ่งขึ้น⁷²

พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2521 ได้กำหนดข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ไว้ในมาตรา 30 ถึงมาตรา 41 โดยเฉพาะในมาตรา 30 ได้วางกรอบใหญ่การยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ตามวัตถุประสงค์ในหมายเหตุท้ายพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2521 ดังนี้

มาตรา 30 บัญญัติว่า “การกระทำแก่งานอันมีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัตินี้ มิให้ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ หากมีวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง ดังต่อไปนี้

1. วิจัยหรือศึกษา
2. ใช้เพื่อประโยชน์ของตนเองและบุคคลอื่นในครอบครัวหรือญาติสนิท
3. ดิชม วิจารณ์หรือนำผลงานโดยมีการรับรู้ถึงความเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานนั้น
4. เสนอรายงานข่าวทางสื่อสารมวลชน โดยมีการรับรู้ถึงความเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานนั้น
5. ทำซ้ำ ดัดแปลง นำออกแสดง หรือทำให้ปรากฏ เพื่อประโยชน์ในการพิจารณาของศาลหรือ เจ้าพนักงานซึ่งมีอำนาจตามกฎหมาย หรือในการรายงานผลการพิจารณาดังกล่าว
6. ทำซ้ำ ดัดแปลง นำออกแสดง หรือทำให้ปรากฏโดยผู้สอนเพื่อประโยชน์ในการสอนของตน
7. คัดลอก ทำสำเนา ดัดแปลงบางส่วนของงาน หรือตัดทอน หรือทำบทสรุปโดยผู้สอน หรือสถาบันศึกษา ตามความเหมาะสมและตามจำนวนที่จำเป็น เพื่อแจกจ่ายหรือจำหน่ายแก่ผู้เรียนในชั้นเรียนหรือในสถาบันศึกษา แต่ทั้งนี้ต้องไม่เป็นการจัดทำขึ้นหรือดำเนินการเพื่อหากำไร

⁷² หมายเหตุท้ายพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2521

และไม่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่เจ้าของลิขสิทธิ์เกินความสมควร โดยคำนึงถึงความเป็นธรรมแก่สังคม ในการให้ประโยชน์แก่เจ้าของลิขสิทธิ์กับความจำเป็นทางการศึกษาของประชาชนด้วย

8. นำงานนั้นมาใช้เป็นส่วนหนึ่งในการถามและตอบในการสอบ”

อย่างไรก็ตาม ข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ตาม พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2521 มีข้อนำสังเกต ดังนี้

1. พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2521 ไม่มีบทบัญญัติที่เป็นข้อยกเว้นทั่วไปของการละเมิดลิขสิทธิ์ คงมีแต่เพียงวัตถุประสงค์ทั่ว ๆ ไปที่จะเข้าข่ายเป็นข้อยกเว้นตามมาตรา 30 มีเฉพาะมาตรา 30 (7) เพียงอนุมาตราเดียวที่วางกรอบในการพิจารณาการกระทำว่า จะต้องด้วยข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์หรือไม่ กรอบที่วางนี้คือ “...แต่ทั้งนี้ต้องไม่เป็นการจัดทำขึ้น หรือดำเนินการ เพื่อหากำไร และไม่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่เจ้าของลิขสิทธิ์เกินความสมควร โดยคำนึงถึงความเป็นธรรมแก่สังคม ในการให้ประโยชน์แก่เจ้าของลิขสิทธิ์ กับความจำเป็นทางการศึกษาของประชาชนด้วย” ซึ่งทำให้มีอุปสรรคที่จะนำเกณฑ์ดังกล่าวไปใช้ประกอบการพิจารณาในอนุมาตราอื่น ๆ ด้วย⁷³

2. พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2521 ได้ัดเงื่อนไขว่าด้วยการยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์โดยเฉพาะความในมาตรา 20 (4) แห่งพระราชบัญญัติการคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ. 2474 ที่ได้บัญญัติอย่างชัดเจนว่า การโฆษณาสิ่งเหล่านี้ในหนังสือพิมพ์ คือ รายงาน ปาฐกถา ถ้อยแถลงหรือเทศนาที่ได้แสดงต่อประชาชน หรือคำแถลงการณ์ที่ได้กล่าวในทางอรรถคือออกไป โดยได้บัญญัติข้อความในมาตรา 30 (6), (7) แทนที่ ทำให้การกระทำดังกล่าวมีความคลุมเครือและสับสนเสี่ยงต่อการกระทำผิดหรือเกิดกรณีพิพาทด้านลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2521

ด้วยสังคม วิทยาการต่าง ๆ ได้พัฒนาไปอย่างรวดเร็ว บทบัญญัติต่าง ๆ ที่บังคับใช้ในขณะที่นั้นจึงไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ทั้งภายในและภายนอกประเทศที่ได้เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะการพัฒนาและการขยายตัวทางเศรษฐกิจ การค้าและอุตสาหกรรมของประเทศและระหว่างประเทศ สมควรที่จะได้มีการปรับปรุงมาตรการคุ้มครองด้านลิขสิทธิ์ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว และเพื่อส่งเสริมให้มีการสร้างสรรค์งานในด้านวรรณกรรม ศิลปกรรม และงานด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องมากยิ่งขึ้น⁷⁴ จึงได้ตราพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ขึ้น

อย่างไรก็ตาม ก่อนมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ประเทศไทยผูกพันอยู่กับอนุสัญญาเบอร์น ฉบับ Berlin Act 1908 พร้อมด้วยข้อสงวน 6 ประการ แต่ในขณะที่มีการร่างพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ประเทศไทยได้แจ้งต่อผู้อำนวยการใหญ่องค์การทรัพย์สินทาง

⁷³ นันทวัฒน์ ลิ้มโปดม, ข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ โดยเน้นศึกษางานดนตรีกรรมและสิ่งบันเทิงเสียง, 30.

⁷⁴ หมายเหตุท้ายพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537.

ปัญญาโลก (World Intellectual Property Organization: WIPO) เพื่อขอเปลี่ยนแปลงพันธกรณีภายใต้อนุสัญญาเบอร์น ในภาคสารบัญญัติ จากเดิมที่ไทยผูกพันตาม Berlin Act 1908 พร้อมด้วยข้อสงวน 6 ประการ มาเป็นพันธกรณีภายใต้มาตรา 1 ถึงมาตรา 21 ของ Paris Act 1971 โดยการเปลี่ยนแปลงพันธกรณีภายใต้อนุสัญญาเบอร์นดังกล่าว เริ่มมีผลใช้บังคับกับประเทศไทยตั้งแต่วันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2538 ภายหลังที่พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 มีผลบังคับใช้

พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์หลายมาตรา ตั้งแต่มาตรา 32 ถึงมาตรา 43 โดยเฉพาะบทบัญญัติที่อาจเกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์งานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ

มาตรา 32 บัญญัติว่า “การกระทำแก่งานอันมีลิขสิทธิ์ของบุคคลอื่นตามพระราชบัญญัตินี้ หากไม่ขัดต่อการแสวงหาประโยชน์จากงานอันมีลิขสิทธิ์ตามปกติของเจ้าของลิขสิทธิ์ และไม่กระทบกระเทือนถึงสิทธิอันชอบด้วยกฎหมายของเจ้าของลิขสิทธิ์เกินสมควร มิให้ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์

ภายใต้บังคับบทบัญญัติในวรรคหนึ่ง การกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งแก่งานอันมีลิขสิทธิ์ตามวรรคหนึ่ง มิให้ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ ถ้าได้กระทำการดังต่อไปนี้

- (1) วิจัยหรือศึกษางานนั้น อันมิใช่การกระทำเพื่อหากำไร
- (2) ใช้เพื่อประโยชน์ของตนเอง หรือเพื่อประโยชน์ของตนเองและบุคคลอื่นในครอบครัวหรือญาติสนิท
- (3) ดิชม วิจารณ์ หรือแนะนำผลงานโดยมีการรับรู้ถึงความเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานนั้น
- (4) เสนอรายงานข่าวทางสื่อสารมวลชนโดยมีการรับรู้ถึงความเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานนั้น
- (5) ทำซ้ำ ดัดแปลง นำออกแสดง หรือทำให้ปรากฏ เพื่อประโยชน์ในการพิจารณาของศาลหรือเจ้าพนักงานซึ่งมีอำนาจตามกฎหมาย หรือในการรายงานผลการพิจารณาดังกล่าว
- (6) ทำซ้ำ ดัดแปลง นำออกแสดง หรือทำให้ปรากฏโดยผู้สอนเพื่อประโยชน์ในการสอนของตน อันมิใช่การกระทำเพื่อหากำไร
- (7) ทำซ้ำ ดัดแปลงบางส่วนของงาน หรือดัดทอนหรือทำบทสรุปโดยผู้สอนหรือสถาบันศึกษา เพื่อแจกจ่ายหรือจำหน่ายแก่ผู้เรียนในชั้นเรียนหรือในสถาบันศึกษา ทั้งนี้ ต้องไม่เป็นการกระทำเพื่อหากำไร
- (8) นำงานนั้นมาใช้เป็นส่วนหนึ่งในการถามและตอบในการสอบ”

มาตรา 33 บัญญัติว่า “การกล่าว คัดลอก เลียน หรืออ้างอิงงานบางตอนตามสมควรจากงานอันมีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัตินี้ โดยมีการรับรู้ถึงความเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานนั้น มิให้ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ ถ้าได้ปฏิบัติตามมาตรา 32 วรรคหนึ่ง”

มาตรา 36 บัญญัติว่า “การนำงานนาฏกรรม หรือดนตรีกรรมออกแสดงเพื่อเผยแพร่ต่อสาธารณชนตามความเหมาะสม โดยมีได้จัดทำขึ้นหรือดำเนินการเพื่อกำไรเนื่องจากการจัดให้มีการเผยแพร่ต่อสาธารณชนนั้น และมีได้จัดเก็บค่าเข้าชมไม่ว่าโดยทางตรงหรือโดยทางอ้อม และนักแสดงไม่ได้รับค่าตอบแทนในการแสดงนั้น มิให้ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ หากเป็นการดำเนินการโดยสมาคม มูลนิธิ หรือองค์การอื่นที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการสาธารณกุศล การศึกษา การศาสนา หรือการสังคมสงเคราะห์ และได้ปฏิบัติตามมาตรา 32 วรรคหนึ่ง”

มาตรา 38 บัญญัติว่า “การวาดเขียน การเขียนระบายสี การแกะลายเส้น การปั้น การแกะสลัก การพิมพ์ภาพ การถ่ายภาพ การถ่ายภาพยนตร์ หรือการแพร่ภาพซึ่งงานสถาปัตยกรรมใด มิให้ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ในงานสถาปัตยกรรมนั้น”

มาตรา 39 บัญญัติว่า “การถ่ายภาพหรือการถ่ายภาพยนตร์หรือการแพร่ภาพซึ่งงานใด ๆ อันมีศิลปกรรมใดรวมอยู่เป็นส่วนประกอบด้วย มิให้ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ในศิลปกรรมนั้น”

มาตรา 40 บัญญัติว่า “การวาดเขียน การเขียนระบายสี การก่อสร้างการแกะลายเส้น การปั้น การแกะสลัก การพิมพ์ภาพ การถ่ายภาพ การถ่ายภาพยนตร์ การแพร่ภาพ หรือการกระทำใด ๆ ทำนองเดียวกันนี้ซึ่งศิลปกรรมใดอันตั้งเปิดเผยประจักษ์อยู่ในที่สาธารณะ นอกจากงานสถาปัตยกรรม มิให้ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ในศิลปกรรมนั้น”

จากบทบัญญัติดังกล่าว การกระทำที่จะเป็นข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ต้องประกอบด้วยหลักเกณฑ์ 3 ประการ คือ **ประการแรก** ต้องเป็นการกระทำต่าง ๆ ตามที่มาตรา 32 วรรคสอง ถึงมาตรา 43 ได้บัญญัติไว้ **ประการที่สอง** การกระทำนั้นต้องไม่ขัดต่อการแสวงหาประโยชน์จากงานอันมีลิขสิทธิ์ตามปกติของเจ้าของลิขสิทธิ์ และ **ประการสุดท้าย** การกระทำนั้นต้องไม่กระทบกระเทือนถึงสิทธิอันชอบด้วยกฎหมายของเจ้าของลิขสิทธิ์เกินสมควรแล้ว มาตรา 32 วรรคหนึ่ง จะไม่เป็นข้อยกเว้นลิขสิทธิ์โดยลำพัง นอกเหนือจากกรณีต่าง ๆ ตามมาตรา 32 วรรคสอง และมาตรา 33 ถึงมาตรา 43⁷⁵ อนึ่งยังมีข้อสงสัยว่า การถ่ายสำเนาตำราของผู้อื่นเพื่อการเรียนการสอนของอาจารย์และนักเรียนนั้นเป็นการกระทำที่เข้าข่ายการยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ ตามมาตรา 32 วรรคสอง หรือไม่ กรณีนี้ต้องพิจารณาข้อเท็จจริงเป็นกรณีไป กล่าวคือ หากว่า อาจารย์ผู้สอนได้ถ่ายสำเนาตำราเพื่อการสอนเพียง 1-2 เล่ม โดยที่การเรียนการสอนนั้นไม่เก็บค่าเล่าเรียนหรือเก็บค่าเล่าเรียนเพียงน้อยนิดในอัตราที่เป็นปกติ น่าจะได้รับการยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ในข้อนี้ ซึ่งการพิจารณาค่าเล่าเรียนว่าจำนวน

⁷⁵ วัตร ดิงสมิตร, ลิขสิทธิ์ ตัวบทพร้อมข้อสังเกต เรียงมาตราและคำพิพากษาศาลฎีกา, 27.

เท่าใดจะอยู่ในอัตราปกติ คงต้องอาศัยความเห็นของวิญญูชนเป็นหลัก แต่หากผู้สอนถ่ายสำเนาตำราของผู้อื่นเท่าจำนวนนักศึกษาแล้วจำหน่ายให้นักศึกษาหรือนักศึกษาแต่ละคนถ่ายสำเนาดำรานั้นละเมิดโดยอาจอ้างว่าเป็นการทำเพื่อการศึกษา กรณีนี้จำเป็นต้องพิจารณาว่าหากให้สิทธิกับการอ้างดังกล่าว หากนักศึกษาหลาย ๆ สถาบันกระทำเช่นเดียวกัน จะพบต่อการแสวงหาประโยชน์ตามปกติของเจ้าของลิขสิทธิ์หรือกระทบกระเทือนต่อสิทธิของเจ้าของลิขสิทธิ์จนเกินส่วนหรือไม่ เป็นต้น

ข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ในพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ส่วนใหญ่ยังคงมีสาระสำคัญคล้ายกับพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2521 แต่มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมในเรื่องใหญ่ ๆ 3 เรื่อง คือ

1. การกำหนดเงื่อนไขทั่วไปของการพิจารณาข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ ไว้ในมาตรา 32 วรรคแรก โดยการกระทำที่จะได้รับประโยชน์จากข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ เฉพาะกรณีตามมาตรา 32 วรรคสอง มาตรา 33 ถึงมาตรา 36 และมาตรา 43 นั้น นอกจากจะต้องเข้าเงื่อนไขตามที่มาตราเหล่านั้นกำหนดไว้แล้ว ยังต้องอยู่ภายใต้กรอบของมาตรา 32 วรรคแรก อีกชั้นหนึ่งด้วย

2. พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ได้จำกัดข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ลง หรือสามารถกล่าวได้อีกนัยหนึ่ง คือ ให้ความคุ้มครองแก่เจ้าของลิขสิทธิ์มากขึ้น เช่น การเพิ่มข้อความ “อันมิใช่เพื่อกำไร” ลงในข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์เพื่อการศึกษา วิจัย หรือเพื่อประโยชน์ในการสอนตามมาตรา 32 วรรคสอง (1), (6), (7) หรือ การเปลี่ยนถ้อยคำจาก “ญาติมิตร” เป็น “ญาติสนิท” เพื่อจำกัดขอบเขตของผู้ที่ได้รับการยกเว้นตามมาตรา 32 วรรคสอง (2)

การยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ที่ได้บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติแต่ละฉบับนั้น ถือได้ว่าเป็นความพยายามที่จะสร้างความสมดุลและความเป็นธรรมระหว่างผู้ทรงลิขสิทธิ์กับผู้ใช้งานลิขสิทธิ์ แต่ก็ยังมีความเป็นห่วงว่า ข้อยกเว้นดังกล่าวมีความชัดเจนและครอบคลุมพอที่จะเป็นหลักประกันในความเป็นธรรมต่อการใช้งานหรือไม่ อาทิ มาตรา 32 (6) ฯลฯ โดยต้องอาศัยเวลาและแนวทางในการเสนอแนะให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ต่อไป

3.2.7 การดำเนินคดีการละเมิดลิขสิทธิ์

หลักเกณฑ์ว่าด้วยการดำเนินคดีเกี่ยวกับการละเมิดลิขสิทธิ์กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 หมวดที่ 6 ว่าด้วยคดีเกี่ยวกับลิขสิทธิ์และสิทธิของนักแสดง แต่ก็ยังไม่ปรากฏถึงขั้นตอนต่าง ๆ อย่างละเอียดมากนัก คงปรากฏเฉพาะในส่วนของการนำสืบ อายุความ ในส่วนของขั้นตอนโดยละเอียดนั้นกำหนดไว้ในพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้า

ระหว่างประเทศ และวิธีพิจารณาคดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ พ.ศ. 2539⁷⁶ สามารถพิจารณาโดยสังเขป ดังนี้

3.2.7.1 เขตอำนาจศาล

เขตอำนาจศาลถือว่าเป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งในกระบวนการพิจารณาคดี ทั้งนี้เพราะเป็นสิ่งที่กำหนดขอบเขตอำนาจในการพิจารณาคดีของศาล โดยที่มาตรา 5 แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลทรัพย์สินทางปัญญาฯ ได้กำหนดให้มีการจัดตั้งศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศกลางขึ้น มีอำนาจพิจารณาคดีข้อพิพาทเกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญาในกรุงเทพมหานคร สมุทรปราการ สมุทรสาคร นครปฐม นนทบุรี และปทุมธานี แต่ทั้งนี้ข้อพิพาทอันเกี่ยวเนื่องกับทรัพย์สินทางปัญญาที่เกิดขึ้นนอกเขตอำนาจศาลดังกล่าว ก็สามารถที่จะยื่นฟ้องต่อศาลทรัพย์สินทางปัญญาฯ กลาง ได้ โดยให้อยู่ในดุลยพินิจของศาลทรัพย์สินทางปัญญาฯ กลางว่าจะรับพิจารณาคดีกล่าวหรือไม่

อย่างไรก็ตาม ในระหว่างที่ยังมิได้เปิดทำการศาลทรัพย์สินทางปัญญาฯ ภาค ขึ้น ให้ศาลทรัพย์สินทางปัญญาฯ กลาง มีอำนาจในการพิจารณาคดีในท้องที่นั้น ๆ ด้วย โดยที่สามารถพิจารณาได้ทั้งคดีแพ่งและคดีอาญา ดังนี้

1. คดีแพ่ง ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลทรัพย์สินทางปัญญาฯ ได้กำหนดให้คดีแพ่งใด ๆ อันเกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญาต้องอยู่ในอำนาจการพิจารณาของศาลทรัพย์สินทางปัญญาฯ ทั้งนี้ ในระหว่างที่ศาลทรัพย์สินทางปัญญาฯ ยังไม่ได้เปิดทำการในภาคใด โจทก์หรือผู้เสียหายจะยื่นคำฟ้องต่อศาลจังหวัดที่จำเลยมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตศาล หรือต่อศาลจังหวัดที่มูลคดีเกิดขึ้นในเขตศาลก็ได้ โดยที่กฎหมายกำหนดให้ศาลจังหวัดแจ้งไปยังศาลทรัพย์สินทางปัญญาฯ กลาง เมื่อศาลทรัพย์สินทางปัญญาฯ กลาง รับคดีนั้นไว้แล้ว จะออกไปทำการไต่สวนมูลฟ้อง นั่งพิจารณาคดีและพิพากษาคดี ณ ศาลจังหวัดแห่งท้องที่นั้น หรือจะกำหนดให้ทำการไต่สวนมูลฟ้องนั่งพิจารณาคดี และพิพากษาคดี ณ ศาลทรัพย์สินทางปัญญาฯ กลาง ก็ได้ ตามที่ศาลทรัพย์สินทางปัญญาฯ กลาง จะเห็นสมควร ในส่วนของการดำเนินคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญานั้น ก็ให้อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลทรัพย์สินทางปัญญาฯ ด้วยเช่นกัน เนื่องจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ. 2477⁷⁷ ได้กำหนดให้ยื่นฟ้องต่อศาลซึ่งมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญา หรือต่อศาลที่มีอำนาจ ชำระคดีแพ่งก็ได้ อันได้แก่ ศาลทรัพย์สินทางปัญญาฯ นั้นเอง⁷⁸

⁷⁶ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศและวิธีพิจารณาคดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ พ.ศ. 2539, ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 113, ตอนที่ 55 ก, (25 ตุลาคม 2539), 1.

⁷⁷ พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ. 2477, ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 52, (10 มิถุนายน 2478), 598.

⁷⁸ ไซยศ เหมือนรัชตะ, คำอธิบายกฎหมายลิขสิทธิ์, 235.

2. คดีอาญา กฎหมายกำหนดให้บรรดาคดีอาญา อันเกี่ยวเนื่องกับทรัพย์สินทางปัญญา อาทิ เครื่องหมายการค้า ลิขสิทธิ์ และสิทธิบัตรอยู่ในอำนาจการพิจารณาพิพากษาของศาลทรัพย์สินทางปัญญาฯ ไว้ใน มาตรา 7 (1) แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลทรัพย์สินทางปัญญาฯ แต่ในระหว่างที่ศาลทรัพย์สินทางปัญญาฯ ภาค ยังไม่ได้เปิดทำการในท้องที่ใด โจทก์จะยื่นคำฟ้องต่อศาลจังหวัดแห่งท้องที่ที่ความผิดเกิดขึ้น อ้างหรือเชื่อว่าได้เกิดขึ้น หรือจำเลยมีที่อยู่หรือถูกจับได้ หรือท้องที่ที่เจ้าพนักงานทำการสอบสวนจำเลยก็ได้ โดยให้ศาลแจ้งไปยังศาลทรัพย์สินทางปัญญาฯ กลาง เมื่อศาลทรัพย์สินทางปัญญาฯ กลาง รับคดีนั้นไว้แล้ว จะออกไปทำการไต่สวนมูลฟ้อง นั่งพิจารณาและพิพากษาคดี ณ ศาลจังหวัดแห่งท้องที่นั้นหรือจะกำหนดให้ทำการไต่สวนมูลฟ้อง นั่งพิจารณาพิพากษาคดี ณ ศาลทรัพย์สินทางปัญญาฯ กลาง ตามแต่จะเห็นสมควร ก็ได้⁷⁹

3.2.7.2 ผู้มีอำนาจฟ้อง

1. คดีอาญา มาตรา 26 แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลทรัพย์สินทางปัญญาฯ กำหนดให้กระบวนพิจารณาในศาลทรัพย์สินทางปัญญาฯ เป็นไปตามบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัตินี้ และข้อกำหนดตามมาตรา 30 “ในกรณีที่ไม่มีบทบัญญัติและข้อกำหนดดังกล่าวให้นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาหรือพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแขวงและวิธีพิจารณาความอาญาในศาลแขวงมาใช้บังคับโดยอนุโลม” ด้วยความผิดทางอาญาถือว่าเป็นความผิดต่อแผ่นดิน มีผลกระทบกระเทือนต่อสังคมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ. 2477 จึงกำหนดให้ผู้มีอำนาจฟ้องจะต้องเป็นผู้เสียหายหรือพนักงานอัยการ ซึ่งผู้เสียหายในกรณีนี้ คือ เจ้าของลิขสิทธิ์หรือผู้ที่ได้สร้างสรรค์งานขึ้นโดยชอบและกฎหมายกำหนดรับรองและคุ้มครองให้เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ ตามมาตรา 8 ถึงมาตรา 12, มาตรา 14 และมาตรา 17 แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 หรืออาจดำเนินการฟ้องโดยผ่านพนักงานอัยการ ซึ่งเป็นเจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่ฟ้องผู้ต้องหาต่อศาล แต่ทั้งนี้ก่อนขึ้นตอนการฟ้องร้องนั้น ผู้เสียหายต้องทำการร้องทุกข์และผ่านกระบวนการในการสอบสวนของพนักงานสอบสวนตามกฎหมายก่อน โดยที่การร้องทุกข์ดังกล่าวนี้สามารถที่จะกระทำได้เลยเมื่อพบการกระทำผิด ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้เสียหาย โดยที่จะทราบตัวผู้กระทำผิดหรือไม่ ก็ได้

2. คดีแพ่ง การดำเนินคดีนั้นต้องพบการละเมิดลิขสิทธิ์และรู้ตัวผู้กระทำการละเมิด อาจเป็นทั้งทางตรงหรือทางอ้อม โดยผู้ที่จะได้ชื่อว่าเป็นผู้เสียหายนั้น ต้องเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537

3. คดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา คดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญานี้ หมายความว่าถึง คดีอาญาซึ่งมีสิทธิเรียกร้องทางแพ่ง ที่มีมูลฐานมาจากการกระทำผิดทางอาญา เช่น ทำร้าย

⁷⁹ ไชยศ เหมะรัชตะ, คำอธิบายกฎหมายลิขสิทธิ์, 234.

ร่างกาย ลัทธิพหุ เป็นต้น และคดีละเมิดลิขสิทธิ์นี้ ก็ถือเป็นคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาเช่นกัน เพราะการละเมิดลิขสิทธิ์เป็นความผิดทางอาญา และมีสิทธิเรียกร้องค่าเสียหายในทางแพ่งด้วย

อำนาจฟ้องคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาในการละเมิดลิขสิทธิ์นั้น หากผู้เสียหายมิได้ฟ้องเรียกค่าเสียหายจากการละเมิดลิขสิทธิ์เป็นคดีแพ่งเฉพาะแล้ว ก็ย่อมดำเนินเป็นคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาได้ คือ ผู้เสียหายฟ้องเรียกร้องค่าเสียหายจากการละเมิดลิขสิทธิ์ในคดีอาญานั้นด้วย ในคดีละเมิดลิขสิทธิ์พนักงานอัยการไม่มีอำนาจเรียกทรัพย์สินหรือราคาแทนผู้เสียหายได้ ผู้เสียหายเท่านั้นที่มีสิทธิจะเรียกทรัพย์สินหรือราคากลับ และค่าทดแทนต่าง ๆ ได้⁸⁰

3.2.7.3 หน้าที่นำสืบ

พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 มาตรา 62 ได้บัญญัติให้ “คดีเกี่ยวกับลิขสิทธิ์หรือสิทธิของนักแสดงตามพระราชบัญญัตินี้ ไม่ว่าจะเป็นคดีแพ่งหรือคดีอาญา ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่างานที่มีการฟ้องร้องในคดีนั้น เป็นงานอันมีลิขสิทธิ์หรือสิทธิของนักแสดงตามพระราชบัญญัตินี้ และโจทก์เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์หรือสิทธิของนักแสดงในงานดังกล่าว เว้นแต่จำเลยจะได้แย้งว่าไม่มีผู้ใดเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์หรือสิทธิของนักแสดง หรือโต้แย้งสิทธิของโจทก์

งานใดมีชื่อหรือสิ่งที่ใช้แทนชื่อของบุคคลใดที่อ้างว่าตนเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์หรือสิทธิของนักแสดงแสดงไว้ ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าบุคคลซึ่งเป็นเจ้าของชื่อหรือสิ่งที่ใช้แทนชื่อนั้นเป็นผู้สร้างสรรค์หรือนักแสดง

งานใดไม่มีชื่อหรือสิ่งที่ใช้แทนชื่อแสดงไว้ หรือมีชื่อหรือสิ่งที่ใช้แทนชื่อแสดงไว้แต่มิได้อ้างว่าเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์หรือสิทธิของนักแสดง และมีชื่อหรือสิ่งใดที่ใช้แทนชื่อของบุคคลอื่นซึ่งอ้างว่าเป็นผู้พิมพ์ ผู้โฆษณา หรือผู้พิมพ์และผู้โฆษณาแสดงไว้ ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าบุคคลซึ่งเป็นผู้พิมพ์ ผู้โฆษณา หรือผู้พิมพ์และผู้โฆษณานั้นเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์หรือสิทธิของนักแสดงในงานนั้น”

ทั้งนี้เพราะพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 มุ่งที่จะให้การคุ้มครองบุคคลผู้ได้สร้างสรรค์งานหรือเจ้าของลิขสิทธิ์ อีกทั้งการสร้างสรรค์งานอันมีลิขสิทธิ์โดยทั่วไปก็ปรากฏตัวผู้เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์อย่างชัดเจนอยู่แล้ว กฎหมายจึงได้สันนิษฐานไว้ก่อนว่า กรณีที่เกิดการฟ้องร้องในคดีการละเมิดลิขสิทธิ์นั้นกฎหมายสันนิษฐานไว้ก่อนว่า งานชิ้นนั้น ๆ เป็นงานอันมีลิขสิทธิ์และโจทก์ก็เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานนั้น แต่ทั้งนี้ กฎหมายก็หาได้ให้ความสำคัญเพียงแก่โจทก์ไม่ โดยให้สิทธิแก่จำเลยโต้แย้งใน 2 ประเด็น กล่าวคือ **ประเด็นที่หนึ่ง** ได้แย้งว่าไม่มีผู้ใดเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานที่ถูกฟ้องร้องว่าละเมิดลิขสิทธิ์นั้น เช่น ล่วงเลยอายุแห่งการคุ้มครองแล้ว เป็นต้น **ประเด็นที่สอง** ได้แย้งสิทธิหรือลิขสิทธิ์ อาทิ ได้แย้งฟ้องของโจทก์ว่า ตน (จำเลย) เป็นผู้ริเริ่มสร้างสรรค์งานนั้นด้วยตนเองหรืองานนั้นสร้างสรรค์โดยบุคคลอื่นซึ่งหมดอายุแห่งการคุ้มครองแล้ว ฯลฯ

⁸⁰ ไชยศ เหมะรัชตะ, คำอธิบายกฎหมายลิขสิทธิ์, 238-239.

หากมีการโต้แย้งของจำเลยทั้งสองประเด็นข้างต้นนั้น ถือว่าข้อสันนิษฐานของกฎหมายที่ว่าชิ้นงานที่พิพาทนั้นเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์และโจทก์เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ยังไม่เข้าเกณฑ์ต้องกลับไปพิสูจน์กันตามพยานหลักฐานกันไป

ในกรณีที่ชิ้นงานใดมีชื่อหรือสิ่งที่ใช้แทนชื่อ เป็นต้นว่า ชื่อสกุล นามปากกา ของบุคคล ผู้กล่าวอ้างว่าเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์หรือสิทธิของนักแสดงแสดงไว้ ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าบุคคลซึ่งเป็นเจ้าของชื่อหรือสิ่งที่ใช้แทนชื่อนั้นเป็นผู้สร้างสรรค์หรือนักแสดง หรือในกรณีที่งานที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นนั้น ไม่ปรากฏชื่อหรือสิ่งที่ใช้แทนชื่อแสดงไว้ หรือมีชื่อหรือสิ่งที่ใช้แทนชื่อแสดงไว้บนชิ้นงานนั้น ๆ แต่มิได้อ้างว่าเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์หรือสิทธิของนักแสดง ปรากฏเพียงชื่อหรือสิ่งใดที่ใช้แทนชื่อของบุคคลอื่นซึ่งอ้างว่าเป็นผู้พิมพ์ ผู้โฆษณา หรือผู้พิมพ์และผู้โฆษณาแสดงไว้ เช่นนี้ กฎหมายได้กำหนดให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าบุคคลซึ่งเป็นผู้พิมพ์ ผู้โฆษณา หรือผู้พิมพ์และผู้โฆษณานั้นเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์หรือสิทธิของนักแสดงบนงานเหล่านั้น

3.2.7.4 อายุความฟ้องร้อง

การดำเนินคดีอันเกี่ยวกับข้อพิพาทต่อศาลทรัพย์สินทางปัญญาฯ นี้ ทั้งในส่วนของคดีอาญา คดีแพ่งหรือคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา ต้องยื่นฟ้องภายในเวลาที่กฎหมายกำหนด ดังนี้

1. ในกรณีคดีอาญา ไม่ว่าผู้เสียหายจะดำเนินคดีด้วยตนเองหรือดำเนินคดีโดยผ่านพนักงานอัยการ จะต้องฟ้องคดีหรือร้องทุกข์ภายในระยะเวลาสามเดือนนับแต่วันที่รู้เรื่องความผิดและรู้ตัวผู้กระทำความผิด มิฉะนั้นจะขาดอายุความที่จะดำเนินคดีได้ ทั้งนี้ถ้าได้ร้องทุกข์ภายในกำหนดเวลาดังกล่าวแล้ว อายุความการฟ้องคดีก็จะเป็นไปตามปกติ ภายใต้กำหนดอายุความทั่วไป คือ เป็นเวลาห้าปีนับแต่วันกระทำความผิด

2. ในกรณีคดีแพ่ง พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 มาตรา 63 ได้บัญญัติไว้ว่า “ห้ามมิให้ฟ้องคดีละเมิดลิขสิทธิ์หรือสิทธิของนักแสดงเมื่อพ้นกำหนดสามปีนับแต่วันที่เจ้าของลิขสิทธิ์หรือสิทธิของนักแสดงรู้ถึงการละเมิดและรู้ตัวผู้กระทำความผิด แต่ทั้งนี้ต้องไม่เกินสิบปีนับแต่วันที่มีการละเมิดลิขสิทธิ์หรือสิทธิของนักแสดง” ซึ่งต่างจากหลักเกณฑ์ว่าด้วยการละเมิด แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พ.ศ. 2535 มาตรา 448 ที่กำหนดให้มีอายุความหนึ่งปี นับแต่วันที่ผู้เสียหายรู้ถึงการละเมิดและรู้ตัวผู้ละเมิดซึ่งต้องใช้คำ สินไหมทดแทน หรือสิบปี นับแต่วันทำละเมิด ด้วยเหตุนี้ ผู้อันได้ชื่อเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์จะต้องฟ้องคดีที่ถูกกระทำละเมิดลิขสิทธิ์ภายในระยะเวลาสามปีนับแต่วันที่รู้เรื่องการละเมิดลิขสิทธิ์และรู้ตัวผู้กระทำละเมิดลิขสิทธิ์ทั้งสองประการ และสามารถดำเนินการฟ้องร้องภายในสิบปีนับแต่มีการละเมิด หากไม่ได้ดำเนินการฟ้องภายในกำหนดนี้ ถือว่าขาดอายุความ

3. ในกรณีที่เป็นคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา ในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาจะต้องยื่นฟ้องต่อศาลภายในกำหนดอายุความ ดังนี้

1) ถ้าไม่มีผู้ใดฟ้องทางอาญา สิทธิที่ผู้เสียหายจะฟ้องทางแพ่งเนื่องจากความผิดนั้นให้อายุความทางอาญา ซึ่งในคดีอาญาหากมีการร้องทุกข์ภายในกำหนดแล้ว ก็ให้อายุความห้าปีนับแต่วันที่กระทำความผิด แต่ถ้าไม่มีการร้องทุกข์ภายในกำหนด ก็ให้อายุความสามเดือนนับแต่รู้ถึงการละเมิดและรู้ตัวผู้กระทำความผิด

2) ถ้าได้ฟ้องคดีอาญาต่อศาลแล้วแต่คดียังไม่ถึงที่สุด อายุความซึ่งผู้เสียหายมีสิทธิจะฟ้องคดีแพ่งย่อมระงับหยุดลง ซึ่งหมายความว่า ระยะเวลาซึ่งนับเป็นอายุความล่วงเลยมาแล้วนั้นไม่นับเข้าอยู่ในอายุความ เมื่อเหตุที่ทำให้อายุความระงับหยุดลงนั้นสิ้นสุดเวลาใด ต้องเริ่มนับอายุความใหม่ตั้งแต่นั้น

3) ถ้าโจทก์ได้ฟ้องคดีอาญาและศาลได้พิพากษายกฟ้องปล่อยจำเลย จนคดีเสร็จเด็ดขาดแล้วก่อนที่จะยื่นฟ้องคดีแพ่ง สิทธิของผู้เสียหายจะฟ้องคดีแพ่งย่อมมีอายุความตามหลักทั่วไปในคดีแพ่ง⁸¹

3.2.7.5 ลักษณะของคดีที่เกี่ยวกับลิขสิทธิ์

ลักษณะของคดีที่เกี่ยวกับลิขสิทธิ์ มีดังนี้

1. ความผิดตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ เป็นความผิดอันยอมความกันได้
2. พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลทรัพย์สินทางปัญญาฯ มาตรา 9 กำหนดให้รอการพิจารณาพิพากษาไว้ชั่วคราวและเสนอปัญหานั้นให้ประธานศาลฎีกาเป็นผู้วินิจฉัย กรณีเกิดปัญหาว่าคดีใดอยู่ในอำนาจศาลทรัพย์สินทางปัญญาฯ หรือไม่ คำวินิจฉัยของประธานศาลฎีกาให้เป็นที่สุด
3. กรณีการอุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลทรัพย์สินทางปัญญาฯ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลทรัพย์สินทางปัญญาฯ มาตรา 38 บัญญัติให้อุทธรณ์ไปยังศาลฎีกาโดยตรงภายในกำหนดระยะเวลาหนึ่งเดือนนับแต่วันที่ได้อ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้น

4. พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลทรัพย์สินทางปัญญาฯ มาตรา 39 บัญญัติว่า “ในคดีอาญาที่มีอัตราโทษอย่างสูงตามที่กฎหมายกำหนดไว้ ให้จำคุกไม่เกินสามปีหรือปรับไม่เกินหกหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ห้ามมิให้อุทธรณ์คำพิพากษาของศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ ในปัญหาข้อเท็จจริง เว้นแต่กรณีต่อไปนี้ให้จำเลยอุทธรณ์ในปัญหาข้อเท็จจริงได้

- 1) จำเลยต้องคำพิพากษาให้ลงโทษจำคุก หรือลงโทษกักขังแทนโทษจำคุก
- 2) จำเลยต้องคำพิพากษาให้ลงโทษจำคุก แต่ศาลรอกการลงโทษไว้
- 3) ศาลพิพากษาว่าจำเลยมีความผิด แต่ศาลรอกการกำหนดโทษไว้

⁸¹ ไชยศ เหมะรัชตะ, คำอธิบายกฎหมายลิขสิทธิ์, 242-243.

4) จำเลยต้องคำพิพากษาให้ลงโทษปรับเกินห้าพันบาท”

อย่างไรก็ตาม ในคดีต้องห้ามอุทธรณ์นั้น มาตรา 40 แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลทรัพย์สินทางปัญญาฯ บัญญัติว่า “ถ้าผู้พิพากษาคนใด ซึ่งพิจารณาหรือลงชื่อในคำพิพากษาหรือทำความเห็นแย้งรับรองว่ามีเหตุอันควรอุทธรณ์ได้ หรือในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์อุทธรณ์อัยการสูงสุดหรือพนักงานอัยการซึ่งอัยการสูงสุดมอบหมายรับรองในอุทธรณ์ว่ามีเหตุอันควรอุทธรณ์ได้ ก็ให้รับอุทธรณ์นั้นไว้พิจารณาต่อไป”

ในส่วนของคดีแพ่งนั้น พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลทรัพย์สินทางปัญญาฯ ได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการอุทธรณ์คำพิพากษาไว้ใน มาตรา 41 บัญญัติว่า “ห้ามมิให้คู่ความอุทธรณ์คำพิพากษาของศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศในข้อหาเท็จจริงในคดีที่ราคาทรัพย์สิน หรือจำนวนทุนทรัพย์ที่พิพาทกันในช่วงอุทธรณ์ไม่เกินสองแสนบาท หรือไม่เกินจำนวนที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกา เว้นแต่ผู้พิพากษาซึ่งนั่งพิจารณาคดีนั้นได้ทำความเห็นแย้งไว้ หรือได้รับรองว่ามีเหตุอันควรอุทธรณ์ได้ หรือถ้าไม่มีความเห็นแย้งหรือรับรองเช่นว่านี้ ต้องได้รับอนุญาตให้อุทธรณ์เป็นหนังสือจากอธิบดีผู้พิพากษาศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศกลาง หรืออธิบดีผู้พิพากษาศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศภาค แล้วแต่กรณี”

3.3 หลักเกณฑ์การคุ้มครองงานอันเกี่ยวเนื่องกับคำสอนในทางพระพุทธศาสนา ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537

การเผยแพร่คำสอนของพระพุทธศาสนา มีความเป็นมาอย่างยาวนาน โดยเริ่มตั้งแต่ภายหลังการตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของพระบรมศาสดาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ถือว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญประการหนึ่ง ทั้งนี้ เพราะเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยให้สังคมได้มีความรู้ความเข้าใจพระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นศาสนาดั้งเดิมของบรรพชนไทย สืบทอดกันมารุ่นต่อรุ่น ปัจจุบันได้เกิดการสร้างสรรค์งานที่เกี่ยวข้องกับคำสอนในลักษณะต่าง ๆ เพื่อให้สาธารณชนสามารถเข้าถึงคำสอนได้ง่ายและหลากหลายช่องทางยิ่งขึ้น ทั้งนี้การสร้างงานดังกล่าว ผู้สร้างจำต้องอาศัยความรู้ความสามารถอดุทธาหะพาณเพียร กฎหมายจึงได้กำหนดให้การคุ้มครองงาน เพื่อให้สิทธิประโยชน์แก่ผู้สร้างงาน กระตุ้นให้เกิดการสร้างสรรค์งานมากยิ่งขึ้น อันจะยังประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่สังคมต่อไป

3.3.1 ประวัติและความเป็นมาของการเผยแพร่พระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีความเก่าแก่และสำคัญมากที่สุดศาสนาหนึ่งในปัจจุบัน มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชากรในหลายพื้นที่ของโลก โดยเฉพาะในบริเวณเอเชีย

ตะวันออกและตะวันออกเฉียงใต้ อีกทั้งยังมีแนวโน้มที่จะได้รับความสนใจจากประเทศในแถบอเมริกาและยุโรปมากขึ้นตามลำดับ โดยเฉพาะในสหรัฐอเมริกาที่พระพุทธศาสนาจัดได้ว่าเป็นศาสนาหนึ่งที่มีการเติบโตอย่างรวดเร็วที่สุดในหมู่คนพื้นเมืองหรือประชากรของสหรัฐอเมริกาโดยตรง โดยเฉพาะผู้ที่มีการศึกษาชั้นสูง ซึ่งแตกต่างจากในอดีตที่การขยายตัวของพระพุทธศาสนาเกิดจากการอพยพของคนเอเชีย ทั้งนี้ด้วยหลักธรรมคำสอนที่สามารถพิสูจน์ให้เห็นจริงได้ในการปฏิบัติ เช่น สมานิกาวนาแบบพุทธได้รับความนิยมนอย่างกว้างขวาง ไม่จำเพาะในหมู่ชาวพุทธ หากยังขยายสู่แวดวงอื่น ๆ เช่น การแพทย์และจิตเวช ฟิสิกส์ ชีววิทยา ประสาทวิทยา เศรษฐศาสตร์และการศึกษา⁸² จนคำว่า “วิปัสสนา” กลายเป็นคำที่คุ้นปากผู้คน เช่นเดียวกับคำว่ากรรมและนิพพาน ไม่เฉพาะแต่ปัจจุบันเท่านั้นที่พระพุทธศาสนาเป็นจุดสนใจในวงการต่าง ๆ แต่ในอดีตได้ปรากฏว่านักปราชญ์ นักคิด นักเขียน หรือผู้ที่มีอิทธิพลต่อสังคมของโลกในขณะนั้น ได้ให้ทัศนะต่อพระพุทธศาสนาไว้อย่างมากมายหลายท่าน เช่น

อัลเบิร์ต ไอนสไตน์ (Albert Einstein) (ค.ศ. 1879-1955) นักฟิสิกส์ชาวเยอรมันผู้เสนอทฤษฎีสัมพัทธภาพ กล่าวว่า “The religion of the future will be a cosmic religion. It should transcend a personal God and avoid dogmas and theology. Covering both the natural and the spiritual, it should be based on a religious sense arising from the experience of all things, natural and spiritual as a meaningful unity. Buddhism answers this description. If there is any religion that could cope with modern scientific needs, it would be Buddhism.” แปลได้ว่า “ศาสนาในอนาคต จะต้องเป็นศาสนาสากล ศาสนานั้นควรอยู่เหนือพระเจ้าที่มีตัวตน และควรจะเว้นคำสอนแบบลัทธิธรรมา (คือเป็นแบบสำเร็จรูปที่ให้เชื่อตามเพียงอย่างเดียว) และแบบเทววิทยา (คืออ้างเทวดาเป็นหลักใหญ่) ศาสนานั้นเมื่อครอบคลุมทั้งธรรมชาติและจิตใจจึงควรมีรากฐานอยู่บนความสำนึกทางศาสนา ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ต่อสิ่งทั้งปวง คือทั้งธรรมชาติและจิตใจอย่างเป็นหน่วยรวมที่มีความหมาย พระพุทธศาสนาตอบข้อกำหนดนี้ได้ ถ้าจะมีศาสนาใดที่รับมือได้กับความต้องการทางวิทยาศาสตร์สมัยปัจจุบัน ศาสนานั้นก็ควรเป็นพระพุทธศาสนา”

อัลดัส เลโอนาร์ด ฮักซลีย์ (Aldous Leonard Huxley) (ค.ศ. 1894-1963) นักนวนิยายชาวอังกฤษ กล่าวว่า “Alone of all the great world religions, Buddhism made its way without persecution, censorship or inquisition. In all these respects its record is enormously superior to other religions, which made its way among people addicted to militarism.” แปลได้ว่า “ในบรรดาศาสนาที่ยิ่งใหญ่ของโลกทั้งหมด พระพุทธศาสนาเพียงศาสนาเดียว ที่ดำเนินไปโดยปราศจากการ

⁸² เฉลิม เชื้อทองกลาง, “พุทธศาสนาในประเทศไทย” ใน ประวัติพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553), 197-198.

เปิดเผยทางศาสนา การตรวจควบคุม และการซักถามสอบสวน (ซึ่งมีลูกขุนหรือ เจ้าหน้าที่ดำเนินการเพื่อจะเอาผิด หรือควบคุมผู้ไม่นับถือ) ในแง่เหล่านี้ทั้งหมด ประวัติของพระพุทธศาสนา ยิ่งใหญ่มากเหนือศาสนาอื่นซึ่งดำเนินไปในระหว่างประชาชนผู้ติดตามระบบทหาร”⁸³

ภายหลังที่ได้ตรัสรู้ธรรม สมเด็จพระบรมศาสดาได้ทรงเผยแผ่หลักธรรมคำสอนแก่เวไนยสัตว์หลายรูปแบบ เริ่มต้นจากการวางหลักอันเป็นคุณลักษณะเฉพาะของการแสดงธรรม การสนทนาธรรม การปฏิบัติตนให้เป็นที่น่าเลื่อมใส และการตอบปัญหาข้อข้องใจสงสัย ฯลฯ นอกจากนี้พระพุทธองค์ได้วางหลักการและเทคนิคในการเผยแผ่ขึ้นพื้นฐานให้แก่สาวกได้ยึดถือและปฏิบัติ ในหลักแห่งองค์ธรรมอีก 5 ประการ คือ (1) แสดงธรรมไปโดยลำดับไม่ดัดลัดให้ขาดความ (2) อ้างเหตุผลแนะนำให้ผู้ฟังเข้าใจ (3) ตั้งจิตเมตตาปรารถนาให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง (4) ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภ (5) ไม่แสดงธรรมกระทบตนและผู้อื่น คือว่าไม่ยกตนเสียเปรียบผู้อื่น⁸⁴

พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงพระธรรมเทศนาครั้งแรก ชื่อว่า “ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร” ว่าด้วยเรื่องที่สุด 2 อย่าง ที่พระพุทธศาสนาปฏิเสธ อันได้แก่ “กามสุขัลลิกานุโยค” อันหมายถึง การยึดติดอยู่ในกามและความสบาย หวังพึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มุ่งหวังแต่ความสุขโดยส่วนเดียว และ “อิตถกิลมณานุโยค” หมายถึง การปฏิบัติตนเพื่อพ้นทุกข์โดยการทรมานกายสังขารให้เกิดความยากลำบาก โดยทรงแนะนำให้ปฏิบัติทางสายกลางที่เรียกว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” นั่นคือ ไม่ดำเนินชีวิตโดยยึดติดกับกามและไม่มุ่งทรมานกายสังขารให้เกิดความทุกข์ยาก เมื่อจบพระธรรมเทศนา อัญญาโกณฑัญญะหนึ่งในปัญจวัคคีย์ ได้ดวงตาเห็นธรรม พุทธอุปปสมบทและได้รับการอุปสมบทด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา⁸⁵ จึงถือได้ว่า พระอัญญาโกณฑัญญะเป็นพระสงฆ์รูปแรกในพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงธรรมประกาศพระศาสนา รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 45 ปี จึงเสด็จดับขันธปรินิพพาน ณ กรุงกุสินารา โดยได้แสดงปัจฉิมโอวาทเตือนสติแก่เหล่าภิกษุให้ตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาทว่า “เราขอเตือนเธอเป็นครั้งสุดท้ายว่า สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมสลายไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด”⁸⁶ อันเป็นการแสดงอย่างชัดเจนถึงจิตวิญญาณแห่งการเผยแผ่ของพระผู้มีพระภาคเจ้า แม้จะ

⁸³ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, *คำสดุดีพระพุทธศาสนา*, สืบค้นเมื่อ 10 มิถุนายน 2555, จาก <http://www.mahamakuta.inet.co.th>

⁸⁴ คณาจารย์เลี้ยงเชียงจางเจริญ, *นวโกวาท (ฉบับสมบูรณ์สำหรับนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี)*, (กรุงเทพฯ: เลี้ยงเชียงจางเจริญ, 2542), 47.

⁸⁵ เอหิภิกขุอุปสัมปทา คือ วิธีอุปสมบทภิกษุในสมัยพุทธกาล โดยพระพุทธองค์ทรงประทานให้ด้วยพระองค์เอง มีใจความว่า “เธอจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด” ภายหลังพระพุทธองค์ได้ทรงอนุญาตให้พระภิกษุสงฆ์สามเณรที่จะบวชให้แก่ผู้มีศรัทธาที่จะบวชได้ จึงมีวิธีการบวชเพิ่มอีก 2 อย่าง คือ ดิสนคมนุปัมปทา และญัตติจตุตถกรรมวาจา.

⁸⁶ ปัตติยา, อนันตชิน, (กรุงเทพฯ: ม.ป.พ., 2554), 342.

ทรงได้รับทุกขเวทนาอย่างหนักก่อนเสด็จดับขันธปรินิพพานก็ตาม โดยวิธีการสอนที่พระพุทธองค์ได้ปฏิบัติเพื่อการเผยแผ่ธรรมนั้นสามารถสรุปได้โดยสังเขป ดังนี้

1. การสอนธรรมแบบบรรยาย การสอนแบบนี้ทรงใช้เสมอ โดยเฉพาะในที่ประชุมใหญ่ซึ่งเป็นบรรยากาศที่มีผู้ฟังจำนวนมาก ส่วนมากผู้ที่เข้าฟังการสอนด้วยวิธีดังกล่าวนี้เป็นผู้ที่มีพื้นฐานความรู้ ความเข้าใจและความเลื่อมใสศรัทธาอยู่ก่อนบ้างแล้ว จึงเข้าฟังเพิ่มเติมหรือต่อยอด เช่น การเสด็จออกแสดงพระธรรมเทศนาทุกวันในช่วงบ่าย ณ วัดพระเชตุพนมหาวิหาร ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่มีปัญญาในระดับใกล้เคียงกัน สามารถที่จะทรงใช้วิธีการบรรยายแบบกว้าง ๆ ได้

2. การสอนธรรมแบบสนทนา (ฉัมมสากัจฉา) เป็นวิธีการสอนธรรมที่ทรงใช้ค่อนข้างมากกว่าแบบอื่น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะวิธีนี้ผู้ฟังมีโอกาสได้แสดงความคิดเห็น ผู้ฟังมีความรู้ลึกกว่าตน กำลังสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้กับผู้สอน ไม่ใช่ “ถูกสอน” ในการสนทนาพระพุทธองค์จะทรงเป็นฝ่ายถามนำคู่สนทนา ส่งประเด็นปัญหาให้ขบคิดแล้วทรงสรุปให้เข้าใจ แม้ในหมู่สาวก พระองค์ก็ทรงใช้วิธีนี้ไม่น้อยและทรงส่งเสริมให้สาวกสนทนาธรรมกัน อย่างในมงคลสูตร ว่า “กาเลน ธมฺมสากัจฉา เอตมฺมมฺกฺลุมฺตมฺ (การสนทนาธรรมตามกาล) เป็นมงคลอันอุดม⁸⁷ อาทิ การสนทนา ระหว่างสมเด็จพระผู้มีพระภาคกับสุภัททะปริพาชกก่อนที่พระพุทธองค์จะปรินิพพาน โดยสุภัททะทูลถามปัญหา 3 ข้อ คือ รอยเท้าในอากาศมีหรือไม่ สมณะภายนอกศาสนาของพระองค์มีอยู่หรือไม่ สังขารที่เที่ยงมีอยู่หรือไม่ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า สุภัททะ รอยเท้าในอากาศนั้นไม่มี ศาสนาใดไม่มี มรรคเป็นองค์ 8 สมณะผู้สงบถึงที่สุดไม่มีในศาสนานั้น สังขารที่เที่ยงนั้นไม่มีเลย แล้วตรัสสอนธรรมว่า “ดูก่อนสุภัททะ อริยมรรคประกอบด้วยองค์ 8 เป็นทางอันประเสริฐ สามารถให้บุคคลผู้เดินไปตามทางนี้ถึงซึ่งความสุขสงบเย็นเต็มที่เป็นทางเดินไปสู่อมตะ ดูก่อนสุภัททะ ถ้าภิกษุหรือใครก็ตามจะพึงอยู่โดยชอบ ปฏิบัติดำเนินตามมรรคอันประเสริฐประกอบด้วยองค์ 8 นี้อยู่ โลกก็จะไม่พึงว่างจากพระอรหันต์”⁸⁸ ภายหลังที่พระพุทธองค์ได้แสดงธรรมให้แก่สุภัททะแล้ว สุภัททะเกิดความเลื่อมใสจึงได้ทูลขออุปสมบทเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา

3. การสอนธรรมแบบตอบปัญหา แบ่งย่อยออกเป็น 4 อย่าง ดังนี้

1) ตอบตรงไปตรงมา (เอกังสพยาकरणิยปัญหา) การตอบปัญหาในข้อนี้เป็นการตอบที่ไม่อ้อมค้อม ถามมาอย่างไรก็ตอบไปอย่างนั้น กล่าวคือ ผู้ถามตั้งใจถามด้วยจิตใจบริสุทธิ์ ฟังดูแล้วได้ประโยชน์จากการถามและตอบ เช่น ทางพันทุกข์คืออะไร ตอบทันทีว่าทางพันทุกข์ คือ อริยสัจ 4

⁸⁷ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพฯ: สหธรรมิก, 2541), 46.

⁸⁸ ปัตติยา, อนันตชิน, 339.

2) ย้อนถามก่อนแล้วค่อยตอบ (ปฏิบัติญาพยากรณ์ปัญหา) กรณีนี้ ผู้ถามมักมีความเข้าใจผิดเกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ อยู่แล้วเป็นเบื้องต้น การตอบปัญหาเช่นนี้จึงไม่ทรงตอบเสียทีเดียว ต้องย้อนถามเพื่อความแน่ใจก่อนแล้วค่อยตอบ เช่นถามว่า คนเราทำกรรมแล้ว ตายไปเกิดชาติหน้าจะตกนรกหรือขึ้นสวรรค์ ต้องย้อนถามว่า ที่ทำกรรมนั้น ทำกรรมดีหรือกรรมชั่ว ถ้าทำกรรมดีย่อมขึ้นสวรรค์ ถ้าทำกรรมชั่วย่อมตกนรก เป็นต้น หรือคราวหนึ่ง นายบ้านนามว่า ปาณฺณิยะ ได้ทูลถามว่า ได้ยินคนเขาพูดว่า พระพุทธเจ้าทรงรู้จักมายา จริงหรือไม่จริง พระพุทธองค์ทรงรับรองว่า เขาเหล่านั้นพูดจริง นายคามณิจึงทูลว่า ถ้าอย่างนั้น พระพุทธองค์ทรงมีมายาละซิ จึงทรงถามว่า คนที่เขาพูดว่าเรารู้จักมายา เขาหมายความว่าเรามีมายากระนั้นหรือ นายทูลตอบว่า อย่างนั้น พระพุทธองค์จึงตรัสถามว่า ถ้าอย่างนั้น ท่านรู้จักอำมาตย์ผู้มีมวยผมยาวแห่งโกพิยะว่าเป็นผู้มีศีลหรือผู้ทุศีล นายบ้าน ทูลตอบว่า เป็นคนทุศีล พระพุทธองค์ตรัสว่า คุณก่อน นายคามณิ ท่านรู้จักพวกอำมาตย์ผู้มีมวยผมยาวแห่งโกพิยะ ซึ่งเป็นผู้ทุศีลมีธรรมเลวทราม แม้นายบ้านชื่อ ปาณฺณิยะ ก็เป็นคนทุศีล มีธรรมเลวทราม ผู้นั้นพึงพูดถูกหรือ⁸⁹ อธิบายว่า คำว่า “รู้จักมายา” มีความหมายอย่างเดียวกับคำว่า “มีมายา” โดยทรงยกตัวอย่างประกอบว่า ผู้ใหญ่บ้านชื่อปาณฺณิยะรู้จักทหารผมยาวชาวโกพิยะดีว่าเป็นคนทุศีล เป็นคนเลว แต่ผู้ใหญ่บ้านก็พูดไม่ได้ว่า ทหารผมยาวเป็นคนทุศีล ส่วนผู้ใหญ่บ้านไม่ใช่คนทุศีล⁹⁰

3) แยกประเด็นตอบ (วิภาษพยากรณ์ปัญหา) บางครั้งก็ทรงแยกตอบเป็นเรื่อง ๆ เป็นประเด็น ๆ ไป ยกตัวอย่าง มีผู้ถามพระพุทธองค์ว่า พระองค์ดำหนดบะ (ความเข้มงวด) ทุกอย่างหรือไม่ พระพุทธองค์ทรงแยกแยะประเด็นตอบว่า ถ้าเป็นความเข้มงวดแบบทรมาณตัวเองให้ลำบากต่าง ๆ นานา พระพุทธองค์ทรงดำหนด แต่ถ้าเป็นความเข้มงวดแบบธุดงค์วัตรพระองค์ทรงสรรเสริญ

4) แบบตัดประเด็นหรือไม่ตอบ (อุปนัยปัญหา) เป็นวิธีการในการตอบคำถามที่ไม่ตรงประเด็น ไร้ประโยชน์ ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ จึงทรงยับยั้งเสียและแนะนำให้ผู้ถามกลับเข้าสู่ประเด็นที่พระพุทธองค์ทรงคิดว่าเป็นประโยชน์ต่อไป เช่น ถามว่า โลกเที่ยงหรือไม่เที่ยง โลกมีที่สุดหรือไม่ พระอรหันต์ตายไปแล้วยังคงอยู่หรือไม่ เหตุผลที่ไม่ทรงตอบ เพราะว่า แม้จะรู้หรือไม่รู้ ก็ไม่ทำให้ทุกข์ที่มีอยู่เพิ่มขึ้นหรือลดลง เช่น ก่อนจะปรินิพพานได้ทรงใช้วิธีนี้เตือนสติสุภัททะปริพาชกกรณีทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า “คณาจารย์ทั้ง 6 คือ ปุณณกัสสปะ มัคชีโคสาล อชิตเกสกะมพล ปุทธกัจจายณะ สัตถุชัย เวลัฏฐบุตรและนิครนถนาฏบุตร เป็นศาสดาเจ้าลัทธิที่มีผู้นับถือมาก เคารพบูชามาก ศาสดาเหล่านี้จะเป็นพระอรหันต์หมดกิเลสหรือประการใด พระศาสดาตรัสว่า “เรื่องนี้หรือ สุภัททะ ที่เธอเดินร่นขวายพยายามมาหาเราด้วยความพยายามอย่างยิ่งยวด” สุภัททะกราบ

⁸⁹ แสง จันทรงาม, วิธีสอนของพระพุทธเจ้า, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2540), 97-98.

⁹⁰ ปาณฺณิยะสูตร คามณิสังยุต, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539), 59.

พูดว่า “เรื่องนี้อเอง พระเจ้าข้า” พระศาสดาตรัสขึ้นว่า “อย่าสนใจเรื่องนั้นเลยสุภทัส เวลของเราและของเธอล้วนน้อยเต็มทีแล้ว จงถามสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่เธอเองเถิด” เป็นต้น⁹¹

การสอนในแนวของพุทธวิธีที่ปรากฏในครั้งพุทธกาลนั้นเป็นวิธีการสอนที่ทรงปฏิบัติกลุ่มงานหรือสัมพันธ์กับเทคนิคในการนำเสนอข้อมูล เพื่อให้การนำเสนอเป็นที่น่าสนใจ ผู้ฟังหรือผู้ที่ถูกสอนสามารถที่จะเข้าใจได้โดยง่าย เทคนิคการนำเสนอหลักธรรมนั้นสามารถอธิบายได้โดยสังเขป ดังต่อไปนี้

1. การสอนนามธรรมให้เป็นรูปธรรม เป็นการสอนสิ่งที่ไม่สามารถจับต้องและเห็นภาพ ในที่นี้อาจจะเป็นทฤษฎีหรือแนวคิดต่าง ๆ ให้มีความเข้าใจและเห็นภาพได้ชัดเจนขึ้น โดยพระพุทธองค์ได้ทรงใช้หลักไว้ ดังนี้

1) ใช้อุปมาอุปไมย การใช้คำอุปมาอุปไมยนั้นเป็นการใช้คำเพื่อช่วยอธิบายให้เรื่องที่มีความละเอียด ยากที่จะเข้าใจ ให้บังเกิดความหมายหรือภาพที่เด่นชัด เข้าใจง่ายขึ้น เช่น ตรัสถามเหล่าสาวกของพระองค์ว่า ใบไม้ในป่ากับใบไม้ในกำมือของพระพุทธองค์อย่างไหนดีกว่ากัน เหล่าสาวก กราบทูลว่า ใบไม้ในป่ามีมากกว่า พุทธองค์จึงตรัสต่อไปว่า ธรรมะหรือความรู้ที่ตรัสรู้นั้นก็เช่นกันมีมากดุจใบไม้ในป่า แต่ทรงนำมาสอนเฉพาะที่จำเป็นและเป็นประโยชน์ ประดุจดั่งใบไม้ในกำมือ หรือ เรื่องของคนตาบอดคลำช้างแปดคนต่างคนต่างคลำแต่ละส่วนของช้าง แล้วเข้าใจว่าตนรู้จักช้างดี สุดท้ายทรงเตือนสติโดยสรุปว่า “คนที่รู้เห็นเพียงบางแง่มุมมักจะทะเลาะทุ่มเถียงกันเพราะทิฐิ” ดังนี้ เป็นต้น

2) ขกนิทานประกอบ การขกนิทานประกอบการสอนนั้น เป็นการเพิ่มอรรถรสให้การสอนมีสีสัน น่าติดตาม จดจำและเข้าใจได้ง่าย แม่นยำ เห็นภาพชัดเจนยิ่งขึ้น ในกรณีนี้อาจเป็นการนำเรื่องราวในคัมภีร์ชาดกต่าง ๆ การบำเพ็ญบารมีในแต่ละชาติ เมื่อครั้งยังทรงบำเพ็ญบารมีเป็นพระโพธิสัตว์ เช่น พระเวสสันดร ในเรื่อง ทานบารมี หรือ พระสุวรรณสาม ในเรื่องของการเจริญเมตตาบารมี เป็นต้น

3) ใช้สื่อการสอน ในครั้งพุทธกาลยังไม่สามารถแสวงหาสื่อประกอบการสอนดังเช่นปัจจุบันได้ พระพุทธองค์ทรงใช้สื่อที่สามารถหาได้จากสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติในขณะนั้น เพื่อที่จะให้ผู้ฟังสามารถเข้าใจได้ชัดเจนขึ้น เช่น ทรงสอนสามเณรอาฬลเรื่องโทษของการพูดเท็จทั้งที่รู้ โดยทรงใช้ขันตักน้ำเทลงที่โคนจนหมดขันแล้วคว่ำขันลง แล้วทรงยกขึ้นแปล่าขึ้น ตรัสสอนว่า คนที่พูดเท็จทั้งที่รู้ย่อมแตกความดีงามออกทีละนิดจนหมดไปในที่สุด อีกครั้งหนึ่งทรงใช้แว่นส่องหน้าเป็นสื่อในการสอนเรื่อง สติสัมปชัญญะ แว่นมีไว้ส่องดูใบหน้าฉันใด สติสัมปชัญญะก็มีไว้กำกับตนเพื่อส่องดูเรื่องที่เกิด การที่ทำ และคำที่พูดฉันนั้น

⁹¹ ปัตติยา, อนันตชินโน, 339.

2 ทำคนให้เป็นตัวอย่าง เทคนิคการสอนด้วยวิธีการต่าง ๆ ดังกล่าวนั้น เป็นวิธีการที่น่าสนใจและน่าที่จะเกิดประโยชน์ในการสอน ซึ่งยังมีวิธีการสอนที่ดีอีกประการหนึ่ง คือ การสาธิตให้ดูเป็นตัวอย่าง โดยเฉพาะการปฏิบัติหรือมีพระจริยาวัตร ถือว่าเป็นการสอนแบบไม่ต้องกล่าวสอน กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ เป็นการแนะให้ทำ นำให้คิดและสาธิตให้ดู

3. ทรงเลือกใช้คำให้เหมาะสม คำศัพท์ที่คนสมัยนั้นใช้อยู่แล้ว เช่น คำว่า พราหมณ์ ภิกษุ เทพ เป็นต้น พระองค์ทรงนำเอามาใช้สอนธรรม แต่ให้ความหมายใหม่ วิธีนี้ทำให้ผู้ฟังเกิดความสนใจและเข้าใจได้ง่ายเพราะได้เทียบเคียงกับความหมายเดิม ครั้งหนึ่งพราหมณ์คนหนึ่งมาชวนให้พระพุทธเจ้าไปอาบน้ำอ้างว่าอาบน้ำในท่าศักดิ์สิทธิ์แล้วจะหมดบาปได้ขึ้นสวรรค์ พระองค์ทรงแย้งว่า ถ้าความบริสุทธิ์มิได้ด้วยน้ำมนุษย์ก็บริสุทธิ์สูงยิ่ง หอย ปู ปลาไม่ได้ เพราะสัตว์เหล่านั้นอาบน้ำอยู่ตลอดเวลา ครั้นพราหมณ์ถามว่า พระองค์ไม่สรรเสริญการอาบน้ำหรือ พระองค์ตอบว่า สรรเสริญแล้ว ทรงให้ความหมายของการอาบน้ำใหม่ว่าเป็นการอาบน้ำ วาจา ใจ ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าเป็นการสอนในเชิงปฏิรูป สอนในเชิงปฏิวัติ สอนโดยการตั้งหลักการใหม่⁹²

4. รู้จังหวะและโอกาส พระพุทธองค์ทรงใช้จังหวะ โอกาส ในการสอนเช่นกัน เมื่อยังไม่เป็นจังหวะและโอกาส เช่น ผู้เรียนยังไม่พร้อม ก็ต้องมีความอดทน ทั้งนี้ ต้องมีความตื่นตัวอยู่เสมอ เมื่อถึงจังหวะและโอกาส ก็ต้องมีความฉับไวที่จะจับมาใช้ให้เป็นประโยชน์ ไม่ปล่อยให้ผ่านเลย แม้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่คนส่วนใหญ่ พระพุทธองค์ก็ทรงปฏิบัติตามจังหวะเวลาและโอกาส เช่น ในระยะแรกประกาศพระศาสนา ณ วันมาฆบูชา ณ หลังตรัสรู้ 1 ปี เมื่อประทับอยู่ ณ เวฬุวัน พระสงฆ์สาวกมาชุมนุมพร้อมกัน ณ ที่นั้นและเป็นโอกาสเหมาะ พระพุทธองค์ก็ทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์⁹³ สำหรับเป็นหลักยึดถือร่วมกันของสงฆ์ ที่จะแยกย้ายกันไปบำเพ็ญศาสนกิจ⁹⁴

5. ยึดหยุ่นในการใช้เทคนิควิธี ตัวอย่างที่เห็นชัดเจนคือ พระพุทธเจ้าตรัสกับคนฝึกม้าชื่อ เกสึ ว่าพระองค์ทรงใช้เทคนิควิธีฝึกสาวกของพระองค์ เช่นเดียวกับที่เกสึฝึกม้า คือ บางครั้งก็ทรงใช้วิธีนุ่มนวล บางครั้งเข้มงวด บางครั้งผสมผสานระหว่างทั้งสองวิธี ถ้าไม่สำเร็จ พระองค์ก็ทรง “ฆ่าทิ้ง” คุณนายเกสึฆ่าม้าที่ฝึกไม่ได้ แต่การฆ่าของพระองค์ หมายถึง ไม่พูดด้วย ไม่ว่ากล่าวดักเตือน หรือ “กล่าวบาตร” ให้ผู้นั้นสำนึกตนในภายหลัง ถ้าผู้สอนทำการสอนอย่างไม่มีอึดคา ตัดต้นหา มานะ ทิณฐิ

⁹² สอนโดยการปฏิรูป เช่น พราหมณ์บอกว่าการอาบน้ำในแม่น้ำคงคาเป็นการล้างบาป พระองค์ได้ปฏิรูปให้เป็นการทำสุจริตทางกาย วาจา ใจ สอนโดยการปฏิวัติ เช่น พราหมณ์ให้เพ่งอาคมกันพระองค์สอนตรงกันข้ามคือสอนหลักของอนัตตา สอนโดยการตั้งหลักธรรมขึ้นมาใหม่ เช่น หลักธรรมอริยสัจ 4.

⁹³ สัพพปาปสฺส อภินิหาร “เว้นจากการทำชั่วทั้งปวง” กุสละสุปปสมฺปทา “ทำความดีให้ถึงพร้อม” สจฺจคฺคปริโยทปนํ “ทำจิตใจให้บริสุทธิ์”.

⁹⁴ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *พุทธวิธีในการสอน*, 58.

เสียให้น้อยที่สุดก็จะมุ่งไปยังผลสำเร็จในการเรียนรู้เป็นสำคัญ สุดท้ายจะใช้กลวิธีใดให้การสอนได้ผลดีที่สุด ก็จะทำในทางนั้นไม่กลัวว่าจะเสียเกียรติ ไม่กลัวจะถูกรู้สึกว่าแพ้

6. เสริมแรง เพื่อสัมฤทธิ์ผลแห่งการสั่งสอน การเสริมแรงเป็นสิ่งจำเป็น การตรัสชมเชยพระสาวกบางรูปให้สงฆ์ฟัง เป็นการเสริมแรงให้ท่านผู้นั้นมีฉันทะในการปฏิบัติธรรมสูงขึ้นตามลำดับ แม้การทรงตั้งตำแหน่ง “เอตทัคคะ” (ความเป็นเลิศกว่าผู้อื่น) ให้แก่พระสาวกที่มีความถนัดและความสามารถพิเศษเฉพาะด้านก็นับเป็นการเสริมแรงเช่นเดียวกัน⁹⁵

ข้อนำสังเกตประการหนึ่งซึ่งถือว่าเป็นยุทธศาสตร์ในการสอนธรรมของพระพุทธองค์ คือ พระพุทธองค์มุ่งที่จะเผยแผ่หรือตรัสสอนธรรมให้แก่บุคคลอันมีลักษณะเป็นผู้นำ เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนหรือมีบริวารเป็นจำนวนมาก อาทิ ชฎิล 3 พี่น้องที่มีบริวารหรือสาวกนับพันคน พระเจ้าพิมพิสาร เป็นต้น ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่า เหล่าบุคคลในระดับนี้มีสติปัญญาในระดับที่สามารถจะเข้าใจหลักธรรมได้โดยง่ายและมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิต แนวคิดของบริวารที่มีอยู่จำนวนมากนั่นเอง ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่าพระพุทธองค์ไม่มีกำลังพอที่จะสอนธรรมให้แก่บุคคลหลายคน ซึ่งอยู่ในที่ต่าง ๆ กันให้รู้ธรรมได้ในเวลาเดียวกัน จึงได้เลือกสอนบุคคลผู้มีลักษณะผู้นำหรือผู้มีอุปนิสัยที่จะเรียนรู้ธรรมก่อนเพื่อที่จะอาศัยกำลังของท่านเหล่านั้น แนะนำหลักธรรมคำสอนให้แก่สาวกอีกทีหนึ่งนั่นเอง อย่างไรก็ตามทั้งหมดนี้ไม่ได้หมายความว่าพระพุทธองค์ได้ให้ความสำคัญแต่เฉพาะปัจเจกบุคคลในระดับสูงเท่านั้น ในหลายครั้งที่ปรากฏว่าพระพุทธองค์ได้เผยแผ่ธรรมคำสอนยังสามัญชนคนทั่วไปที่มีสติปัญญาพอที่จะเรียนรู้ธรรมได้ แต่ขาดโอกาสและผู้ชี้แนะ เช่น องคุลิมาล เป็นต้น

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าเมื่อครั้งที่พระพุทธองค์ยังมีพระชนมชีพอยู่นั้น ปรากฏรูปแบบการสอนหรือการเผยแผ่ศาสนาทั้งเชิงรุกและเชิงรับ กล่าวคือ ได้เสด็จไปโปรดบุคคลที่มีอุปนิสัยจะรู้ธรรมได้และแสดงธรรมให้แก่ผู้เข้ามาเข้าเฝ้าทั้งมนุษย์และเทวดาทั้งหลาย ภายหลังที่พระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ได้เกิดการทำสังคายนาหรือการร้อยกรองพระธรรมวินัย โดยที่การทำสังคายนาแต่ละครั้ง มีส่วนช่วยให้กิจของพระศาสนาเป็นระบบและปีกแผ่นมากยิ่งขึ้น ครั้งที่ 1 ทำ ณ ถ้ำสัตตบิณฑุกา ภูเขาเวภาระ เมืองราชคฤห์ แคว้นมคธ มีพระอรหันต์เข้าร่วม 500 องค์ เหตุว่าพระสุกัททะ ได้กล่าวจ้วงจาบพระธรรมวินัย การทำสังคายนาครั้งแรกนี้คณะสงฆ์ได้เปิดโอกาสให้ฝ่ายอาณาจักรเข้ามามีส่วนร่วมคัดเลือกพระสงฆ์จีณาสพเข้าทำสังคายนา มีการอภิปรายกันอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับพระวินัยบทเล็กน้อยซึ่งพระพุทธองค์ได้ตรัสให้ถอนออกหากเวลาและสถานการณ์บริบทแวดล้อมในอนาคตเปลี่ยนไป เป็นข้อสังเกตเรื่องของนิกายสงฆ์ในเวลาต่อมา การทำสังคายนา หมายถึง การเรียบเรียงร้อยกรองจัดหมวดหมู่พระธรรมวินัย อีกนัยหนึ่ง

⁹⁵ รังสรรค์ พิมพ์ช่างทอง, *วิธีการสอนของพระพุทธเจ้า*, 7 เมษายน 2553, สืบค้นเมื่อวันที่ 25 มิถุนายน

อาจถือได้ว่าเป็นการประมวลคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ขึ้นอย่างเป็นระบบ มีแบบแผน ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่สำคัญต่อการศึกษา สืบทอดและเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเวลาต่อมา

ในพุทธศตวรรษที่ 3 ปี พ.ศ. 235 ได้เกิดเหตุการณ์สำคัญในพระพุทธศาสนาอีกครั้งหนึ่ง นั่นคือได้เกิดการทำสังคายนาครั้งที่ 3 การทำสังคายนาครั้งนี้มีความสำคัญอย่างมากต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทั้งนี้เพราะภายหลังที่ได้มีการทำสังคายนาเสร็จสิ้น ได้มีการส่งพระธรรมทูตเดินทางไปประกาศพระศาสนาในสถานที่ต่าง ๆ รวมทั้งในแถบดินแดนสุวรรณภูมิของไทยด้วย การทำสังคายนาครั้งนี้ มีพระเจ้าอโศกมหาราช กษัตริย์ผู้ปกครองประเทศอินเดียในสมัยนั้น มีความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า ได้ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและพระภิกษุสงฆ์อย่างบริบูรณ์พร้อม จึงทำให้พวกเขยรถีย์จำนวนมากได้เข้ามาปลอมบวช เพื่อลากลักการะและทำลายพระศาสนา เช่น แสดงคำสอนโดยใช้ความคิดของตนเองเผยแผ่ถ่ายทอดให้แก่บุคคลอื่น เผยแผ่หลักธรรมของลัทธิตนเองในนามพระศาสนา ทำกิริยาอันไม่เหมาะสมกับสมณเพศ ทำให้ผู้ที่พบเห็นเริ่มระอาคลายความศรัทธา พระเจ้าอโศกมหาราชทรงเห็นว่าถ้าหากปล่อยไว้ จะทำให้ศาสนาสูญสิ้นไปอย่างน่าเสียดาย พระองค์จึงได้ทรงให้มีการทำสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 3 ขึ้น ณ วัดอโศการาม นครปาฏลิบุตร แคว้นมคธ ซึ่งก็คือ เมืองปัตนะ เมืองหลวงของรัฐพิหารในปัจจุบัน ทรงอาราธนาพระโมคคัลลิตบุตรติสสเถระเป็นประธาน มีพระสงฆ์เข้าร่วม 1,000 รูป หลังจากสังคายนาเรียบร้อย พระธรรมวินัยเสร็จสิ้นแล้ว พระเจ้าอโศกมหาราชและพระโมคคัลลิตบุตรติสสเถระเห็นพ้องกันว่าควรให้มีการเผยแผ่ประกาศพระศาสนาให้แผ่ขยายไปในที่ต่าง ๆ อีกทั้งเพื่อเป็นการป้องกันการสูญสิ้นของพระพุทธศาสนา หากประเทศอินเดียประสบกับปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่งในอนาคต จึงได้จัดคณะพระธรรมทูตออกเป็น 9 คณะส่งไปประกาศพระพุทธศาสนาในดินแดนต่าง ๆ⁹⁶ ดังนี้

คณะที่ 1 พระมัทธันติกเถระ เป็นหัวหน้าคณะ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ แคว้นกัสมิร คือ รัฐแคชเมียร์ ประเทศอินเดียปัจจุบัน และแคว้นคันธาระ ในปัจจุบัน คือ รัฐปัญจาบ ทั้งของประเทศอินเดียและประเทศปากีสถาน

คณะที่ 2 พระมหาเทวเถระ เป็นหัวหน้าคณะ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในแคว้นมคธ มณฑล ปัจจุบัน ได้แก่ รัฐไมซอร์ และดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำโคธาวารีซึ่งอยู่ในตอนใต้ประเทศอินเดีย

คณะที่ 3 พระรักจิตเถระ เป็นหัวหน้าคณะ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ วนวาสีประเทศ ในปัจจุบัน ได้แก่ รัฐบอมเบย์ ดินแดนทางตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศอินเดียในปัจจุบัน

คณะที่ 4 พระธรรมรักจิตเถระ หรือพระโยนกธรรมรักจิตเถระ (ซึ่งเข้าใจกันว่าเป็นฝรั่งคนแรกในชาติกรีกที่ได้เข้าบวชในพระพุทธศาสนา) เป็นหัวหน้าคณะ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ อปรินตกชนบท ปัจจุบันสันนิษฐานว่า คือ ดินแดนแถบทะเลอาหรับทางตอนเหนือของเมืองบอมเบย์

⁹⁶ บทนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนา, สืบค้นเมื่อวันที่ 11 ตุลาคม 2554, จาก <http://www.snr.ac.th>

คณะที่ 5 พระมหาธรรมรักขิตเถระ เป็นหัวหน้าคณะ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ แคว้นมหาราษฎร์ปัจจุบัน ได้แก่ รัฐมหาราษฎร์ ของประเทศอินเดีย

คณะที่ 6 พระมหาทักษิตเถระ เป็นหัวหน้าคณะ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในเอเชียกลางปัจจุบัน ได้แก่ ดินแดนที่เป็นประเทศอิหร่านและตุรกี

คณะที่ 7 พระมัทธมเถระ พร้อมด้วยคณะ คือ พระกัสสปโคตรเถระ พระมูลกเทวเถระ พระทนต์สเถระ และพระเทวเถระ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ ดินแดนแถบภูเขาหิมาลัยสันนิษฐานว่า คือ ประเทศเนปาล

คณะที่ 8 พระโสณเถระและพระอุตตรเถระ เป็นหัวหน้าคณะ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ ดินแดนสุวรรณภูมิ ซึ่งปัจจุบัน คือ ประเทศในคาบสมุทรอินโดจีน เช่น พม่า ไทย ลาว เขมร เป็นต้น

คณะที่ 9 พระมหินทเถระ (โอรสพระเจ้าอโศกมหาราช) พร้อมด้วยคณะ คือ พระอรวิญญเถระ พระอุทริยเถระ พระสัมพลเถระ และพระหัทธสารเถระ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ ลังกาทวีป ในรัชสมัยของพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ กษัตริย์แห่งลังกาทวีป ปัจจุบัน คือ ประเทศศรีลังกา

3.3.2 พระพุทธศาสนาในประเทศไทย

ภายหลังการทำสงครามครั้งที่ 3 พระธรรมทูตสายที่ 8 ที่พระเจ้าอโศกมหาราชทรงส่งมายังสุวรรณภูมินั้นในหมู่นักประวัติศาสตร์เชื่อกันว่าทำให้พระพุทธศาสนานิกายเถรวาทได้แพร่หลายเข้ามาสู่ดินแดนสุวรรณภูมิ ชาวอินเดียสมัยก่อนพุทธกาลเคยไปมาค้าขายติดต่อกับสุวรรณภูมินี้อยู่เสมอ ชาวสุวรรณภูมิจึงไม่รังเกียจพระพุทธศาสนาที่ชาวอินเดียนำมาเผยแผ่ ส่วนสุวรรณภูมินี้เข้าใจว่าน่าจะ ได้แก่บริเวณตั้งแต่ตอนใต้ของพม่าปัจจุบันนี้ (ซึ่งสมัยต่อมา เป็นอาณาจักรมอญ) เลยตลอดลงมาถึงภาคกลางของประเทศไทย มีศูนย์กลางที่สำคัญอยู่ที่จังหวัดนครปฐม ซึ่งมีพวคมอญและละว้าเป็นคนพื้นเมือง เนื่องจากบริเวณจังหวัดดังกล่าวปรากฏซากโบราณสถานมากมาย โบราณสถานเหล่านี้บางแห่งสร้างตามคติเก่าครั้งพระเจ้าอโศกมหาราช เช่น พระปฐมเจดีย์องค์เดิมซึ่งอยู่ภายในพระสถูปใหญ่ที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน ตามรูปเดิมสร้างเป็นทรงโอคว่ำอย่างพระสถูปสัณฐิในอินเดีย อันเป็นหลักฐานว่าพระพุทธศาสนาได้มาตั้งมั่นลง ณ ภาคกลางแห่งประเทศไทยแล้วเจริญงอกงามรุ่งเรืองแพร่หลายทั่วไปในแหลมอินโดจีน ต่อมาพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานได้รับการยอมรับเป็นอย่างมากในประเทศอินเดีย หลักธรรมคำสอนได้ถูกเผยแผ่สู่สถานที่ต่าง ๆ ทั้งทางบกและทางทะเล ทางบกนั้นพระพุทธศาสนาได้เข้ามาทางตอนเหนือของประเทศพม่า ส่วนทางทะเลนั้นเข้ามาทางแหลมมลายู ในช่วงเวลาดังกล่าวนี้ บรรดาพระมหากษัตริย์ได้หันมานับถือพระพุทธศาสนามากขึ้น แต่อิทธิพลเดิม เช่น ศาสนาพราหมณ์และ

แนวคิดตามลัทธิโลกธาตุ ดิน น้ำ ลม ไฟ⁹⁷ ซึ่งมีมาแต่บรรพบุรุษก็ยังคงอยู่ แต่ไม่ค่อยรุ่งเรืองเมื่อเทียบกับพระพุทธศาสนา ต่อมาอาณาจักรเจนละ ซึ่งนับถือศาสนาพราหมณ์ แต่เดิมเป็นเมืองที่อยู่ภายใต้อิทธิพลของอาณาจักรฟูนัน ได้รุ่งเรืองขึ้นและขยายขอบเขตอำนาจครอบคลุมอาณาจักรฟูนัน ในพุทธศตวรรษที่ 14 อาณาจักรเจนละได้เปลี่ยนเป็นประเทศเขมรโบราณ และมีความรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก ได้ขยายอาณาบริเวณครอบงำดินแดนต่าง ๆ มากมายรวมทั้งอาณาจักรทวารวดี ผู้ที่ปกครองในขณะนั้นบางครั้งก็เป็นผู้นับถือศาสนาพราหมณ์ บางครั้งก็เป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนา นิยามนตรยานสลับกันไป โดยปรากฏหลักฐานที่สำคัญเกี่ยวกับลัทธิมหายานิกายมนตรยาน เช่น ปราสาทหินพิมายและพระปรางค์สามยอด ลพบุรี เป็นต้น ต่อมา อาณาจักรทวารวดีซึ่งอยู่ทางตอนเหนือเริ่มรุ่งเรืองขึ้น ประกอบกับดินแดนทางตอนใต้ของประเทศไทยในปัจจุบันได้เกิดอาณาจักรศรีวิชัยซึ่งนับถือพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน นิยามนตรยานตามอิทธิพลของราชวงศ์ปาละ แห่งมณฑลพระพุทธศาสนาในอาณาจักรศรีวิชัยมีความรุ่งเรืองอย่างมากจนได้กลายเป็นศูนย์กลางการศึกษา พระปริยัติธรรมอันมีชื่อเสียงในขณะนั้น

พุทธศตวรรษ ที่ 16 ชาวไทยได้ตั้งอาณาจักรเป็นปึกแผ่นขึ้นในล้านนา ภาคเหนือและพายัพของประเทศไทยปัจจุบันนี้ พระพุทธศาสนาที่ชาวไทยในขณะนั้นนับถือเรียกได้ว่าเป็นแบบผสมกันไปทั้งเถรวาทแบบมอญกับลัทธิมหายานแบบเขมร แต่อิทธิพลของลัทธิเถรวาทมีสูงกว่าลัทธิมหายานมาก ครั้นศตวรรษพุทธศตวรรษ ที่ 16 ทางประเทศพม่าพระเจ้าอโนรธาได้เป็นใหญ่ครองพุกามขณะนั้น พวกพม่านับถือลัทธิมหายานิกาย มนตรยานมากกว่าเถรวาทรวมทั้งได้เอาลัทธิตันตระของฮินดูเข้ามาปะปนมาก เมื่อพระเจ้าอโนรธาได้แผ่ขยายพระราชอำนาจเข้าไปในอาณาจักรมอญ ซึ่งเป็นศูนย์กลางของลัทธิหรือนิกายเถรวาทได้แล้ว ได้พิจารณาเป็นองค์ศาสนูปถัมภก ฟันฟูพระพุทธศาสนาเถรวาทให้รุ่งเรืองขึ้น โดยมีเมืองพุกามเป็นศูนย์กลาง ดังนั้นในช่วงระยะเวลานี้พม่าจึงเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ซึ่งได้ขยายเข้ามาในประเทศไทยในเวลาต่อมา ด้วยดังปรากฏโบราณสถานพระเจดีย์เจ็ดยอดในเมืองเชียงใหม่ อันได้รับต้นแบบมาจากพระเจดีย์มหาโพธิ เมืองพุกาม เป็นต้น

พระพุทธศาสนาสมัยสุโขทัย ในราว พ.ศ. 1800 หัวหน้าคนไทยในกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา คือ พ่อขุนบางกลางหาว ได้ประกาศเอกราชขับไล่อิทธิพลของเขมรออกไป แล้วตั้งนครสุโขทัยเป็นราชธานี ทรงพระนามว่า “พ่อขุนศรีอินทราทิตย์” ทรงเป็นต้น “ราชวงศ์พระร่วง” ได้สืบสายต่อมาอีก ราว 121 ปี จึงเสียเอกราชให้แก่ไทยอยุธยาเมื่อ พ.ศ. 1921 พระพุทธศาสนาในยุคสุโขทัยนี้ คงมีทั้งลัทธิเถรวาท ลัทธิมหายานปะปนกัน จนถึงรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช กษัตริย์องค์ที่ 3 ของ

⁹⁷ เทพประวิณ จันทรัง, “พระพุทธศาสนาในเอเชียใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” ใน ประวัติพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553), 120.

ราชวงศ์พระร่วง (พ.ศ. 1820-1860) ทรงสดับกิตติคุณความเคร่งครัดของคณะสงฆ์ลังกาวงศ์ ที่เมือง นครศรีธรรมราช จึงโปรดให้นิมนต์คณะสงฆ์ลังกาขึ้นมาตั้งลังกาวงศ์ขึ้นที่กรุงสุโขทัย เข้าใจว่า พระไตรปิฎกภาษาบาลีฝ่ายเถรวาทพร้อมทั้งอรรถกถา และปกรณ์วิเสส อื่น ๆ ที่ใช้เป็นหลักฐานอยู่ จนสืบมาบัดนี้ ไทยได้จากลังกา ในระยะนี้เมื่อพระพุทธศาสนาลัทธิเถรวาทแบบลังกาวงศ์ขึ้นมา ประดิษฐานที่สุโขทัยแล้วลัทธิเถรวาทแบบ มอญเก่าก็ดี ลัทธิมหายานก็ดี ค่อย ๆ สลายตัวเองหมด ไป พระสงฆ์ทั้งสุโขทัยไทย ล้านนา เขมร และมอญพากันไปบวชเรียนในลังกามากขึ้น และได้ เปลี่ยนไปนับถือลัทธิเถรวาทแบบลังกาวงศ์หมด

ในรัชสมัยพระมหาธรรมราชาลิไท กษัตริย์องค์ที่ 5 ในราชวงศ์พระร่วง (พ.ศ. 1897-1919) ได้ เสด็จออกผนวชเป็นพระภิกษุ ณ วัดป่ามะม่วง อยู่ชั่วยาระยะกาลหนึ่ง นับเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์ แรกของไทยซึ่งผนวชในพระพุทธศาสนา ในขณะที่ขึ้นเสวยราชย์แล้ว พระมหาธรรมราชาลิไท ทรง ศึกษาพระไตรปิฎก แดกจนถึงกับสามารถทรงพระราชนิพนธ์ “เตภูมิกถา” เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ไตรภูมิพระร่วง” ซึ่งพรรณนาถึงเรื่องของ กามภูมิ รูปภูมิ อรูปภูมิและกุศลอกุศลกรรม ของ สรรพสัตว์ที่จะพาให้ไปเสวยสุขหรือเสวยทุกข์ในภูมินั้น ๆ อย่างละเอียด สันนิษฐานกันว่า พระ ปฐมพุทธชินราช เมืองพิษณุโลก ก็สร้างขึ้นในรัชสมัยพระมหาธรรมราชาลิไท

พระพุทธศาสนาสมัยเชียงใหม่ ในราว พ.ศ. 1824 พระเจ้าเม็งรายมหาราช (หรือมังราย มหาราช) เชื้อสายกษัตริย์ไทยเชียงแสนเก่า ได้รับชนะพระยาฮิมา กษัตริย์มอญซึ่งครองเมืองลำพูน ล้างอำนาจของมอญลง ในปี พ.ศ. 1839 ทรงสร้างนครเชียงใหม่ขึ้นเป็นราชธานี แม้ว่าล้านนาไทยจะ ได้รับลัทธิเถรวาทลังกาวงศ์จากสุโขทัยและมอญบ้างแล้ว แต่ยังไม่มั่นคงนักจนถึงรัชสมัยพระ เจ้ากือนา ซึ่งเสวยราชย์เมื่อ พ.ศ. 1910 ทรงส่งทูตไปนิมนต์พระอุทุมมพรหมมหาสวามี ที่เมืองนครพน หรือเมืองมะตะมะ ซึ่งเป็นของมอญในขณะนั้น เพื่อมาตั้งลัทธิลังกาวงศ์ที่เมืองเชียงใหม่ พร้อมกัน นั้นพระเจ้ากือนาส่งทูตมาขอพระสุมนเถระ ชาวไทยสุโขทัยซึ่งเป็นศิษย์ของพระอุทุมมพรหมมหาเถระ ให้ร่วมด้วย จึงทำให้ลัทธิเถรวาทแบบลังกาวงศ์ ในล้านนาตั้งมั่นรุ่งเรืองขึ้นตั้งแต่นั้นมา ในรัชสมัย พระเจ้าติโลกราช ซึ่งถือว่าเป็นยุคที่อาณาจักรล้านนามีความเข้มแข็งมากอีกยุคหนึ่ง ยังผลให้การ พระศาสนามีความรุ่งเรืองตามไปด้วย ในยุคนี้ทรงโปรดให้มีการทำสังคายนาพระธรรมวินัยขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ. 2020 ณ วัดมหาโพธาราม (วัดเจดีย์เจ็ดยอด) นับว่าเป็นการทำสังคายนาครั้งแรกในประเทศไทย ตั้งแต่นั้นมาอาณาจักรล้านนาก็รุ่งเรืองเจริญด้วยการศึกษาพระปริยัติธรรมจนเกิดปราชญ์ ในทางพระพุทธศาสนาจำนวนมาก อีกทั้งยังเกี่ยวเนื่องไปยังการเผยแผ่ธรรมสู่ประชากรานุกร โดย สังเกตได้จากศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวเป็นเสน่ห์แก่ผู้ ที่ได้เข้ามาสัมผัสตราบจนปัจจุบัน

พระพุทธศาสนาสมัยกรุงศรีอยุธยา ภายหลังที่กรุงสุโขทัยอ่อนแอลง เมืองหนึ่งซึ่งเคยเป็นเมืองในขอบเขตชั้นธิมาของกรุงสุโขทัย ชื่อว่า อโยธยา ก็เรืองอำนาจขึ้น โดยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) ทรงสร้างราชธานีชื่อว่า “กรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยา” ในท้องที่เมืองอโยธยาเก่าของเขมร และประกาศอิสรภาพ ไม่ขึ้นกับสุโขทัยดังเดิมอีก กรุงศรีอยุธยาได้เป็นราชธานีของไทยอยู่ถึง 417 ปี มีพระมหากษัตริย์ปกครอง 5 ราชวงศ์ รวมกษัตริย์ได้ 33 พระองค์ พระพุทธศาสนาในสมัยอยุธยาคงเป็นลัทธิเถรวาทแบบลังกาวงศ์ ตลอดระยะเวลาอันยาวนานของอายุกรุงศรีอยุธยานี้ทำให้กรุงศรีอยุธยาอุดมด้วยวัดวาอาราม สถูปเจดีย์ พระราชา พระมหากษัตริย์ ขุนนาง ข้าราชการ ตลอดจนราษฎรศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา มาก ให้การอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาอย่างบริบูรณ์ โดยส่วนใหญ่เป็นการทำนุบำรุงในขั้นพื้นฐาน เช่น การทำบุญตามประเพณี การสร้างถาวรวัตถุในศาสนา วัดวาอารามต่าง ๆ มีเพียงบางยุคเท่านั้นที่เน้นการศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบชั้นสูง เช่น การส่งเสริมการศึกษาของพระภิกษุ-สามเณร อันเป็นกำลังสำคัญต่อการเผยแผ่ธรรม อาทิ รัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และพระเจ้าทรงธรรม อีกทั้งมีการสร้างงานอันทรงคุณค่าในด้านหลักธรรมคำสอน เช่น มหาชาติคำหลวง ในรัชสมัยพระบรมไตรโลกนาถ นันทโศปนนทสูตร มาลัยคำหลวง ปุณโณวาทคำฉันท์ ในรัชสมัยของพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ⁹⁸ เป็นต้น ในสมัยอยุธยานี้วัดมีบทบาทอย่างยิ่งต่อการเป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียนวิชาชั้นสูง อาทิ อักษรศาสตร์ วิชาพุทธศิลป์ เป็นต้น

พระพุทธศาสนาสมัยกรุงธนบุรี สมัยนี้มีระยะเพียง 15 ปี เท่านั้น คือตั้งแต่ พ.ศ. 2310-2325 พระเจ้ากรุงธนบุรี หรือ พระเจ้าตากสินมหาราช ทรงกู้เอกราชของไทยให้กลับคืนดังเดิม ตั้งราชธานีใหม่นามว่า “กรุงธนบุรี” นอกจากจะทรงเป็นนักรบที่กล้าแล้ว ยังทรงเป็นนักศาสนาที่เคร่งครัดด้วย ทรงปฏิบัติสมณะและวิปัสสนากัมมัฏฐาน ในสมัยนี้เป็นช่วงของการฟื้นฟูหลังจากต้องเผชิญกับภาวะสงครามมาอย่างยาวนาน ทั้งก่อนและหลังการล่มสลายของกรุงศรีอยุธยา จึงยังไม่มีผลงานทางศาสนาในแบบสูง โดยทั่วไปเป็นการฟื้นฟูรวบรวมสิ่งที่สูญหายไปในช่วงสงคราม เช่น ทรงฟื้นฟูวัดวาอาราม รวบรวมพระสงฆ์ที่กระจัดกระจายคราวกรุงศรีอยุธยาแตก รวบรวมคัมภีร์พระไตรปิฎก และปกรณ์วิเสส ต่าง ๆ ดำเนินการขอฉบับจากต่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศที่พระพุทธศาสนามีความรุ่งเรืองในขณะนั้น อาทิ กัมพูชา เป็นต้น

พระพุทธศาสนาสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ หลังจากทีพระเจ้ากรุงธนบุรีสวรรคตแล้ว สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก แม่ทัพเอกของไทย ได้ขึ้นเสวยราชสมบัติเมื่อ พ.ศ. 2325 ตั้งพระราชวงศ์จักรี ขึ้นโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายราชธานีมาอยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา คือ กรุงเทพมหานคร ทำพิธีปราบดาภิเษกเฉลิมพระนามาภิไธยว่า “พระบาทสมเด็จพระบรมราชาธิราชรามาธิบดีฯ” ซึ่งรู้จักทั่วไปว่า “พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช” ทรงอยู่ในราชสมบัติตั้งแต่

⁹⁸ เฉลิม เชื้อนทองกลาง, *พุทธศาสนาในประเทศไทย*, 190.

พ.ศ. 2325-2352 รัชสมัยนี้ นอกจากงานศึกสงครามป้องกันราชอาณาจักรแล้ว ทรงตั้งพระทัยที่จะสร้างกรุงเทพฯ ให้รุ่งเรืองเหมือนครั้งกรุงศรีอยุธยา โปรดเกล้าฯ ให้สร้างวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในเขตพระราชฐานประดิษฐานพระพุทธรัตนปฏิมากรแก้วมรกต ซึ่งมีลักษณะวิจิตรพิสดารมากและบูรณะปฏิสังขรณ์พระอารามในกรุงอีกหลายวัด อีกทั้งทรงให้รวบรวมอัญเชิญพระพุทธรูปโบราณที่ชำรุดทรุดโทรมจากหัวเมืองต่าง ๆ มี อยุธยา ลพบุรี พิษณุโลก สุโขทัย สวรรคโลก เป็นต้น จำนวน 1,248 องค์ ให้มาปฏิสังขรณ์ เก็บรักษาไว้ในพระอารามที่ทรงสร้างและบูรณะ และพระราชทานให้แก่วัดอื่น ๆ ตามสมควร เมื่อ พ.ศ. 2331 โปรดให้ประชุมพระมหาเถรานุเถระ มีสมเด็จพระสังฆราช เป็นประธาน ชำระสังคายนาพระไตรปิฎก ณ วัดพระศรีสรรเพชญ์ดาราม (คือ วัดมหาธาตุในปัจจุบันนี้) ในปี พ.ศ. 2331 ใช้เวลา 5 เดือนจึงสำเร็จบริบูรณ์ โปรดให้สร้างพระไตรปิฎกตามที่ได้สังคายนาไว้ในครั้งนั้นเป็นหลักฐาน ปิดทองที่บัพทิมปักษ์หน้าและกรอบ เรียกว่าลบบททอง (ต่อมาเรียกกันว่าลบบท ทองใหญ่) เป็นหนังสือใบลาน 3,686 ผูกและสร้างพระไตรปิฎกชุดอื่น ๆ พระราชทานให้เป็นทีเล่าเรียนตามอารามต่าง ๆ อีกเป็นจำนวนมาก

ในรัชกาลที่ 2 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (พ.ศ. 2352-2367) โปรดเกล้าฯ ให้ส่ง สมณทูตไปเจริญศาสนสัมพันธ์กับลังกา และโปรดเกล้าฯ ให้จัดการศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นแบบ 9 ประโยค และทรงสถาปนาบำรุงพระสถูปวิหารอารามต่าง ๆ อีกมาก และในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2367-2394) มีวัดเกิดขึ้นมากในแผ่นดินนี้ทั้งในกรุงและตามหัวเมือง ทรงปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน เพื่อให้เป็นมหาวิทยาลัยสรรพวิชาซึ่งมีอยู่ในสมัยนั้น โดยทรงให้จารึกลงบนแผ่นหินคิดไว้ตามผนังระเบียงศาลาในบริเวณวัด เพื่อการศึกษาของประชาชน อนึ่งพระมหาธาตุเจดีย์ วัดอรุณราชวราราม (วัดแจ้ง) บนฝั่งธนบุรี เป็นของเก่าเดิมเมื่อรัชกาลที่ 2 ได้เริ่มบูรณะเสริมไว้ แต่สำเร็จสมบูรณ์ ในรัชกาลที่ 3 นับเป็นพระปรารักษ์สวยงามที่สุดในประเทศไทย ทรงโปรดเกล้าฯ ให้พระเถระและราชบัณฑิตแปลพระไตรปิฎกและปกรณ์วิเสสออกเป็นภาษาไทยเพื่อให้แพร่หลายจึงเกิดหนังสือพระไตรปิฎก แปลในรัชกาลนี้หลายเรื่อง นอกจากนี้ได้มีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นอีกอย่างหนึ่งคือ เจ้าฟ้ามงกุฎฯ พระอนุชาซึ่งผนวชเป็นพระภิกษุตามพระราชประเพณีเมื่อ พ.ศ. 2367 และทรงผนวชอยู่ถึง 27 พรรษา มีฉายาว่า “วชิรญาณมหาเถระ” ทรงศึกษารอบรู้แตกฉานในพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ภาษาสันสกฤต และภาษาอังกฤษ ได้ตั้งธรรมยุติกนิกาย ขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2372 นิกายนี้ได้เจริญมาตามลำดับจนทุกวันนี้ คณะสงฆ์เดิมซึ่งมีปริมาณมากจึงมีชื่อเรียกว่า “มหานิกาย” สังฆมณฑลไทยจึงมี 2 นิกายแต่บัดนั้นมา วรรณกรรมทางศาสนาภาษาไทยที่สำคัญ ในรัชกาลที่ 3 มีพระปฐมสมโพธิกถา แปลและชำระโดยกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส วัดพระเชตุพน เป็นต้น

ในรัชกาลที่ 4 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2394-2411) ก่อนขึ้นเสวยราชย์คือ พระวชิรญาณ มหาเถระ บุรพาจารย์แห่งธรรมยุติกนิกาย เสด็จลาผนวชขึ้นเสวยราชย์เมื่อปี พ.ศ. 2394 ในสมัยนี้กวัดขันธ์วัตรปฏิบัติของภิกษุสามเณรให้เคร่งครัด โปรดเกล้าฯ ให้ส่งสมณทูตไปลังการาวหนึ่ง ธรรมยุติกนิกายได้แพร่หลายออกไปถึงประเทศเขมร โปรดเกล้าฯ ให้ปฏิสังขรณ์พระมหาธาตุปฐมเจดีย์ โดยก่อเป็นพระสถูปใหญ่ห่อหุ้มองค์เดิมเป็นพระสถูปสูงใหญ่ที่สุดในประเทศไทย พระสถูปปฐมเจดีย์นี้ตกแต่งแล้วเสร็จในสมัยรัชกาลที่ 6

ในรัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ พระปิยะมหาราช (พ.ศ. 2411-2453) ตลอดรัชกาลของพระองค์ได้ทรงทะนุบำรุงประเทศชาติและพระศาสนาให้วัฒนาถาวรยิ่งขึ้น ในด้านกิจการของพระศาสนานั้น ทรงอาศัยพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้ามยุรฉัตรมาณฑป ซึ่งผนวชอยู่ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร ภายหลังทรงกรมมีพระนามว่า กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส ในรัชสมัยนี้พระเจ้าน้องยาเธอฯ ถือว่าเป็นกำลังสำคัญในการดูแลทำนุบำรุงพระศาสนาให้รุ่งเรือง โปรดเกล้าฯ ให้ตั้ง “มหามกุฏราชวิทยาลัย” ขึ้น เพื่อเป็นศูนย์กลางศึกษาปริยัติธรรม มหามกุฏราชวิทยาลัยได้ออกนิตยสารธรรมจักษุพิมพ์เผยแพร่พระพุทธศาสนา ฉบับแรกออกเมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. 2437 และยังคงพิมพ์ออกเผยแพร่อยู่นานทุกวันนี้ ต่อมา วันที่ 13 กันยายน พ.ศ. 2439 ทรงตั้งศูนย์กลางการศึกษาภาษาบาลีขึ้นที่วัดมหาธาตุหรือ “มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” อีกแห่งหนึ่งและเริ่มออกนิตยสารพุทธจักร เมื่อ พ.ศ. 2490 เป็นต้นมาจวบจนกระทั่งปัจจุบัน

ในปี พ.ศ. 2431 โปรดเกล้าฯ ให้ทำสังคายนาชำระพระไตรปิฎกอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งของเดิมเป็นตัวอักษรไทยแล้วให้พิมพ์เป็นเล่มหนังสือรวม 39,000 เล่ม สถาบันศึกษาในต่างประเทศทั้งในยุโรปและอเมริกาได้ขอพระราชทานไปเพื่อศึกษา จึงอาจกล่าวได้ว่าในยุคนี้นอกจากส่งเสริมการเผยแผ่หลักธรรมภายในราชอาณาจักรแล้ว ยังสนับสนุนให้มีการเผยแผ่ธรรมไปยังต่างประเทศด้วย เหล่าพุทธศาสนิกชนที่มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาได้ร่วมกันถ่ายทอดพระไตรปิฎกออกเป็นอักษรโรมันและแปลสู่ภาษาอังกฤษ บางคัมภีร์สมเด็จพระจุลเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ โปรดพระราชทานทรัพย์ออกไปจนเจ้าให้การตีพิมพ์สำเร็จใน พ.ศ. 2445 คือ “SACRED BOOKS OF THE BUDDHISTS” ซึ่งผู้พิมพ์คือ THE PALI TEXT SOCIETY ที่ประเทศอังกฤษ ยังคงพิมพ์ไว้ทุกครั้งที่ว่า “พิมพ์โดยราชานุเคราะห์ของพระเจ้าแผ่นดินสยาม” (PUBLISHED UNDER THE PATRONAGE OF HIS MAJESTY THE KING OF SIAM) ส่วนการปกครองของสงฆ์โปรดให้ตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ เป็นแบบแผนสืบมาจวบจนกระทั่งในรัชกาลที่ 6 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453-2468) ในรัชกาลนี้สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้จัดให้มีการศึกษาพระปริยัติธรรมขึ้นอีกประเภทหนึ่ง คือ นักรธรรม

สำหรับ พระภิกษุสามเณร และ ธรรมศึกษา สำหรับ พระราชา อีกทั้งยังทรงนิพนธ์งานที่เกี่ยวกับศาสนา อาทิ พระราชนิพนธ์ “เรื่องเทศนาเสือป่า” และ “พระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร”

ในรัชกาลที่ 7 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2468-2477) ทรงอาราธนาสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณ วัดราชบพิธ พร้อมด้วยคณาจารย์ทั้งหลายประชุมสอบทานพระไตรปิฎก ฉบับรัชกาลที่ 5 ให้ละเอียดถี่ถ้วนอีกครั้งหนึ่ง แล้วโปรดเกล้าฯ ประกาศชักชวนพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ ประชาชน ช่วยกันออกทุนทรัพย์พิมพ์ร่วมพระราชนุสัพิมพ์พระไตรปิฎกขึ้นใหม่ จำนวน 1,500 ฉบับ 45 เล่ม เท่าพระชนม์ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงแสดงธรรมโปรดสัตว์นับแต่กาลตรัสรู้แล้ว พระไตรปิฎกชุดนี้ เรียกว่า “พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ”

ในรัชกาลที่ 8 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล (พ.ศ. 2477-2489) ได้มีการเปลี่ยนการปกครองคณะสงฆ์ โดยอนุโลมตามแบบรัฐสภาคือมีคณะสังฆมนตรี สมาชิกสังฆสภา รัฐบาลในระบอบประชาธิปไตยสมัยนี้ได้สร้างวัดพระศรีมหาธาตุ ขึ้น ณ ตำบลบางเขน เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุซึ่งอัญเชิญมาจากประเทศอินเดีย

ในรัชกาลที่ 9 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช (พ.ศ. 2489-ปัจจุบัน) ในรัชสมัยนี้รัฐบาลได้สร้างโรงพยาบาลสงฆ์ขึ้นที่พญาไท กรุงเทพฯ เพื่อถวายเป็นโรงพยาบาลพระภิกษุสามเณรอพาธ รัฐสภาได้ผ่านพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยสงฆ์ ทั้งสองแห่ง กล่าวคือ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นมหาวิทยาลัยสงฆ์ฝ่ายธรรมยุต และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นมหาวิทยาลัยสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย มหาวิทยาลัยทั้ง 2 แห่งจึงเป็นสถาบันการศึกษาวิชาการระดับสูงในทางพระพุทธศาสนา ให้การศึกษาทั้งพระสงฆ์และฆราวาสผู้สนใจทั่วไป ปัจจุบันนอกจากวิชาการในทางพระพุทธศาสนาแล้ว มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 แห่ง ยังได้เพิ่มสาขาวิชาให้หลากหลายสอดคล้องกับความต้องการของผู้ที่สนใจมากยิ่งขึ้น เช่น เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ เป็นต้น โดยเป็นการจัดการศึกษาควบคู่หรือผสมผสานไปกับวิชาการในทางพระพุทธศาสนา และได้ขยายสาขาไปยังต่างประเทศ อาทิ เกาหลีใต้ ฮ่องกง ฯลฯ สถาบันการศึกษาทั้ง 2 จึงเปรียบเสมือนรากฐานที่สำคัญประการหนึ่งต่อการเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ทั้งในด้านของการส่งเสริมศักยภาพของพระสงฆ์และถ่ายทอดปรัชญาแนวคิดของพระพุทธศาสนาสู่ผู้สนใจใคร่เรียน นอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงพระราชศรัทธาเสด็จออกผนวชตามพระราชประเพณี ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม มี สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นพระอุปัชฌาย์ สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (จวน อุฏฐายี) วัดมกุฏกษัตริยาราม เป็นพระกรรมวาจาจารย์ สมเด็จพระวันรัต (ปลด กิตฺติโสภโณ)

สังฆนายก วัดเบญจมบพิตร เป็นพระอนุสาวนาจารย์ ประทับ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร บำเพ็ญเนกขัมมบารมียู่ 15 วันจึงลาผนวช⁹⁹

เหล่านี้จึงถือได้ว่าเป็นเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์แห่งความรู้โรจน์ของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย อันได้รับการขนานนามว่า “เป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาของโลก”

3.3.3 ประเภทงานที่เกี่ยวข้องกับคำสอนทางศาสนา

ปัจจุบันพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่ผ่านสื่อต่าง ๆ จำนวนมาก วัตถุประสงค์หลักเพื่อเป็นการส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนทั่วไปสามารถที่จะมีทางเลือกในการเข้าถึงสื่อด้านคำสอน อันเป็นสาระสำคัญของพระพุทธศาสนาได้หลากหลายช่องทางมากยิ่งขึ้น โดยสามารถแยกจำแนกสื่อประเภทต่าง ๆ พอเป็นแนวทางโดยสังเขปได้ดังต่อไปนี้

3.3.3.1 ด้านวรรณกรรม ได้แก่

1. หนังสือธรรมะ ซึ่งอาจเป็นคำสอนที่เป็นธรรมะล้วนหรือหนังสือในลักษณะธรรมประยุกต์กับปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในสังคมหรือวิทยาการสมัยใหม่ เช่น คำสอนของหลวงพ่อบุญทาส หนังสือของเจ้าคุณพระพรหมคุณาภรณ์

2. ธรรมเทศนาฉบับพื้นบ้าน เช่น เทศนาพื้นบ้านทางภาคเหนือ

3. หนังสือโครงฉันท กาพย์ กลอนที่เกี่ยวกับหลักธรรมคำสอน

4. สิ่งเขียน เช่น สิ่งที่จะเทศน์ในแต่ละงานที่พระนักเทศน์ได้ทำการบันทึกไว้ในสมุดส่วนตัว

3.3.3.2 ด้านศิลปกรรม ได้แก่ ภาพวาดเกี่ยวกับพุทธประวัติ หลักธรรมของพระพุทธศาสนา เช่น ศิล 5 ฯลฯ ศิลปะการปั้นพระพุทธรูป การทำพระเครื่อง

3.3.3.3 ด้านดนตรีกรรม ได้แก่ บทเพลงต่าง ๆ ที่ผลิตออกมามีเนื้อหา สื่อนธรรมะหรือส่งเสริมคำสอนของศาสนา เช่น เพลงที่มีเนื้อหาคำสอนทางศาสนา แต่งขึ้นในโอกาสต่าง ๆ โดยเฉพาะวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น เพลงวันวิสาขบูชา ฯลฯ

3.3.3.4 ด้านโสตทัศนวัสดุ ได้แก่ VCD และ DVD ที่บันทึกการเทศนาโดยบุคคลองค์กรและมูลนิธิต่าง ๆ

3.3.3.5 ด้านภาพยนตร์ ได้แก่

1. ภาพยนตร์แอนิเมชัน อาทิ ภาพยนตร์การ์ตูนแอนิเมชันเกี่ยวกับพุทธประวัติ องค์กฤติมา ฯลฯ

⁹⁹ เสถียร โพธิ์นันทะ, พุทธศาสนาในประเทศไทย, สืบค้นเมื่อ 13 ตุลาคม 2554, จาก <http://www.mahamakuta.inet.co.th>

2. ละคร อาทิ ละครที่มีคติสอนใจอิงกับคติความเชื่อทางศาสนา หรือละครที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับอัตชีวประวัติพระมหากษัตริย์ทรงคุณธรรม

3.3.3.6 ด้านสิ่งบันเทิงเสียง ได้แก่

1. เทปคลาสเซต เช่น เทปคลาสเซตบันทึกเสียงการแสดงพระธรรมเทศนา

2. CD เช่น ซีดีการบันทึกเสียงการแสดงธรรมเทศนา ปาฐกถาธรรมในโอกาสต่าง ๆ

การสร้างสร้งงานอันเกี่ยวเนื่องกับหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนานั้นเป็นการนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับปรัชญา แนวคิด คำสอนของพระศาสนาสู่สาธารณชน นอกเหนือไปจากการสอนธรรมในลักษณะปกติทั่วไป โดยงานที่สร้างขึ้นนั้นอาจเป็นการสร้างโดยบุคคลใด ๆ เช่น พระสงฆ์ พุทธศาสนิกชนผู้มีภูมิธรรม หรือบางกรณีอาจสร้างขึ้นโดยนิติบุคคลต่าง ๆ ซึ่งในที่นี้อาจเป็นนิติบุคคลที่มีวัตถุประสงค์ในการส่งเสริมการเผยแผ่พระศาสนา หรือนิติบุคคลที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการสาธารณกุศล หรือเป็นนิติบุคคลทั่วไปที่อาจสร้างงานในโอกาสสำคัญต่าง ๆ เช่น หนังสือปรัชญาหรือคำสอนทางพระพุทธศาสนา บทเพลงถ่ายทอดคำสอน พระประวัติของพระบรมศาสดา ประวัติพระมหากษัตริย์ทรงคุณธรรมหรือความเป็นมาของวันสำคัญในทางพระพุทธศาสนา แอ็บบันทึกรายการธรรมเชิงประยุกต์ หรือเสียงเทศนา บรรยาย ปาฐกถาธรรม การแพร่สัญญาณผ่านวิทยุโทรทัศน์ เคเบิลทีวีรายการธรรมะหรือเกร็ดความรู้ในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งหากพิจารณาถึงการคุ้มครองงานดังกล่าวตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 แล้ว งานดังกล่าวเหล่านี้เป็นงานที่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย มาตรา 6 แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 โดยอาจเป็นงานที่สร้างสรรค์ด้วยตนเอง ตามมาตรา 8 งานที่สร้างขึ้นในฐานะที่เป็นพนักงานหรือลูกจ้าง ตามมาตรา 9¹⁰⁰ โดยการรับจ้างบุคคลอื่น ตามมาตรา 10¹⁰¹ โดยการดัดแปลงงานอันมีลิขสิทธิ์ตามมาตรา 11¹⁰² และ โดยการประกอบเข้ากัน ตาม

¹⁰⁰ พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537, มาตรา 9 บัญญัติว่า “งานที่ผู้สร้างสรรค์ได้สร้างสรรค์ขึ้นในฐานะพนักงานหรือลูกจ้าง ถ้ามิได้ทำเป็นหนังสือตกลงกันไว้เป็นอย่างอื่น ให้ลิขสิทธิ์ในงานนั้นเป็นของผู้สร้างสรรค์ แต่นายจ้างมีสิทธินำงานนั้นออกเผยแพร่ต่อสาธารณชนได้ตามที่เป็นวัตถุประสงค์แห่งการจ้างแรงงานนั้น”

¹⁰¹ พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537, มาตรา 10 บัญญัติว่า “งานที่ผู้สร้างสรรค์ได้สร้างสรรค์ขึ้นโดยการรับจ้างบุคคลอื่น ให้ผู้ว่าจ้างเป็นผู้มีลิขสิทธิ์ในงานนั้น เว้นแต่ผู้สร้างสรรค์และผู้ว่าจ้างจะได้ตกลงกันไว้เป็นอย่างอื่น”

¹⁰² พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537, มาตรา 11 บัญญัติว่า “งานใดมีลักษณะเป็นการดัดแปลงงานอันมีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัตินี้ โดยได้รับอนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์ ให้ผู้ที่ได้ดัดแปลงนั้นมีลิขสิทธิ์ในงานที่ได้ดัดแปลงตามพระราชบัญญัตินี้ แต่ทั้งนี้ ไม่กระทบกระเทือนสิทธิของเจ้าของลิขสิทธิ์ที่มีอยู่ในงานของผู้สร้างสรรค์เดิมที่ถูกดัดแปลง”

มาตรา 12¹⁰³ ด้วยเหตุนี้การสร้างสรรค์งานอันเกี่ยวเนื่องกับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ทั้งบรรพชิตและฆราวาส ย่อมได้รับการคุ้มครองดังหลักเกณฑ์ทั่วไปที่ได้กำหนดไว้ ส่วนการยกเว้น การละเมิดลิขสิทธิ์หรือการใช้โดยธรรมของงานที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมคำสอนนั้น ผู้ที่ประสงค์ จะใช้งานอันมีลิขสิทธิ์เพื่อการเผยแพร่คำสอน ต้องดำเนินการภายใต้ขอบเขตมาตรา 32 แห่ง พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 เช่นเดียวกับงานสร้างสรรค์อื่น ๆ หากไม่ดำเนินการภายใต้ ขอบเขตดังกล่าว บุคคลอื่นเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ย่อมมีสิทธิในการดำเนินการใด ๆ เพื่อป้องกันสิทธิ ของตน ทั้งสิทธิในทางเศรษฐกิจ ตามมาตรา 15 ถึงมาตรา 17 และสิทธิโดยธรรม ตามมาตรา 18

ทั้งนี้ การนำหลักเกณฑ์โดยทั่วไปในพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 มากำหนดกับ ลักษณะงานอันเกี่ยวเนื่องกับคำสอนของพระพุทธศาสนา อาจเป็นเพราะบทบัญญัติใน พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ยังไม่มีบทบัญญัติเฉพาะที่กำหนดหลักเกณฑ์ในด้านต่าง ๆ เช่น การสร้างสรรค์งาน การได้มาซึ่งลิขสิทธิ์ การใช้งานอันมีลิขสิทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับคำสอนของ พระพุทธศาสนา จึงควรทำการศึกษาถึงความเป็นไปได้ที่จะกำหนดหลักเกณฑ์การสร้างสรรค์งานที่ เกี่ยวกับคำสอนทางพระพุทธศาสนา

3.3.4 การคุ้มครอง และยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ในงานที่เกี่ยวข้องกับศาสนา

ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537

พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 กำหนดให้การคุ้มครองงานทางด้านหลักธรรมคำสอน เช่นเดียวกับงานสร้างสรรค์ในด้านอื่น ๆ ผู้สร้างสรรค์งานและหรือเจ้าของลิขสิทธิ์จึงเป็นผู้มีสิทธิแต่ เพียงผู้เดียวในการกระทำการใด ๆ บนงานอันเกี่ยวเนื่องกับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา เช่น สิทธิในการแสดงว่าตนเป็นผู้สร้างสรรค์งาน สิทธิห้ามมิให้ผู้รับ โอนลิขสิทธิ์บิดเบือน ดัดแปลง งาน ตามมาตรา 18 สิทธิในการ ทำซ้ำ ดัดแปลง เผยแพร่ต่อสาธารณชน ฯลฯ ตามมาตรา 15 สิทธิในการ โอนลิขสิทธิ์ ตามมาตรา 17 เป็นต้น อย่างไรก็ตามยังมีประเด็นเกี่ยวกับการคุ้มครองงานกรณีพระสงฆ์ เป็นผู้สร้างสรรค์งานว่างานอันมีลิขสิทธิ์ดังกล่าวนี้ตกเป็นของผู้ใด ตัวพระสงฆ์ผู้สร้างสรรค์งานหรือ วัดซึ่งเป็นนิติบุคคลอันพระสงฆ์นั้นสังกัดอยู่ จึงมีประเด็นที่ต้องพิจารณา 2 กรณี คือ

¹⁰³ พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537, มาตรา 12 บัญญัติว่า “งานใดมีลักษณะเป็นการนำเอางานอันมี ลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัตินี้ มารวบรวมหรือประกอบเข้ากันโดยได้รับอนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์ หรือเป็นการนำเอา ข้อมูลหรือสิ่งอื่นใดซึ่งสามารถอ่านหรือถ่ายทอดได้โดยอาศัยเครื่องกลหรืออุปกรณ์อื่นใดมารวบรวมหรือประกอบเข้ากัน หากผู้ที่ได้รวบรวมหรือประกอบเข้ากันได้รวบรวมหรือประกอบเข้ากันซึ่งงานดังกล่าวขึ้นโดยการคัดเลือกหรือจัดลำดับใน ลักษณะซึ่งมิได้ลอกเลียนงานของบุคคลอื่น ให้ผู้ที่ได้รวบรวมหรือประกอบเข้ากันนั้นมียุติสิทธิในงานที่ได้รวบรวมหรือ ประกอบเข้ากันตามพระราชบัญญัตินี้ แต่ทั้งนี้ไม่กระทบกระเทือนสิทธิของเจ้าของลิขสิทธิ์ที่มีอยู่ในงาน หรือข้อมูลหรือ สิ่งอื่นใด ของผู้สร้างสรรค์เดิมที่ถูกนำมารวบรวมหรือประกอบเข้ากัน”

กรณีที่ 1 ผู้สร้างสรรคงานเป็นพระสงฆ์ที่ไม่ใช่เจ้าคณะผู้ปกครอง พระสงฆ์จึงมีหน้าที่ทั่วไปในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอน การกระทำใด ๆ จึงน่าจะเป็นการกระทำเฉพาะตัวของพระสงฆ์รูปนั้น ๆ ซึ่งรวมถึงการสร้างสรรคงานอันเกี่ยวเนื่องกับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาด้วย การคุ้มครองการสร้างสรรคงานในกรณีนี้จึงน่าจะเป็นการคุ้มครองในลักษณะของปัจเจกบุคคล

กรณีที่ 2 ผู้สร้างสรรคงานเป็นพระสงฆ์ผู้มีหน้าที่เป็นเจ้าคณะผู้ปกครอง มาตรา 12 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505¹⁰⁴ แก้ไขเพิ่มเติมโดย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535¹⁰⁵ บัญญัติว่า “วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล เจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป” มาตรา 65 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บัญญัติว่า “นิติบุคคลจะมีขึ้นได้ก็แต่ด้วยอาศัยอำนาจแห่งประมวลกฎหมายนี้หรือกฎหมายอื่น” อีกทั้ง มาตรา 19 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ที่บัญญัติให้วัดที่เป็นนิติบุคคลตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ให้มีฐานะเป็นนิติบุคคลตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 จากบทบัญญัติดังกล่าว วัดจึงมีฐานะเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย มีสิทธิและหน้าที่เช่นเดียวกับบุคคลธรรมดา เว้นแต่สิทธิและหน้าที่ใดซึ่งโดยสภาพแล้วจะพึงมีพึงเป็นได้เฉพาะบุคคลธรรมดาเท่านั้น เจ้าอาวาสมีฐานะเป็นผู้แทนของวัด แต่การเป็นผู้แทนดังกล่าวไม่ได้หมายความว่า การกระทำของเจ้าอาวาสทุกอย่าง เป็นการกระทำของวัด ต้องเป็นการกระทำภายใต้ขอบเขตวัตถุประสงค์ของวัดเท่านั้น ซึ่งอาจเป็นการกระทำด้วยตนเองหรือการแต่งตั้งตัวแทนเข้าดำเนินการ หากการกระทำใดไม่ได้ทำขึ้นภายใต้ขอบเขตหรือวัตถุประสงค์ของวัด การกระทำนั้นจะไม่เป็นการกระทำในฐานะผู้แทนของวัด แม้ว่าเจ้าอาวาสจะมีหน้าที่ในการให้การศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ แต่เจ้าอาวาสและวัดก็เป็นบุคคลที่แยกจากกัน¹⁰⁶ หน้าที่ดังกล่าวเป็นของเจ้าอาวาส ไม่ใช่หน้าที่หรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ว่าวัดต้องกระทำแต่ประการใด การสร้างสรรคงานดังกล่าวจึงน่าจะทำขึ้นในฐานะที่เป็นพระภิกษุสงฆ์¹⁰⁷

¹⁰⁴ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505, ราชกิจจานุเบกษา, ฉบับพิเศษ, เล่ม 79, ตอนที่ 115, (31 ธันวาคม 2505), 29.

¹⁰⁵ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535, ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 109, ตอนที่ 16, (4 มีนาคม 2535), 5.

¹⁰⁶ คำพิพากษาฎีกาที่ 1233/2505 วินิจฉัยว่า ทำพินัยกรรมยกทรัพย์ให้วัด โดยเจ้าอาวาสลงชื่อเป็นพยานในพินัยกรรมด้วย หากทำให้พินัยกรรมเป็นโมฆะไม่ เพราะวัดเป็นนิติบุคคล ย่อมเป็นอีกบุคคลหนึ่งต่างหากจากเจ้าอาวาส แม้เจ้าอาวาสจะ เป็นผู้แทนของวัด และความประสงค์ของนิติบุคคลแสดงปรากฏจากผู้แทนของนิติบุคคลก็ดี ก็ไม่มีผลทางกฎหมายให้เจ้าอาวาสกับวัดรวมเป็นบุคคลเดียวกัน

¹⁰⁷ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505, มาตรา 37 บัญญัติว่า “เจ้าอาวาสมีหน้าที่ ดังนี้

(1) บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยปกติ

แต่โดยสถานภาพการเป็นเจ้าอาวาส วัดที่เจ้าอาวาสนั้นสังกัดอยู่น่าที่จะสามารถใช้ประโยชน์เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาจากงานนั้นได้

อย่างไรก็ตาม มีประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับความเป็นนิติบุคคลของวัดและสำนักสงฆ์ โดยมาตรา 31 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535 กำหนดให้วัดมี 2 ประเภท คือ 1. วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา และ 2. สำนักสงฆ์¹⁰⁸ หากพิจารณาจากคำพิพากษาฎีกาที่ 1932/2526 ที่วินิจฉัยว่า สำนักสงฆ์ที่ได้รับอนุญาตให้จัดตั้งขึ้นตามกฎหมายแล้ว แม้จะยังไม่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาก็เป็นนิติบุคคล ทั้งวัดและสำนักสงฆ์จึงสามารถที่จะเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ได้หากมีบุคคล ซึ่งอาจเป็นเจ้าอาวาส บุคคลธรรมดาหรือคณะบุคคลใดมีเจตนารมณ์สร้างงานขึ้นในนามของวัดนั้น ๆ เช่น พระภิกษุ ก สร้างงานด้านวรรณกรรมที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทยขึ้นในนามของวัด ข เช่นนี้ วัด ข จึงเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานชิ้นนั้น อีกทั้งยังสามารถรับสิทธิประโยชน์บนงานลิขสิทธิ์นั้นได้ แต่ปัจจุบันได้มีคำพิพากษาฎีกาใหม่สำหรับการเป็นนิติบุคคลของวัดและสำนักสงฆ์ โดยคำพิพากษาฎีกาที่ 6065/2554¹⁰⁹ กำหนดให้วัดที่มีสถานะเป็นนิติบุคคลต้องเป็นวัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาแล้วเท่านั้น สำนักสงฆ์จึงไม่มีสถานะเป็นนิติบุคคล จึงอาจทำให้เกิดปัญหากรณีการเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์หรือการรับสิทธิประโยชน์อื่นใดจากการงานอันมีลิขสิทธิ์ได้

(2) ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้นปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

(3) เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์

(4) ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล”

มาตรา 38 บัญญัติว่า “เจ้าอาวาสมีอำนาจ ดังนี้

(1) ห้ามบรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งมิได้รับอนุญาตของเจ้าอาวาสเข้าไปอยู่อาศัยในวัด

(2) สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสออกไปเสียจากวัด

(3) สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยในวัด ทำงานภายในวัดหรือให้ทำ”

¹⁰⁸ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ให้ความหมายของ “สำนักสงฆ์” ว่า วัดที่ยังไม่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา

¹⁰⁹ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 6065/2554 โจทก์ฟ้องคดีนี้เพื่อใช้โฉนดที่ดินประกอบการขอพระราชทานวิสุงคามสีมา ประกอบกับโจทก์ไม่น่าสืบว่าขณะฟ้องคดีโจทก์ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาแล้ว จึงแสดงให้เห็นว่าโจทก์ยังไม่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาในขณะที่ยื่นฟ้อง ดังนั้น วัดโจทก์จึงไม่มีฐานะเป็นนิติบุคคลที่มีอำนาจฟ้องคดีได้

เนื่องจากตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 31 บัญญัติว่า “วัดมีสองอย่าง (1) วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา และ (2) สำนักสงฆ์ โดยให้วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล” ซึ่งตามบทบัญญัติดังกล่าวแสดงว่าวัดที่จะมีฐานะเป็นนิติบุคคลได้ต้องได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาแล้ว เมื่อวัดโจทก์ซึ่งแม้กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศตั้งวัดแล้วก็ตาม แต่ยังไม่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา จึงยังไม่มีฐานะเป็นนิติบุคคลที่จะมีอำนาจฟ้องคดี

ในส่วนของการสร้างสร้งงานของฆราวาสทั่วไปนั้นได้กำหนดไว้ในมาตรา 8 ถึงมาตรา 12 และมาตรา 14 แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ซึ่งในบางกรณีเป็นการสร้างสร้งงานลักษณะการจ้าง ฯลฯ เป็นเรื่องของการทำนิติกรรมสัญญาเข้ามาเกี่ยวข้อง จึงอาจต้องนำกฎหมายแพ่งมาประกอบการพิจารณาด้วย

เมื่อพิจารณาถึงการสร้างงานและการได้รับการคุ้มครองทางลิขสิทธิ์ของพระสงฆ์ทั้งในระดับทั่วไปและในระดับเจ้าคณะพระสังฆาธิการระดับปกครองแล้ว การที่พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ได้กำหนดให้การคุ้มครองงานอันเกี่ยวเนื่องกับหลักธรรมคำสอนทางศาสนานั้น นอกจากจะเป็นการส่งเสริมให้มีการสร้างสร้งงานต่อ ๆ ไปแล้ว สิ่งที่จะเป็นผลพลอยได้อีกประการหนึ่ง คือ การสร้างสร้งงานดังกล่าวนี้ ตัวผู้สร้างสร้งจะต้องค้นคว้าความรู้จากแหล่งทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อกลั่นกรองและสร้างสร้งงาน จึงเท่ากับว่าเป็นการผลิตบุคลากรที่มีความรู้ความเข้าใจหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาในระดับสูงอีกด้วย อย่างไรก็ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ที่บังคับใช้ในปัจจุบันยังไม่ได้กำหนดให้มีความสอดคล้องกับเอกลักษณ์ของสังคมไทยมากนัก โดยเฉพาะกรณีที่พระภิกษุสงฆ์เป็นผู้สร้างสร้งงาน กฎหมายได้กำหนดให้การคุ้มครองงานเช่นเดียวกับการสร้างสร้งงานด้านศาสนาของบุคคลทั่วไป ไม่มีบทบัญญัติที่กำหนดให้มีการคุ้มครองที่เหมาะสมกับสภาพของการเป็นสมณเพศ และสนับสนุนให้เกิดการใช้งานทั้งในด้านของการเป็นแหล่งทรัพยากรแห่งการเรียนรู้และการเผยแพร่ธรรม เช่น การจัดการสิทธิทางด้านเศรษฐกิจ วิธีการจัดการกรณีอาจเกิดข้อพิพาททางลิขสิทธิ์กับพระสงฆ์ในเบื้องต้น และพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ในปัจจุบันยังไม่มีมาตรการสนับสนุนให้มีการใช้ประโยชน์เพื่อการเผยแผ่คำสอน คือ ข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์กรณีพระสงฆ์ทำงานดังกล่าวไปใช้ในการเผยแผ่ธรรม ซึ่งหากพิจารณาการยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์นั้น ต้องเป็นการยกเว้นแก่งานต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ในมาตรา 6 โดยกำหนดเงื่อนไขการยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์แต่ละประเภทไว้ใน มาตรา 32 ถึงมาตรา 43 ซึ่งอาจแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม¹¹⁰ คือ

1. กลุ่มที่กำหนดข้อยกเว้น โดยอยู่ภายใต้บังคับของมาตรา 32 วรรคหนึ่ง ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่กำหนดไว้ในแต่ละมาตราอย่างชัดเจนว่า ให้อยู่ภายใต้หรือให้ปฏิบัติตาม มาตรา 32 วรรคหนึ่ง

2. กลุ่มที่กำหนดข้อยกเว้น โดยไม่อยู่ภายใต้บังคับบทบัญญัติของมาตรา 32 วรรคหนึ่ง บทบัญญัติที่กำหนดให้การยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์อยู่ภายใต้บังคับ มาตรา 32 คือ มาตรา 33 ถึงมาตรา 36 และมาตรา 43 ส่วนกลุ่มที่กำหนดข้อยกเว้น โดยไม่อยู่ภายใต้มาตรา 32 วรรคหนึ่ง คือ มาตรา 37 ถึงมาตรา 42 ซึ่งยังไม่ปรากฏข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ในงานที่เกี่ยวกับคำสอน

¹¹⁰ พิศาท สุคนธพันธุ์, ความคิดพื้นฐานเกี่ยวกับลิขสิทธิ์ไทย, 87.

ในทางพระพุทธศาสนาเป็นการเฉพาะแต่อย่างใด การอธิบาย ดีความการใช้งานดังกล่าวเพื่อประโยชน์ในการศึกษาและเผยแผ่ศาสนายังคงต้องอาศัยขอบเขตข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์โดยทั่วไปที่ได้กำหนดไว้ในมาตราต่าง ๆ ข้างต้นเท่านั้น ข้อกำหนดว่าด้วยการยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ที่บังคับใช้ในปัจจุบันจึงยังไม่มีความชัดเจนต่อการสนับสนุนให้มีการศึกษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนา อันเป็นรากฐานที่สำคัญต่อเอกลักษณ์ของสังคมไทยแต่อย่างใด

บทที่ 4

ศึกษาสภาพปัญหาข้อกฎหมายการคุ้มครองลิขสิทธิ์ ในงานที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา

พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 มีหลักการพื้นฐานที่สำคัญ คือ เพื่อเป็นการประกาศเกียรติคุณแก่ผู้สร้างสรรค์งานและเพื่อตอบแทนผลประโยชน์อันเป็นสิทธิทางเศรษฐกิจต่อการสร้างสรรค์งาน ทั้งนี้เพื่อเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจต่อการสร้างสรรค์งานอันเป็นคุณประโยชน์ต่อสังคม อย่างไรก็ตาม การสร้างสรรค์งานอันเกี่ยวเนื่องกับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนายังคงมีประเด็นทางกฎหมายที่สำคัญ คือ ปัญหาความเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ของผู้สร้างสรรค์งาน ปัญหาการใช้ประโยชน์จากงานในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอน และปัญหาการดำเนินคดีในกรณีพระสงฆ์เป็นคู่พิพาททางลิขสิทธิ์ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

4.1 ปัญหาความเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ของผู้สร้างสรรค์งานที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา

ก่อนที่พระบรมศาสดาจะปรินิพพาน ได้ทรงมอบชะตากรรมของพระพุทธศาสนาไว้กับพุทธบริษัท 4 อันประกอบด้วย ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา¹¹¹ ถือได้ว่าเป็นผู้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการจรรโลง รักษา สืบทอดอายุพระพุทธศาสนา ด้วยเหตุนี้ พุทธบริษัท 4 จึงมีส่วนสำคัญในการจรรโลงเชื่อมโยงสนับสนุนกันและกันในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา กล่าวคือ หน้าที่ในการเผยแผ่หลักธรรมทั้งในส่วนของการพัฒนาศาสนิกชนและการนำเสนอหลักการของพระพุทธศาสนาต่อบุคคลอื่น อันมีฐานหรือความเชื่ออื่น ๆ ที่ไม่ใช่พระพุทธศาสนา จึงไม่ใช่หน้าที่เพียงเฉพาะพระภิกษุสงฆ์เท่านั้น หากแต่เป็นหน้าที่ของเหล่าพุทธบริษัท 4 ต้องทำกิจกรรมอันทรงคุณค่าเหล่านั้นร่วมกัน ด้วยเหตุนี้ที่ผ่านมาจึงได้เห็นการสร้างสรรค์งานในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนทางด้านพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นมากมาย ทั้งทางด้านวรรณกรรม ศิลปกรรม ดนตรีกรรม โสตทัศนวัสดุ ภาพยนตร์ สิ่งบันทึกเสียง ซึ่งสามารถแยกการสร้างสรรค์งานโดยบุคคล เป็น 2 ประเภท คือ

¹¹¹ เสฐียรพงษ์ วรรณปก, *พระพุทธศาสนา ธรรมะและวิจารณ์*, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2543), 131.

4.1.1 ความเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ของผู้สร้างสรรค์งานที่เป็นบุคคลธรรมดา

กฎหมายกำหนดให้บุคคลได้ลิขสิทธิ์ในงานที่ตนได้สร้างขึ้น ทั้งการเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ตามมาตรา 8 ถึงมาตรา 12 แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 การได้ลิขสิทธิ์ตามข้อกำหนดในกฎหมายข้างต้นนั้น ต้องเป็นการสร้างสรรค์งานประเภทต่าง ๆ ตามมาตรา 6 วรรคหนึ่ง ที่กำหนดให้งานเหล่านั้นเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ ไม่ว่าจะแสดงออกโดยวิธีหรือรูปแบบอย่างไร ดังนั้นการสร้างสรรค์งานที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาทางด้านหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา เช่น หนังสือแง่มุมคิดในเชิงหลักธรรมของพระพุทธองค์ การผลิตภาพยนตร์สารคดี ฯลฯ ผู้สร้างสรรค์งานย่อมได้ลิขสิทธิ์บนงานที่สร้างสรรค์เหล่านั้น แม้ว่าความในมาตรา 6 วรรคสอง จะกำหนดให้การคุ้มครองลิขสิทธิ์ไม่ครอบคลุมถึงความคิด หรือขั้นตอน กรรมวิธีหรือระบบ หรือวิธีใช้หรือทำงาน หรือแนวความคิด หลักการ การค้นพบ หรือทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์หรือคณิตศาสตร์ แต่การได้นางานดังกล่าวนี้มารวบรวมเรียบเรียง กลั่นกรอง นำเสนอในรูปแบบของตน กล่าวคือแนวความคิด หลักการ การค้นพบนั้น ได้ถูกสอดแทรกด้วยความรู้ส่วนตัวของผู้เขียนหรือผู้สร้างสรรค์งานและไม่ทำให้แนวคิด ทฤษฎี หลักการที่สำคัญเกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ เปลี่ยนแปลง บิดเบือนหรือสูญสิ้นซึ่งคุณค่าเจตนารมณ์ดั้งเดิม หรือการที่ผู้สร้างสรรค์ได้รวบรวม ประยุกต์การนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับหลักการเหล่านั้น ผู้สร้างสรรค์น่าจะได้ลิขสิทธิ์บนงานที่ได้สร้างสรรค์ขึ้น แต่โดยเจตนารมณ์ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้เป็นบรมครูของพระพุทธศาสนาแล้ว ต้องการให้บุคคลต่าง ๆ ได้เข้าถึงหลักธรรมคำสอนทุกเพศ ทุกวรรณะ เชื้อชาติและศาสนา ในสมัยพุทธกาลนั้นบุคคลทุกวรรณะในศาสนาพราหมณ์¹¹² สามารถที่จะทำการบรรพชา-อุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระศาสนาได้ โดยภายหลังที่ได้เป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาแล้ว ไม่ว่าภูมิหลังของพระภิกษุแต่ละรูปจะมาจากไหน อยู่บนวรรณะใด แม้กระทั่งเป็นจัณฑาล¹¹³ ก็ตาม ต้องสลัดทิ้งทั้งแนวคิดอันเป็นระบบดั้งเดิมในขณะนั้น

¹¹² วรรณะหรือชนชั้นในศาสนาพราหมณ์ ประกอบด้วย “กษัตริย์ ทำหน้าที่ ปกป้องชาติบ้านเมือง และทำศึกสงคราม เชื่อกันว่าวรรณะกษัตริย์ถือกำเนิดมาจากหน้าอกของพระพรหม

พราหมณ์ มีหน้าที่ ดัดต่อกับเทพเจ้าสั่งสอนศาสนาและประกอบพิธีกรรมแก่ประชาชนทุกวรรณะ รวมถึงมีหน้าที่ศึกษา จดจำและสืบต่อคัมภีร์พระเวท เชื่อกันว่าวรรณะนี้กำเนิดมาจากปากของพระพรหม

แพศย์ มีหน้าที่ ค้าขายหรือประกอบพาณิชยกรรมเกษตรกรรมซึ่งเป็นวรรณะของคนส่วนใหญ่ในสังคม เชื่อกันว่าวรรณะนี้ถือกำเนิดมาจากมือของพระพรหม

ศูทร มีหน้าที่ เป็นผู้ใช้แรงงานหรือเป็นกรรมกรเชื่อกันว่าวรรณะนี้ถือกำเนิดมาจากเท้าของพระพรหม”

¹¹³ จัณฑาล คือ บุคคลที่เกิดหรือกำเนิดมา โดยที่บิดาและมารดาผู้ให้กำเนิดมีวรรณะที่แตกต่างกัน เช่น บิดาเป็นพราหมณ์ และมารดาอยู่ในชั้นวรรณะของศูทร เป็นต้น โดยผู้ที่ได้ชื่อว่าจัณฑาลจะไม่ได้การยอมรับ ถูกรังเกียจ และประณามหยามเหยียดอย่างรุนแรง ถือว่าเป็นสิ่งหรือบุคคลที่เป็นอัปมงคลในสังคม

แล้วยึดถือในระบบอาวุโส¹¹⁴ แทน เป็นการแสดงให้เห็นถึงเจตนารมณ์อันชัดแจ้งของพระพุทธศาสนาที่ต้องการให้บุคคลทุกหมู่เหล่า แม้เกิดในชาติตระกูลอันสูงส่งจนถึงยากจนชั้นแค้นก็มีสิทธิในการเข้าถึงหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ได้ทั้งสิ้น แต่การสร้างสรรค์งานอันเกี่ยวเนื่องกับหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน เป็นงานที่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายลิขสิทธิ์ หากบุคคลใดประสงค์จะนำงานอันมีลิขสิทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมของพระศาสนาไปใช้ประโยชน์และออกเผยแพร่ ต้องจ่ายค่าตอบแทนให้แก่เจ้าของลิขสิทธิ์ การให้การคุ้มครองการสร้างสรรค์งานดังกล่าวจึงอาจเป็นเสมือนการค้าขายตอบแทนในเชิงพาณิชย์ ซึ่งอาจเป็นการขัดต่อเจตนารมณ์ในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา แม้ว่าจะมีบทบัญญัติเป็นการเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับการยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ในมาตรา 32 ก็ตาม แต่ก็ไม่ปรากฏว่ามีข้อความที่กำหนดให้การใช้ประโยชน์จากงานดังกล่าวเพื่อการเผยแผ่หลักธรรมของพระศาสนา เป็นหนึ่งในข้อยกเว้น แต่อย่างใด

4.1.2 ความเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ของผู้สร้างสรรค์งานที่เป็นพระสงฆ์

นับแต่เริ่มมีประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนาในประเทศไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัย จนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ ปรากฏการแบ่งการปกครองคณะสงฆ์ออกเป็นลักษณะต่าง ๆ กันตามยุคสมัย ซึ่งโดยสรุปแล้วได้มีการแบ่งคณะสงฆ์ออกเป็น 2 ฝ่ายใหญ่ ๆ คือ ฝ่ายที่ 1 เรียกว่า ฝ่ายอรัญวาสี เป็นคณะสงฆ์ที่พำนักพักอาศัยอยู่ในวัดที่ห่างไกล มีวัตรปฏิบัติเน้นหนักไปทางฝึกปฏิบัติธรรมวิปัสสนากรรมฐานเป็นหลัก ทั้งนี้อาจมีลักษณะหรือแนวทางในการปฏิบัติที่แตกต่างกันออกไป แต่มีเป้าหมายเดียวกัน นั่นคือ เป็นการปฏิบัติเพื่อส่งเสริมให้มีสติ นำไปสู่การสลัดตัดทิ้งความยึดมั่นถือมั่น อาทิ การปฏิบัติในแนวสติปัฏฐาน 4 เป็นต้น ฝ่ายที่ 2 เรียกว่า ฝ่ายคามวาสี เป็นคณะสงฆ์ที่จำพรรษาหรือพำนักอาศัยอยู่ตามวัดประจำหมู่บ้านหรือตามเขตเมืองต่าง ๆ เน้นวัตรปฏิบัติในด้านการศึกษาล่าเรียนพระปริยัติธรรมทั้งทางด้านพระธรรมวินัย ภาษาบาลีสันสกฤตและชุมชนสัมพันธ์ วัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ เป็นต้น แต่ด้วยสถานการณ์ปัจจุบันการศึกษาเฉพาะพระธรรมวินัยและการฝึกปฏิบัติเชิงรับในสำนักปฏิบัติ โดยอาศัยการบอกกล่าวเล่าขานปากต่อปากย่อมเป็นไปได้ยากที่จะประสบความสำเร็จในการเผยแผ่อีกต่อไป คณะสงฆ์จึงได้ขยายการศึกษาให้ครอบคลุมพระสงฆ์ทุกกลุ่มมากยิ่งขึ้นโดยเปิดโอกาสให้พระสงฆ์ได้มีโอกาสศึกษาในศาสตร์ต่าง ๆ เพื่อรองรับกับลักษณะของสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป อันเป็นการเพิ่มศักยภาพของพระสงฆ์ในการทำความรู้จักความเป็นมนุษย์ในสมัยปัจจุบัน เรียนรู้ความเป็นอยู่ ความรู้สึกและสติปัญญา ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญใน

¹¹⁴ ระยะเวลาในการบวชในพระพุทธศาสนา เช่น ผู้ที่บวชมาแล้ว 1 พรรษา ต้องเคารพผู้ที่บวชมากกว่า 1 พรรษา แม้ว่าอายุของผู้ที่บวช 1 พรรษาจะมากกว่า ผู้ที่บวชมากกว่า 1 พรรษา ก็ตาม

การเข้าใจหลักธรรมและการเข้าไปสัมพันธ์กับชาวโลก¹¹⁵ พระสงฆ์ในฐานะที่เป็นผู้มีบทบาทอย่างยิ่งต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จึงได้สร้างเครื่องมือต่าง ๆ อันเป็นการสนับสนุนส่งเสริมการเผยแผ่เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ เช่น การเขียนหนังสือเกี่ยวกับการดำรงชีวิตเชิงพุทธ การผลิตสื่อการฝึกปฏิบัติวิปัสสนาในลักษณะต่าง ๆ การบันทึกเสียงลงในแผ่นซีดีหรือวีซีดี ฯลฯ ซึ่งมาตรา 8 แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 กำหนดให้ ผู้สร้างสรรค์เป็นผู้มีลิขสิทธิ์ในงานที่ตนได้สร้างสรรค์ขึ้น ด้วยเหตุนี้ การที่พระภิกษุได้สร้างสรรค์งานใดงานหนึ่งขึ้น ย่อมเป็นผู้มีลิขสิทธิ์ในงานนั้นตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย ทั้งนี้มีข้อที่ควรแก่การพิจารณาว่า พระสงฆ์ในฐานะที่เป็นบุคคลที่อยู่ในสถานภาพพิเศษ เป็นบุคคลที่ได้ชื่อว่าเป็นตัวอย่างหรือสัญลักษณ์แห่งความดีงามของสังคม สันโดษ ไม่ปรารถนายินดีในทรัพย์สินต่าง ๆ แต่ผลแห่งการให้การคุ้มครองงานด้านลิขสิทธิ์แก่พระสงฆ์ ส่วนหนึ่งเป็นการคุ้มครองงานเพื่อให้ผลตอบแทนทางด้านเศรษฐกิจ จึงมีข้อพิจารณาว่าควรหรือไม่ต่อการให้การคุ้มครองงานที่เกี่ยวข้องกับคำสอนในทางพระพุทธศาสนาแก่พระสงฆ์ ซึ่งได้ชื่อว่ามีบทบาทสำคัญต่อการศึกษาเล่าเรียน เผยแผ่ศาสนา และพระสงฆ์ก็ได้รับการอุปถัมภ์ด้านความเป็นอยู่จากภค户สถ้อยู่แล้ว อีกทั้งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ยังไม่มีบทบัญญัติที่กำหนดหลักเกณฑ์ในการจัดการสิทธิทางเศรษฐกิจที่เหมาะสมกับสถานภาพของพระสงฆ์แต่อย่างใด การคุ้มครองงานที่เสมือนจะมีความเป็นธรรม อาจกลับกลายเป็นดาบสองคม กระทบกระเทือนต่อภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ ส่งผลต่อศรัทธาปสาทะในพระพุทธศาสนาได้

4.2 ปัญหาการเผยแพร่งานที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา

มาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ได้กำหนดคำนิยามของคำว่า “เผยแพร่ต่อสาธารณชน หมายความว่า ทำให้ปรากฏต่อสาธารณชน โดยการแสดง การบรรยาย การสวด การบรรเลง การทำให้ปรากฏด้วยเสียงและหรือภาพ การก่อสร้าง การจำหน่าย หรือโดยวิธีอื่นใดซึ่งงานที่ได้จัดทำขึ้น” กล่าวคือ เป็นการนำงานที่ได้สร้างสรรค์ขึ้นนั้นไปกระทำโดยวิธีการอื่นใดเพื่อที่จะให้งานนั้นได้ปรากฏต่อสาธารณชน ซึ่งการเผยแพร่งานนั้นต้องเป็นการเผยแพร่งานโดยชอบด้วยกฎหมาย การนำงานที่เกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนทางด้านศาสนาออกเผยแพร่นั้นถือว่าเป็นการเผยแผ่ศาสนาอย่างหนึ่ง ทั้งนี้เพราะนอกจากจะเป็นการแสดงให้เห็นถึงความคิดริเริ่มและแนวคิด วิธีคิดต่อศาสนาของผู้สร้างสรรค์งานแล้ว ยังมีส่วนช่วยให้ผู้ที่ได้สัมผัสกับงานนั้นเกิด

¹¹⁵ เสฐียรพงษ์ วรรณปก, *พุทธศาสนา ธรรมะและวิจารณ์*, 143.

ความรู้ความเข้าใจและศรัทธาปสาทะในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา แต่ยังมีประเด็นเกี่ยวกับการเผยแพร่งานดังกล่าว 2 ประการ คือ

4.2.1 การเผยแพร่งานในรูปแบบวิธีการทั่วไป

ลิขสิทธิ์เป็นทรัพย์สินทางปัญญาอย่างหนึ่งที่สามารถก่อให้เกิดหรือเพิ่มมูลค่าทางด้านเศรษฐกิจให้แก่ผู้สร้างสรรค์งานหรือเจ้าของลิขสิทธิ์ได้ โดยวิธีการใช้ประโยชน์จากวัตถุแห่งลิขสิทธิ์ของเจ้าของลิขสิทธิ์นั้นอาจที่จะกระทำได้หลายอย่าง ดังที่กำหนดไว้ในมาตรา 15 แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 เป็นต้นว่า ทำซ้ำหรือดัดแปลง เผยแพร่ต่อสาธารณชน ให้เช่าต้นฉบับหรือสำเนางานโปรแกรมคอมพิวเตอร์ โสตทัศนวัสดุ ภาพยนตร์ และสิ่งบันทึกเสียง ตลอดจนถึงอนุญาตให้ผู้อื่นได้ใช้สิทธิ โดยที่สามารถกำหนดเงื่อนไขอย่างใดหรือไม่ก็ได้ ซึ่งการสร้างสรรค์หรือการได้มาซึ่งลิขสิทธิ์นั้นต้องอยู่ภายใต้กรอบของกฎหมายที่กำหนดให้ กล่าวคือ ได้โดยริเริ่มสร้างสรรค์งานด้วยตนเอง (มาตรา 8) ได้ลิขสิทธิ์โดยการสร้างสรรค์งานขึ้นในฐานะเจ้าพนักงานหรือลูกจ้าง (มาตรา 9) ซึ่งสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับบทบัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 575 ที่บัญญัติว่า “สัญญาซึ่งบุคคลคนหนึ่งเรียกว่าลูกจ้าง ตกลงจะทำงานให้แก่บุคคลอีกคนหนึ่งเรียกว่า นายจ้าง และนายจ้างตกลงจะให้สินจ้างตลอดเวลาที่ทำงานให้ การดังกล่าวนี้ลูกจ้างจะต้องอยู่ในความดูแลของนายจ้างตามวัตถุประสงค์ของการจ้างแรงงาน โดยอาจมีการกำหนดวันทำงาน วันหยุด ค่าจ้าง ค่าล่วงเวลา ฯลฯ” แนวคิดหรือหลักการดังกล่าว ได้รับอิทธิพลมาจากกฎหมายภาคพื้นยุโรป (continental European system) จึงมุ่งให้ความสำคัญแก่ผู้สร้างสรรค์งานเป็นสำคัญ ลิขสิทธิ์จึงตกเป็นของพนักงานหรือลูกจ้างผู้สร้างสรรค์งาน หากมีวัตถุประสงค์เป็นอย่างอื่นนอกเหนือจากที่กฎหมายกำหนด ต้องทำเป็นหนังสือเพื่อแสดงถึงเจตนารมณ์ของลูกจ้าง เป็นต้น

การได้ลิขสิทธิ์โดยการรับจ้างบุคคลอื่นสร้างสรรค์งาน (มาตรา 10) ในกรณีนี้กฎหมายกำหนดให้ผู้ว่าจ้างเป็นผู้มีลิขสิทธิ์ในงานสร้างสรรค์ เว้นแต่จะตกลงกันไว้เป็นอย่างอื่น มาตรานี้เป็นลักษณะของสัญญาจ้างทำของแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 587 ที่บัญญัติว่า “อันว่าจ้างทำของนั้น คือสัญญาซึ่งบุคคลหนึ่งเรียกว่า ผู้รับจ้าง ตกลงรับจะทำการงานสิ่งใดสิ่งหนึ่งจนสำเร็จให้แก่บุคคลอีกคนหนึ่งเรียกว่า ผู้ว่าจ้าง และผู้ว่าจ้างตกลงจะให้สินจ้างเพื่อผลสำเร็จแห่งการที่ทำนั้น” ดังนั้นเมื่องานเสร็จ ผู้ว่าจ้างจึงควรที่จะได้รับลิขสิทธิ์ในงานอันเปรียบเสมือนผลสำเร็จแห่งการที่ทำนั้น หลักการดังกล่าว ได้รับอิทธิพลมาจากระบบกฎหมายแองโกลแซกซอน (Anglo Saxon System)¹¹⁶ ซึ่งเป็นระบบที่มุ่งถึงประโยชน์ในทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ผู้ใดลงทุนจึงให้ลิขสิทธิ์เป็นของผู้นั้น

¹¹⁶ ปริญญาศิลป์, กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา, ใน รวมคำบรรยายสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา (เล่มที่ 5), สมัยที่ 59, (กรุงเทพฯ: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2549), 30-33.

การได้ลิขสิทธิ์โดยการดัดแปลงงานอันมีลิขสิทธิ์ของบุคคลอื่น โดยที่ได้รับอนุญาต (มาตรา 11) และ การได้โดยการรวบรวมหรือประกอบเข้ากันซึ่งงานอันมีลิขสิทธิ์ของผู้อื่น โดยได้รับอนุญาต (มาตรา 12) ในกรณีตามมาตราดังกล่าวนี้ งานที่นำไปดัดแปลง หรือรวบรวมประกอบเข้ากันนั้น ต้องมาจากงานอันมีลิขสิทธิ์ที่เจ้าของลิขสิทธิ์ได้อนุญาตให้กระทำการดังกล่าวเท่านั้น หากบุคคลนํางานไปดัดแปลงโดยไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์แล้ว บุคคลผู้ดัดแปลงงานนั้นจะไม่ได้ลิขสิทธิ์ในงานที่ดัดแปลงนั้น และการดัดแปลงนั้นถือว่าการละเมิดลิขสิทธิ์ของเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานที่ถูกดัดแปลง

การได้ลิขสิทธิ์โดยการจ้างหรือตามคำสั่งหรือในความควบคุมของหน่วยงานรัฐหรือของท้องถิ่น (มาตรา 14) มาตรานี้เป็นกรให้สิทธิแก่กระทรวง ทบวง กรมหรือหน่วยงานอื่นใดของรัฐหรือของท้องถิ่นสามารถที่จะมีลิขสิทธิ์ได้หากงานนั้นได้สร้างสรรค์ขึ้นโดยการจ้างหรือตามคำสั่งหรือในความควบคุมตน เว้นแต่จะได้ตกลงกันไว้เป็นอย่างอื่นโดยทำเป็นลายลักษณ์อักษร เป็นต้น

การได้ลิขสิทธิ์โดยการเป็นผู้รับโอนลิขสิทธิ์จากเจ้าของลิขสิทธิ์ (มาตรา 17) การโอนลิขสิทธิ์นั้นสามารถที่โอนได้ทั้งหมดหรือแต่บางส่วนและจะโอนตลอดอายุแห่งการคุ้มครองหรือกำหนดระยะเวลาก็ได้ หากไม่ได้กำหนดระยะเวลา ให้ถือว่าการโอนมีระยะเวลาสิบปี อีกทั้งการโอนนั้นหากไม่ใช่ทางมรดก ต้องทำเป็นหนังสือ ลงลายมือชื่อผู้โอนและผู้รับโอนเป็นสำคัญ ซึ่งถ้าไม่ทำตามแบบที่กำหนดไว้ในกฎหมาย การโอนนั้นย่อมตกเป็นโมฆะ¹¹⁷ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 152¹¹⁸

ดังนั้น การนํางานที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเผยแพร่โดยปราศจากความยินยอมหรืออนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์ย่อมไม่สามารถที่จะกระทำได้ ยกเว้นเข้าเงื่อนไขว่าด้วยการยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ ตามมาตรา 32 แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 แต่เมื่อพิจารณา มาตรา 32 วรรคแรกแล้ว ไม่ปรากฏขอบเขตชัดเจนว่าสามารถนํางานอันมีลิขสิทธิ์มาใช้ได้แค่ไหน เพียงใด จึงจะไม่กระทบต่อสิทธิประโยชน์ของเจ้าของลิขสิทธิ์ เพราะหากมีกรณีผู้นำงานอันมีลิขสิทธิ์มาใช้ ฝ่ายผู้ที่ใช้งานก็มักจะให้เหตุผลว่าเป็นการใช้งานโดยธรรม ไม่ได้เกิดความเหมาะสมและเจ้าของลิขสิทธิ์ไม่ได้เสียสิทธิประโยชน์แต่อย่างใด ในทางกลับกันผู้เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ก็มักที่จะแสดงว่าตนเสียประโยชน์อันพึงมีพึงได้บนงานที่ถูกละเมิดนั้น นอกจากนี้มาตรา 32 วรรคสองโดยเฉพาะ (1) (2) ก็ไม่มีความชัดเจน กรณีคำว่า บุคคลอื่น หรือญาติสนิทนั้น ควรที่จะเป็น

¹¹⁷ ปริญญา ศิผดุง, กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา, ใน รวมคำบรรยายสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา (เล่มที่ 9), สมัยที่ 59, (กรุงเทพฯ: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2549), 188.

¹¹⁸ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 152 บัญญัติว่า “การใดมิได้ทำให้อุบัติตามแบบที่กฎหมายบังคับไว้ การนั้นเป็นโมฆะ”

ใครบ้าง ทั้งนี้เพราะคำว่าญาติสนิทในคำนิยามหรือความรู้สึคนึกคิดของแต่ละบุคคลอาจจะแตกต่างกันไป จึงอาจก่อให้เกิดปัญหาในการตีความในอนาคตได้ อีกทั้งมาตรา 33 แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 บัญญัติว่า “การกล่าว คัดลอก เลียน หรืออ้างอิงงานบางตอนตามสมควรจากงานอันมีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัตินี้ โดยมีการรับรู้ถึงความเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานนั้น มิให้ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ ถ้าได้ปฏิบัติตามมาตรา 32 วรรคหนึ่ง” เป็นการกล่าวถึงการให้หลักประกันในการทำงานอันมีลิขสิทธิ์มาใช้อ้างอิง โดยที่มีการรับรู้ถึงความเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์นั้น แต่มีประเด็นในรายละเอียดว่าการใช้สิทธิตามมาตรา 33 นั้น ควรจะมีเพียงไร เท่าใด และในการกำหนดให้ต้องมีการรับรู้ถึงความเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์นั้นจะต้องแสดงออกถึงการรับรู้ในปริมาณเพียงใดและในลักษณะใด และพิจารณาข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ในพระราชบัญญัติ พ.ศ. 2537 ก็ไม่ปรากฏให้การทำงานอันมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาใช้เพื่อเผยแพร่พระพุทธศาสนาเป็นหนึ่งในข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์อย่างชัดเจนแต่อย่างใด หากพิจารณาจากคดีด้านลิขสิทธิ์ที่ขึ้นสู่กระบวนการพิจารณาของศาลหรือคำพิพากษา ทิศทางส่วนใหญ่จะเน้นไปในข้อที่ 1 นั่นคือเรื่องของกรวิจัยและการศึกษา แม้ว่าในบางทศนะจะกล่าวว่า ข้อที่ 1 และ 6 น่าจะเป็นข้อยกเว้นที่สามารถปรับเข้ากับกรณีการเผยแพร่ศาสนาได้ แต่ยังไม่ปรากฏบรรทัดฐานคำพิพากษาของศาลเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้แต่อย่างใด ยังคงอาศัยบรรทัดฐานการตีความเทียบเคียงในข้อยกเว้นอื่น ๆ ซึ่งตีความให้น้ำหนักไปในด้านการเรียนการสอนของอาจารย์ในมหาวิทยาลัยหรือสถาบันการศึกษาเป็นหลัก

เมื่อบทบัญญัติการยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ดังกล่าวยังไม่มีความชัดเจน การทำงานอันเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนาเผยแพร่ ซึ่งเป็นการกระทำเพื่อปลูกฝังคุณธรรม ศีลธรรม มีความสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันของสังคม โดยเฉพาะในสังคมไทย ถือว่ารากฐานทางด้านวัฒนธรรม ประเพณีล้วนมีความสัมพันธ์กับปรัชญาหรือแนวคิดพื้นฐานของพระพุทธศาสนาแทบทั้งสิ้น จึงมีความเสี่ยงที่จะเกิดข้อพิพาททางลิขสิทธิ์และเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการเผยแพร่วัฒนธรรมคำสอนปลูกฝังศีลธรรมแก่สมาชิกในสังคมได้

4.2.2 การเผยแพร่งานในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์

การติดต่อสื่อสารของสังคมมนุษย์ในอดีตมีอุปสรรคเกิดขึ้นหลายประการ ทั้งทางด้านระยะทาง เวลาและค่าใช้จ่าย ตั้งแต่การสื่อสารด้วยม้าเร็ว ไปรษณีย์ โทรเลข โทรศัพท์ จนกระทั่งมีการพัฒนาวิทยาการคอมพิวเตอร์ขึ้น การติดต่อสื่อสารจึงได้พัฒนาเป็นแบบเชื่อมโยงโครงข่ายอินเทอร์เน็ต จนกระทั่งปัจจุบันได้ก้าวเข้าสู่ยุคแห่งการสื่อสารไร้พรมแดนทำให้การติดต่อสื่อสารระหว่างกันเป็นไปด้วยความรวดเร็ว สะดวกและค่าใช้จ่ายลดลงอย่างมาก ด้วยอานิสงส์ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีดังกล่าวนี้ ทำให้การสร้างและการเผยแพร่วัตถุแห่งลิขสิทธิ์อันเกี่ยวข้องกับคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นไปอย่างกว้างขวางสอดคล้องกับสภาพและเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าไปเช่นกัน

ในจำนวนนี้มีทั้งงานที่สร้างขึ้นโดยพระสงฆ์ บุคคลธรรมดาทั่วไปและนิติบุคคล อย่างไรก็ตาม มีประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับการเผยแพร่งานทางด้านศาสนาบนอินเทอร์เน็ตบางประการ อาทิ การเชื่อมโยงข้อมูล ซึ่งหากพิจารณาตามหลักแห่งกฎหมายลิขสิทธิ์แล้ว เจ้าของลิขสิทธิ์ย่อมได้รับประโยชน์ทั้งในสิทธิทางเศรษฐกิจและสิทธิในธรรมของงานบนอินเทอร์เน็ต สิทธิทางเศรษฐกิจที่สำคัญมี 2 ประการ ได้แก่ สิทธิในการทำซ้ำหรือดัดแปลงและสิทธิในการเผยแพร่ต่อสาธารณชน สิทธิในการทำซ้ำหรือดัดแปลงจะทำให้ผู้ได้รับงานสร้างสรรค์นั้นต้องรับผิดชอบในการทำซ้ำหรือดัดแปลงงานอันมีลิขสิทธิ์โดยปราศจากอำนาจ ส่วนสิทธิในการเผยแพร่ต่อสาธารณชนจะทำให้ผู้ที่ส่งงานดังกล่าวจะต้องรับผิดชอบในการเผยแพร่งานต่อสาธารณชนโดยปราศจากอำนาจ¹¹⁹ เจ้าของลิขสิทธิ์ย่อมเป็นผู้มีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการเผยแพร่ข้อมูล แต่ยังมีประเด็นที่ว่ากรณีที่เจ้าของเว็บไซต์ได้สร้างเว็บไซต์ของตนและทำการเชื่อมโยงข้อมูลจากเว็บไซต์อื่นที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับข้อมูลบนเว็บไซต์ของตน โดยที่เจ้าของข้อมูลที่ถูกเชื่อมโยงนั้นไม่รับรู้ เหล่านี้ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์หรือไม่เพียงใด การเชื่อมโยงในระดับใดที่ถึงขั้นที่จะเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ และหากว่างานที่ถูกเชื่อมโยงนั้นเป็นงานอันมีเนื้อหาเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระสงฆ์หรือพุทธบริษัทที่ทำการเชื่อมโยงข้อมูลนั้น ๆ จะมีความผิดเกี่ยวกับการละเมิดลิขสิทธิ์หรือไม่ ทั้งนี้เพราะในปัจจุบันมีหลายกรณีที่พระสงฆ์ได้สร้างเว็บไซต์ของตนขึ้นในลักษณะต่าง ๆ โดยที่แต่ละเว็บไซต์นั้น นอกจากจะมีเนื้อหาความรู้ทั่วไปแล้ว ยังมีเนื้อหาเกี่ยวกับวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนาจำนวนมาก โดยที่ข้อมูลเหล่านี้จำนวนไม่น้อยได้ใช้ในกรณีของการเชื่อมโยงข้อมูลไปยังเว็บไซต์อื่น ๆ หรือนำเอาเนื้อหาจากงานอันมีลิขสิทธิ์จากเว็บไซต์อื่น ๆ เช่น บทความ ภาพถ่าย ฯลฯ ขึ้นบนเว็บไซต์ของตน ทั้งนี้แหล่งกำเนิดของงานหรือผู้สร้างสรรค์งานที่แท้จริงไม่ได้รับรู้แต่ประการใด ประเด็นดังกล่าวจึงต้องหาจุดร่วมว่าควรมีมาตรการทางกฎหมายที่จะสร้างดุลยภาพระหว่างผู้สร้างสรรค์งานดังกล่าวกับผู้ใช้งานดังกล่าวไปโพสต์บนเว็บไซต์ได้อย่างเป็นธรรม หรืออยู่ในระดับที่ทั้ง 2 ฝ่ายสามารถยอมรับได้

นอกจากนี้ การเก็บข้อมูลจากการสืบค้นข้อมูลคำสอนของพระพุทธศาสนาลักษณะต่าง ๆ ในอินเทอร์เน็ต ยังแบ่งได้เป็น 2 กรณี คือ กรณีที่ 1 ผู้ใช้คนสุดท้าย ซึ่งเกิดขึ้นในระหว่างที่มีการเรียกใช้ข้อมูลบนอินเทอร์เน็ต โปรแกรมท่องอินเทอร์เน็ต (browser) ส่วนใหญ่จะเก็บข้อมูลของเว็บเพจต่าง ๆ ที่มีการเรียกข้อมูลนั้นมาไว้เพื่อความสะดวกในการใช้งานครั้งต่อไป โดยจะมีการสำเนาข้อมูลนั้นไว้ในหน่วยความจำชั่วคราว หรือในหน่วยบันทึกความจำถาวรก็ได้ ดังนั้นเมื่อผู้ท่องอินเทอร์เน็ตเรียกข้อมูลทางด้านศาสนาเดิมซ้ำ เช่น เมื่อมีการกดปุ่ม Back เพื่อเรียกข้อมูลเดิมที่เพิ่งเรียกมาก่อน

¹¹⁹ สราวุธ ปิตุชาศักดิ์, การคุ้มครองงานอันมีลิขสิทธิ์บนอินเทอร์เน็ต: ปัญหาและข้อเสนอแนะ, วารสารกฎหมาย สุโขทัยธรรมาธิราช, 15(2), (ธันวาคม 2549), 19.

โปรแกรมท่องอินเทอร์เน็ตนั้นก็จะเรียกข้อมูลมาจากหน่วยความจำชั่วคราว โดยไม่จำเป็นต้องเรียกข้อมูลมาจากเว็บเพจนั้นซ้ำอีก

กรณีที่ 2 การเก็บข้อมูลในระดับของผู้ให้บริการเครือข่ายหรือ Server การเก็บข้อมูลนี้จะเป็นการเก็บข้อมูลจำนวนมากของเว็บเพจต่าง ๆ ไว้ ดังนั้น เมื่อผู้ใช้บริการเครือข่ายได้เรียกข้อมูลจากเว็บเพจใดที่มีการสำเนาข้อมูลนั้นไว้ที่ผู้ให้บริการเครือข่ายอยู่แล้ว ข้อมูลนั้นก็จะถูกเรียกมาจากผู้ให้บริการเครือข่ายแล้วส่งไปให้ผู้ให้บริการเครือข่ายนั้นโดยตรง โดยไม่จำเป็นต้องเรียกจากเว็บเพจที่เป็นแหล่งกำเนิดแต่อย่างใด การเก็บข้อมูลในลักษณะเช่นนี้จึงเหมือนเป็นการเก็บข้อมูลต่าง ๆ ไว้แทนเจ้าของเว็บเพจต่าง ๆ แม้ว่าการเก็บสำเนาข้อมูลทั้งในระดับผู้ใช้บริการหรือในระดับผู้ให้บริการเครือข่ายจะช่วยให้การสื่อสารบนอินเทอร์เน็ตเป็นไปด้วยความสะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้น แต่ก็ก่อให้เกิดปัญหาว่า การทำซ้ำสำเนาข้อมูลเช่นนี้จะเป็นการละเมิดสิทธิของเจ้าของเว็บเพจนั้นหรือไม่¹²⁰ นอกจากนี้ยังมีกรณีที่น่าสนใจในการเผยแพร่งานอันมีลิขสิทธิ์ อันบุคคลใด ๆ สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อเผยแพร่หลักธรรมคำสอนของพระบรมศาสดา ซึ่งพบโดยทั่วไปในปัจจุบัน เช่น การเผยแพร่ผ่านงานด้านดนตรีกรรม สิ่งบันทึกเสียงและโสตทัศนวัสดุ เป็นต้นว่า การสร้างบทเพลงเกี่ยวกับธรรมะ บทเพลงถ่ายทอดความเป็นมาเกี่ยวกับวันสำคัญในทางพระพุทธศาสนา การบันทึกเสียงการเทศนา การทำรายการด้านธรรมะเป็นวิดีโอเทป ตลอดจนเกร็ดความรู้ต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนา ฯลฯ งานเหล่านี้แม้ว่าโดยวัตถุประสงค์แล้วสร้างขึ้นเพื่อเผยแผ่ศาสนาธรรม แต่ก็ถือว่างานเหล่านี้เมื่อได้สร้างสรรค์ขึ้นภายใต้กรอบของกฎหมาย ย่อมเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ ผู้สร้างสรรค์งานหรือเจ้าของลิขสิทธิ์เป็นผู้มีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการกระทำการต่าง ๆ ตามความในมาตรา 15 แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 การนำงานดังกล่าวออกเผยแพร่เพื่อสนับสนุนการเผยแผ่ธรรมะของพระภิกษุ องค์การมูลนิธิต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นลักษณะทำซ้ำวีซีดีธรรม ทำซ้ำวิดีโอเทป บันทึกเสียงการเทศนาและทำซ้ำนำไปเผยแพร่ โดยไม่ได้รับอนุญาตหรือการเผยแพร่งานผ่านการแพร่เสียงแพร่ภาพทางเคเบิลทีวีและโทรทัศน์โดยไม่ได้รับอนุญาต เช่น การบันทึกซ้ำรายการที่ออกอากาศแล้วและนำมาออกอากาศซ้ำอีก ย่อมเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ แต่ทั้งนี้ก็มีข้อที่น่าพิจารณาเพิ่มเติมว่า กรณีพระสงฆ์ทำการเชื่อมโยงรายการธรรมที่ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ผ่านไปยังห้องพักของผู้เข้าอบรมในวัด ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงไปพร้อมกับการออกอากาศในเวลาเดียวกัน ดังนี้เป็นการทำซ้ำหรือไม่ เพราะเป็นการเชื่อมโยงไปพร้อมกันกับการออกอากาศ หากพิจารณาความหมายของคำว่า ทำซ้ำ ในมาตรา 4 ซึ่งกำหนดว่า “คัดลอก ไม่ว่าโดยวิธีใด ๆ เลียนแบบทำสำเนา ทำแม่พิมพ์ บันทึกเสียงบันทึกภาพหรือบันทึกเสียงและภาพจากต้นฉบับจากสำเนา หรือจากการโฆษณาในส่วนอันเป็นสาระสำคัญ ทั้งนี้ไม่

¹²⁰ นันทน อินทนนท์, การคุ้มครองลิขสิทธิ์ในยุคเทคโนโลยีสารสนเทศ, สืบค้นเมื่อ 16 กันยายน 2555, จาก

ว่าทั้งหมดหรือบางส่วน” ซึ่งหากถือว่าการกระทำความผิดดังกล่าวเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์แล้ว อาจขัดกับค่านิยมตามมาตรา 4 หรือไม่ อีกทั้งหากว่าการออกอากาศนั้นเป็นการออกอากาศในช่องฟรีทีวี ซึ่งทุกคนสามารถเข้าถึงและรับชมได้โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายแต่อย่างใด การเชื่อมโยงดังกล่าวถือว่าการทำให้เจ้าของลิขสิทธิ์เสียประโยชน์จนเกินควรหรือไม่ อีกทั้งภายหลังผู้เผยแพร่หรือพระภิกษุแสดงธรรมแล้ว เจ้าภาพต้องถวายขลุ่ยจ้อยแด่พระสงฆ์เพื่อใช้สอยตามความจำเป็นสมควรแก่ฐานานุรูป การถวายขลุ่ยจ้อยแด่พระสงฆ์ถือว่าการแสวงหากำไรหรือไม่อย่างไร

กรณีประเด็นดังกล่าว เป็นกรณีทั้งในส่วนที่ปรากฏความผิดชัดเจน เช่น การทำซ้ำ คัดแปลง หรือในกรณีที่ยังเป็นปัญหาและยังไม่สามารถหาข้อยุติที่ชัดเจนได้ ล้วนแต่เป็นข้อกังวลต่อการถูกดำเนินคดีและเป็นอุปสรรคต่อการเผยแพร่ถ่ายทอดธรรมะสู่สาธารณชนทั้งสิ้น ด้วยเหตุนี้จึงควรมีบทบัญญัติเพิ่มเติมให้ประเด็นดังกล่าวให้มีความชัดเจนและสามารถเผยแพร่หลักธรรมผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4.3 สภาพปัญหาการดำเนินคดีในฐานะผู้ใช้งานและผู้เสียหายจากการละเมิดลิขสิทธิ์ในงานที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน

พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการดำเนินคดีการละเมิดลิขสิทธิ์ไว้ใน หมวดที่ 6 ในเรื่องหน้าที่ในการนำสืบ อายุความ แต่โดยรายละเอียดแล้วได้กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ และวิธีพิจารณาคดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ พ.ศ. 2539 รวมแล้วกฎหมายทั้ง 2 ฉบับได้กำหนดขั้นตอนหรือหลักเกณฑ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับการดำเนินคดี เช่น ผู้มีอำนาจในการฟ้อง หน้าที่ในการนำสืบเขตอำนาจและอายุความฟ้องร้อง เป็นต้น การดำเนินคดีที่เกี่ยวกับการละเมิดลิขสิทธิ์ในงานที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา มีประเด็นที่น่าสนใจในส่วนของผู้มีอำนาจฟ้อง ตามที่ได้กล่าวไว้ในข้างต้นแล้วว่า ผู้มีอำนาจฟ้อง ต้องเป็นผู้ที่ได้รับผลเสียหายจากการละเมิดลิขสิทธิ์นั้น ในที่นี้จึงแยกออกเป็น 2 กรณี คือ ผู้มีอำนาจฟ้องในกรณีความผิดทางอาญาและผู้มีอำนาจฟ้องในกรณีความผิดทางแพ่ง

4.3.1 ผู้มีอำนาจฟ้องในกรณีที่เป็นความผิดทางอาญา

การฟ้องบุคคลใดบุคคลหนึ่งในทางอาญานั้น บุคคลนั้น ๆ จะต้องกระทำความผิดในฐานความผิดที่กฎหมายได้บัญญัติและกำหนดโทษไว้ ทั้งนี้เพราะการฟ้องทางอาญานั้นมีเป้าประสงค์เพื่อที่จะให้ผู้ที่กระทำการละเมิดกฎหมายนั้นได้รับโทษในทางอาญา จำเลยหรือผู้ที่ถูกฟ้องก็มีโอกาสได้รับผลเสีย

ต่อจิตใจ ร่างกายและอิสรภาพ หากถูกพิพากษาว่าได้กระทำความผิดจริง กฎหมายจึงได้กำหนดขอบเขตในทางอาญาไว้เป็นพิเศษ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 2 จึงได้กำหนดไว้อย่างชัดเจนว่า “บุคคลจักต้องรับโทษในทางอาญาต่อเมื่อได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้อยู่ในขณะกระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดนั้น ต้องเป็นโทษที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย” เพื่อให้การลงโทษนั้นมีความชัดเจนและเป็นธรรม เป็นไปด้วยความระมัดระวังไม่ได้ลงโทษบนความรู้สึกนึกคิดของบุคคล ในขณะเดียวกันพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ได้กำหนดโทษว่าด้วยการละเมิดลิขสิทธิ์ไว้ในหมวด 8 มาตรา 69 ถึงมาตรา 70 ในกรณีได้กระทำการละเมิดเพื่อการค้าและมาตรา 74 ในกรณีเป็นการละเมิดของนิติบุคคล ส่วนมาตราอื่นๆเป็นการกล่าวในเรื่องโทษแห่งความผิดต่อกระบวนการหรือวิธีพิจารณาความ เช่น ไม่มาให้ถ้อยคำ ขัดขวางเจ้าพนักงาน เป็นต้น

เมื่อเกิดการละเมิดลิขสิทธิ์ขึ้น ผู้มีอำนาจฟ้องในกรณีที่เป็นความผิดทางอาญา กฎหมายกำหนดไว้ว่าต้องเป็นผู้เสียหาย ในที่นี้ก็คือผู้อันได้ชื่อว่าเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์หรือพนักงานอัยการ โดยที่ผู้เสียหายต้องทำการร้องทุกข์และผ่านกระบวนการในการสอบสวนของพนักงานสอบสวนตามกฎหมายก่อน ด้วยเหตุนี้ หากผู้เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์หรือผู้ใช้งานอันมีลิขสิทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นพระภิกษุสงฆ์แล้ว จะทำให้เกิดความไม่เหมาะสมกับสถานภาพ ทั้งนี้เพราะพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ไม่มีบทบัญญัติเป็นการเฉพาะ ทำให้หากมีกรณีละเมิดลิขสิทธิ์เกิดขึ้นในอนาคต พระสงฆ์ต้องเข้าไปดำเนินการเอง ทั้งในฐานะของผู้เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์และผู้ใช้งานอันมีลิขสิทธิ์ ซึ่งอาจเป็นการเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับคดีทางโลกมากเกินไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งการร้องทุกข์ดำเนินคดีทางอาญากับประชาชนที่ทำให้ตนสูญเสียประโยชน์ทางการเงินตรา นั้น ไม่มีความเหมาะสมและจะมีผลกระทบต่อศรัทธาของประชาชน ตลอดจนภาพลักษณ์อันดีงามของพระสงฆ์ได้

4.3.2 ผู้มีอำนาจฟ้องในกรณีที่เป็นความผิดทางแพ่ง

ดังปรากฏความในข้างต้นแล้วว่า การละเมิดลิขสิทธิ์นั้นเป็นความผิดที่ผู้อันได้ชื่อว่าเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ได้สูญเสียสิทธิในทางเศรษฐกิจ อันจะพึงมีพึงได้จากที่ได้สร้างสรรค์งานขึ้นหรือได้ลิขสิทธิ์มาโดยชอบด้วยกฎหมายไม่ว่าในทางใด ๆ เจ้าของลิขสิทธิ์จึงมีสิทธิฟ้องเรียกค่าเสียหายในทางแพ่งได้

จากกรณีของผู้มีอำนาจฟ้องเกี่ยวกับความผิดในการละเมิดลิขสิทธิ์ดังกล่าวทั้งทางแพ่งและทางอาญา จึงมีข้อน่าสังเกตว่า ผู้ที่มีอำนาจฟ้องนั้นต้องเป็นผู้ที่เสียหายหรือพนักงานอัยการในกรณีของคดีอาญาและต้องเป็นผู้เสียหายหรือเจ้าของลิขสิทธิ์ในส่วนของคดีแพ่ง การฟ้องร้องหรือดำเนินคดีดังกล่าวหากพิจารณาแล้ว เหตุแห่งการฟ้องร้องดำเนินคดีอันเนื่องเกี่ยวกับลิขสิทธิ์นั้นย่อมผูกข้อเชื่อมโยงกับผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจทั้งสิ้น กล่าวคือ การละเมิดนั้นทำให้ผู้อันได้ชื่อว่าเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์สูญเสียผลประโยชน์อันจะพึงได้บนงานอันมีลิขสิทธิ์ ซึ่งประเด็นสำคัญที่ต้อง

นำมาพิจารณาอีกประการหนึ่งคือ ความผิดฐานละเมิดลิขสิทธิ์นี้ เป็นความผิดอันยอมความกันได้ซึ่ง เป็นความผิดต่อส่วนตัวตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พนักงานสอบสวนจะมีอำนาจ ทำการสอบสวนได้ก็ต่อเมื่อได้มีคำร้องทุกข์ตามระเบียบแล้วเท่านั้น¹²¹ นั้นหมายความว่า เมื่อ พระสงฆ์ได้สร้างสร้อยงานขึ้น ย่อมเข้าตามหลักเกณฑ์ มาตรา 8 แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ที่ได้บัญญัติว่า “ให้ผู้สร้างสรรค์เป็นผู้มีลิขสิทธิ์ในงานที่ตนได้สร้างสรรค์ขึ้น” พระสงฆ์จึงเป็น ผู้เสียหายจากการถูกละเมิดลิขสิทธิ์ มีสิทธิร้องทุกข์และฟ้องร้องดำเนินคดีตามที่กฎหมายกำหนดไว้ จึงมีประเด็นว่า การที่พระสงฆ์ตามหลักการแล้วเป็นบุคคลต้นแบบแห่งความสัน โดย ละทิ้งซึ่ง โภค ทรัพย์ แต่หากต้องหมกมุ่น ยุ่งเหยิงอยู่กับการดำเนินคดีอันเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกับผลประโยชน์ทาง เศรษฐกิจนั้น อาจไม่เหมาะสมกับสถานภาพแห่งสมณะในทางพระพุทธศาสนาได้

¹²¹ ไซยศ เหมะรัชตะ, คำอธิบายกฎหมายลิขสิทธิ์, 237-238.

บทที่ 5

ศึกษาวิเคราะห์แนวทางและมาตรการทางกฎหมายว่าด้วยลิขสิทธิ์ ในการนำมาปรับใช้กับงานที่เกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

แม้ว่ากฎหมายลิขสิทธิ์จะมีคุณูปการต่อสังคม เพราะได้สร้างกระบวนการหรือเงื่อนไขในการส่งเสริมการสร้างสรรคงานทางด้านต่าง ๆ เป็นต้นว่า การให้สิทธิในการแสดงว่าตนเป็นผู้สร้างสรรคงานนั้นและหวงกันบุคคลอื่นมิให้บิดเบือน ตัดทอน ดัดแปลงหรือกระทำการอื่นใดอันส่งผลกระทบต่อชื่อเสียงของเจ้าของลิขสิทธิ์ อีกทั้งให้สิทธิประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจบนงานที่ได้สร้างสรรคงานนั้น จึงเป็นแรงผลักดันให้ผู้สร้างสรรคได้มีแรงจูงใจในการสร้างสรรคงานที่เป็นประโยชน์ต่อ ๆ ไปอีก แต่ก็ยังมีการสร้างสรรคงานหรือการใช้งานอันมีลิขสิทธิ์บางประการที่ยังมีข้อน่าสังเกตว่าหากกำหนดให้ได้รับการคุ้มครองจะก่อให้เกิดผลกระทบต่อประโยชน์สาธารณะหรือไม่ โดยเฉพาะการสร้างสรรคงานอันมีลักษณะที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนในทางศาสนา เมื่อนำพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 มาพิจารณา ก่อให้เกิดข้อที่น่าสังเกต ดังต่อไปนี้

5.1 มาตรการทางกฎหมายต่อปัญหาความเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา

ภายหลังการสร้างสรรคงาน บุคคลผู้อื่นได้ชื่อว่าเป็นผู้สร้างสรรคหรือเจ้าของลิขสิทธิ์ย่อมได้สิทธิในการกระทำการต่าง ๆ บนงานที่สร้างขึ้นภายใต้กรอบของกฎหมายที่กำหนดไว้แต่ในกรณีของการสร้างสรรคงานอันเกี่ยวเนื่องกับคำสอนและการเผยแผ่ศาสนานั้น ยังมีประเด็นที่น่าพิจารณา ดังนี้

5.1.1 ความเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ของผู้สร้างสรรคงานที่เป็นบุคคลธรรมดา

พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 กำหนดให้บุคคลได้ลิขสิทธิ์ในงานที่ตนได้สร้างขึ้นตามมาตรา 8 ถึงมาตรา 12 โดยงานนั้นต้องเป็นงานประเภทต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ในมาตรา 6 วรรคหนึ่ง ด้วยเหตุนี้การสร้างสรรคงานที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาทางด้านหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา เช่น งานวรรณกรรม สิ่งบันทึกเสียง ภาพยนตร์สารคดี ฯลฯ ที่เกี่ยวกับหลักธรรมของพระพุทธองค์

ผู้สร้างสรรค์งานย่อมได้ลิขสิทธิ์บนงานที่ได้สร้างขึ้น แม้ว่า มาตรา 6 วรรคสอง จะกำหนดให้การคุ้มครองลิขสิทธิ์ไม่ครอบคลุมถึงความคิด หรือขั้นตอน กรรมวิธีหรือระบบ หรือวิธีใช้หรือทำงาน หรือแนวความคิด หลักการ การค้นพบ หรือทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์หรือคณิตศาสตร์ แต่การได้นางานดังกล่าวมานั้นมาเรียบเรียง รวบรวมประกอบเข้ากัน ประยุกต์ สอดแทรกองค์ความรู้ เทคนิคการนำเสนอเฉพาะตัวของผู้สร้างสรรค์งาน โดยยังคงคุณค่าแห่งหลักการที่สำคัญเกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ ผู้สร้างสรรค์ย่อมได้ลิขสิทธิ์บนงานที่ได้สร้างสรรค์ขึ้น จึงมีข้อน่าสังเกตว่า ควรให้การคุ้มครองลิขสิทธิ์แก่งานอันเกี่ยวเนื่องกับหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาหรือไม่ หากว่าให้การคุ้มครองจะกระทบต่อการเผยแผ่พระศาสนาและขัดต่อเจตนารมณ์ของพระพุทธศาสนาหรือไม่ ที่ต้องการให้บุคคลทุกวรรณะ เชื้อชาติ สามารถเข้าถึงหลักธรรมคำสอนอย่างเท่าเทียม จะมีวิธีการทางกฎหมายอื่นใดหรือไม่ ในการสร้างดุลยภาพดังกล่าว เพื่อไม่ให้กระทบกับหลักการที่สำคัญของกฎหมายลิขสิทธิ์และไม่ขัดต่อการสร้างงานด้านหลักธรรมคำสอน ตลอดถึงการเผยแผ่พระศาสนาได้ ทั้งนี้เพราะเมื่อพิจารณาแล้ว แม้ว่าพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 จะได้กำหนดเรื่องการยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ไว้ในมาตรา 32 ก็ตาม แต่ก็ไม่ได้ปรากฏว่ามีข้อความใดที่กำหนดให้การใช้ประโยชน์จากงานอันมีลิขสิทธิ์ เพื่อการเผยแผ่ศาสนานั้น เป็นหนึ่งในข้อยกเว้นดังกล่าว บุคคลทั่วไปที่ประสงค์จะใช้งานอันมีลิขสิทธิ์ เป็นต้นว่า การทำซ้ำหรือดัดแปลง เผยแพร่ต่อสาธารณชน โสตทัศนวัสดุ ภาพยนตร์และสิ่งบันทึกเสียงที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมของพระศาสนา ยังต้องดำเนินการขออนุญาตหรือจ่ายค่าตอบแทนหรือกำหนดเงื่อนไขอื่นใดกับเจ้าของลิขสิทธิ์ตามมาตรา 15 (5)

ผู้วิจัยเห็นว่า หากพิจารณาถึงเจตนารมณ์ในการให้การคุ้มครองลิขสิทธิ์นั้น แม้ว่าส่วนหนึ่งจะเป็นไปเพื่อตอบแทนผลประโยชน์ต่อความวิริยะอุตสาหะพากเพียรของผู้สร้างสรรค์งาน แต่ผลพลอยได้หรือประโยชน์ในทางอ้อมนั้นจะทำให้เกิดการสร้างสรรค์งานที่มีคุณประโยชน์ต่อสังคมประเทศชาติ โดยงานที่สร้างสรรค์ขึ้นแต่ละรุ่นหรือแต่ละยุคสมัยนั้นล้วนเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงขอบเขต องค์ความรู้ แนวคิด ทิศทาง ความเชื่อและกระแสสังคมในยุคสมัยนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี อีกทั้งจะเป็นฐานที่สำคัญต่อการพัฒนาองค์ความรู้ของอนุชนในยุคต่อ ๆ ไปด้วย ดังนั้นการที่จะปฏิเสธการคุ้มครองการสร้างสรรคงานของสามัญชนทั่วไปนั้น ผู้วิจัยเห็นว่ายังไม่ค่อยสมเหตุผลนัก การให้การคุ้มครองงานทางด้านศาสนายังคงมีความจำเป็นดังเช่นการให้การคุ้มครองงานทั่วไป แต่ควรที่จะมุ่งกำหนดให้การใช้งานอันมีลิขสิทธิ์ทางด้านหลักธรรมของศาสนาเป็นหนึ่งในข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 โดยกำหนดขอบเขตหรือบุคคลผู้ใช้งานที่จะเข้าข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ไปในขณะเดียวกันด้วย ทั้งนี้เพราะหากกำหนดให้บุคคลทุกคนสามารถใช้งานอันมีลิขสิทธิ์อันเกี่ยวเนื่องกับคำสอนทางด้านศาสนาได้โดยถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์นั้น จะเป็นการให้สิทธิต่อกลุ่มบุคคลต่าง ๆ อย่างกว้างขวางมากเกินไป อันจะกระทบถึงสิทธิของเจ้าของ

ลิขสิทธิ์จนเกินส่วนได้ การให้สิทธิในการใช้งานดังกล่าวจึงต้องเป็นไปอย่างระมัดระวัง ประเด็นนี้ผู้วิจัยเห็นว่า การกำหนดให้เป็นการใช้งานโดยธรรมนั้น ต้องเป็นการกำหนดข้อยกเว้นเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของบุคคลผู้มีหน้าที่เผยแผ่โดยตรง ในที่นี้ควรหมายเอาเพียง พระภิกษุสงฆ์ เท่านั้น เพื่อให้เกิดการสร้างสรรคงานเกี่ยวกับหลักธรรมอย่างต่อเนื่องและลดจำนวนคดีที่จะเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมหรือการพิจารณาของศาล ผู้มีหน้าที่และประสงค์ในการเผยแผ่หลักธรรมจะมีเครื่องมือสนับสนุนการเผยแผ่ที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

5.1.2 ความเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ของผู้สร้างสรรคงานที่เป็นพระสงฆ์

พระสงฆ์เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการสืบทอดและรักษาพระพุทธศาสนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แม้ว่าคณะสงฆ์ในประเทศไทยจะเป็นนิคายเถรวาท ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นนิกายที่ยังคงศึกษาและยึดถือพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ไม่เปลี่ยนแปลง ซึ่งต่างจากนิกายมหายานที่ได้มีการปรับปรุงแก้ไขข้อปฏิบัติ และหลักคำสอนในบางข้อ อย่างไรก็ตาม ผู้บริหารคณะสงฆ์ได้มีวิสัยทัศน์ในการปรับขบวนของคณะสงฆ์เพื่อให้สอดคล้องกับภาวะแวดล้อมด้านต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทั้งทางด้านการศึกษา วัฒนธรรม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำให้พระสงฆ์มีองค์ความรู้ที่เท่าทันวิทยาการมากขึ้นนอกเหนือจากความรู้ทางด้านพระธรรมวินัย ด้วยเหตุนี้จึงเป็นที่มาของการสร้างสรรคงานของพระสงฆ์ด้านต่าง ๆ เพื่อเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระศาสนา งานที่ได้สร้างขึ้นเหล่านั้นล้วนได้รับการคุ้มครองตามหลักเกณฑ์ในพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ซึ่งกำหนดให้บุคคลได้ลิขสิทธิ์ในงานที่ตนได้สร้างสรรคขึ้น อาทิ งานด้านวรรณกรรม โสตทัศนวัสดุ สิ่งบันทึกเสียง ฯลฯ เมื่อได้ลิขสิทธิ์ในงานที่ได้สร้างขึ้น สิทธิอันตามคิดมาเสมือนเงาตามตัวของลิขสิทธิ์คือสิทธิในการแสดงว่าตนเป็นผู้สร้างสรรคงานและสิทธิทางด้านเศรษฐกิจ โดยเฉพาะสิทธิทางด้านเศรษฐกิจที่กำหนดให้เจ้าของลิขสิทธิ์มีสิทธิเก็บเกี่ยวผลประโยชน์อันจะพึงได้บนงานของตน จึงเกิดข้อกังวลว่า การที่พระสงฆ์เข้าไปเกี่ยวข้องกับสิทธิดังกล่าวมากเกินไปนั้นมีความเหมาะสมเพียงใด หรืออาจจะทำให้ถูกดำเนินคดีจากประชาชนหรือไม่อย่างไร

ต่อกรณีดังกล่าว การที่กฎหมายลิขสิทธิ์กำหนดให้ลิขสิทธิ์แก่ผู้สร้างสรรคงานทุกกรณีที่ได้สร้างงานขึ้นภายใต้กรอบที่กฎหมายกำหนด ถือได้ว่าเป็นหลักการทั่วไปของกฎหมายลิขสิทธิ์ที่ย่อมให้ความคุ้มครองงานที่ได้สร้างสรรคขึ้นด้วยความอุทิศสละ อันเป็นเสมือนเครื่องตอบแทนผลประโยชน์ให้แก่เจ้าของลิขสิทธิ์ ผลประโยชน์ตอบแทนในที่นี้หมายเอาชื่อเสียงกิตติคุณและทรัพย์สินเงินทองนั่นเอง แต่ในกรณีของพระสงฆ์นั้นพระวินัยได้กำหนดไม่ให้พระสงฆ์รับเงินและทอง โดยได้กำหนดไว้ในพระวินัยข้อที่ 37 นิสสัคคียปาจิตติย โกสิยวรรคที่ 2 ลิกขาบทที่ 8 ความว่า “ภิกษุรับเองก็ดี ใช้ให้

ผู้อื่นรับก็ดี ซึ่งเงินและทองหรือยินดีซึ่งเงินและทองที่เขาเก็บไว้เพื่อตน ต้องนิสัสศกียปาจิตติย”¹²² แต่ทั้งนี้มีประเด็นที่น่าพิจารณาว่า คำว่าเงินและทอง ดังที่ปรากฏในพระวินัยนั้นจะหมายความว่ารวมถึงคำว่า เงินหรือธนบัตรในปัจจุบันหรือไม่ เพราะหากพระวินัยข้อนี้หมายถึงตัวที่เป็นเงินและทองจริง ๆ สถานการณ์ปัจจุบันที่พระสงฆ์ไม่ได้รับและถือเอาสิ่งที่เป็นตัวของเงินและทองจริง ๆ แต่หากเปลี่ยนเป็นธนบัตรแล้ว ก็ไม่น่าที่จะเป็นประเด็นปัญหาแต่ประการใด การพิจารณาประเด็นนี้คงไม่มีอะไรดีไปกว่าการพิจารณาถึงเหตุที่มาของพระวินัยข้อดังกล่าว คือในครั้งพุทธกาล สกุลหนึ่งได้ถวายภัตตาหารแก่พระอุปัชฌาย์ทศกัณฐะ เป็นประจำ เย็นวันหนึ่งสกุลนั้นได้แบ่งเนื้อเป็น 2 ส่วน คือ ของครอบครัวส่วนหนึ่ง เตรียมทำถวายท่านพระอุปัชฌาย์ทศกัณฐะส่วนหนึ่ง รุ่งเช้าเด็กในสกุลตื่นแต่เช้า มีด ร้องให้ขอให้เนื้อ สามิจึงให้ภรรยาให้เนื้อส่วนนั้นแก่เด็ก แล้วพูดว่า “เราจักซื้อของอื่นถวายท่านอุปัชฌาย์ทศกัณฐะ” ในเวลาเช้าท่านอุปัชฌาย์ทศกัณฐะถือบาตรเข้าสู่สกุลนั้น สามิได้กล่าวว่า “ท่านเจ้าข้า เมื่อเย็นวานนี้มีเนื้อเกิดขึ้น ผมได้เก็บถวายพระคุณเจ้า แต่ว่าได้ให้เด็กที่ร้องให้ไปในตอนเช้ามืด พระคุณเจ้าจะให้ผมจัดหาอะไรมาถวายด้วยทรัพย์กหาปณะหนึ่งขอรับ” ท่านพระอุปัชฌาย์ทศกัณฐะกล่าวว่า “ท่านจงให้กหาปณะนั้นแหละแก่เรา” บุรุษนั้นได้ถวายกหาปณะ แล้วเพ่งโทษติเตียนว่า “โฉนจึงรับรูปะเหมือนพวกเรา” ภิกษุทั้งหลายได้ยินจึงกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงทรงบัญญัติพระวินัยข้อที่ได้อ้างแล้วข้างต้น หากพิจารณาถึงมูลเหตุที่มาของการบัญญัติแล้วจะเห็นได้ว่าคำว่าเงินทองในสมัยพุทธกาลนั้น หาได้หมายความว่าแค่ตัวที่เป็นเงินหรือว่าทองจริง ๆ ทั้งหมดไม่ แต่คำว่า “เงิน” นั้นหมายความว่ารวมถึงกหาปณะซึ่งใช้ในการแลกเปลี่ยนซื้อขาย โดยที่สามารถสังเกตได้จากประโยคที่ว่า “พระคุณเจ้าจะให้ผมจัดหาอะไรมาถวายด้วยทรัพย์กหาปณะหนึ่งขอรับ” ท่านพระอุปัชฌาย์ทศกัณฐะกล่าวว่า “ท่านจงให้กหาปณะนั้นแหละแก่เรา” นั้นหมายความว่า คำว่าเงินทองในครั้งพุทธกาลนั้น ครอบคลุมถึงกหาปณะซึ่งเป็นหน่วยแลกเปลี่ยนซื้อขาย ดังนั้นการที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติห้ามพระภิกษุไว้ จึงเป็นพระราชประสงค์ครอบคลุมถึงสิ่งเหล่านั้นด้วย ด้วยเหตุนี้เมื่อนำมาพิจารณาเปรียบเทียบถึงขอบเขตและความเหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบันแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่า การยึดถือพระธรรมวินัยในข้อดังกล่าวอย่างเคร่งครัด ก่อนข้างจะเป็นสิ่งที่ยากลำบาก ควรที่จะใช้ความยืดหยุ่นตามสภาพความเป็นจริงของสังคมในปัจจุบันด้วย อีกทั้ง ก่อนที่พระบรมศาสดาจะเสด็จดับขันธปรินิพพานนั้นตรัสกับพระอานนท์ว่า “อานนท์ โดยกาลที่เราล่วงลับไปแล้วสงฆ์จะถอดถอนสิกขาบทเล็กน้อยก็ได้ถ้าต้องการ” เป็นการแสดงให้เห็นถึงเจตนารมณ์ของพระพุทธองค์ในการให้สังคัมภีร์ปรับตัวตามสมควรเมื่อภาวะแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป แต่ทั้งนี้ก็ไม่ได้หมายความว่าควรที่จะปล่อยให้พระสงฆ์เข้าไปเกี่ยวข้องหรือครอบครองทรัพย์สินเงินตราได้อย่างเสรี เพราะพระสงฆ์เป็น

¹²² ปัญญา ใบบางยาง, พระวินัย 227 พุทธบัญญัติจากพระไตรปิฎก สิกขาบทและความเป็นมาก่อนบัญญัติพร้อมคำอธิบายสมบูรณ์แบบ, (กรุงเทพฯ: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, 2548), 205.

สัญลักษณ์หรือต้นแบบแห่งการดำรงชีวิตที่สันโดษพอเพียง ประกอบกับประเทศไทยได้รับการยกย่องว่าเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาของโลก การพิจารณาประเด็นใดก็ตามเกี่ยวกับพระสงฆ์โดยเฉพาะประเด็นการมีลิขสิทธิ์และการจัดการผลประโยชน์อันเกิดจากการสร้างงานอันมีลิขสิทธิ์ด้านหลักธรรมคำสอนของพระสงฆ์จึงต้องใช้ความระมัดระวังรอบคอบเป็นกรณีพิเศษ การกำหนดหรือให้สิทธิ์แก่พระสงฆ์เป็นผู้ได้ลิขสิทธิ์บนงานที่ได้สร้างสรรค์ขึ้นดังเช่นบุคคลทั่วไปนั้นจะเป็นการดึงพระสงฆ์เข้าไปเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์จนมากเกินไปหรือไม่ ทั้งนี้เพราะผลประโยชน์เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความเปราะบางต่อการสูญเสียหรือดำรงตนเกินภาวะความเป็นสมณเพศได้ อีกทั้งยังเสี่ยงต่อการถูกดำเนินคดีเตลิดจากสังคม นำไปสู่ความเสื่อมโทรมของสถาบันสงฆ์ในที่สุด การสร้างดุลยภาพระหว่างพระสงฆ์อันเป็นผู้สร้างสรรค์งาน หลักพระวินัยและสิทธิในการได้รับการคุ้มครองงานที่สร้างสรรค์ขึ้นตามกฎหมายจึงเป็นสิ่งสำคัญต่อการพิจารณา การพิจารณาถึงแนวทางในการสร้างความเป็นธรรมต่อปัญหาดังกล่าว คงไม่สามารถที่จะลงตัวได้หากคำนึงหรือให้น้ำหนักไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง ในสังคมปัจจุบันปฏิเสธไม่ได้ว่าเงินตราเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นและสำคัญในระดับหนึ่งต่อการดำรงชีพ เป็นปัจจัยพื้นฐานในการพัฒนาในด้านต่าง ๆ เช่น การศึกษา วัฒนธรรม ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม เป็นต้น อีกทั้งหากพิจารณาในปัจุบันแล้วพุทธศาสนิกชนยอมรับและยึดหยุ่นต่อการรับเงินทองของพระสงฆ์ในระดับหนึ่ง โดยสังเกตจากการถวายปัจจัยแด่พระสงฆ์ในโอกาสสำคัญ ๆ เช่น การทำบุญงานมงคลและอวมงคลต่าง ๆ แต่หากจะยึดโยงกับการยึดหยุ่นดังกล่าวโดยไม่คำนึงถึงหลักแห่งพระธรรมวินัยก็อาจถูกสังคมเพ่งเล็งได้เช่นกัน ผู้วิจัยเห็นว่า การสร้างสรรค์งานของพระสงฆ์เพื่อสื่อหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาต่อสังคมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่ง แต่การที่ไม่มีบทบาทบัญญัติในกฎหมายลิขสิทธิ์เกี่ยวกับการสร้างงานและการจัดการผลประโยชน์อันจะพึงได้จากงานที่สร้างของพระสงฆ์อย่างชัดเจน โดยยังคงยึดโยงตามหลักการทั่วไปแห่งกฎหมายลิขสิทธินั้นจะยังความเสื่อมโทรมให้แก่สถาบันสงฆ์ แม้ส่วนหนึ่งจะได้สร้างงานที่เป็นคุณูปการต่อสังคม แต่การที่ไม่มีความชัดเจนต่อการจัดการสร้างงานของพระสงฆ์อาจจะทำให้เกิดการสะสมทรัพย์สินส่วนตัวของพระสงฆ์มากยิ่งขึ้น ซึ่งจะเป็นผลเสียมากกว่า แม้ว่าการรับเงินจะเป็นสิ่งที่สังคมยึดหยุ่นยอมรับได้ แต่ก็คงเป็นเพียงระดับหนึ่งเท่านั้น หากเกินเลยจนมากเกินไปก็อาจกระทบต่อความศรัทธาของประชาชนได้ สิ่งที่น่ากังวลยิ่งไปกว่านั้นคือผลกระทบที่จะตามมาจากการสะสมครอบครองทรัพย์สินจนมากเกินไปของพระสงฆ์ โดยอาจเป็นฐานสำคัญต่อการละเมิดพระวินัยต่อ ๆ ไป จนเป็นคำกล่าวที่ติดปากทั่วไปว่า สิ่งที่ทำให้พระเสียความเป็นสมณะ คือ สตรีและสตางค์ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม จากประเด็นที่ก่อให้เกิดข้อกังวلدังกล่าว ผู้วิจัยเห็นว่า การที่จะตัดปัญหาโดยการไม่ให้พระสงฆ์เป็นผู้มีสิทธิใดเลยบนงานที่ตนได้สร้างสรรค์ด้วยความตั้งใจ เพียรพยายามและวิริยะอุตสาหะนั้นไม่น่าที่จะเป็นธรรม โดยเฉพาะสิทธิในการแสดงว่าตนเป็นผู้สร้างสรรค์งาน แต่

ภายใต้สิทธินี้ควรมุ่งสร้างหรือกำหนดการจัดการประโยชน์อันจะได้มาจากการที่ได้สร้างสรรค์ขึ้นด้วย เช่น กำหนดให้สิทธิประโยชน์อันจะพึงได้ตกเป็นขององค์กร มูลนิธิ โดยกำหนดให้พระสงฆ์ผู้สร้างสร้งงานแสดงเจตนารมณ์ว่าผลประโยชน์อันเกิดจากการสร้างสร้งงานนั้น ๆ ให้เป็นขององค์กรหรือมูลนิธิใด ใช้เพื่อการใด เช่น รายได้สมทบมูลนิธิวัดพระบาทน้ำพุหรือในกรณีที่พระผู้สร้างงานไม่ได้กำหนดไว้ให้ผลประโยชน์ตกเป็นของวัดที่พระผู้สร้างสร้งงานสังกัดอยู่ แต่ทั้งนี้ก็ควรกำหนดให้องค์กร มูลนิธิ วัด เหล่านั้นให้ผลประโยชน์ส่วนหนึ่งอันได้จากการสร้างงานให้แก่ผู้สร้างสร้งงาน เพื่อใช้ในกิจที่จะเป็นตามสมควรแก่ฐานานุรูป เพื่อขับเคลื่อนให้เกิดงานสร้างสรรค์ใหม่ ๆ ต่อไปได้อีก โดยที่ไม่ได้เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับผลประโยชน์อันจะได้จากงานอันมีลิขสิทธิ์ที่สร้างขึ้น องค์กร มูลนิธิ วัดซึ่งโดยมากแล้วดำเนินการในรูปของคณะกรรมการ ร่วมกันพิจารณาที่จะให้ประโยชน์บางส่วนสมควรแก่ผู้สร้างงานจึงเป็นสิ่งที่เปิดเผย อีกทั้งยังสามารถตรวจสอบได้ โอกาสในการสะสมและครอบครองทรัพย์สินอันได้จากผลงานด้านลิขสิทธิ์ในอัตราส่วนเกินควรมีโอกาสเกิดขึ้นได้น้อยลง สังคมจะมีโอกาสได้รับรู้ถึงคุณูปการอันดีงามของพระสงฆ์ที่มีต่อสังคมในอีกรูปแบบหนึ่งนอกจากหลักธรรมคำสอน

5.2 มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองการเผยแพร่งานต่อสาธารณะ

การสร้างงานอันเกี่ยวเนื่องกับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนานั้น ถือว่าเป็นการเผยแพร่พระศาสนาที่สำคัญประการหนึ่ง ที่มีส่วนช่วยในการรักษา สืบทอดและจรรโลงให้เกิดความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา แต่ยังมีประเด็นที่น่าพิจารณา 2 ประการดังต่อไปนี้

5.2.1 การเผยแพร่งานในรูปแบบวิธีการทั่วไป

ปัจจุบันสังคมเกิดการพัฒนาทางด้านต่าง ๆ อย่างรวดเร็ว แนวคิดวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมหนึ่งเคลื่อนที่เข้าสู่อีกสังคมหนึ่งอย่างรวดเร็ว ทำให้สังคมต่าง ๆ ต้องปรับตัวอย่างรวดเร็วเพื่อให้เท่าทันต่อความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น สังคมหรือองค์การของพระพุทธศาสนาก็เป็นส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญในสังคมไทยและต้องปรับตัวให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยสามารถพิจารณาได้จากสาขาวิชาที่ศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 แห่ง กล่าวคือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อันเป็นสถาบันการศึกษาชั้นสูงทางด้านพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชน เริ่มมีการปรับตัวโดยเปิดสาขาวิชาอื่นนอกเหนือจากวิชาการทางพระพุทธศาสนา เช่น เศรษฐศาสตร์ สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ ฯลฯ

อีกทั้งสถาบันการศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชนก็เปิดโอกาสให้นักศึกษาด้านพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะพระภิกษุสงฆ์ มีโอกาสได้ศึกษาวิชาการที่หลากหลายยิ่งขึ้น จากการขยายและเปิดโอกาสทางการศึกษาดังกล่าว จึงทำให้เหล่าพุทธบริษัท 4 สามารถที่จะสร้างสรรค์งานทางด้านพระศาสนา ผู้สังคมได้อย่างหลากหลาย โดยเฉพาะงานด้านวรรณกรรมซึ่งพบมากที่สุด ทั้งนี้เพราะมีวิธีการในการสร้างสรรค์ที่ไม่สลับซับซ้อน ไม่ต้องพึ่งพาเทคโนโลยีขั้นสูงเมื่อเทียบกับการสร้างสรรค์งานด้านอื่นๆ เมื่องานที่สร้างขึ้นนั้นได้รับการคุ้มครองตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 แล้ว การนำงานดังกล่าวนั้นมาเผยแพร่โดยปราศจากความยินยอมหรืออนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์จึงเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ ทำให้การเผยแพร่งานอันเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนเต็มไปด้วยข้อจำกัด แม้ว่าพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 จะได้กำหนดเงื่อนไขว่าด้วยการยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ไว้ในมาตรา 32 อันถือได้ว่าเป็นหลักเกณฑ์ในการให้โอกาสสาธารณะเข้าถึงงานอันมีลิขสิทธิ์ โดยบัญญัติว่า “การกระทำแก่งานอันมีลิขสิทธิ์ของบุคคลอื่นตามพระราชบัญญัตินี้ หากไม่ขัดต่อการแสวงหาประโยชน์จากงานอันมีลิขสิทธิ์และหากไม่กระทบกระเทือนถึงสิทธิอันชอบด้วยกฎหมายของเจ้าของลิขสิทธิ์เกินสมควร มิให้ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์

ภายใต้บังคับบทบัญญัติในวรรคหนึ่ง การกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งแก่งานอันมีลิขสิทธิ์ตามวรรคหนึ่ง มิให้ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ ถ้าได้กระทำได้ดังต่อไปนี้

- (1) วิจัยหรือศึกษางานนั้น อันมิใช่การกระทำเพื่อหากำไร
- (2) ใช้เพื่อประโยชน์ของตัวเอง หรือเพื่อประโยชน์ของตนเองและผู้อื่นในครอบครัว หรือญาติสนิท
- (3) ดิชม วิจารณ์ หรือแนะนำผลงานโดยมีการรับรู้ถึงความเป็นเจ้าของในงานลิขสิทธิ์นั้น
- (4) เสนอรายงานข่าวทางสื่อสารมวลชนโดยมีการรับรู้ถึงความเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์นั้น
- (5) ทำซ้ำ คัดแปลง นำออกแสดง หรือทำให้ปรากฏเพื่อประโยชน์ในการพิจารณาของศาลหรือเจ้าพนักงานซึ่งมีอำนาจตามกฎหมาย หรือในการรายงานผลการพิจารณาดังกล่าว
- (6) ทำซ้ำ คัดแปลง นำออกแสดง หรือทำให้ปรากฏโดยผู้สอน เพื่อประโยชน์ในการสอนของตน อันมิใช่การกระทำเพื่อหากำไร
- (7) ทำซ้ำ คัดแปลงบางส่วนของงาน หรือตัดตอนหรือทำบทสรุปโดยผู้สอนหรือสถาบันศึกษา เพื่อแจกจ่ายหรือจำหน่ายแก่ผู้เรียนในชั้นเรียนหรือในสถาบันศึกษา ทั้งนี้ ต้องไม่เป็นการกระทำเพื่อหากำไร
- (8) นำงานนั้นมาใช้เป็นส่วนหนึ่งในการถามและตอบในการสอบ”

จะเห็นได้ว่าแม้ว่าบทบัญญัตินี้ดังกล่าวจะกำหนดให้บุคคลได้มีโอกาสในการเข้าถึงงานสร้างสรรค์อันทรงคุณค่า โดยเฉพาะงานด้านหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา อันเป็นรากฐาน

ที่สำคัญของชาติ แต่ก็มีคลุมเครือในบางประเด็น เช่น มาตรา 32 วรรคหนึ่ง กำหนดมิให้เป็นการละเมิดลิขสิทธิ์หากการกระทำนั้นไม่ขัดต่อการแสวงหาประโยชน์และไม่กระทบกระเทือนถึงสิทธิอันชอบด้วยกฎหมายของเจ้าของลิขสิทธิ์เกินสมควร แต่ไม่ได้กำหนดให้เกิดความชัดเจนว่า คำว่า “ไม่ขัดต่อการแสวงหาประโยชน์และกระทบกระเทือนถึงสิทธิอันชอบด้วยกฎหมายของเจ้าของลิขสิทธิ์” นั้นมีขอบเขตมากน้อยเพียงใด ทั้งนี้เพราะมาตรฐานของคำว่าไม่ขัดต่อการแสวงหาประโยชน์และกระทบถึงสิทธิอันชอบด้วยกฎหมายของเจ้าของลิขสิทธิ์และผู้ใช้งานนั้นย่อมมีขอบเขต การชี้วัดที่แตกต่างกัน หากพิจารณาตามแนวแห่งคำพิพากษาที่ปรากฏในปัจจุบันนั้น เช่น คำพิพากษาที่ 1908/2546 ที่กำหนดให้จำนวนหรือขนาดของการนำงานอันมีลิขสิทธิ์ไปใช้มีผลต่อการวินิจฉัยของศาล โดยเท่าที่ปรากฏนั้นการที่จะเข้าข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ต้องเป็นการนำไปใช้เพียงบางส่วนเท่านั้น การนำงานทั้งเล่มไปทำซ้ำและแจกจ่ายให้แก่ประชาชนอาจจะเข้าข่ายการละเมิดลิขสิทธิ์ได้ ทั้งนี้เพราะฝ่ายผู้เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์อาจอ้างว่าเป็นการกระทำที่ขัดต่อการแสวงหาประโยชน์ของเจ้าของลิขสิทธิ์ได้ อาทิ พระภิกษุ ก. นำหนังสือเกี่ยวกับปรัชญาการดำเนินชีวิตเชิงพุทธที่เขียนโดยนาย ข. มาสำเนาแจกประชาชนผู้มาฟังพระภิกษุ ก. เทศน์ในวันพระ จำนวน 15 เล่ม เช่นนี้ อาจถือได้ว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ ดังนั้นการที่ไม่มีกฎหมายกำหนดให้ชัดเจนเป็นการเฉพาะนี้ นอกจากจะเป็นอุปสรรคในการเผยแพร่คำสอนต่อสาธารณชนแล้ว ยังอาจทำให้เกิดข้อพิพาททางลิขสิทธิ์เพิ่มมากขึ้น อีกทั้ง มาตรา 32 วรรคสอง โดยเฉพาะ (1) และ (2) ที่กำหนดให้การวิจัยและการศึกษาที่ไม่แสวงหากำไร การใช้ประโยชน์เพื่อตนเองหรือผู้อื่นในครอบครัวหรือญาติสนิท ก็ยังไม่มีความชัดเจน โดยคำว่า บุคคลอื่น หรือญาติสนิทนั้น ควรที่จะเป็นใครบ้างและอยู่ในสถานภาพใดของผู้ใช้งาน ทั้งนี้เพราะคำว่าญาติสนิทในคำนิยามหรือความรู้สึกนึกคิดของแต่ละบุคคลอาจจะแตกต่างกันไป จึงอาจก่อให้เกิดปัญหาในการตีความในอนาคตได้ นอกจากนี้ มาตรา 33 แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 บัญญัติว่า “การกล่าว คัดลอก เลียน หรืออ้างอิงงานบางตอนตามสมควรจากงานอันมีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัตินี้ โดยมีการรับรู้ถึงความเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานนั้น มิให้ถือได้ว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ ถ้าได้ปฏิบัติตามมาตรา 32 วรรคหนึ่ง” ซึ่งกล่าวถึงการให้หลักประกันในการนำงานอันมีลิขสิทธิ์มาใช้อ้างอิง โดยที่มีการรับรู้ถึงความเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์นั้น อาจมีประเด็นในรายละเอียดว่าการใช้สิทธิตามมาตรา 33 นั้น ควรจะมีเพียงไรเท่าใดและในการกำหนดให้ต้องมีการรับรู้ถึงความเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์นั้นจะต้องแสดงออกถึงการรับรู้ในปริมาณเพียงใดและในลักษณะใด จากกรณีทั้งหมดจะเห็นได้ว่ายังมีเงื่อนไขอีกหลายประการที่ยังคงเป็นปัญหาและมีความเสี่ยงต่อการถูกดำเนินคดีหากได้นำงานดังกล่าวมาใช้ประโยชน์ในการเผยแพร่ศาสนา ปัญหาและเงื่อนไขต่าง ๆ ยังคงต้องอาศัยเวลาและยังทรงบรรทัดฐานคำพิพากษาที่แน่ชัดในการกำหนดกรอบขอบเขตที่แน่นอนต่อกรณีอันเป็นข้อสงสัยดังกล่าว นั้นหมายถึงโอกาสหรือความ

เสี่ยงที่จะถูกดำเนินคดีเกี่ยวกับการใช้งานเหล่านี้ยังคงมีอยู่ต่อไป ซึ่งอาจกระทบต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาได้ ผู้วิจัยเห็นว่าปัญหาดังกล่าวยังหาข้อสรุปอันเป็นประโยชน์ที่ชัดเจนไม่ได้ หากรอให้มีคำพิพากษาถึงแนวทางที่ชัดเจนก็อาจต้องใช้ระยะเวลาและอาจมีความเสียหายเกิดขึ้นทั้งในส่วนของจิตใจและทรัพย์สิน การแก้ปัญหาดังกล่าวจึงควรมุ่งกำหนดให้มีการใช้งานอันมีเนื้อหาเกี่ยวกับหลักธรรมเพื่อการเผยแผ่ศาสนาเป็นหนึ่งในข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ ทั้งนี้เพราะในเชิงหลักการถือว่าการเผยแผ่ศาสนา เป็นการกระทำเพื่อปลูกฝังคุณธรรม ศีลธรรมให้แก่สังคม เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันของสังคมอย่างปกติสุข ดังนั้นการที่ไม่มิบบทบัญญัติไว้ในกรณีดังกล่าวอาจเป็นอุปสรรคต่อการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนและศีลธรรมในสังคมได้ ทั้งนี้หากพิจารณาจากคดีด้านลิขสิทธิ์ที่ขึ้นสู่กระบวนการพิจารณาของศาล บรรทัดฐานส่วนใหญ่จะเน้นในเรื่องของการวิจัย การศึกษาและการเรียนการสอนของอาจารย์ในมหาวิทยาลัยหรือสถาบันการศึกษาเป็นหลัก แม้ว่าในบางทศนะจะกล่าวว่า ข้อที่ 1 และ 6 น่าจะเป็นข้อยกเว้นที่สามารถปรับเข้ากับกรณีการเผยแผ่ศาสนาได้ แต่จากคำพิพากษาในปัจจุบันยังไม่ปรากฏบรรทัดฐานที่ชัดเจนเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้แต่ประการใด จึงยังไม่มีหลักประกันที่ชัดเจนต่อการนำไปใช้เพื่อการเผยแผ่พระศาสนาของพระสงฆ์แต่อย่างใด

5.2.2 การเผยแพร่งานในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์

การติดต่อสื่อสารนับได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของสังคมมนุษย์ ซึ่งได้วิวัฒนาการมาเป็นลำดับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จนกระทั่งเกิดการพัฒนาทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและคอมพิวเตอร์ขึ้น ทำให้การติดต่อสื่อสารระหว่างกันง่ายและสะดวกมากยิ่งขึ้น ด้วยอันสืบจากความก้าวหน้าแห่งเทคโนโลยีดังกล่าวนี้ทำให้เกิดการสร้างวัตถุแห่งลิขสิทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับคำสอนทางพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ บุคคลทั่วไปและนิติบุคคลเป็นจำนวนมาก แต่ยังมีประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับการเผยแพร่งานทางด้านศาสนาในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์บางประการ ดังนี้

5.2.2.1 การเผยแพร่งานในรูปแบบการเชื่อมโยงข้อมูล มาตรา 15 แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ได้กำหนดให้เจ้าของลิขสิทธิ์มีสิทธิในงานแต่เพียงผู้เดียวทั้งสิทธิประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจและสิทธิในธรรม สิทธิทางเศรษฐกิจที่สำคัญมี 2 ประการ ประการแรก สิทธิในการทำซ้ำหรือดัดแปลง และ ประการสุดท้าย สิทธิในการเผยแพร่ต่อสาธารณชน ด้วยเหตุนี้ เจ้าของลิขสิทธิ์ย่อมเป็นผู้มีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการเผยแพร่ข้อมูล ดังนั้น การที่พระสงฆ์ได้ทำการเชื่อมโยงข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลบนเว็บไซต์ของตนจากเว็บไซต์อื่น โดยที่เจ้าของข้อมูลที่ถูกเชื่อมโยงนั้นไม่รับรู้ เป็นการละเมิดลิขสิทธิ์หรือไม่เพียงใด การเชื่อมโยงในระดับใดที่ถึงขั้นเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ อาทิ พระภิกษุ ข ได้สร้างเว็บไซต์ของตนขึ้นเพื่อให้สาธารณชนได้ทราบความเป็นมาของวัดที่สังกัดอยู่ ตลอดถึงเนื้อหาเกี่ยวกับวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนาจำนวนมาก โดยที่ข้อมูลเหล่านี้จำนวนไม่น้อยได้ใช้ในกรณีของการเชื่อมโยงข้อมูลไปยังเว็บไซต์อื่น ๆ ที่ขึ้นบนเว็บไซต์ของ

ตนและแหล่งกำเนิดของงานหรือผู้สร้างสรรค์งานที่แท้จริงไม่ได้รับรู้แต่ประการใด อีกทั้งในหน้าแรกของบางเว็บไซต์อันเป็นเว็บฐานข้อมูลเดิมนั้นได้มีการโฆษณาต่าง ๆ อันเป็นการสนับสนุนรายได้ของผู้สร้างเว็บไซต์ การเชื่อมโยงข้อมูลโดยตรงไปที่หน้าเว็บนั้น (deep link) อาจทำให้ผู้เป็นเจ้าของเว็บไซต์ที่ถูกเชื่อมโยงนั้นเสียสิทธิอันจะพึงมีพึงได้จากการโฆษณาเหล่านั้นได้ ปัญหาที่ปรากฏข้อพิพาทในประเทศสกอตแลนด์ ในคดี Shetland Times Ltd. V. Wills จำเลยคือ Shetland News เป็นเจ้าของเว็บไซต์ที่รวบรวมข่าวสารต่าง ๆ ได้จัดทำหัวข้อข่าวในแต่ละวันโดยลอกข้อความมาจากหัวข้อข่าวในเว็บไซต์ของโจทก์คือ Shetland Times โดยจำเลยได้ทำลิงค์จากหัวข้อข่าวในเว็บไซต์ของตนเองให้เชื่อมโยงไปที่เว็บเพจในหน้าข่าวของโจทก์ ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงโดยไม่ผ่านเว็บเพจแรกของโจทก์ก่อน ทำให้โจทก์ที่ต้องการขายเนื้อที่โฆษณาในเว็บไซต์ได้รับเสียหาย ในคดีนี้ศาลมีคำสั่งห้ามชั่วคราวไม่ให้จำเลยทำลิงค์เชื่อมโยงข้อมูลมายังโจทก์เนื่องจากอาจถือเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ได้ แต่ที่สุดทั้งสองฝ่ายสามารถตกลงกันได้ก่อนมีคำพิพากษาของศาล จึงทำให้กรณีดังกล่าวยังไม่มียุติข้อสรุปที่ชัดเจนว่าท้ายที่สุดแล้วเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์หรือไม่ แม้ในขณะปัจจุบันนี้จะไม่ปรากฏการฟ้องร้องดำเนินคดีในกรณีดังกล่าวก็ตาม แต่ปรากฏว่าปัจจุบันจำนวนผู้ใช้งานอินเทอร์เน็ตเพื่อการต่าง ๆ โดยเฉพาะเพื่อประกอบอาชีพหารายได้นั้นเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว หากไม่กำหนดให้กฎหมายมีความชัดเจนอาจก่อให้เกิดกรณีพิพาทขึ้นในอนาคตได้

การเก็บข้อมูลจากการสืบค้นข้อมูลคำสอนของพระพุทธศาสนาในอินเทอร์เน็ตโดยสามารถแบ่งได้เป็น 2 กรณี กล่าวคือ กรณีที่ 1 ผู้ใช้คนสุดท้าย ซึ่งเกิดขึ้นในระหว่างที่มีการเรียกใช้ข้อมูลบนอินเทอร์เน็ต โปรแกรมท่องอินเทอร์เน็ต (browser) ส่วนใหญ่จะเก็บข้อมูลของเว็บเพจต่าง ๆ ที่มีการเรียกข้อมูลนั้นมาไว้เพื่อความสะดวกในการใช้งานครั้งต่อไป โดยจะมีการสำเนาข้อมูลนั้นไว้ในหน่วยความจำชั่วคราว หรือในหน่วยบันทึกความจำถาวรก็ได้ ดังนั้นเมื่อผู้ท่องอินเทอร์เน็ตเรียกข้อมูลทางด้านศาสนาเดิมซ้ำ เช่น เมื่อมีการกดปุ่ม Back เพื่อเรียกข้อมูลเดิมที่เพิ่งเรียกมาก่อน โปรแกรมท่องอินเทอร์เน็ตนั้นก็จะเรียกข้อมูลมาจากหน่วยความจำชั่วคราว โดยไม่จำเป็นต้องเรียกข้อมูลมาจากเว็บเพจนั้นซ้ำอีก กรณีดังกล่าวนี้ได้มีแนวคิดเป็น 2 แนว กล่าวคือ แนวคิดที่ว่า การท่องอินเทอร์เน็ตซึ่งต้องมีการทำซ้ำงานอันมีลิขสิทธิ์ในหน่วยความจำชั่วคราวก็ย่อมเป็นอยู่ในความหมายของการทำซ้ำงานอันมีลิขสิทธิ์ อีกแนวคิดหนึ่งเห็นว่า การทำซ้ำชั่วคราวไม่ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ เพราะการทำซ้ำเช่นนี้เกิดขึ้นเพราะระบบการทำงานโดยปกติของคอมพิวเตอร์ ทั้งนี้เพราะหากปิดเครื่องคอมพิวเตอร์แล้วก็จะไม่สามารถเรียกข้อมูลนั้น ๆ กลับมาใช้อีก จึงไม่น่าที่จะอยู่ในข่ายแห่งการทำซ้ำตามกฎหมาย ในส่วนของการทำซ้ำข้อมูลที่จัดเก็บในหน่วยความจำถาวรนั้น แม้ว่าจะมีการปิดเครื่องคอมพิวเตอร์ไว้แล้ว เมื่อเปิดเครื่องขึ้นใหม่อีกครั้งหนึ่ง ก็ยังสามารถเรียกข้อมูลจากหน่วยความจำนั้นมาใช้อีกครั้งหนึ่งได้ โดยที่ไม่จำเป็นต้องเข้าสู่ระบบอินเทอร์เน็ตและ

เรียกข้อมูลนั้นจากแหล่งกำเนิดอีก ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าในกรณีนี้น่าจะถือว่าเป็นการทำซ้ำ ทั้งนี้เพราะการทำซ้ำในลักษณะนี้น่าจะเป็นการแสดงเจตนาของผู้ใช้งานได้อย่างชัดเจนมากกว่าการจัดเก็บข้อมูลไว้ในความจำชั่วคราว โดยผู้ใช้งานต้องทราบเบื้องต้นแล้วว่าระบบคอมพิวเตอร์หรือโปรแกรมท่องอินเทอร์เน็ตของตนนั้นมีระบบการจัดเก็บข้อมูลและกำหนดให้มีการจัดเก็บข้อมูลนั้นไว้อีก แต่หากผู้ใช้สามารถที่จะพิสูจน์ได้ว่าตนไม่ทราบว่าโปรแกรมการใช้งานอินเทอร์เน็ตของตนนั้นสามารถเก็บข้อมูลเว็บต่างๆ ที่เข้าใช้งานมา ก็เป็นสิ่งที่ต้องพิจารณาเป็นกรณีไป เป็นต้น ในกรณีที่ 2 การเก็บข้อมูลในระดับของผู้ให้บริการเครือข่ายหรือ Server การเก็บข้อมูลนี้จะเป็นการเก็บข้อมูลจำนวนมากของเว็บเพจต่าง ๆ ไว้ ดังนั้นเมื่อผู้ใช้บริการเครือข่ายได้เรียกข้อมูลจากเว็บเพจใดที่มีการสำเนาข้อมูลนั้นไว้ที่ผู้ให้บริการเครือข่ายอยู่แล้ว ข้อมูลนั้นก็จะถูกเรียกมาจากผู้ให้บริการเครือข่ายแล้วส่งไปให้ผู้ให้บริการเครือข่ายนั้นโดยตรง โดยไม่จำเป็นต้องเรียกจากเว็บเพจที่เป็นแหล่งกำเนิดแต่อย่างใด การเก็บข้อมูลในลักษณะเช่นนี้จึงเหมือนเป็นการเก็บข้อมูลต่าง ๆ ไว้แทนเจ้าของเว็บเพจต่าง ๆ แม้ว่าการเก็บสำเนาข้อมูลทั้งในระดับผู้ใช้บริการหรือในระดับผู้ให้บริการเครือข่ายจะช่วยให้การสื่อสารบนอินเทอร์เน็ตเป็นไปโดยสะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้น แต่ก็ได้ก่อให้เกิดปัญหาว่าการทำซ้ำสำเนาข้อมูลเช่นนี้จะเป็นการละเมิดสิทธิของเจ้าของเว็บเพจนั้นหรือไม่ ส่วนจะเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์หรือไม่ คงต้องนำความในมาตรา 32 วรรคหนึ่ง มาประกอบการพิจารณาด้วย ปัญหาเหล่านี้หลายประเทศรวมทั้งประเทศไทยยังไม่มีข้อสรุปเป็นที่ยุติ ทำให้การใช้งานอันมีลิขสิทธิ์บนอินเทอร์เน็ตสารสนเทศเพื่อการเผยแผ่ศาสนาในประเทศไทยยังคงไม่มีความชัดเจน

5.2.2.2 การเผยแพร่งานในรูปแบบดนตรีกรรม ดนตรีกรรมเป็นงานอีกประเภทหนึ่งที่มีอิทธิพลและทรงพลังอำนาจอย่างยิ่งต่อสาธารณชนในปัจจุบัน งานดนตรีกรรมอาจทำให้สังคมหนึ่งสามารถมีอิทธิพลต่ออีกสังคมหนึ่งได้ เช่น ดนตรีแนว K POP, KUNG NUM ของเกาหลีหรือแนว Hip-Hop ของสหรัฐอเมริกา ที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย โดยเฉพาะในระดับเยาวชน จะเห็นได้ว่างานด้านดนตรีเป็นงานที่สามารถที่จะสื่อเข้าถึงสาธารณชนได้อย่างกว้างขวางและรวดเร็ว ดังนั้นจึงได้เห็นความพยายามงานด้านดนตรีกรรมเป็นส่วนหนึ่งของการเผยแผ่ศาสนา เพื่อให้กลมกลืนต่อกระแสโลกาภิวัตน์และง่ายต่อการเข้าถึง เช่น การเผยแผ่ของคริสต์ศาสนา เป็นต้น พระพุทธศาสนาจึงนำงานด้านดนตรีกรรมมาเป็นส่วนหนึ่งของการเผยแผ่หลักธรรม เพื่อให้เกิดความน่าสนใจและตรงกับจริตหรืออุปนิสัยของผู้รับสารในระดับต่าง ๆ โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่ การสร้างสรรค์งานด้านดนตรีกรรมอันเกี่ยวข้องกับคำสอนในทางพระพุทธศาสนาปัจจุบันปรากฏอย่างมากมาย เช่น เพลงอนาลโย เพลงไหว้พระเกษแก้วจุฬามณี เพลงอย่าทำผิด ฯลฯ ซึ่งแต่ละบทเพลงที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นนั้นย่อมเป็นงานที่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายลิขสิทธิ์ แต่ก็ปรากฏอย่างมากมายเช่นกันต่อการทำซ้ำในรูปแบบต่าง ๆ เช่น หนังสือ แผ่นซีดี เป็นต้น เพื่อเผยแผ่ต่อ

สาธารณชน โดยเฉพาะในโอกาสสำคัญ เช่น งานทำบุญบ้าน งานครบรอบอายุประจำปี ฯลฯ โดยการทำซ้ำนี้ปรากฏทั้งในส่วนของมราวาสและบรรพชิต การกระทำดังกล่าวเป็นการกระทำโดยละเมิดต่อกฎหมาย โดยเฉพาะมาตรา 15 แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ซึ่งกำหนดให้เจ้าของลิขสิทธิ์เป็นผู้มีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการทำซ้ำหรือดัดแปลง เผยแพร่งานที่สร้างสรรค์ขึ้นนั้นต่อสาธารณชน การกระทำดังกล่าวจึงอาจถูกดำเนินคดีทั้งทางแพ่งและทางอาญาจากเจ้าของลิขสิทธิ์ได้ อีกทั้งมาตรา 17¹²³ แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ที่ได้ให้สิทธิเจ้าของงานลิขสิทธิ์สามารถที่จะโอนลิขสิทธิ์ในงานใด ๆ ของตนให้แก่บุคคลอื่นได้ โดยสามารถโอนทั้งหมดหรือเป็นแต่เพียงบางส่วนและสามารถกำหนดระยะเวลาหรือไม่กำหนดระยะเวลาก็ได้ โดยที่บุคคลอื่นนี้สามารถเป็นได้ทั้งบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคล ผู้อันได้ชื่อว่าเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์คนใหม่นี้ย่อมได้สิทธิในการทำซ้ำและเผยแพร่งานที่ได้รับโอนมาต่อสาธารณชน รวมถึงสิทธิในการกีดกันบุคคลอื่นทำซ้ำหรือเผยแพร่งานโดยไม่ได้รับอนุญาต แม้ว่าที่ผ่านมาจะไม่ค่อยปรากฏให้เห็นถึงการฟ้องร้องดำเนินคดีจากเจ้าของลิขสิทธิ์อย่างชัดเจนก็ตาม แต่ก็ยังคงไม่สามารถทำให้ความเสียหายต่อการถูกดำเนินคดีหมดไป โดยเฉพาะสังคมทุนนิยมของไทย จึงเกิดข้อกังวลอันอาจจะเกิดขึ้นแก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการเผยแพร่งานพุทธศาสนาในอนาคตได้ นอกจากนี้ มาตรา 36 แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ได้บัญญัติว่า “การนำงานนาฏกรรมหรือดนตรีกรรมออกแสดงเพื่อเผยแพร่ต่อสาธารณชนตามความเหมาะสม โดยมีได้จัดทำขึ้นหรือดำเนินการเพื่อกำไรเนื่องจากการจัดให้มีการเผยแพร่ต่อสาธารณชนนั้น และมีได้จัดเก็บค่าเข้าชมไม่ว่าโดยทางตรงหรือโดยทางอ้อม และนักแสดงไม่ได้รับค่าตอบแทนในการแสดงนั้น มิให้ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ หากเป็นการดำเนินการโดยสมาคม มูลนิธิ หรือองค์การอื่นที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการสาธารณกุศล การศึกษา การศาสนา หรือการสังคมสงเคราะห์ และได้ปฏิบัติตามมาตรา 32 วรรคหนึ่ง” ซึ่งเป็นข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ประการหนึ่งของงานด้านดนตรีกรรมที่มีให้ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ หากว่าการเผยแพร่งานด้านดนตรีกรรมนั้นเป็นการกระทำที่ไม่แสวงกำไรทั้งทางตรงและทางอ้อม และต้องเป็นการดำเนินการของสมาคม มูลนิธิ หรือองค์การอื่นที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการสาธารณกุศล การศึกษา การศาสนา หรือการสังคมสงเคราะห์ และต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขของมาตรา 32 วรรคหนึ่ง คือ ต้องไม่กระทบถึงสิทธิของเจ้าของลิขสิทธิ์จนเกินส่วนด้วย จึงมีประเด็นที่น่าพิจารณาว่า มาตรา 36

¹²³ พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537, มาตรา 17 บัญญัติว่า “ลิขสิทธิ์นั้นย่อมโอนให้แก่กันได้

เจ้าของลิขสิทธิ์อาจโอนลิขสิทธิ์ของตนทั้งหมดหรือแต่บางส่วนให้แก่บุคคลอื่นได้ และจะโอนให้โดยมีกำหนดเวลาหรือตลอดอายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ก็ได้

การโอนลิขสิทธิ์ตามวรรคสองซึ่งมิใช่ทางมรดกต้องทำเป็นหนังสือลงลายมือชื่อผู้โอนและผู้รับโอน ถ้าไม่ได้กำหนดระยะเวลาไว้ในสัญญาโอน ให้ถือว่าเป็นการโอนมีกำหนดระยะเวลาสิบปี”

ครอบคลุมถึงการดำเนินการเพื่อสาธารณกุศลเพียงพอหรือไม่ เช่น พระภิกษุในฐานะที่เป็นปัจเจกบุคคลเป็นผู้ดำเนินการให้จัดแสดงดังกล่าว ไม่ได้ดำเนินการในฐานะองค์การ สมาคม ฯลฯ โดยการดำเนินการดังกล่าวนี้ได้อ้างอิงค่าเข้าชมเพื่อสมทบทุนการสาธารณกุศลเพื่อการเผยแผ่พระศาสนา ยังไม่ปรากฏชัดเจนว่าทบบุญติดตาม มาตรา 36 มีความครอบคลุมหรือไม่เพียงใด การทำซ้ำและการจัดการแสดงดังกล่าวยังคงไม่มีความชัดเจนและบรรทัดฐานที่แน่ชัด ซึ่งอาจเป็นอุปสรรคต่อการนำงานด้านดนตรีกรรมมาสนับสนุนการเผยแผ่ธรรมได้

5.2.2.3 การเผยแพร่งานในรูปแบบโสตทัศนวัสดุ งานด้านโสตทัศนวัสดุเป็นอีกหนึ่งงานหนึ่งที่สามารถเข้าถึงสาธารณชนได้อย่างรวดเร็ว โดยมาตรา 4 ได้กำหนดนิยามไว้ว่า งานด้านโสตทัศนวัสดุ หมายความว่า งานอันประกอบด้วยลำดับของภาพโดยบันทึกลงในวัสดุไม่ว่าจะมีลักษณะอย่างใด อันสามารถที่จะนำมาเล่นซ้ำได้อีก โดยใช้เครื่องมือที่จำเป็นสำหรับการใช้วัสดุนั้น และให้หมายความรวมถึงเสียงประกอบงานนั้นด้วย ในที่นี้หมายถึง วิดีโอเทป V.C.D หรือ D.V.D ภาพสไลด์ ภาพแสดงของเพาเวอร์พอยท์ ที่สร้างในโอกาสต่าง ๆ อาทิ วิชิต วิดีโอเทปหรือดีวีดี ภาพสไลด์ ที่เกี่ยวกับพุทธประวัติ วิชิตนำเสนอรูปแบบการเทศนา หรือการบรรยายธรรมในลักษณะต่าง ๆ งานด้านโสตทัศนวัสดุเหล่านี้เป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ จึงมีข้อสงสัยว่า การนำงานดังกล่าวเหล่านี้ไปช่วยหรือเสริมในการเผยแผ่หลักธรรมต่อสาธารณชนของผู้มีหน้าที่เผยแผ่ศาสนาโดยตรงในบางกรณี อาจมีความผิดฐานละเมิดลิขสิทธิ์ได้ เช่น นาย ก ประกอบอาชีพเป็นวิทยากร ได้สร้างงานด้านโสตทัศนวัสดุ เพาเวอร์พอยท์เกี่ยวกับหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา สำหรับใช้บรรยายอบรมบุคลากรสำนักงานต่าง ๆ โดยได้รับค่าตอบแทน ด้วยวิธีการนำเสนอที่เป็นเอกลักษณ์เข้าใจได้ง่ายและเป็นเครื่องมือประกอบการบรรยายที่สำคัญยิ่ง ต่อมา พระภิกษุ ข ได้ทำสำเนางานดังกล่าวด้วยเห็นคุณประโยชน์ในงานนั้น และนำไปประกอบการบรรยายหรือเทศน์ต่อสาธารณชนในสถานที่ต่าง ๆ กรณีนี้การกระทำดังกล่าวอาจถือได้ว่าเป็นการขัดต่อการแสวงหาประโยชน์จากงานอันมีลิขสิทธิ์ตามปกติของนาย ก หรือไม่ ซึ่งมาตรา 28¹²⁴ กำหนดใจความว่า การกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งแก่งานโสตทัศนวัสดุ อันมีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัตินี้ ซึ่งได้แก่ ทำซ้ำหรือดัดแปลง เผยแพร่ต่อสาธารณชน ให้เช่าต้นฉบับหรือสำเนางานดังกล่าว ไม่ว่าส่วนที่เป็นเสียงและหรือภาพ โดยไม่ได้รับอนุญาตตามมาตรา 15 (5) ทั้งนี้ ให้ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ การทำซ้ำงานดังกล่าวนี้จึงอาจเข้าข่าย

¹²⁴ พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537, มาตรา 28 บัญญัติว่า “การกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งแก่โสตทัศนวัสดุ ภาพยนตร์ หรือสิ่งบันทึกเสียงอันมีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัตินี้โดยไม่ได้รับอนุญาตตามมาตรา 15 (5) ทั้งนี้ ไม่ว่าในส่วนที่เป็นเสียงและหรือภาพ ให้ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ ถ้าได้กระทำได้ต่อไปนี้

- (1) ทำซ้ำหรือดัดแปลง
- (2) เผยแพร่ต่อสาธารณชน
- (3) ให้เช่าต้นฉบับหรือสำเนางานดังกล่าว”

เป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ต่อ นาย ก โดยพระภิกษุ ข อาจอุทธรณ์ทุกข์ ฟ้องร้องดำเนินคดีได้ แม้พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 จะกำหนดว่าด้วยการใช้โดยธรรมไว้ใน มาตรา 32 ก็เป็นการให้สิทธิการใช้โดยธรรมที่ยังไม่ปรากฏว่าครอบคลุมถึงสิทธิและเป็นหลักประกันเพียงพอในการใช้งานดังกล่าวแต่ประการใด

5.2.2.4 การเผยแพร่งานในรูปแบบภาพยนตร์ ภาพยนตร์เป็นสิ่งที่ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางมาแต่อดีตและเป็นสื่อที่มีอิทธิพลสูงต่อการแพร่กระจายวัฒนธรรมอย่างหนึ่งต่อสังคมมนุษย์ การใช้ภาพยนตร์ในการเผยแพร่ศาสนาจึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจ ทำให้สาธารณชนได้เข้าถึง เข้าใจในหลักธรรมคำสอนได้ง่ายยิ่งขึ้น ปัจจุบันได้ปรากฏการสร้างสรรคงานทางด้านภาพยนตร์เกี่ยวกับประวัติ ทั้งของพระบรมศาสดาและพระมหาเถระผู้ทรงคุณธรรมและหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา อย่างมากมาย ในจำนวนนี้มีผู้สร้างสรรค์ที่เป็นชาวไทยและชาวต่างชาติ เช่น ภาพยนตร์แอนิเมชัน เรื่องพุทธศาสนา Little Buddha พระพุทธเจ้ามหาศาสดาโลกไม่ลืม และองคุลิมาล เป็นต้น ซึ่งเป็นงานที่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายลิขสิทธิ์ ตามมาตรา 6 ที่กำหนดให้งานด้านภาพยนตร์เป็น 1 ใน 9 งานที่ได้รับการคุ้มครอง ซึ่งวัตถุประสงค์ของการสร้างงานด้านภาพยนตร์ส่วนใหญ่ที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนานั้นเป็นการสร้างซึ่งมีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ สร้างเพื่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยไม่มุ่งหวังสิทธิในทางเศรษฐกิจและสร้างโดยมุ่งหวังสิทธิทางด้านเศรษฐกิจ การสร้างตามข้อแรกนั้น ส่วนใหญ่เป็นการสร้างงานโดย องค์การ มูลนิธิ สำนักงานพระพุทธศาสนา แห่งชาติหรือหน่วยงานราชการอื่นที่มีหน้าที่ในการรับผิดชอบหรือสนับสนุน สนองงานคณะสงฆ์ ในด้านต่าง ๆ เช่น การบริหารคณะสงฆ์ การศึกษาและการเผยแผ่พระศาสนา การสร้างสรรคงาน ดังกล่าวนี้อาจเป็นการสร้างและได้รับการคุ้มครองภายใต้ มาตรา 8 มาตรา 9 หรือ มาตรา 10 โดยเป็นการสร้างงานในฐานะนิติบุคคล พนักงานหรือลูกจ้างหรือโดยการรับจ้าง กรณีนี้แม้เจ้าของลิขสิทธิ์จะมีสิทธิต่าง ๆ ตามที่กฎหมายกำหนดไว้ แต่เจ้าของลิขสิทธิ์ดังกล่าวก็อาจที่จะไม่ดำเนินการตามสิทธิของตน เพราะวัตถุประสงค์หรือเจตนารมณ์ในการสร้างสรรคงานนั้นมุ่งให้เกิดประโยชน์ในการเผยแผ่พระศาสนาโดยตรง อย่างไรก็ตาม ผู้ใช้งานดังกล่าวก็ควรคำนึงถึงสิทธิโดยธรรมของผู้สร้างสรรคงานหรือเจ้าของลิขสิทธิ์ด้วย กรณีที่ 2 เป็นการสร้างสรรคงานโดยมุ่งหวังสิทธิในทางเศรษฐกิจ เจ้าของลิขสิทธิ์ของงานในกรณีนี้อาจเป็นปัจเจกบุคคลหรือนิติบุคคล ลงทุนสร้างงานขึ้น แต่ในกรณีการสร้างงานโดยมุ่งหวังสิทธิทางด้านเศรษฐกิจนั้น ผู้สร้างสรรคก็ต้องการนำเสนอความรู้ ความน่าสนใจ มุมเชิงปรัชญาต่าง ๆ ของพระศาสนาแก่สาธารณชนไปด้วยในเวลาเดียวกัน งานภาพยนตร์เป็นงานที่มีต้นทุนในการผลิตสูง เจ้าของลิขสิทธิ์จึงต้องมีการตรวจสอบ ระวังการละเมิดก่อนข้างเข้มงวด เพื่อให้งานนั้นให้ผลคืนทุนที่ลงไป ผู้ใช้งานจึงต้องใช้ความระมัดระวังมากขึ้นเป็นเงาตามตัวด้วยเช่นกัน

พระพุทธศาสนามีหลักธรรมคำสอนที่ค่อนข้างลึกซึ้ง ยากต่อการเข้าใจและปฏิบัติ เป็นคำสอนที่ฝึกกระแสความต้องการโดยทั่วไปของมนุษย์ทั้งหลาย โดยเฉพาะโลกที่มีการฉาบด้วยแสงสีในปัจจุบัน ดังพระบาลีว่า “เอถ ปุสฺสณิโลกํ จิตฺตํ ราชธูปมํ ยุตถ พาลา วิสีทนฺติ นตฺถิ สงฺโก วิชานตฺตา” ซึ่งสื่อถึงอรรถภาพร่างกายที่สวยงาม หรือสภาพสังคมที่กล่าวอ้างกันว่ารุ่งเรือง งามวิจิตรด้วยแสงสีเสียง เต็มไปด้วยสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ผู้มองไม่เห็นสัจธรรมย่อมลุ่มหลงกับภาพมายาดังกล่าว ดังสมเด็จพระบรมศาสดาตรัสภายหลังที่ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้วทรงเห็นว่าธรรมที่พระองค์ได้ตรัสรู้นั้นเป็นสิ่งที่ยากต่อการเข้าใจ จนกระทั่งนำมาสู่การพิจารณาข้อเสียเปรียบเทียบกับจิตหรืออุปนิสัย สติปัญญาของแต่ละบุคคลว่ามีความแตกต่างกัน การเรียนรู้ของบุคคลจึงต้องอาศัยวิธีการที่แตกต่างกันออกไป ด้วยเหตุนี้ การนำงานที่สร้างสรรค์ขึ้นและสอดคล้องกับยุคสมัยเป็นตัวช่วยการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จึงเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่จะเป็นสื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจพระพุทธศาสนาได้ หากพระสงฆ์นำงานดังกล่าวมาเป็นตัวช่วยในการเผยแผ่ โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนหรือกลุ่มบุคคลที่มีถิ่นพำนักอาศัยในเขตเมืองซึ่งได้มีโอกาสสัมผัสกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ตลอดเวลา ฯลฯ กลุ่มบุคคลเหล่านี้อาจไม่คุ้นชินต่อการฟังการบรรยาย การเทศน์ด้วยวิธีปกติทั่วไป แต่ถ้าหากใช้ภาพยนตร์ช่วย อาจทำให้บุคคลกลุ่มต่าง ๆ นั้นสามารถเข้าถึงคำสอนได้ราบรื่นยิ่งขึ้น อีกทั้งทักษะในการถ่ายทอดนั้นแต่ละบุคคลย่อมมีความชำนาญที่แตกต่างกันออกไป การนำงานด้านภาพยนตร์ออกเผยแผ่ด้วยวัตถุประสงค์ในการเผยแผ่หลักธรรม จะเป็นตัวช่วยในการอธิบาย ขยายใจความหลักธรรม ดังดูให้การเรียนรู้คำสอนทางศาสนามีความน่าสนใจและประสบความสำเร็จมากยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 มาตรา 28 มีข้อความว่า การกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งแก่งานภาพยนตร์ ได้แก่ การทำซ้ำหรือดัดแปลง เผยแพร่ต่อสาธารณชน โดยไม่ได้รับอนุญาต ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ ทั้งนี้ไม่ว่าการละเมิดนั้นจะเป็นทั้งภาพและเสียง หรือเสียงหรือภาพอย่างใดอย่างหนึ่งก็ตาม ดังนั้น การนำงานไปใช้ประโยชน์ในการเผยแผ่ อาจทำให้เจ้าของลิขสิทธิ์บนงานภาพยนตร์นั้นเสียประโยชน์อันจะพึงมีพึงได้ นำไปสู่การเกิดข้อพิพาททางลิขสิทธิ์ได้ แม้ผู้สร้างสรรค์งานภาพยนตร์ส่วนใหญ่ในประเทศไทยจะเป็นพุทธศาสนิกชนก็ตาม แต่ก็ปรากฏต่อสาธารณชนบ่อยครั้งที่พระสงฆ์และฆราวาสเกิดข้อพิพาททางกฎหมายระหว่างกัน อนาคตจึงเป็นสิ่งที่ยากต่อการคาดเดา หากยังไม่มีบทบัญญัติที่ชัดเจนเกี่ยวกับประเด็นดังกล่าว

5.2.2.5 การเผยแพร่งานในรูปแบบสิ่งบันทึกเสียง งานด้านสิ่งบันทึกเสียงเป็นงานอันเกี่ยวข้องกับสิทธิข้างเคียง คือ เป็นงานที่มีโรงงานสร้างสรรค์ซึ่งเกิดจากความคิดริเริ่มอย่างแท้จริง แต่เป็นการนำเอางานอื่น ๆ มาทำการดัดแปลงสร้างสรรค์เพื่อให้เกิดงานใหม่ เช่น การบันทึกเสียงการแสดงพระธรรมเทศนาของพระสงฆ์ การบันทึกบทเพลงเกี่ยวกับธรรมะลงในแผ่นซีดี เป็นต้น การสร้างสรรค์งานดังกล่าวแม้ว่าจะไม่ใช่การสร้างงานอันเกิดจากความคิดริเริ่มอย่างแท้จริงดังที่ได้

กล่าวแล้วก็ตาม แต่พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์พ.ศ. 2537 มาตรา 6 กำหนดให้งานดังกล่าวเป็น 1 ใน 9 งานที่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย ดังนั้น ผู้ที่ได้สร้างงานบันทึกเสียงเกี่ยวกับหลักการหรือคำสอนของพระพุทธศาสนาจึงเป็นผู้ที่มีสิทธิต่าง ๆ ดังที่กำหนดไว้ในมาตรา 15 ว่า การกระทำการใด ๆ อันเป็นการฝ่าฝืนหรือกระทำโดยพลการ ปราศจากการยินยอมของเจ้าของลิขสิทธิ์ย่อมเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ ลักษณะการละเมิดลิขสิทธิ์ส่วนใหญ่ แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. การละเมิดลิขสิทธิ์โดยที่ต้นฉบับถูกทำซ้ำ เพื่อประโยชน์ในทางการค้าโดยไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์ การบรรจุภัณฑ์มีความแตกต่างจากวัตถุแห่งลิขสิทธิ์ต้นฉบับ การละเมิดลิขสิทธิ์ดังกล่าวเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์อย่างง่าย กรณีนี้คือการทำซ้ำงานบันทึกเสียงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับหลักธรรม เช่น ซีดีบันทึกเสียงการแสดงธรรมหรือบรรยายธรรมของพระสงฆ์หรือบุคคลต้นแบบที่สังคมให้การยอมรับสูง การทำซ้ำซีดีปาฐกถาหรือการบรรยายแง่มุมปรัชญาเชิงพุทธ เป็นต้น โดยการทำซ้ำนั้นทำให้บรรจุภัณฑ์หรือวัตถุแห่งลิขสิทธิ์นั้น ๆ มีความแตกต่างจากบรรจุภัณฑ์เดิม เช่น ปก วัสดุ หีบห่อ แต่ผลิตภัณฑ์ข้างในยังคงเหมือนกับวัตถุแห่งลิขสิทธิ์ต้นแบบ

2. การละเมิดลิขสิทธิ์ด้วยการปลอมแปลงหรือทำซ้ำโดยการทำให้บรรจุภัณฑ์ให้มีความเหมือนกับต้นฉบับให้มากที่สุด เป็นการละเมิดคล้ายคลึงกับการละเมิดในเบื้องต้น แต่เป็นการเน้นให้การทำซ้ำเหมือนต้นฉบับให้มากที่สุด เช่น การทำซ้ำแผ่นซีดีการบรรยายเชิงพุทธปรัชญาของพระภิกษุ ก หรือนาย ข ซึ่งเป็นปราชญ์ในทางพระพุทธศาสนา โดยการที่การทำซ้ำนั้นเหมือนกับต้นฉบับทุกอย่าง อาทิ แผ่นซีดี เจดสี ตัวบรรจุภัณฑ์ หรือแม้แต่คุณภาพของงานก็มีการให้ใกล้เคียงกันมากที่สุด

3. การละเมิดลิขสิทธิ์ ซึ่งเป็นลักษณะของ Boot legging เป็นการบันทึกซึ่งไม่ได้รับอนุญาตให้กระทำการใด ๆ ซึ่งจะเกิดกับศิลปินที่ได้รับการเจาะจงเป็นพิเศษ โดยนางงานที่บันทึกโดยมิชอบไปผลิตใหม่อีกครั้งในภายหลังและนำไปจำหน่ายโดยไม่ได้รับอนุญาตจากศิลปิน ในที่นี้หมายถึงการนำงานที่ไม่ได้รับอนุญาตในการบันทึก เช่น การแสดงหรือบรรยายธรรมโดยปราชญ์ทางด้านพระพุทธศาสนา โดยที่ทีมงานผู้จัดหรือผู้บรรยายไม่ได้รับรู้หรืออนุญาตให้บันทึกการบรรยายดังกล่าว ภายหลังการบันทึกแล้วผู้กระทำการดังกล่าวได้นำงานที่บันทึกโดยไม่ได้รับอนุญาตนั้นออกกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยได้รับประโยชน์ตอบแทนทางด้านเศรษฐกิจจากการกระทำนั้น

จากลักษณะของการละเมิดทั้ง 3 ข้อ ผู้สร้างงานหรือเจ้าของลิขสิทธิ์ย่อมเสียประโยชน์อันพึงมีพึงได้จากงานด้านการบันทึกเสียงเหล่านั้น อย่างไรก็ตาม หากการนำไปใช้เป็นการใช้เพื่อเผยแผ่ศาสนาโดยพระสงฆ์ ผู้วิจัยเห็นว่า ไม่ควรถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ ทั้งนี้เพราะถือว่าการพัฒนาศักยภาพและองค์ความรู้ด้านหลักธรรมของพระสงฆ์ สามารถเผยแผ่เข้าถึงสาธุชนชนได้ดียิ่งขึ้น การนำงานดังกล่าวมาช่วยในการเผยแผ่ เช่น แจกภายหลังการบรรยาย เพื่อให้ผู้ฟังสามารถ

นำกลับไปทบทวนหรือเรียนรู้ในเวลาที่เหมาะสมของแต่ละคนนั้น ย่อมสามารถทำให้สาธารณชนเกิดความเข้าใจในหลักธรรม หลักปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนา อย่างไรก็ตาม หากเป็นการนำมาใช้และได้คำตอบแทน ควรมิบทบัญญัติกำหนดให้มีผู้รับประโยชน์อันจะพึงมีพึงได้จากงานบันทึกเสียงนั้น โดยต้องเป็นองค์การ นิติบุคคลที่มีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งเพื่ออุปถัมภ์และหรือเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดความเหมาะสมแก่สถานภาพของการเป็นสมณะ แต่ปัจจุบันยังไม่มียกเว้นบทบัญญัติดังกล่าวในพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 แต่อย่างใด

5.2.2.6 การเผยแพร่งานโดยการแพร่เสียงแพร่ภาพทางเคเบิลทีวี การแพร่เสียงแพร่ภาพทางโทรทัศน์ เทคโนโลยีการสื่อสารในปัจจุบันได้พัฒนาก้าวหน้าไปอย่างมาก ผู้คนในพื้นที่ต่าง ๆ สามารถรับรู้ข้อมูลข่าวสาร อีกทั้งยังสามารถเผยแพร่งานในด้านต่าง ๆ เข้าสู่สาธารณชนอย่างรวดเร็วและทั่วถึงแทบจะทุกพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นการการเผยแพร่ผ่านเคเบิลทีวีหรือการส่งสัญญาณเผยแพร่ผ่านดาวเทียม

ปัจจุบันมีการสร้างสรรค์งานด้านพระพุทธศาสนาจำนวนมาก ซึ่งผู้สร้างสรรค์และหรือเจ้าของลิขสิทธิ์สามารถเผยแพร่งานได้หลากหลายวิธี ตั้งแต่วิธีการที่ง่ายไม่สลับซับซ้อนไปจนถึงวิธีการที่ต้องอาศัยความรู้ทางด้านเทคนิคและเทคโนโลยีด้านการแพร่เสียงแพร่ภาพเป็นสื่อหรือตัวเชื่อม ทั้งนี้กระบวนการ เทคนิคในการแพร่เสียงแพร่ภาพนั้นเป็นเทคโนโลยีที่ต้องอาศัยความเพียร ความรู้ความสามารถและเงินทุนจำนวนมากในการดำเนินการ จึงจำเป็นต้องได้รับสิทธิทางเศรษฐกิจเป็นสิ่งตอบแทน กฎหมายจึงกำหนดให้การแพร่เสียงแพร่ภาพเป็น 1 ใน 9 งานที่ได้รับการคุ้มครอง ตามมาตรา 6 แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537

อย่างไรก็ตาม ยังมีข้อสังเกตเกี่ยวกับการแพร่เสียงแพร่ภาพที่อาจเป็นอุปสรรคต่อการเผยแพร่ได้ อาทิ

1. การกระทำความผิดงานแพร่เสียงแพร่ภาพผ่านงานด้านโสตทัศนวัสดุบันทึกเสียง ภาพยนตร์ เช่น พระภิกษุ ก ได้ทำการบันทึกซำรายการธรรมวาไรตี้ (variety) ที่แพร่เสียงแพร่ภาพทางสถานีโทรทัศน์ ซึ่งมีพระภิกษุร่วมรายการเพื่อตอบปัญหาธรรมในสถานการณ์ต่าง ๆ และนางานดังกล่าวไปเล่นซ้ำ เพื่อขยายอธิบายธรรมให้มีอรรถสมมากยิ่งขึ้น โดยจัดเก็บค่าธรรมเนียมเพื่อใช้สนับสนุนกิจกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโอกาสต่อ ๆ ไป การกระทำความผิดดังกล่าวอาจถือได้ว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์โดยการทำซ้ำดัดแปลง ตามมาตรา 29 ที่กำหนดให้ การกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งแก่งานแพร่เสียงแพร่ภาพอันมีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัตินี้ โดยไม่ได้รับอนุญาตตามมาตรา 15 (5) ให้ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ ถ้าได้จัดทำโสตทัศนวัสดุ ภาพยนตร์ สิ่งบันทึกเสียง หรืองานแพร่เสียงแพร่ภาพ ทั้งนี้ ไม่ว่าทั้งหมดหรือแต่บางส่วน แพร่เสียงแพร่ภาพซ้ำ ทั้งนี้ ไม่ว่าทั้งหมดหรือบางส่วน จัดให้ประชาชนฟังและหรือชมงานแพร่เสียงแพร่ภาพ โดยเรียกเก็บเงินหรือผลประโยชน์อย่างอื่นในทางการค้า หรือกรณีที่ การกระทำการแพร่เสียงแพร่ภาพไปในขณะเดียวกันกับการ

ออกอากาศของผู้แพร่เสียงแพร่ภาพ เช่น พระภิกษุได้ดำเนินการจัดกิจกรรมทางด้านพระพุทธศาสนา เก็บค่าธรรมเนียมการเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อประโยชน์ในการดำเนินกิจกรรมอื่น ๆ ในโอกาสต่อ ๆ ไป ได้ทำการเชื่อมการออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ในช่วงเวลาธรรมวาไรตี้ ดังที่ยกมาข้างต้น เพื่อประกอบการอธิบายหรือเพื่อผ่อนคลายแต่ให้สาระแก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมไปในขณะเวลาเดียวกัน การกระทำดังกล่าวถือว่าเป็นการทำซ้ำหรือไม่ เพราะถ้าหากพิจารณาจากคำนิยาม คำว่า ทำซ้ำ ในมาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 จะเห็นได้ว่า หมายถึง คัดลอกไม่ว่าโดยวิธีการใด ๆ เลียนแบบ ทำสำเนา ทำแม่พิมพ์ บันทึกเสียง บันทึกภาพ หรือบันทึกเสียงและภาพ จากต้นฉบับ จากสำเนา หรือจากการโฆษณาอันเป็นสาระสำคัญ ทั้งนี้ ไม่ว่าทั้งหมดหรือบางส่วน แต่จากการศึกษายังไม่ปรากฏบรรทัดฐานที่ชัดเจนในกรณีดังกล่าวแต่อย่างใด

2. ขอบเขตของการแพร่เสียงแพร่ภาพ พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 มาตรา 29 บัญญัติว่า “การกระทำการใดอย่างหนึ่งแก่งานแพร่เสียงแพร่ภาพอันมีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัตินี้ โดยไม่ได้รับอนุญาตตามมาตรา 15 (5) ให้ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ ถ้าได้จัดทำโสตทัศนวัสดุ ภาพยนตร์ สิ่งบันทึกเสียง หรืองานแพร่เสียงแพร่ภาพ ทั้งนี้ ไม่ว่าทั้งหมดหรือแต่บางส่วน แพร่เสียงแพร่ภาพซ้ำ ทั้งนี้ ไม่ว่าทั้งหมดหรือบางส่วน จัดให้ประชาชนฟังและหรือชมงานแพร่เสียงแพร่ภาพ โดยเรียกเก็บเงินหรือผลประโยชน์อย่างอื่นในทางการค้า” จึงมีประเด็นว่า คำว่า แพร่เสียงแพร่ภาพ นั้น มีขอบเขตแค่ไหนเพียงไร ต่อประเด็นดังกล่าว หากพิจารณาจากคำนิยามของ คำว่า แพร่เสียงแพร่ภาพ ในมาตรา 4 นั้นจะเห็นได้ว่า หมายถึง งานที่นำออกสู่สาธารณชนโดยการแพร่เสียงทางวิทยุกระจายเสียง การแพร่เสียงและหรือภาพทางวิทยุโทรทัศน์ หรือโดยวิธีอย่างอื่นอันคล้ายคลึงกัน จากความหมายข้างต้นมีประเด็นน่าสังเกตว่าคำนิยามของคำว่า แพร่เสียงแพร่ภาพ นั้น น่าจะหมายถึง การแพร่เสียงแพร่ภาพแบบไร้สายเท่านั้นหรือไม่ คำว่า โดยวิธีการอย่างอื่นอันคล้ายคลึงกัน มีขอบเขตเพียงใด เช่น พระภิกษุ ก ได้ทำการบันทึกการธรรมวาไรตี้ และนำมาเล่นซ้ำโดยต่อสายเคเบิลทีวีเชื่อมโยงศาลาการอบรมศีลธรรม 8 แห่งภายในวัด เพื่อให้ผู้เข้าอบรมได้รับชม หรือรับสัญญาณโทรทัศน์ส่งสัญญาณเชื่อมโยงผ่านเคเบิลไปยังศาลาทั้ง 8 แห่งข้างต้น ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์หรือไม่ หากคำว่า แพร่เสียงแพร่ภาพ ไม่ครอบคลุมถึงการแพร่เสียงแพร่ภาพผ่านเคเบิลก็ไม่เป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ แต่บรรทัดฐานดังกล่าวก็ยังคงไม่ปรากฏแน่ชัดเช่นกัน คงปรากฏแต่แนวคิดของนักวิชาการกฎหมายในลักษณะต่าง ๆ เท่านั้น

จากสภาพการณดังกล่าว พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ยังไม่ปรากฏบรรทัดฐานที่ชัดเจนและไม่มียกเว้นที่ครอบคลุมเพียงพอเพื่อเป็นหลักประกันการใช้งานของพระสงฆ์ จึงควรเพิ่มบทบัญญัติให้มีความชัดเจนเพียงพอที่จะเป็นหลักประกันต่อการใช้ประโยชน์จากงานดังกล่าว เพื่อให้การเผยแผ่หลักธรรมของพระสงฆ์มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

5.3 มาตรการทางกฎหมายในการดำเนินคดีในฐานะผู้ใช้งานและผู้เสียหายจากการละเมิดลิขสิทธิ์ในอนาคต

พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537, พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ และวิธีพิจารณาคดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ พ.ศ. 2539 ได้กำหนดวิธีการดำเนินคดีกรณีเกิดข้อพิพาททางลิขสิทธิ์ ซึ่งรวมถึงกรณีพิพาททางลิขสิทธิ์ในงานอันเกี่ยวเนื่องกับหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา แม้ว่ากฎหมายจะกำหนดให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่างานที่มีการฟ้องร้องในคดีนั้น เป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 และโจทก์เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานดังกล่าว แต่กฎหมายก็ได้กำหนดให้อธิบดีผู้พิพากษาศาลทรัพย์สินทางปัญญาฯ กลาง โดยอนุมัติประธานศาลฎีกา มีอำนาจออกข้อกำหนดใด ๆ เกี่ยวกับการดำเนินกระบวนการพิจารณาและการรับฟังพยานหลักฐานใช้บังคับในศาลทรัพย์สินทางปัญญาฯ ได้ แต่ข้อกำหนดดังกล่าวจะต้องไม่ทำให้สิทธิในการต่อสู้คดีอาญาของจำเลยลดน้อยกว่าที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย อันเป็นหลักประกันในระดับหนึ่งว่า แม้ว่ากฎหมายจะให้ข้อสันนิษฐานว่า งานที่มีการฟ้องร้องกันนั้นเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ของโจทก์ จำเลยต้องเป็นฝ่ายโต้แย้งสิทธิของโจทก์ในงานนั้น แต่กฎหมายก็ให้อำนาจอธิบดีศาลทรัพย์สินทางปัญญาฯ กลาง โดยอนุมัติศาลฎีกา มีอำนาจออกข้อกำหนดใด ๆ เกี่ยวกับการดำเนินกระบวนการพิจารณาเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่คู่กรณีได้ อย่างไรก็ตาม มีประเด็นที่น่าสนใจในส่วนของผู้มีอำนาจฟ้อง ว่าผู้มีอำนาจฟ้องต้องเป็นผู้ที่ได้รับผลเสียหายจากการละเมิดลิขสิทธิ์นั้น หากเจ้าของลิขสิทธิ์นั้น ๆ เป็นพระภิกษุสงฆ์และต้องดำเนินการดังกล่าวเอง โดยกฎหมายที่บังคับใช้ในปัจจุบันยังไม่มีบทบัญญัติเป็นการเฉพาะ อาจส่งผลกระทบต่อสถาบันสงฆ์โดยรวมได้

5.3.1 ผู้มีอำนาจฟ้องคดีในกรณีเป็นความผิดทางแพ่งและคดีอาญา

เมื่อเกิดข้อพิพาททางลิขสิทธิ์ กฎหมายกำหนดผู้ที่ได้รับความเสียหายจากการละเมิดลิขสิทธิ์เป็นผู้มีอำนาจฟ้องทั้งในกรณีความผิดทางแพ่งและอาญา ข้อพิพาททางอาญานั้น นอกจากจะถือว่าเป็นความผิดส่วนตัวแล้ว ยังถือว่าเป็นความผิดต่อแผ่นดิน มีผลกระทบกระเทือนต่อสังคม ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา จึงกำหนดให้ผู้มีอำนาจฟ้องจะต้องเป็นผู้เสียหายหรือพนักงานอัยการ ซึ่งผู้เสียหายในกรณีนี้ คือ เจ้าของลิขสิทธิ์หรือผู้ที่ได้สร้างสรรค์งานขึ้นโดยชอบด้วยกฎหมาย ดังนั้น ผู้เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์สามารถดำเนินการโดยการฟ้องร้องทางอาญาด้วยตนเองหรือทำการร้องทุกข์ผ่านพนักงานสอบสวนและดำเนินการฟ้องร้องโดยพนักงานอัยการ ตามขั้นตอนของกฎหมาย ซึ่งการร้องทุกข์ดังกล่าวนี้สามารถที่จะกระทำได้เมื่อพบการกระทำผิด ก่อให้เกิดความ

เสียหายแก่ผู้เสียหาย โดยที่จะทราบตัวผู้กระทำความผิดหรือไม่ ก็ได้ ในส่วนคดีแพ่งนั้น ผู้เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 เป็นผู้ที่สามารถดำเนินการฟ้องร้องได้ ทั้งนี้เพราะเป็นผู้ที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำความผิด การดำเนินคดีนั้นต้องพบการละเมิดลิขสิทธิ์ และรู้ตัวผู้กระทำความผิด โดยอาจเป็นทั้งทางตรงหรือทางอ้อมก็ได้ เป็นต้น

จากกรณีดังกล่าว จึงมีข้อสังเกตว่า เหตุแห่งการร้องทุกข์หรือฟ้องร้องการละเมิดลิขสิทธิ์ส่วนใหญ่ เป็นข้อพิพาทที่ผู้เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ถูกละเมิดและเสียหายทางเศรษฐกิจอันพึงได้ของตนไป กล่าวคือ การละเมิดนั้นทำให้ผู้อื่นได้ชื่อว่าเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์สูญเสียผลประโยชน์อันจะพึงได้บนงานที่ได้สร้างสรรค์ขึ้น เมื่อพระสงฆ์เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์จึงเป็นผู้เสียหายจากการถูกละเมิดลิขสิทธิ์ มีสิทธิร้องทุกข์และฟ้องร้องดำเนินคดีตามที่กฎหมายกำหนดไว้ จึงมีประเด็นว่า การที่พระสงฆ์ผู้เป็นต้นแบบแห่งความดีงาม เสียสละและสันโดษ หากต้องมายุ่งเกี่ยวกับการดำเนินคดีที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจหรือต้องดำเนินการร้องทุกข์ ดำเนินคดีทางอาญากับประชาชนที่ทำให้ตนสูญเสียประโยชน์ทางเงินตรา นั้น มีความไม่เหมาะสมกับสภาพแห่งการเป็นสมณเพศ ส่งผลกระทบต่อเชื่อมั่นศรัทธาของประชาชนและภาพลักษณ์อันดีงามของพระสงฆ์ ทั้งนี้เพราะพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ไม่ได้กำหนดบทบัญญัติให้มีตัวแทนในการดำเนินการดังกล่าวแทนพระสงฆ์ผู้เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ หากเกิดข้อพิพาทขึ้นในอนาคต เจ้าของลิขสิทธิ์ต้องดำเนินการในกระบวนการดังกล่าวด้วยตนเอง แม้ว่ากฎหมายจะกำหนดให้พระสงฆ์ดังกล่าวสามารถตั้งผู้แทนเข้าดำเนินการแทนดังเช่นการแต่งตั้งตัวแทนทั่วไปได้ แต่วิธีการดังกล่าวก็ยังเสมือนพระภิกษุเข้าดำเนินการเอง เพราะพระภิกษุยังคงได้ชื่อว่าเป็นผู้แต่งตั้ง จึงควรกำหนดให้มีองค์การหรือหน่วยงานอื่น ๆ ตามกฎหมายเข้าดำเนินการแทน เช่น สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติที่รับผิดชอบในเขตที่มีเหตุแห่งการละเมิดขึ้น มูลนิธิหรือองค์การต่าง ๆ ที่อาจได้รับประโยชน์ทางใดทางหนึ่งจากงานอันมีลิขสิทธิ์นั้น เป็นผู้ที่สามารถดำเนินการแทนเจ้าของลิขสิทธิ์ได้ โดยที่ไม่จำเป็นต้องได้รับการแต่งตั้งจากพระภิกษุผู้เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ น่าจะทำให้เกิดความเหมาะสมและดีงามต่อพระภิกษุผู้เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์และสถาบันสงฆ์โดยรวมได้

บทที่ 6

บทสรุป และข้อเสนอแนะ

ปัจจุบันมีการสร้างสรรค์งานด้านลิขสิทธิ์จำนวนมาก เพื่อตอบสนองสอดคล้องกับสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยงานที่สร้างสรรค์ขึ้นแต่ละชิ้นนั้นล้วนมาจากพลังแห่งสมอง สติปัญญาและความวิริยะอุตสาหะพากเพียรของผู้สร้างสรรค์ ด้วยเหตุนี้กฎหมายลิขสิทธิ์จึงกำหนดให้งานเหล่านั้นได้รับการคุ้มครอง โดยบุคคลอื่นจะกระทำการใด ๆ เช่น ทำซ้ำ ดัดแปลง ฯลฯ หรือนำงานอันมีลิขสิทธิ์นั้น ๆ ไปเผยแพร่ด้วยวิธีการใด ๆ โดยปราศจากการยินยอมจากเจ้าของลิขสิทธิ์ไม่ได้ ทั้งนี้เพราะเจตนารมณ์ของกฎหมายดังกล่าวต้องการให้มีการสร้างสรรค์งานอันเป็นประโยชน์ต่อสาธารณะให้มากที่สุด โดยกำหนดให้ผลตอบแทนแก่ผู้สร้างสรรค์และหรือเจ้าของลิขสิทธิ์ ทั้งสิทธิโดยธรรมและสิทธิทางด้านเศรษฐกิจ คือ สิทธิในการแสดงว่าตนเป็นผู้สร้างสรรค์งานและสิทธิประโยชน์อันจะพึงได้ในกิจกรรมต่าง ๆ บนงานที่ตนได้สร้างขึ้น เช่น การทำซ้ำหรือดัดแปลง เผยแพร่ต่อสาธารณชน ให้เช่าต้นฉบับ หรือสำเนางานโปรแกรมคอมพิวเตอร์ โสตทัศนวัสดุ ภาพยนตร์ และสิ่งบันทึกเสียง ให้ประโยชน์อันเกิดจากลิขสิทธิ์แก่ผู้อื่น อนุญาตให้ผู้อื่นได้ใช้สิทธิ ตามที่กำหนดในมาตรา 15 แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 นอกจากผู้สร้างสรรค์งานและหรือเจ้าของลิขสิทธิ์จะได้รับสิทธิประโยชน์ดังกล่าวแล้ว องค์ความรู้จากการสร้างงานยังถ่ายทอดสู่สังคมและสามารถพัฒนาต่อยอดในระดับที่สูงขึ้นได้ ภายใต้เงื่อนไขที่กฎหมายกำหนดไว้ ไม่ว่าจะเป็นด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรมประเพณี โดยเฉพาะด้านหลักธรรมคำสอนทางศาสนา ซึ่งจะทำให้สังคมได้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนที่ถูกต้อง อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข แต่บทบัญญัติที่บังคับใช้เกี่ยวกับการสร้างสรรค์งานเพื่อเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระศาสนาในปัจจุบันยังไม่มีความเหมาะสมและเอื้อต่อการเผยแผ่คำสอนของพระศาสนา จึงควรมีการปรับปรุงเพื่อให้การสร้างงานดังกล่าวมีความเหมาะสม เกิดประโยชน์ต่อการเผยแผ่หลักธรรมของพระศาสนา เป็นต้น

6.1 บทสรุป

การขยายตัวของภาคต่าง ๆ ในปัจจุบันเป็นไปอย่างกว้างขวาง ทั้งทางด้านสังคม การศึกษา วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ และศิลปวัฒนธรรม จนมีผู้กล่าวว่าเป็นยุคแห่งการสื่อสารไร้พรมแดน ความรู้ทางวิทยาการจากสังคมหนึ่งเคลื่อนย้ายถ่ายเทสู่อีกสังคมหนึ่งอย่างรวดเร็ว โดยผ่านสื่อสร้างสรรค์ต่าง ๆ มากมาย ทั้งนี้ความรู้ ความเข้าใจทางด้านศาสนาก็เป็นอีกหนึ่งภาคของสังคมที่ได้รับผลดีจากการพัฒนาในด้านต่าง ๆ มีการสร้างสรรค์งานของปราชญ์ทางด้านพระพุทธศาสนาในรูปแบบต่าง ๆ อย่างมากมาย เช่น งานด้านวรรณกรรม โสตทัศนวัสดุ ดนตรีกรรม สิ่งบันทึกเสียงหรือแม้แต่การแพร่เสียงแพร่ภาพผ่านเคเบิลทีวีและวิทยุโทรทัศน์ ทำให้สังคมได้มีโอกาสสัมผัสกับงานอันทรงคุณค่าเหล่านี้ได้มากขึ้น โดยไม่จำเป็นต้องเดินทางมาวัดเพื่อฟังธรรมจากพระสงฆ์เถกเช่นในอดีตอีกต่อไป จึงทำให้ภาคสังคมหรือผู้ที่สนใจได้มีโอกาสแสวงหาความรู้ด้านหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาได้หลากหลายช่องทางยิ่งขึ้น

พระพุทธศาสนาเป็นหนึ่งในศาสนาที่กำลังได้รับความสนใจจากสาธารณชน โดยเฉพาะในต่างประเทศ ในฐานะที่ส่วนหนึ่งเป็นวิทยาการสมัยใหม่ เช่น ทางด้านฟิสิกส์ ชีววิทยา ประสาทวิทยา แพทยศาสตร์ จิตวิทยา เศรษฐศาสตร์และการศึกษา อีกทั้งยังมีลักษณะเฉพาะที่เปิดกว้างและมีความยืดหยุ่นสูงและสามารถที่จะสัมผัสได้จากการปฏิบัติตามหลักการ ทั้งในส่วนของคำสอนและการปฏิบัติโดยเฉพาะการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน จึงปรากฏคำสดุดีจากปราชญ์ในด้านต่าง ๆ หลายท่าน อาทิ

อัลเบิร์ต ไอนสไตน์ (Albert Einstein) นักฟิสิกส์ชาวเยอรมันผู้เสนอทฤษฎีสัมพัทธภาพกล่าวว่า “ศาสนาในอนาคตจะต้องเป็นศาสนาสากล ศาสนานั้นควรอยู่เหนือพระเจ้าที่มีตัวตนและควรจะเป็นคำสอนแบบลิทเธนด์ (คือ เป็นแบบสำเร็จรูปที่ให้เชื่อตามเพียงอย่างเดียว) และแบบเทววิทยา (คือ อ้างเทพหรือพระเป็นเจ้าเป็นหลักใหญ่) ศาสนานั้นเมื่อครอบคลุมทั้งธรรมชาติและจิตใจจึงควรมีรากฐานอยู่บนความสำนึกทางศาสนา ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ต่อสิ่งทั้งปวง คือทั้งธรรมชาติและจิตใจอย่างเป็นหน่วยรวมที่มีความหมาย พระพุทธศาสนาตอบข้อกำหนดนี้ได้ ถ้าจะมีศาสนาใดที่รับมือได้กับความต้องการทางวิทยาศาสตร์สมัยปัจจุบัน ศาสนานั้นก็ควรเป็นพระพุทธศาสนา”

อัลดัส เลโอนาร์ด ฮักซลีย์ (Aldous Leonard Huxley) นักนวนิยายชาวอังกฤษกล่าวว่า “ในบรรดาศาสนาที่ยิ่งใหญ่ของโลกทั้งหมดพระพุทธศาสนาเพียงศาสนาเดียว ที่ดำเนินไปโดยปราศจากการเบียดเบียนทางศาสนาการตรวจควบคุม และการซักถามสอบสวน (ซึ่งมีลูกขุนหรือเจ้าหน้าที่ดำเนินการเพื่อจะเอาผิด หรือควบคุมผู้ไม่นับถือ) ในแง่เหล่านี้ทั้งหมด ประวัติของพระพุทธศาสนายิ่งใหญ่มากเหนือศาสนาอื่นซึ่งดำเนินไปในระหว่างประชาชนผู้ติดตามระบบทหาร”

เบอร์ทรันด์ อาร์เทอร์ วิลเลียม รัสเซลล์ (Bertrand Arthur William Russell) นักปรัชญา นักเขียน นักคณิตศาสตร์ และนักต่อสู้คัดค้านอาวุธนิวเคลียร์ชาวอังกฤษผู้ได้รับรางวัลโนเบลทางวรรณกรรม ในปี พ.ศ. 2493 กล่าวว่า “พระพุทธศาสนาเป็นการรวมกันของปรัชญาแบบถึงความจริงกับวิทยาศาสตร์ ศาสนานี้สนับสนุนวิธีการทางวิทยาศาสตร์และติดตามวิธีการนั้นจนถึงที่สุดซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นศาสนาแห่งเหตุผล ในพระพุทธศาสนาเราจะได้พบคำตอบที่น่าสนใจ เช่น “จิตใจกับวัตถุ” คืออะไร ระหว่างจิตใจกับวัตถุนั้นอย่างไรกันสำคัญมากกว่ากัน เอกภพเคลื่อนไปหาจุดหมายปลายทางหรือไม่ พระพุทธศาสนาพูดถึงเรื่องที่ว่าวิทยาศาสตร์ยังนำทางไปไม่ได้เพราะความจำกัดแห่งเครื่องมือของวิทยาศาสตร์ ชัยชนะของพระพุทธศาสนา เป็นชัยชนะทางจิตใจ”

ด้วยความเป็นศาสนาที่เอื้อต่อการศึกษา โดยผู้ที่สนใจสามารถที่จะศึกษาและปฏิบัติได้โดยไม่ต้องกล่าวแสดงตนเป็นพุทธมามกะก่อน เน้นการฝึกฝนพัฒนาตนทางจิตใจ อารมณ์ ไม่ให้ไหวเอนต่อสิ่งเร้าจากภายนอกในลักษณะต่าง ๆ ได้ง่าย ดำเนินวิถีทางสายกลางไม่เบียดเบียน หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาจึงมีความใกล้เคียงกับกระบวนการสร้างสันติภาพขององค์การสหประชาชาติ (United Nation: UN) ที่เน้นการป้องกันความขัดแย้ง การแก้ไขความขัดแย้งซึ่งสอดคล้องกับพันธกิจหลักขององค์การสหประชาชาติ ในการส่งเสริมสันติภาพโลกและธรรมนูญของยูเนสโก¹²⁵ ที่ประชุมสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติ (United Nations General Assembly) โดยการเสนอของประเทศศรีลังกา จึงมีมติเอกฉันท์กำหนดให้วันวิสาขบูชาเป็นวันสำคัญสากลของโลกโดยใช้ชื่อว่า “Vesak” มีชื่ออย่างเป็นทางการว่า “วันสันติภาพโลก” เมื่อวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2542¹²⁶ ในส่วนของสังคมไทยนั้น พระพุทธศาสนาถือได้ว่าเป็นหนึ่งในสถาบันหลักของชาติ มีส่วนในการก่อร่างสร้างบ้านแปลงเมืองมาอย่างช้านาน จนกระทั่งหลักธรรม ปรัชญา แนวคิดของพระพุทธศาสนาได้กลายเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของคนไทย เช่น ประเพณีลอยกระทง การเลี้ยงผีคง ประเพณีการชิงเปรต ประเพณีสงกรานต์ ตลอดจนอุปนิสัยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โอบอ้อมอารี ฯลฯ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าปัจจุบันมีความก้าวหน้าในหลาย ๆ ด้าน ผู้ที่สนใจใคร่ศึกษาสามารถที่จะศึกษาผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ มัลติมีเดียต่าง ๆ เพิ่มเติม นอกจากการศึกษาผ่านหนังสือหรือตำราเพียงอย่างเดียว สาธารณชนจึงมีโอกาสดูและช่องทางในการศึกษาวิชาการต่าง ๆ มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะหลักธรรมคำสอนในทางศาสนาอันเป็นรากฐานทางจริยธรรมของสังคม แต่ปัจจุบันการศึกษา

¹²⁵ พระธรรมโกศาจารย์, พระธรรมเทศนาหัวข้อ “The Contribution of the Buddha’s Teachings to Universality, Humanism and Peace”, ณ สถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงปารีส, สืบค้นเมื่อ 20 กันยายน 2555, จาก <http://www.thaiembassy.fr>.

¹²⁶ วันวิสาขบูชา: วันสันติภาพโลก, เปรียญบ้านนอก, สืบค้นเมื่อ 25 กันยายน 2555, จาก http://www.wattraimitrithayaram.com/new_t/wb_new2/index.php?topic=22.0,

พระพุทธศาสนาของสาธารณชนและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ยังคงมีอุปสรรคบางประการ ทั้งนี้เพราะนโยบายส่วนใหญ่ของภาครัฐมุ่งให้ความสำคัญต่อตัวเลขทางด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก เพื่อเพิ่มขีดความสามารถการแข่งขันของประเทศ การผลิตและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อป้อนเข้าสู่ระบบต่าง ๆ ของสังคมจึงมุ่งผลิตเพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายดังกล่าว ละเลยและลดความสำคัญการศึกษาเพื่อพัฒนาองค์ความรู้และบ่มเพาะทางด้านศีลธรรมในศาสนาลง บทบัญญัติทางลิขสิทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับหลักเกณฑ์การสร้างและการใช้งานในปัจจุบันจึงยังไม่เอื้อต่อการใช้ประโยชน์เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะผู้มีหน้าที่ในการเผยแผ่ศาสนาโดยตรง เช่น พระสงฆ์ อย่างเต็มที่มากนัก พุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่จึงไม่มีความรู้ความเข้าใจในส่วนของหลักธรรมคำสอนที่แท้จริงและหลักคำสอนที่เป็นกุศโลบายในประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ ส่วนใหญ่ยังคงปฏิบัติตามประเพณีสืบ ๆ ต่อกันมา จนบางครั้งกลายเป็นความชาชินและเบื่อหน่าย ไม่ได้ให้ความสำคัญต่อประเพณีของบรรพบุรุษแต่อย่างใด คงไว้แต่ประเพณีที่สนุกสนานเท่านั้น เช่น ประเพณีลอยกระทง ประเพณีสงกรานต์ จึงทำให้อนุชนพลาดโอกาสศึกษาและเกิดความภาคภูมิใจในกุศโลบายของบรรพชนไปอย่างน่าเสียดาย จนมีคำกล่าวว่ “การศึกษาและการพัฒนาของไทยเป็น การศึกษาและการพัฒนาแบบหมาหางค้วน” ก่อให้เกิดปัญหาหลายประการในสังคมไทย อาทิ ปัญหาความก้าวร้าวรุนแรงในกลุ่มเยาวชน ปัญหาการก่ออาชญากรรมของเยาวชนที่สูงขึ้น ปัญหายาเสพติด ปัญหาการหลงผิดในกระแสบริโภคนิยม ปัญหาการขาดหลักธรรมในการครองเรือนและขาดสติ ครองตนในกลุ่มเยาวชน จนนำไปสู่การตั้งครุฑที่ไม่พึงประสงค์ของเยาวชนไทย ในอัตราส่วนที่มากที่สุดในโลก ฯลฯ หลายฝ่ายจึงเริ่มตระหนักและให้ความสำคัญต่อการศึกษาศีลธรรมจรรยาของศาสนา พยายามฟื้นฟูศีลธรรมในสังคมด้วยรูปแบบและวิธีการต่าง ๆ ตามแนวทางของศาสนา เช่น ส่งเสริมให้ทุกโรงเรียนมีครูพระสอนศีลธรรมให้แก่นักเรียน การส่งเสริมให้มีโรงเรียนวิถีพุทธ ตลอดจนส่งเสริมการเข้าค่ายคุณธรรมของนักเรียนในแต่ละชั้นปี สร้างงานในด้านต่าง ๆ เพื่อให้ทักษะปลูกฝังแนวคิดและปฏิบัติอย่างถูกต้องตามแนวทางของพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ เครื่องมือหรือสิ่งสนับสนุนที่สำคัญในการเผยแผ่และปลูกฝังศีลธรรมแก่สังคม ได้แก่ งานอันเกี่ยวเนื่องกับหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นเสมือนเครื่องมือที่ช่วยให้การเผยแผ่ประสบความสำเร็จมากยิ่งขึ้น ทั้งผู้มีทักษะและด้อยทักษะในการเผยแผ่ นั้นหมายความว่า แม้ผู้เผยแผ่จะไม่ค่อยมีทักษะในการเผยแผ่มากนัก หากได้ใช้งานเหล่านี้เป็นเครื่องสนับสนุนขยายใจความและอธิบายก็จะทำให้การเผยแผ่นั้น ๆ มีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จมากยิ่งขึ้น

พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ได้กำหนดให้มีการคุ้มครองลิขสิทธิ์งานต่างๆ ที่สร้างขึ้นตามมาตรา 6 เช่น งานวรรณกรรม นาฏกรรม ศิลปกรรม ดนตรีกรรม ฯลฯ ด้วยเหตุนี้ งานอันมีเนื้อหาเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาซึ่งสร้างขึ้นโดยปราชญ์ทางด้านพระพุทธศาสนา

ทั้งบรรพชิตและฆราวาส อาทิ หนังสือ บทความต่าง ๆ บทเพลงธรรมะ ภาพสไลด์หรือเพาเวอร์พอยท์ (power point) เกี่ยวกับหลักธรรมหรือพุทธประวัติหรือประวัติอิงธรรมะของพระมหาเถระต่าง ๆ วิดีโอเทปรายการธรรมสาระน่ารู้ต่าง ๆ ภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์และคำสอนของพระพุทธศาสนา เช่น องค์ลีลามล พระพุทธเจ้ามหาศาสดาโลกไม่ลืม พุทธศาสนา ชีวีบันทึกละเอียดการเทศน์หรือบรรยายธรรมของพระมหาเถระ ตลอดจนการแพร่เสียงแพร่ภาพทางเคเบิลทีวีและสถานีโทรทัศน์ ฯลฯ จึงได้รับการคุ้มครองโดยอัตโนมัติปราศจากแบบพิธิใด ๆ เฉกเช่นการคุ้มครองงานสร้างสรรค์ทั่วไป บุคคลใด ๆ ประสงค์จะนำงานดังกล่าวไปใช้ไม่ว่ากรณีใด ๆ จะต้องคำนึงถึงสิทธิแต่เพียงผู้เดียวของเจ้าของลิขสิทธิ์ ตามมาตรา 15 แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ที่กำหนดให้ ผู้อันเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์จากการสร้างสรรค์งานในฐานะที่เป็นพนักงานหรือลูกจ้าง ตามมาตรา 9 ผู้อันเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในฐานะที่เป็นผู้ว่าจ้าง ตามมาตรา 10 ผู้อันเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ที่เป็นกระทรวง ทบวง กรม หรือหน่วยงานอื่นใดของรัฐหรือของท้องถิ่น ตามมาตรา 14 มีสิทธิแต่ผู้เดียว ในการกระทำการใด ๆ บนงานอันมีลิขสิทธิ์นั้น ดังต่อไปนี้

- (1) ทำซ้ำหรือดัดแปลง
- (2) เผยแพร่ต่อสาธารณชน
- (3) ให้เช่าต้นฉบับหรือสำเนาโปรแกรมคอมพิวเตอร์ วัสดุทัศนวัสดุ ภาพยนตร์ และสิ่งบันทึกเสียง
- (4) ให้ประโยชน์อันเกิดจากลิขสิทธิ์แก่ผู้อื่น
- (5) อนุญาตให้ผู้อื่นใช้สิทธิตาม (1) (2) หรือ (3) โดยจะกำหนดเงื่อนไขอย่างใดหรือไม่ก็ได้

แต่เงื่อนไขดังกล่าวจะกำหนดในลักษณะที่เป็นการจำกัดการแข่งขันโดยไม่เป็นธรรมไม่ได้ กล่าวคือ ต้องดำเนินการขออนุญาตต่อเจ้าของลิขสิทธิ์โดยที่จะกำหนดเงื่อนไขอย่างใดหรือไม่ก็ได้ ในที่นี้อาจเป็นค่าตอบแทนหรือวิธีการอื่นใดแก่เจ้าของลิขสิทธิ์ หากไม่ดำเนินการตามบทบัญญัติ และงานที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นไปใช้ เช่น ทำซ้ำหรือดัดแปลง เผยแพร่ต่อสาธารณชน ตามมาตรา 27 การทำซ้ำหรือดัดแปลง เผยแพร่ต่อสาธารณชนหรือให้เช่าต้นฉบับหรือสำเนาด้าน ทัศนวัสดุ ภาพยนตร์ หรือสิ่งบันทึกเสียง ไม่ว่าจะเป็นส่วนที่เป็นเสียงหรือภาพ ตามมาตรา 28 กระทำอย่างใดอย่างหนึ่งแก่งานแพร่เสียงแพร่ภาพ เช่น การบันทึกการบรรยายธรรมวาไรตี้ การเทศนาทางวิทยุ ฯลฯ หรือการแพร่เสียงแพร่ภาพรายการธรรมวาไรตี้โดยไม่มีกรบันทึก การบันทึกการบรรยายธรรมะที่แพร่เสียงแพร่ภาพและนำมาแพร่เสียงแพร่ภาพซ้ำ ไม่ว่าทั้งหมดหรือบางส่วน จัดให้ประชาชนฟังหรือชมงานแพร่เสียงแพร่ภาพ โดยเรียกเก็บเงินหรือผลประโยชน์อย่างอื่นในทางการค้า ตามมาตรา 29 ผู้กระทำการดังกล่าวนี้จะต้องถูกดำเนินคดีฐานละเมิดลิขสิทธิ์ทั้งทางแพ่งและทางอาญา

จึงมีข้อนำพิจารณาในแง่ความเหมาะสมว่าควรที่จะให้ความคุ้มครองการสร้างสรรค์งานต่อบุคคลทุกกลุ่มดังเช่นกฎหมายที่บังคับใช้ในปัจจุบันหรือไม่ ประเด็นนี้ผู้วิจัยเห็นว่า กฎหมายที่บังคับใช้ในปัจจุบันยังไม่มี ความเหมาะสม โดยเฉพาะการที่ไม่มีบทบัญญัติในการจํายละเอียดถึงประโยชน์ด้านเศรษฐกิจอันจะพึงได้จากงานอันมีลิขสิทธิ์ของพระสงฆ์อย่างชัดเจน ทั้งนี้เพราะแม้กฎหมายลิขสิทธิ์จะให้ความคุ้มครองสิทธิในกรรมแก่ผู้สร้างสรรค์งาน แต่ก็ให้สิทธิทางด้านเศรษฐกิจในขณะเวลาเดียวกัน เจ้าของลิขสิทธิ์จึงมีสิทธิต่าง ๆ บนงานที่สร้างสรรค์นั้น ตามมาตรา 15 อันจะเป็นการนำพาให้พระสงฆ์ซึ่งเป็นต้นแบบการมีวิถีชีวิตที่สันโดษและเป็นต้นแบบแห่งความพอเพียงของสังคม ดำรงชีวิตตามแบบแห่งพุทธวิถี อาศัยการบิณฑบาตเลี้ยงชีพ¹²⁷ เข้าไปเกี่ยวข้องกับสิทธิทางเศรษฐกิจบนงานสร้างสรรค์ของตน ซึ่งอาจเป็นการขัดต่อเจตนารมณ์ของพระบรมศาสดาที่ทรงประสงค์จะให้พระภิกษุฝึกฝนดำรงตนอย่างสันโดษ เป็นแบบอย่างอันดีงามของสังคม

อย่างไรก็ตามในปัจจุบัน พุทธศาสนิกชนยอมรับได้ในระดับหนึ่งถึงการรับเงินทองของพระสงฆ์ ทั้งนี้ อาจพิจารณาถึงความจำเป็นในการใช้เงินเพื่อการดำรงชีพตามสมควร โดยสังเกตได้จาก การที่พุทธศาสนิกชนมักถวายปัจจัยแด่พระสงฆ์ในการประกอบพิธีบุญต่าง ๆ แต่การเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับทรัพย์สินโดยตรงมากเกินไป อาจจะนำไปสู่การดำเนินคดีของสาธารณชน กระทั่งต่อภาพลักษณ์และความศรัทธาต่อสถาบันสงฆ์ได้ แม้ว่าบทบัญญัติในมาตรา 15 (4) กำหนดว่า เจ้าของลิขสิทธิ์มีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการให้ประโยชน์ อันเกิดจากลิขสิทธิ์แก่ผู้อื่น หรือมาตรา 15 (5) ที่ให้เจ้าของลิขสิทธิ์มีสิทธิที่จะอนุญาตให้ผู้อื่นได้ใช้สิทธิบนงานอันมีลิขสิทธิ์ เช่น การทำซ้ำหรือดัดแปลง เผยแพร่ต่อสาธารณชน ฯลฯ หรือมาตรา 17 ที่กำหนดว่า ลิขสิทธิ์นั้นย่อมโอนให้แก่กันได้ เจ้าของลิขสิทธิ์จึงสามารถที่จะให้ประโยชน์ อนุญาตให้ใช้สิทธิหรือโอนลิขสิทธิ์ของตนทั้งหมดหรือแต่บางส่วนแก่บุคคลอื่นได้ โดยจะกำหนดเวลาหรือตลอดอายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ก็ได้ ดังนั้นพระภิกษุผู้เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์จึงสามารถที่จะอนุญาตให้ใช้สิทธิ โอนลิขสิทธิ์หรือประโยชน์อันจะพึงได้จากงานอันมีลิขสิทธิ์แก่ผู้อื่นได้ แต่หากพิจารณาแล้วจะเห็นว่าสิทธิในการอนุญาตให้ใช้สิทธิ โอนหรือมอบผลประโยชน์อันจะพึงได้จากงานนั้น ยังเป็นสิทธิของพระภิกษุผู้เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์อยู่นั้นหมายความว่าในที่สุดแล้วพระภิกษุนั้นอาจจะไม่โอนหรือมอบประโยชน์ใด ๆ และเก็บประโยชน์นั้นไว้กับตนแต่เพียงผู้เดียวก็ได้ หากได้มีบทบัญญัติที่กำหนดให้ต้องโอนหรือมอบสิทธิอย่างใด ๆ ไม่

ในส่วนการสร้างงานอันเกี่ยวเนื่องกับหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาของฆราวาสนั้น ในปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าฆราวาสผู้เป็นอุบาสก อุบาสิกา นั้นมีความรู้แตกฉานในพระธรรมคำสั่งสอนขององค์พระบรมศาสดาเป็นอย่างมาก จึงปรากฏงานสร้างสรรค์ในด้านนี้ของ

¹²⁷ การบิณฑบาตเป็น 1 ในนิสสัย 4 ถือว่าเป็นกิจที่สงฆ์ควรทำ ได้แก่ นุ่งห่มผ้าบังสุกุลเป็นวัตร อยู่โคนต้นไม้เป็นวัตร ถนอมรักษาด้วยน้ำมือตนเองเป็นวัตร บิณฑบาตเป็นวัตร.

พระราชาออกมาในลักษณะต่าง ๆ การสร้างสรรค์งานอันเกี่ยวเนื่องกับคำสอนในลักษณะต่าง ๆ นี้ ผู้วิจัยเห็นว่า แม้ว่าโดยพุทธประสงค์ต้องการให้บุคคลทุกเหล่าสามารถที่จะเข้าถึงหรือสัมผัสกับพระพุทธศาสนาได้อย่างไม่มีขีดจำกัด แต่การสร้างสรรค์งานอันเกิดจากความวิริยะอุตสาหะพากเพียร ประกอบกับพระราชนั้นต้องดำรงชีวิตด้วยการประกอบสัมมาชีพ หากกำหนดไม่ให้เกิดการสร้างงานด้านคำสอนได้รับการคุ้มครองลิขสิทธิ์แล้ว อาจทำให้ขาดแรงจูงใจในการสร้างสรรค์งานได้ เพราะผู้สร้างสรรค์เองก็เกรงจะเสียเวลาในการประกอบสัมมาชีพด้านอื่น ยกเว้นบุคคลผู้มีฐานะดำรงชีพเพียงพอที่จะสร้างสรรค์ได้แม้ไม่ได้รับการคุ้มครองลิขสิทธิ์ซึ่งมีจำนวนเพียงน้อยนิดเท่านั้น

ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นว่า การให้การคุ้มครองงานไม่ว่าจะเป็นการสร้างโดยพระราชาหรือบรรพชิตยังคงมีความจำเป็น แต่ขอบเขตแห่งการคุ้มครองไม่ควรให้เป็นอุปสรรคต่อการเผยแผ่ศาสนาและกระทบต่อภาพลักษณ์ของสถาบันสงฆ์ จึงควรมุ่งให้มีมาตรการทางกฎหมายในการจัดการประโยชน์อันจะพึงได้จากงานอันมีลิขสิทธิ์ของพระสงฆ์และสร้างข้อกำหนดสนับสนุนการใช้งานสำหรับบุคคลอันมีหน้าที่ในการเผยแผ่ศาสนาโดยตรง เช่น พระสงฆ์ ให้เป็นหนึ่งในข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ ซึ่งกฎหมายลิขสิทธิ์ปัจจุบันได้กำหนดหลักว่าด้วยการใช้โดยธรรมเพื่อสร้างคุณประโยชน์ระหว่างสิทธิของเจ้าของลิขสิทธิ์และสิทธิของผู้ใช้งานหรือสาธารณะทั่วไป ในมาตรา 32 ว่า การกระทำแก่งานอันมีลิขสิทธิ์ของบุคคลอื่นตามพระราชบัญญัตินี้ หากไม่ขัดต่อการแสวงหาประโยชน์จากงานอันมีลิขสิทธิ์ตามปกติของเจ้าของลิขสิทธิ์และไม่กระทบกระเทือนถึงสิทธิอันชอบด้วยกฎหมายของเจ้าของลิขสิทธิ์เกินสมควรมิให้ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์

ภายใต้บังคับบทบัญญัติในวรรคหนึ่งการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งแก่งานอันมีลิขสิทธิ์ตามวรรคหนึ่งมิให้ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ถ้าได้กระทำได้ดังต่อไปนี้

- (1) วิจัยหรือศึกษางานนั้นอันมิใช่การกระทำเพื่อหากำไร
- (2) ใช้เพื่อประโยชน์ของตนเองหรือเพื่อประโยชน์ของตนเองและบุคคลอื่นในครอบครัวหรือญาติสนิท
- (3) ดิขมิวิจารณ์หรือแนะนำผลงานโดยมีการรับรู้ถึงความเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานนั้น
- (4) เสนอรายงานข่าวทางสื่อสารมวลชนโดยมีการรับรู้ถึงความเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานนั้น
- (5) ทำซ้ำคัดแปลงนำออกแสดงหรือทำให้ปรากฏเพื่อประโยชน์ในการพิจารณาของศาลหรือเจ้าพนักงานซึ่งมีอำนาจตามกฎหมายหรือในการรายงานผลการพิจารณาดังกล่าว
- (6) ทำซ้ำคัดแปลงนำออกแสดงหรือทำให้ปรากฏโดยผู้สอนเพื่อประโยชน์ในการสอนของตนอันมิใช่การกระทำเพื่อหากำไร

(7) ทำซ้ำตัดแปลงบางส่วนของงานหรือคัดลอกหรือทำบทสรุปโดยผู้สอนหรือสถาบันศึกษาเพื่อแจกจ่ายหรือจำหน่ายแก่ผู้เรียนในชั้นเรียนหรือในสถาบันศึกษาทั้งนี้ต้องไม่เป็นการกระทำเพื่อหากำไร

(8) นำงานนั้นมาใช้เป็นส่วนหนึ่งในการถามและตอบในการสอบ

เงื่อนไขในมาตรา 32 วรรคสอง (1) ถึง (8) นั้นนอกจากจะต้องอยู่ภายในขอบเขตที่กฎหมายกำหนดในแต่ละข้อแล้ว การพิจารณาเงื่อนไขในวรรคสองนั้นต้องนำวรรคหนึ่งเข้ามาประกอบร่วมด้วยว่า การกระทำหรือการใช้โดยธรรมตั้งแต่ (1) ถึง (8) นั้นเป็นการขัดต่อการแสวงหาประโยชน์จากงานอันมีลิขสิทธิ์ตามปกติของเจ้าของลิขสิทธิ์และกระทบกระเทือนถึงสิทธิอันชอบด้วยกฎหมายของเจ้าของลิขสิทธิ์เกินสมควรหรือไม่ แต่จากการศึกษาพบว่าการใช้โดยธรรมที่กำหนดไว้ในมาตรา 32 นั้น หากยึดถือบรรทัดฐานคำพิพากษาฎีกาที่ปรากฏในปัจจุบันแล้ว คงปรากฏเฉพาะการใช้เพื่อการศึกษาในสถาบันการศึกษาหรือเกี่ยวกับสถาบันการศึกษาเท่านั้น ยังไม่ปรากฏกรณีตัวอย่างหรือบรรทัดฐานคำพิพากษาเกี่ยวกับการใช้งานโดยธรรมในงานอันมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาแต่อย่างใด แม้จะมีนักวิชาการทางด้านกฎหมายฝ่ายหนึ่งได้กรุณาให้ทัศนะว่า มาตรา 32 วรรคสอง (6) น่าจะสามารถนำมาปรับใช้กับกรณีการใช้โดยธรรมของงานอันเกี่ยวข้องกับหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาได้ แต่ก็ยังไม่ปรากฏหลักฐานหรือบรรทัดฐานที่ชัดเจนแต่ประการใด คงเป็นทัศนะของนักวิชาการกฎหมายแต่ละฝ่ายเท่านั้น อีกทั้ง ในข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์บางข้อก็ยังไม่ปรากฏแน่ชัดต่อกรอบ ขอบเขตของการใช้งานอันมีลิขสิทธิ์ว่าเป็นอย่างไร ประเด็นบางประเด็นยังคงเป็นปัญหาทั้งในทางกฎหมายและความเหมาะสมของบทบัญญัติที่ใช้บังคับอยู่ เช่น อนุญาตให้ใช้ประโยชน์จากงานอันมีลิขสิทธิ์เพื่อตัวเอง หรือเพื่อประโยชน์ของตนเองและบุคคลอื่นภายในครอบครัวหรือญาติสนิท ตลอดจนถึงลักษณะต่าง ๆ ของการเผยแพร่งานในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์¹²⁸ เป็นต้น ข้อน่าสังเกตเหล่านี้ยังคงไม่มีบรรทัดฐานที่แน่ชัด บุคคลอันมีหน้าที่ในการเผยแพร่ธรรมะโดยเฉพาะพระภิกษุยังมีความเสี่ยงต่อการถูกดำเนินคดีทั้งทางแพ่งและทางอาญา อันอาจส่งผลกระทบต่อกำลังใจและเป็นอุปสรรคต่อการเผยแผ่หลักธรรมต่อสาธารณชนได้

นอกจากปัญหาในความชัดเจนเรื่องกรอบขอบเขตของการใช้งานอันมีลิขสิทธิ์ในด้านหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาข้างต้นแล้ว ปัญหาความเหมาะสมในกระบวนการดำเนินคดีทางลิขสิทธิ์กรณีที่พระภิกษุอาจเข้าไปเป็นคู่กรณีในข้อพิพาทดังกล่าว กฎหมายลิขสิทธิ์ได้กำหนดให้ผู้เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์เท่านั้นที่สามารถจะร้องทุกข์หรือฟ้องร้องดำเนินคดีแก่ผู้ทำการละเมิด ดังนั้นเมื่อเกิดข้อพิพาททางลิขสิทธิ์ไม่ว่าในกรณีใด ๆ กฎหมายได้ให้สิทธิดังกล่าวแก่นักสงฆ์ผู้เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ และในทางกลับกันพระสงฆ์ในฐานะผู้ใช้งานก็อาจถูกร้องทุกข์หรือฟ้องร้อง

¹²⁸ ดูรายละเอียดของข้อสังเกตในบทที่ 5, หัวข้อ 5.2.2, หน้า 111.

ดำเนินคดีได้เช่นกันหากงานนั้น ๆ ไปใช้โดยไม่ผ่านหรือปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด พระสงฆ์ทั้งในส่วนของการเป็นผู้ใช้งานและในส่วนผู้เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์จึงอาจเข้าไปเกี่ยวพันกับ ข้อพิพาทต่างๆ ทางลิขสิทธิ์โดยตรงได้ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นข้อพิพาทด้านสิทธิทางเศรษฐกิจ แม้ในปัจจุบันจะยังไม่เกิดกรณีการร้องทุกข์หรือฟ้องร้องดังกล่าว แต่ก็ไม่ได้เป็นหลักประกันว่า ในอนาคต ภายหน้าจะไม่เกิดขึ้น ดังนั้น การที่พระสงฆ์ไม่ว่าจะอยู่ในฐานะฝ่ายใดเข้าไปยุ่งเกี่ยวในข้อพิพาทอัน เกี่ยวเนื่องกับทรัพย์สินเงินทองล้วนเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสมทั้งสิ้น ทั้งนี้ เป็นเพราะพระราชบัญญัติ ลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ตลอดถึงพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่าง ประเทศ และวิธีพิจารณาคดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ พ.ศ. 2539 ไม่ได้กำหนด รายละเอียดกรณีพระสงฆ์ไว้แต่ประการใด ไม่ว่าจะเป็นการมีลิขสิทธิ์ของพระสงฆ์ ข้อยกเว้นว่าด้วย การใช้งานอันมีลิขสิทธิ์หรือกระบวนการดำเนินคดีซึ่งอาจมีพระสงฆ์เข้าไปเกี่ยวข้อง ปัจจัยทางด้าน ต่าง ๆ เหล่านี้จึงอาจส่งผลกระทบต่อความรู้สึก ศรัทธาปสาทะที่มีต่อสถาบันสงฆ์ได้

6.2 ข้อเสนอแนะ

ความก้าวหน้าทางด้านวิทยาการต่าง ๆ ในปัจจุบันทำให้สาธารณชนได้มีโอกาสเข้าถึงคำสอนของพระพุทธศาสนาผ่านช่องทางต่าง ๆ ได้มากยิ่งขึ้น แต่ก็มีความเสี่ยงที่น่าสังเกตว่าอาจจะไม่เอื้อต่อการพัฒนาและจรรโลงพระพุทธศาสนาให้เกิดประโยชน์ต่อสาธารณชนได้มากนัก ดังที่ได้กล่าวแล้วในข้อที่ 6.1 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 กำหนดให้งานด้านต่าง ๆ ตามมาตรา 6 เป็นงานที่ได้รับการคุ้มครองภายใต้การสร้างสรรค์ที่กฎหมายกำหนด การที่บุคคลใด ๆ ในที่นี้หมายถึง เยาวชนที่มีหน้าที่ในการเผยแผ่ศาสนาโดยตรงนางานดังกล่าวเหล่านี้ไปเผยแพร่ต่อด้วยลักษณะใด ๆ ตามมาตรา 27 ถึงมาตรา 29 เช่น การทำซ้ำซึ่งงานเขียน หรือนางานใด ๆ ไปใช้ โดยที่การใช้ นั้น เจ้าของลิขสิทธิ์อาจไม่ได้รับรู้หรือเป็นการขัดต่อการแสวงหาประโยชน์จากงานอันมีลิขสิทธิ์ของ เจ้าของลิขสิทธิ์ ย่อมเป็นการขัดต่อกฎหมาย ก่อให้เกิดขัดจำกัดต่อการใช้งานอันตรงคุณค่าเพื่อการเผยแผ่ธรรมของบุคคลผู้มีหน้าที่ในการเผยแผ่โดยตรง ซึ่งอาจก่อให้เกิดอุปสรรคต่อการถ่ายทอด ศีลธรรมสู่สาธารณะได้ ต่อข้อกังวลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอ ดังต่อไปนี้

6.2.1 ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยนี้

ควรให้มีการปรับปรุงพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ไม่เพียงแต่บทบัญญัติในเรื่องการ ยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์เท่านั้น แต่ควรแก้ไขปรับปรุงให้ครอบคลุมถึงสิทธิด้านเศรษฐกิจ กำหนด

ขอบเขตการสร้างงานอันเกี่ยวเนื่องกับคำสอนทางพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์และการดำเนินคดีกรณีพระภิกษุเป็นคู่พิพาททางลิขสิทธิ์ ดังนี้

6.2.1.1 กรณีที่พระสงฆ์หรือฆราวาสสร้างสรรค์งานอันเกี่ยวเนื่องกับหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา ควรให้การคุ้มครองลิขสิทธิ์ในงานที่แต่ละบุคคลได้สร้างขึ้นดังเช่นหลักเกณฑ์ทั่วไป โดยเฉพาะฆราวาส แม้ว่าพระบรมศาสดาทรงประสงค์จะให้คำสอนแผ่ไปสู่สาธุชนให้กว้างขวาง โดยไม่จำกัดในด้านขอบเขตของชั้นวรรณะ แต่หากพิจารณาความเป็นจริงในสังคมปัจจุบัน การให้ความคุ้มครองลิขสิทธิ์แก่ผู้ที่สร้างสรรค์ที่เป็นฆราวาสยังคงมีความจำเป็น ทั้งนี้เพราะฆราวาสต้องประกอบสัมมาชีพเอง อีกทั้งยังจะเป็นการส่งเสริมให้มีการศึกษาพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง เพราะการที่จะสร้างสรรค์งานทางด้านพระพุทธศาสนาได้ ผู้สร้างสรรค์จำเป็นต้องศึกษาให้มีความรู้แตกฉานด้านหลักธรรมคำสอนในระดับหนึ่งจึงสามารถสร้างงานได้ อาจกล่าวได้ว่าการให้ความคุ้มครองลิขสิทธิ์แก่การสร้างงานดังกล่าวได้ประโยชน์ 3 ประการด้วยกัน คือ 1) ผู้สร้างสรรค์งานนั้นสามารถมีกำลังใจในการสร้างสรรค์งานต่อ ๆ ไป 2) เกิดการศึกษาเรียนรู้พระพุทธศาสนาในระดับสูง ยังมีผู้สร้างสรรค์งานมากก็เป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงอัตราการศึกษาเรียนรู้พระพุทธศาสนาในระดับสูงมากขึ้นไปด้วย และ 3) ทำให้เกิดทางเลือกหรือลักษณะของงานที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเสนอต่อสาธุชนหลากหลายยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม กรณีพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้สร้างสรรค์งานหรือเจ้าของลิขสิทธิ์นั้น นอกจากการให้มีลิขสิทธิ์ในงานแล้ว ควรกำหนดให้พระสงฆ์นั้นแสดงเจตนารมณ์ให้ชัดแจ้งเป็นลายลักษณ์อักษรว่า ผลประโยชน์อันจะพึงมีพึงได้จากงานนั้นให้เป็นของผู้ใด หรือกำหนดว่าอนุญาตให้บุคคลหน่วยงาน องค์การใดเป็นผู้มีสิทธิใช้งานอันมีลิขสิทธิ์นั้น หรือกำหนดให้พระสงฆ์นั้นโอนลิขสิทธิ์โดยจะกำหนดระยะเวลาหรือไม่ก็ได้ ทั้งนี้อาจเป็นวัดที่พระภิกษุนั้นสังกัดอยู่ องค์การ นิติบุคคล หรือกิจการอื่นใดอันจัดตั้งขึ้นเพื่อประโยชน์ในการทำนุบำรุงหรือการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยควรมีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์งานทางด้านพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์และฆราวาส ดังนี้

มาตรา.....งานอันเกี่ยวเนื่องกับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ผู้สร้างสรรค์เป็นพระภิกษุ นั้น ให้ผู้สร้างสรรค์เป็นผู้มีลิขสิทธิ์ในงานนั้น แต่ให้ผู้อื่นเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ กำหนดให้ประโยชน์อันจะพึงมีพึงได้จากงานอันมีลิขสิทธิ์นั้นหรือโอนลิขสิทธิ์ หรืออนุญาตให้ใช้สิทธิในงานอันมีลิขสิทธิ์นั้นแก่องค์การ มูลนิธิ วัด หน่วยงานราชการหรือกิจการใดกิจการหนึ่งอันมีวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแผ่ ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาหรือสาธารณะกุศลอื่น ๆ

ให้องค์การ มูลนิธิ วัดหรือกิจการอันมีวัตถุประสงค์ตามวรรคหนึ่งถวายประโยชน์ส่วนหนึ่งแก่ผู้สร้างสรรค์งานหรือเจ้าของลิขสิทธิ์ในวรรคหนึ่งตามสมควร

การกระทำตามวรรคสอง อาจดำเนินการโดยผ่านไวยาวัจกรของวัดที่ผู้สร้างสร้งงาน และหรือเจ้าของลิขสิทธิ์สังกัดอยู่ก็ได้

หลักเกณฑ์การอนุญาตให้ใช้สิทธิ และหรือการโอนลิขสิทธิ์ตามวรรคหนึ่ง ให้นำ มาตรา 15 (5) มาตรา 16 และมาตรา 17 มาบังคับใช้โดยอนุโลม

การกำหนดให้องค์การ มูลนิธิหรือผู้บริหารกิจการอันมีวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแผ่ ทำนุ บำรุงพระพุทธศาสนาหรือประโยชน์สาธารณะถวายประโยชน์ส่วนหนึ่งแก่พระภิกษุสงฆ์ในฐานะที่เป็นผู้สร้างสร้งงานหรือเจ้าของลิขสิทธิ์นั้น เพื่อใช้สำหรับกิจด้านอื่น ๆ ที่มีความจำเป็น และเป็น ปัจจัยส่งเสริมให้มีการสร้างงาน ต่อๆ ไป แม้ว่าโดยอัตราส่วนแล้วจะไม่ทัดเทียมกับผู้สร้างงานที่เป็น ฆราวาส ทั้งนี้เพราะถือว่าพระสงฆ์เป็นกำลังหลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสร้างงานดังกล่าวอาจ ถือได้ว่าเป็นพันธกิจ หน้าที่ ที่พระสงฆ์พึงกระทำส่วนหนึ่งอยู่แล้ว แม้ว่าจะมีบางทัศนะที่ว่าไม่ควรให้ พระสงฆ์ได้มีลิขสิทธิ์หรือไม่ควรถวายประโยชน์ตามที่เสนอข้างต้น ด้วยหลักของพระวินัยนั้น กฎหมายแต่ละมามีเจตนารมณ์ในการร่างกันคนละเรื่อง พระวินัยก็แยกเช่นเดียวกัน พระวินัยแต่ละข้อถูก บัญญัติขึ้นด้วยเจตนารมณ์ที่ต่างกัน พระวินัยบางข้อบัญญัติขึ้นเพื่อเป็นฐานส่งเสริมให้บรรลุลักษณะธรรม ขึ้นสูง เช่น ปาราชิกทั้ง 4 ข้อ พระวินัยบางข้อบัญญัติขึ้นเพื่อเป็นการป้องกันโลกวัชระหรือชาวโลกติ เียดนว่าเป็นการไม่สมควรที่ผู้ดำรงสมณะเพศไม่ควรเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย ดังเช่น นิสสัคคิยาปาจิตตีย์ แต่เมื่อกาลเวลาผ่านไปหากไม่ยอมรับถึงความจำเป็นและความเป็นจริงของสังคมอาจจะดำรงอยู่ด้วยความยากลำบาก อีกทั้งอาจเป็นภาระให้แก่ศรัทธาประชาชนต้องคอยติดตามเพื่อใช้จ่ายเงินแทนในกิจ ต่าง ๆ ทั้งที่ก็ยังคงอาจต้องอาบัติเช่นเดิม เพราะพระวินัยข้อที่ 37 นิสสัคคิยาปาจิตตีย์ โกสิยวรรคที่ 2 ลิกขาบทที่ 8 ความว่า ภิกษุรับเองก็ดี ใช้ให้ผู้อื่นรับก็ดี ซึ่งเงินและทองหรือยินดีซึ่งทองและเงินที่เขา เก็บไว้เพื่อตน ต้องนิสสัคคิยาปาจิตตีย์ นั้นหมายความว่า แม้จะไม่ได้ถือแต่ให้ผู้อื่นถือไว้เพื่อตนก็เข้า ข่ายว่าเป็นการละเมิดพระวินัยข้อนี้เช่นกัน ซึ่งเป็นไปได้ยากมากในสังคมปัจจุบัน ประกอบกับก่อนที่ สมเด็จพระบรมศาสดาจะเสด็จขึ้นปรินิพพานนั้น พระองค์ตรัสให้ถอนสิกขาบทข้อเล็กน้อยออกได้ ในอนาคต อีกทั้งพุทธศาสนิกชนก็ยอมรับได้ในระดับหนึ่งต่อการถือเงินดังกล่าว จึงน่าจะพออนุโลม ในข้อดังกล่าวได้ แต่การได้มาต้องเป็นการสมเหตุสมผลในลักษณะการถวายจากหน่วยงานหรือองค์การที่ เกี่ยวข้องดังกล่าว ต้องไม่ใช่เป็นการได้มาเพราะการสร้างงานและดำเนินการค้าขายเชิงธุรกิจ เช่นเดียวกับคฤหัสถ์

6.2.1.2 ควรเพิ่มคำนิยามลักษณะงานที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมคำสอนทาง พระพุทธศาสนาในมาตรา 4 เพื่อให้ทราบถึงขอบเขต ลักษณะงานให้ชัดเจน ทั้งนี้เพราะหากไม่ กำหนดไว้ แ่งมมมากมายหลายแ่งมมในงานแต่ละชิ้นนั้น อาจถูกตีความว่าเป็นงานอันเกี่ยวเนื่องกับ หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาได้ การกำหนดถึงขอบเขตดังกล่าวนี้ ควรจะเป็นงานที่เกี่ยวข้อง

กับคำสอนอย่างชัดเจนเท่านั้น งานที่สร้างขึ้นโดยเจตนารมณ์ในด้านอื่น แต่สอดแทรกแง่มุมเชิงพุทธปรัชญาเพียงเล็กน้อยนั้นไม่ควรถือว่าเป็นงานอันเกี่ยวเนื่องกับหลักธรรมคำสอนทางด้านพระพุทธศาสนาตามข้อเสนอนี้ เพราะจะทำให้ขอบเขตของงานกว้างมากเกินไป จนกระทบต่อผู้สร้างสรรค์งานจนเกินควรได้ ผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรปรับปรุงเพิ่มเติม ดังนี้

มาตรา 4 (8) งานอันเกี่ยวเนื่องกับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา หมายถึง งานที่มีวัตถุประสงค์ในการสร้างเพื่อการเผยแผ่หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาโดยชัดแจ้ง

6.2.1.3 กฎหมายได้ให้สิทธิแก่ผู้เสียหายหรือเจ้าของลิขสิทธิ์ในการฟ้องร้องดำเนินคดีต่อบุคคลใด ๆ ที่กระทำการละเมิดลิขสิทธิ์ การที่พระสงฆ์เข้าไปเป็นคู่กรณีในกระบวนการดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นการไม่สมควรด้วยประการทั้งปวงไม่ว่าในกรณีใด ๆ ตั้งแต่กระบวนการร้องทุกข์ในชั้นพนักงานสอบสวนเป็นต้นไป ในกรณีความผิดทางอาญา และกรณีการฟ้องร้องเพื่อเรียกค่าเสียหายในความผิดทางแพ่ง จึงควรกำหนดให้มีผู้ดำเนินการในเรื่องดังกล่าวแทนพระสงฆ์ โดยอาจเป็นสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติซึ่งรับผิดชอบในเขตที่มีเหตุแห่งการละเมิดขึ้นหรือให้องค์การ มูลนิธิหรือกิจการอื่นใดในข้างต้น เป็นผู้ดำเนินการในฐานะที่เป็นผู้สูญเสียประโยชน์จากการถูกละเมิดนั้น โดยอาจกำหนดบทบัญญัติเพิ่มเติม ดังนี้

มาตรา.....กรณีเกิดข้อพิพาททางลิขสิทธิ์ในงานที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ที่มีคู่กรณีเป็นพระภิกษุสงฆ์ ให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติส่วนกลางหรือส่วนภูมิภาคที่มีเหตุแห่งการละเมิดขึ้นหรือองค์การ มูลนิธิ วัด หน่วยงานราชการหรือกิจการใดกิจการหนึ่งอันมีวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแผ่ ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาหรือสาธารณกุศลอื่น ๆ ที่ได้รับประโยชน์จากการงานอันมีลิขสิทธิ์นั้น เป็นผู้ดำเนินการร้องทุกข์ ฟ้องร้องหรือดำเนินการแทนพระสงฆ์ในข้อพิพาทนั้น

6.2.1.4 กำหนดให้มีข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ กรณีงานอันเกี่ยวเนื่องกับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ใช้เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ ทั้งนี้เพราะพระพุทธศาสนาถือได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของสังคมไทย หลักธรรมของพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นสิ่งหนึ่งที่มีอิทธิพลยิ่งต่อสังคมไทย ศิลธรรมไม่เพียงแต่เป็นส่วนสำคัญในการขัดเกลาจิตใจ แต่ยังเป็นส่วนเสริมให้สมาชิกของสังคมได้ปฏิบัติตามระเบียบ ข้อบังคับ อันเป็นกติกาของสังคมอย่างมีประสิทธิภาพอีกด้วย เพราะมาตรฐานของศีลธรรมนั้นสูงและครอบคลุมกว่ามาตรฐานทางกฎหมาย หากว่าสามารถปฏิบัติตามแนวของศีลธรรมแล้ว ก็จะสามารถเป็นพลเมืองที่ดีของสังคมได้เช่นกัน ด้วยเหตุนี้ การส่งเสริมให้สาธารณชนสามารถเข้าถึงศีลธรรมอันดีงามได้ จึงเท่ากับว่าเป็นการบ่มเพาะอุปนิสัย เป็นการสร้างเหตุหรือบรรทัดฐานในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข การสร้างกลไกใด ๆ ของสังคมจึงควรคำนึงถึงความเหมาะสมสอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของสังคมด้วย ทั้งนี้ เพื่อให้สถาบัน

พระพุทธศาสนายังคงเป็นศูนย์กลางทางด้านจิตใจของสังคมไทย การส่งเสริมให้ศีลธรรมของพระศาสนาเข้าถึงสาธารณชนโดยวิธีการต่าง ๆ โดยเฉพาะการสนับสนุนผู้มีหน้าที่ในการเผยแผ่ให้สามารถใช้งานอันมีลิขสิทธิ์เกี่ยวกับหลักธรรมได้ จะทำให้การเผยแผ่หลักธรรมมีความน่าสนใจ มีประสิทธิภาพ อีกทั้งพระสงฆ์ยังสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยเหตุนี้จึงควรปรับปรุงบทบัญญัติที่เกี่ยวข้อง เช่น ลิขสิทธิ์กรณีพระสงฆ์เป็นผู้สร้างสรรค์งาน การใช้งานโดยธรรมอันเป็นข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ โดยอาจปรับปรุงเพิ่มมาตราอันเป็นหลักประกันเฉพาะการใช้งานเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ เพื่อประโยชน์ในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาของพระภิกษุ อีกทั้ง เพื่อเป็นการจำกัดไม่ให้งานใช้งานโดยธรรมขยายกระจายแก่บุคคลทุกกลุ่มจนเจ้าของลิขสิทธิ์ไม่ได้รับประโยชน์อะไรเลยจากการสร้างสรรค์งานชิ้นนั้น ๆ อันอาจจะกระทบถึงแรงผลักดันในการสร้างสรรค์งานในโอกาสต่อ ๆ ไปโดยเพิ่มเติมบทบัญญัติว่าด้วยการยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ ดังนี้

มาตรา.....การใช้งานอันมีลิขสิทธิ์อันเกี่ยวเนื่องกับหลักธรรมทางศาสนา หากใช้เพื่อวัตถุประสงค์ในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนทางศาสนา โดยพระสงฆ์ที่ได้มีการรับรู้ถึงการเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ของงานที่ถูกนำมาใช้นั้น ไม่ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์

กรณีการนำงานอันมีลิขสิทธิ์ตามวรรคหนึ่งมาดัดแปลงหรือกระทำการใด ๆ เพื่อประโยชน์ในการเผยแผ่พระศาสนา ต้องไม่ทำให้สูญสิ้นไปซึ่งคุณค่าเดิมของงานอันมีลิขสิทธิ์นั้น

แม้ว่าเมื่อพิจารณาข้อเสนอดังกล่าวเทียบเคียงกับกฎหมายลิขสิทธิ์ของต่างประเทศแล้ว จะไม่ปรากฏบทบัญญัติอันเกี่ยวกับการใช้โดยธรรมในงานที่เกี่ยวกับศาสนาของผู้มีหน้าที่ในการเผยแผ่เป็นการเฉพาะ คงปรากฏเพียงข้อยกเว้นเกี่ยวกับการใช้งานในด้านการศึกษาในสถาบันการศึกษา การใช้งานเพื่อประโยชน์ในการพิจารณาของศาลหรือเจ้าพนักงานผู้มีอำนาจตามกฎหมาย ฯลฯ เช่นเดิยหรือใกล้เคียงกับกฎหมายลิขสิทธิ์ของไทยที่บังคับใช้ในปัจจุบัน ซึ่งอาจเป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือแนวคิดในการคุ้มครองลิขสิทธิ์ที่มุ่งให้ความคุ้มครองการสร้างสรรค์งาน เพื่อเพิ่มมูลค่าทางด้านเศรษฐกิจ ตามกระแสทุนนิยมเป็นหลัก ข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์เป็นเพียงเป้าหมายรองเพื่อไม่ให้เกิดการผูกขาดจนมากเกินไปเท่านั้น อย่างไรก็ตาม แม้จะไม่มีบทบัญญัติใดในกฎหมายลิขสิทธิ์ของต่างประเทศที่ให้การยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ต่อการใช้งานเพื่อเผยแผ่ศาสนาของผู้มีหน้าที่ในการเผยแผ่ศาสนาโดยตรง ดังเช่นข้อเสนอดังกล่าว แต่ผู้วิจัยเห็นว่า สถาบันพระพุทธศาสนาเป็นหนึ่งในสถาบันหลักที่สำคัญของชาติ หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นจุดกำเนิดหลักคิดและยึดเหนี่ยวที่สำคัญของสังคมไทย ข้อเสนอดังกล่าวจึงมีความสำคัญต่อองค์ความรู้เกี่ยวกับพระศาสนาที่ถูกต้องต่อสังคมไทยในอนาคต เป็นเสมือนเครื่องมือที่อำนวยความสะดวกให้ผู้มีหน้าที่ในการศึกษาและเผยแผ่หลักธรรมคำสอนโดยตรงได้ใช้งาน ศึกษาและเผยแผ่หลักธรรมคำ

สอนทางพระพุทธศาสนา เป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้สังคมมีความเข้าใจในหลักการที่ถูกต้อง ตลอดถึงเห็นคุณค่าและความสำคัญของวัฒนธรรมประเพณีอันเกี่ยวเนื่องกับหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ต่อไป

6.2.2 ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยต่อไป

ปัจจุบันได้เกิดการสร้างสรรค์งานด้านหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาจำนวนมาก โดยเป็นการสร้างสรรค์งานที่เกิดจากภูมิปัญญาของผู้สร้างสรรค์โดยตรงและการสร้างสรรค์ที่เกิดจากการผสมผสานกับองค์ความรู้ดั้งเดิมของท้องถิ่น งานด้านหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา จึงถือได้ว่าเป็นงานที่สำคัญ มีอิทธิพลต่อแนวคิดที่ถูกต้องของสังคมทั้งในปัจจุบันและอนาคต แต่ยังไม่ปรากฏสิ่งที่สำคัญเกี่ยวกับการสร้างสรรค์งานด้านหลักธรรมคำสอนทางศาสนา คือ

6.2.2.1 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ไม่ได้กำหนดให้มืองค์การหรือคณะกรรมการอันมีหน้าที่ในการกลั่นกรองการสร้างสรรค์งานที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ในลักษณะต่าง ๆ ผู้สาธารณชนที่มีความถูกต้องเหมาะสมเพียงใด ตรงตามหลักการหรือไม่ ปัญหาจากการที่ไม่มีคณะกรรมการหรือองค์การดังกล่าว อาจทำให้มีผู้สร้างสรรค์งานบางกลุ่มสร้างงานขึ้น โดยไม่มีองค์ความรู้ที่ถูกต้องเพียงพอหรือสนใจสร้างงานบนพื้นฐานความเข้าใจอันคลาดเคลื่อนของตน หรือสร้างงานบนพื้นฐานการครอบงำจากอิทธิพลทางการเมือง เช่น การฆ่าคอมมิวนิสต์ไม่บาป ฯลฯ การสร้างงานที่เกี่ยวข้องกับคำสอนทางพระพุทธศาสนาจึงควรเป็นการสร้างงานที่นำเสนอแนวคิดหลักคิด หลักปฏิบัติ ที่เป็นคำสอนที่ถูกต้องอย่างแท้จริง ปราศจากการครอบงำหรืออิทธิพลใด ๆ ที่จะทำให้สาธารณชนเกิดความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง อันจะกระทบต่อหลักการของพระพุทธศาสนาเป็นวงกว้างได้ องค์การหรือคณะกรรมการจึงมีส่วนสำคัญต่อการกลั่นกรองงานที่ได้สร้างสรรค์ขึ้น โดยคณะกรรมการหรือองค์การดังกล่าวนี้ควรมีที่มาหรือสรรหาในลักษณะต่าง ๆ เช่น เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมายลิขสิทธิ์ ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาหรือคัมภีร์พุทธศาสตร์ ตัวแทนจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง ฯลฯ เพื่อเป็นหลักประกันความถูกต้อง ตรงต่อหลักการและเป็นประโยชน์ต่อสาธารณชนผู้สนใจใคร่ศึกษาธรรมอย่างแท้จริง

6.2.2.2 การสร้างสรรค์งานอันเกี่ยวเนื่องกับหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา โดยอาศัยองค์ความรู้มาจากวัฒนธรรมประเพณีอันเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ยังไม่กำหนดถึงการแบ่งสันผลประโยชน์ที่เป็นธรรมระหว่างท้องถิ่นอันเป็นแหล่งงานกับผู้สร้างสรรค์งานโดยอาศัยฐานข้อมูลของท้องถิ่นนั้น ๆ ทั้งนี้เพราะผู้สร้างสรรค์หรือเจ้าของลิขสิทธิ์ไม่ได้สร้างงานโดยลำพังอย่างแท้จริง แต่ได้อาศัยข้อมูลซึ่งบรรพชนแต่ละท้องถิ่นได้สร้างไว้มาก่อนให้เกิดงานใหม่อย่างมีนัยสำคัญ การที่กำหนดให้เจ้าของลิขสิทธิ์ซึ่งได้สร้างงานบนฐานข้อมูลวัฒนธรรมประเพณีทางศาสนาของท้องถิ่นเป็นผู้มีลิขสิทธิ์แต่เพียงผู้เดียว แต่ไม่ได้

กำหนดหลักเกณฑ์การแบ่งปันผลประโยชน์ที่เป็นธรรมระหว่างท้องถิ่นอันเป็นแหล่งกำเนิดงานกับผู้ที่ได้ดำเนินงานดังกล่าวไปสร้างสรรค์ดัดแปลงจนได้ลิขสิทธิ์นั้น อาจเป็นการไม่ให้ความสำคัญต่อมรดกอันทรงคุณค่าและไม่เป็นธรรมต่อชุมชนอันเป็นรากเหง้าแห่งการดำเนินงาน อาทิ บริษัท ก เป็นบริษัทผลิตรายการ ได้ผลิตรายการประเพณีการเลี้ยงดงหรือปู่แซะย่าแซะ อันเป็นประเพณีพื้นบ้านของ จ.เชียงใหม่ และนำไปออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์โดยได้รับผลประโยชน์จากบริษัทที่สนับสนุนรายการ จะเห็นได้ว่า การที่บริษัท ก ได้ทำการผลิตรายการดังกล่าวแม้ว่าจะอาศัยฐานข้อมูลจากประเพณีอันเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นความเชื่อทางศาสนา แต่บริษัท ก ก็ได้ลิขสิทธิ์ในรายการที่ได้ถ่ายทำไป หากมีบุคคลใดมีความประสงค์จะนำงานดังกล่าวไปกระทำการใด ๆ ต้องได้รับอนุญาตจากบริษัท ก ตามความในมาตรา 15 แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 โดยที่กฎหมายไม่ได้กำหนดถึงการแบ่งปันผลประโยชน์ให้แก่ท้องถิ่นอันเป็นแหล่งข้อมูลของงานอันมีลิขสิทธิ์นั้น ๆ แต่ประการใด จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจและน่าค้นคว้าวิจัยเพิ่มเติมสำหรับผู้สนใจต่อไป

จากความข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะเป็นประโยชน์และเอื้อต่อการศึกษา การเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาสู่สาธารณชนและบังเกิดภาพลักษณ์ที่ดีงามต่อสถาบันสงฆ์ เป็นคุณูปการต่อการรักษาและจรรโลงพระพุทธศาสนา ต่อไป

รายการอ้างอิง

รายการอ้างอิง

- กรมทรัพย์สินทางปัญญา. (2551). กฎหมายลิขสิทธิ์ประเทศญี่ปุ่น. กรุงเทพฯ: กระทรวงพาณิชย์.
- กรมทรัพย์สินทางปัญญา. (2551). กฎหมายลิขสิทธิ์ประเทศฝรั่งเศส. กรุงเทพฯ: กระทรวงพาณิชย์.
- กรมทรัพย์สินทางปัญญา. (2551). กฎหมายลิขสิทธิ์ประเทศสหรัฐอเมริกา. กรุงเทพฯ: กระทรวงพาณิชย์.
- กรมทรัพย์สินทางปัญญา. (2551). กฎหมายลิขสิทธิ์ประเทศอังกฤษ. กรุงเทพฯ: กระทรวงพาณิชย์.
- กรมทรัพย์สินทางปัญญา. (2551). กฎหมายลิขสิทธิ์ประเทศอิตาลี. กรุงเทพฯ: กระทรวงพาณิชย์.
- กรมทรัพย์สินทางปัญญาและ โครงการเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันของวิสาหกิจไทย-เยอรมัน (GTZ). (2551, มกราคม-มิถุนายน). วิวัฒนาการของกฎหมายลิขสิทธิ์ไทย. วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 9(2(18)). 3
- กริชผกา บุญเฟื่อง. (2553, กันยายน). การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญากับเศรษฐกิจสร้างสรรค์. วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง, 2(1), 42.
- คณาจารย์เดี่ยวเชียงจางเจริญ. (2542). นวโกวาท (ฉบับสมบูรณ์สำหรับนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี). กรุงเทพฯ: เดี่ยวเชียงจางเจริญ.
- จันทิมา ธนาสว่างกุล. (2529). การใช้งานลิขสิทธิ์โดยชอบธรรม. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- เฉลิม เขื่อนทองกลาง. (2553). พุทธศาสนาในประเทศไทย ใน ประวัติพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ชลิต อุตศาสตร์. (2532). ลิขสิทธิ์ภายในประเทศ กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา. กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองธรรม.

ไชยยศ เหมะรัชตะ. (2548). **ลักษณะกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา** (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: นิติธรรม.

ไชยยศ เหมะรัชตะ. (2549). **คำอธิบายกฎหมายลิขสิทธิ์** (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: นิติธรรม.

ไชยยศ เหมะรัชตะ. (ม.ป.ป.). **ลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศ**. สืบค้นเมื่อ 21 กรกฎาคม 2553, จาก <http://www.library.coj.go.th>.

ทำเนียบองคมนตรี. (2553). **โครงการทุนเล่าเรียนหลวงสำหรับพระสงฆ์ไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักพระราชพิธีการ.

เทพประวิณ จันทรแรง. (2553). **ประวัติพระพุทธศาสนา (พุทธศาสนาในประเทศไทย) ใน ประวัติพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

รัชชัย สุขผลศิริ. (2539). **คำอธิบายกฎหมายลิขสิทธิ์**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

รัชชัย สุขผลศิริ. (2544). **คำอธิบายกฎหมายลิขสิทธิ์** (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: นิติธรรม.

นพพร มนูญผล. (2550). **ปัญหาการละเมิดลิขสิทธิ์ในประเทศไทย**. งานเอกสารวิชาการส่วนบุคคล วิทยาลัยการยุติธรรม สถาบันพัฒนาข้าราชการตุลาการศาลยุติธรรม. สำนักงานศาลยุติธรรม, กรุงเทพฯ.

นันทน อินทนนท์. (ม.ป.ป.). **การคุ้มครองลิขสิทธิ์ในยุคเทคโนโลยีสารสนเทศ**. สืบค้นเมื่อ 16 กันยายน 2555, จาก <http://people.su.se/~nain4031/copyrightIT.htm>.

นันทวัฒน์ ลิ้มโปดม. (2546). **ข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ โดยเน้นศึกษางานดนตรีกรรมและสิ่งบันทึกเสียง**. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.

บทนำการเผยแผ่พระพุทธศาสนา. (ม.ป.ป.). สืบค้นเมื่อ 11 ตุลาคม 2554, จาก <http://www.snr.ac.th>

ปรเมศวร์ กุมารบุญ. (2552, 6 มิถุนายน). **ความรู้เบื้องต้นกับกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา**. สืบค้นเมื่อ 20 มกราคม 2554, จาก http://www.torakom.com/article_index.php?sub=article_show&art=123.

ปริญญาดิพดุง. (2549). กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา, ใน รวมคำบรรยายสำนักอบรมศึกษา
กฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา (เล่มที่ 5, 9). สมัยที่ 59. กรุงเทพฯ: สำนักอบรมศึกษา
กฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา.

ปัตติยา. (2554). อนันตชิน. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.

ปาณิสสร คามนิสังยุต. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิม
พระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ปัญญา ไร่บางยาง. (2548). พระวินัย 227 พุทธบัญญัติจากพระไตรปิฎก สิกขาบทและความเป็นมา
ก่อนบัญญัติ พร้อมคำอธิบายสมบูรณ์แบบ. กรุงเทพฯ: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม.

พระธรรมโกศาจารย์. (2554, 20 พฤษภาคม). พระธรรมเทศนา หัวข้อ “The Contribution of the
Buddha’s Teachings to Universality, Humanism and Peace”. สถานเอกอัครราชทูต
ไทย ณ กรุงปารีส. สืบค้นเมื่อ 20 กันยายน 2555, จาก <http://www.thaiembassy.fr>.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2541). พุทธวิธีในการสอน (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.

พระมหาบัว ปิยวณฺโณ. (2544). วิชาพุทธประวัติ ชั้นพระพุทธศาสนาปีที่ 3. กรุงเทพฯ: เลียงเชียง.

พระราชบัญญัติแก้ไขพระราชบัญญัติกรรมสิทธิ์ผู้แต่งหนังสือ พ.ศ. 2457. (2457, 20 ธันวาคม).

ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 31, หน้า 462-470.

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535. (2535, 4 มีนาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 109,
ตอนที่ 16, หน้า 5-11.

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505. (2505, 31 ธันวาคม). ราชกิจจานุเบกษา. ฉบับพิเศษ, เล่ม 79,
ตอนที่ 115, หน้า 29-44.

พระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พุทธศักราช 2474, (2474, 21 มิถุนายน).

ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 48, หน้า 127-146.

พระราชบัญญัติเครื่องหมายการค้า พ.ศ. 2534. (2534, 15 พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา, ฉบับ
พิเศษ, เล่ม 108, ตอนที่ 199, หน้า 7-63.

พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศและวิธีพิจารณาคดี
ทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ พ.ศ. 2539. (2539, 25 ตุลาคม).

ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 113, ตอนที่ 55 ก, หน้า 1-12.

พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2521. (2521, 18 ธันวาคม). ราชกิจจานุเบกษา. ฉบับพิเศษ, เล่ม 95,
ตอนที่ 143, หน้า 22-41.

พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537. (2537, 21 ธันวาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 111, ตอนที่ 59 ก,
หน้า 1-22.

พระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522. (2522, 16 มีนาคม). ราชกิจจานุเบกษา. ฉบับพิเศษ, เล่ม 96,
ตอนที่ 35, หน้า 1-40.

พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ. 2477. (2478, 10 มิถุนายน).
ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 52, หน้า 598-721.

พิศาวต สุคนธ์พันธุ์. (2552). ความคิดพื้นฐานเกี่ยวกับลิขสิทธิ์ไทย. กรุงเทพฯ: นิติธรรม.

มนต์ชัย จงไกรรัตนกุล. (2546). การวิจัยหรือศึกษางานอันมิใช่การกระทำเพื่อหากำไร: ศึกษา
เฉพาะกรณีปัญหาความสมดุลระหว่างการคุ้มครองสิทธิของเจ้าของสิทธิกับประโยชน์
สาธารณะ. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยรามคำแหง, กรุงเทพฯ.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. (ม.ป.ป.). คำสวดดีพระพุทธรักษา. สืบค้นเมื่อ 10 มิถุนายน
2555, จาก <http://www.mahamakuta.inet.co.th>.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช. (2546). เอกสารการสอนชุดวิชา: กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา
หน่วยที่ 1-8. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยฯ.

รอบทิศ ไวยสุศรี. (2555). ตอบโจทย์พระเครื่อง รู้เรื่องของขลัง. กรุงเทพฯ: เน็ตดีไซน์ พับลิชชิง.

รังสรรค์ พิมพ์ช่างทอง. (2553, 7 เมษายน). วิธีการสอนของพระพุทธเจ้า. สืบค้นเมื่อ 25 มิถุนายน
2555, จาก <http://www.gotoknow.org>.

วัตร ดิงสมิตร. (2544, กรกฎาคม). การศึกษาหรือวิจัยอันเป็นข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์. วารสาร
กฎหมาย มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช, 20(3), 83.

วัตร ดิงสมิตร. (2551). **ลิขสิทธิ์ ด้วบทพร้อมข้อสังเกตเรียงมาตราและคำพิพากษาศาลฎีกา**.
กรุงเทพฯ: นิติธรรม.

วันวิสาขบูชา: วันสันติภาพโลก. (2553, 5 พฤษภาคม). **เปรียญบ้านนอก**. สืบค้นเมื่อ 25 กันยายน 2555, จาก http://www.wattraimitrwithayaram.com/new_t/wb_new2/index.php?topic=22.0.

สมบุญ ดวงสโมสร. (2548). **องค์พุทธมาจะ ความมั่นคงของพุทธศาสนาในประเทศไทย**.
กรุงเทพฯ: โพสท์พับลิชชิง.

สราวุธ ปิตียาศักดิ์. (2546, ธันวาคม). การคุ้มครองงานอันมีลิขสิทธิ์บนอินเทอร์เน็ต: ปัญหาและข้อเสนอแนะ. **วารสารกฎหมาย มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช**, 15(2), 1-39.

สุทธิศักดิ์ ประศาสน์กรูกร. (2544). **ปัญหาในทางกฎหมายเกี่ยวกับการยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์: ศึกษางานดนตรีกรรม ตาม พ.ร.บ. ลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 เปรียบเทียบกับงานลิขสิทธิ์ตามกฎหมายของประเทศสหรัฐและเยอรมัน**. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต.
มหาวิทยาลัยรามคำแหง, กรุงเทพฯ.

เสถียร โพธิ์นันทะ. (ม.ป.ป.). **พุทธศาสนาในประเทศไทย**. สืบค้นเมื่อ 13 ตุลาคม 2554, จาก <http://www.mahamakuta.inet.co.th>.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. (2543). **พุทธศาสนา ธรรมะและวิจารณ์** (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: มติชน.

แสง จันทร์งาม. (2540). **วิธีการสอนของพระพุทธเจ้า**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

อรพรรณ พันธ์พัฒนา. (2547). **คำอธิบายกฎหมายลิขสิทธิ์** (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: นิติธรรม.

World Intellectual Property Organization (WIPO). (n.d.). **Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works**. Retrieved 2011, June 12 from http://www.wipo.int/wipolex/en/wipo_treaties/text.jsp?file_id=283693

World Intellectual Property Organization (WIPO). (n.d.). **Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works, Paris Act (1971)**. Retrieved 2011, June 12 from http://www.wipo.int/wipolex/en/wipo_treaties/text.jsp?file_id=278718

World Intellectual Property Organization (WIPO). (n.d.). **Rome Convention for the Protection of Performers, Producers of Phonograms and Broadcasting Organisation**. Retrieved 2011, June 15 from http://www.wipo.int/wipolex/en/wipo_treaties/text.jsp?file_id=289795

World Trade Organization (WTO). (n.d.). **Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Right**. Retrieved 2011, June 1 from http://www.wipo.int/wipolex/en/other_treaties/text.jsp?file_id=190812

ภาคผนวก

ภาคผนวก

กฎกระทรวง

(พ.ศ. 2540)

ออกตามความในพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 5 และมาตรา 15 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ออกกฎกระทรวงไว้ดังต่อไปนี้

ข้อ 1 การพิจารณาว่าเงื่อนไขในการอนุญาตให้ผู้อื่นใช้สิทธิตามมาตรา 15 (5) มีลักษณะเป็นการจำกัดการแข่งขันโดยไม่เป็นธรรมหรือไม่ ให้พิจารณาเป็นกรณี ๆ ไปโดยพิจารณาวัตถุประสงค์หรือเจตนาที่จะก่อให้เกิดการจำกัดการแข่งขันโดยไม่เป็นธรรม รวมทั้งผลที่เกิดหรืออาจเกิดขึ้นจากเงื่อนไขนั้นด้วย

ภายใต้บังคับวรรคหนึ่ง เงื่อนไขในการอนุญาตให้ผู้อื่นใช้สิทธิตามมาตรา 15 (5) ที่มีลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้ ให้ถือว่าเป็นเงื่อนไขที่เป็นการจำกัดการแข่งขันโดยไม่เป็นธรรม

(1) กำหนดให้ผู้รับอนุญาตจัดหาวัสดุเพื่อใช้ในการผลิตสำเนางานที่ได้รับอนุญาตทั้งหมดหรือบางส่วนจากเจ้าของลิขสิทธิ์หรือจากผู้อยู่ภายใต้การกำกับของเจ้าของลิขสิทธิ์กำหนดไม่ว่าวัสดุที่ใช้นั้นจะมีค่าตอบแทนหรือไม่เว้นแต่จำเป็นต้องกำหนดเช่นนั้นเพื่อให้ได้สำเนาตามมาตรฐานที่เจ้าของลิขสิทธิ์กำหนดหรือเป็นวัสดุที่ไม่สามารถหาได้จากแหล่งอื่นใดในราชอาณาจักร และค่าตอบแทนคำนวณแล้วต้องไม่สูงกว่าราคาวัสดุที่มีคุณภาพเท่าเทียมกันที่สามารถหาจากผู้อื่นได้

(2) กำหนดห้ามผู้รับอนุญาตจัดหาวัสดุเพื่อใช้ในการผลิตสำเนาทั้งหมดหรือบางส่วนจากผู้อยู่ภายใต้การกำกับของเจ้าของลิขสิทธิ์กำหนด เว้นแต่ถ้าไม่กำหนดเช่นนั้นจะเป็นเหตุให้สำเนาที่ผลิตไม่ได้มาตรฐานที่เจ้าของลิขสิทธิ์กำหนด หรือเป็นวัสดุที่ไม่สามารถหาได้จากแหล่งอื่นใดในราชอาณาจักร

(3) กำหนดเงื่อนไขหรือจำกัดสิทธิของผู้รับอนุญาตเกี่ยวกับการว่าจ้างบุคคลเพื่อผลิตสำเนาตามหนังสืออนุญาต เว้นแต่จำเป็นต้องกำหนดเช่นนั้นเพื่อให้ได้สำเนาตามมาตรฐานที่เจ้าของลิขสิทธิ์กำหนด หรือเพื่อรักษาความลับทางการค้าของเจ้าของลิขสิทธิ์ หรือเพื่อให้บริการทางเทคนิคที่จำเป็น

(4) กำหนดค่าตอบแทนการอนุญาตให้ใช้สิทธิในงานอันมีลิขสิทธิ์ในอัตราที่ไม่เป็นธรรม เมื่อเปรียบเทียบกับอัตราที่กำหนดในการอนุญาตที่เจ้าของลิขสิทธิ์กำหนดสำหรับผูรับอนุญาตรายอื่นสำหรับงานอันมีลิขสิทธิ์อย่างเดียวกันของเจ้าของลิขสิทธิ์และผูรับอนุญาตที่มีความสัมพันธ์หรือฐานะทำนองเดียวกัน รวมทั้งเป็นอนุญาตในช่วงเวลาเดียวกัน

(5) กำหนดเงื่อนไขหรือจำกัดสิทธิของผูรับอนุญาตเกี่ยวกับการวิจัยหรือศึกษางานอันมีลิขสิทธิ์ที่อนุญาต

(6) กำหนดให้ผูรับอนุญาตโอนลิขสิทธิ์ในงานที่ผูรับอนุญาตทำการดัดแปลงหรือพัฒนาจากลิขสิทธิ์ที่อนุญาตให้แก่เจ้าของลิขสิทธิ์หรือบุคคลอื่นใด หรืออนุญาตให้เจ้าของลิขสิทธิ์หรือบุคคลอื่นใดแต่เพียงผู้เดียวมีสิทธิเกี่ยวกับงานที่ได้ดัดแปลงหรือพัฒนานั้น ทั้งนี้เว้นแต่เจ้าของลิขสิทธิ์หรือบุคคลดังกล่าวจะจ่ายค่าตอบแทนที่เหมาะสมให้แก่ผูรับอนุญาต

(7) กำหนดเงื่อนไขให้ผูอนุญาตมีสิทธิที่จะบอกเลิกการอนุญาตตามอำเภอใจและไม่มีเหตุผลอันสมควร

ข้อ 2 เงื่อนไขในการอนุญาตให้ผู้อื่นใช้สิทธิตามมาตรา 15 (5) ที่มีลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้ ให้ถือว่าเป็นเงื่อนไขในลักษณะที่เป็นการจำกัดการแข่งขันโดยไม่เป็นธรรม

(1) กำหนดให้ผูรับอนุญาตต้องใช้งานอันมีลิขสิทธิ์อื่นของเจ้าของลิขสิทธิ์โดยเรียกค่าตอบแทนสำหรับการใช้ดังกล่าว เว้นแต่จะมีความจำเป็นต้องใช้งานอันมีลิขสิทธิ์นั้นร่วมกัน หรือเพื่อเชื่อมระบบงานเทคโนโลยี หรือเพื่อให้สำนักงานได้มาตรฐานตามที่เจ้าของลิขสิทธิ์กำหนด

(2) กำหนดห้ามมิให้ผูรับอนุญาตใช้งานอันมีลิขสิทธิ์ของบุคคลอื่นที่ผูอนุญาตกำหนด เว้นแต่จะมีความจำเป็นต้องกำหนดเช่นนั้น เพื่อให้การใช้ประโยชน์จากงานอันมีลิขสิทธิ์ที่อนุญาตนั้นได้ผลตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมาย หรือเพื่อเชื่อมระบบงานเทคโนโลยี

ให้ไว้ ณ วันที่ 14 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2540

ณรงค์ชัย อัครเศรณี

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์

หมายเหตุ:- เหตุผลในการประกาศใช้กฎกระทรวงฉบับนี้ คือ โดยที่มาตรา 15 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ได้บัญญัติให้ออกกฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการพิจารณาว่าเงื่อนไขในการอนุญาตให้ ผู้อื่นใช้สิทธิในงานอันมีลิขสิทธิ์ตามมาตรา 15 (5) มีลักษณะเป็นการจำกัดการแข่งขันโดยไม่เป็นธรรมหรือไม่ จึงจำเป็นต้องออกกฎกระทรวงนี้

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ	พระสงฆ ไชยะเสส
วัน เดือน ปีเกิด	17 สิงหาคม 2522
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	วัดดวงดี ถนนพระปกเกล้า ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
ประวัติการศึกษา	
2549	ปริญญาตรี นิติศาสตรบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
2548	ประกาศนียบัตรภาษาอังกฤษเพื่อการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
2547	ปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต (อังกฤษ), เกียรตินิยม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
2545	ประกาศนียบัตรวิชาชีพครู (ป.วค.) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (เชียงใหม่)